

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

З МАТЕРІАЛАМИ ІІ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

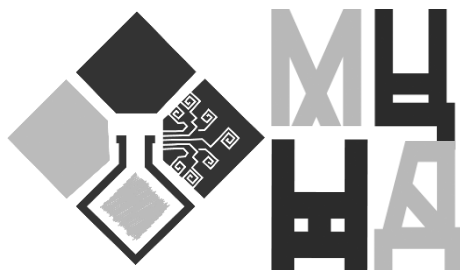
19 КВІТНЯ 2024 РІК

М. КРОПИВНИЦЬКИЙ, УКРАЇНА

**«ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ РЕСУРС СЬОГОДЕННЯ:
НАУКОВІ ЗАДАЧІ, РОЗВИТОК ТА ЗАПИТАННЯ»**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ
ПРАЦЬ З МАТЕРІАЛАМИ
II МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ РЕСУРС СЬОГОДЕННЯ: НАУКОВІ ЗАДАЧІ, РОЗВИТОК ТА ЗАПИТАННЯ

| 19 квітня 2024 рік
м. Кропивницький, Україна

Вінниця, Україна
«UKRLOGOS Group»
2024

Організація, від імені якої випущено видання:

ГО «Міжнародний центр наукових досліджень»

Номер запису організації в Єдиному реєстрі громадських об'єднань: 1499141.

Голова оргкомітету: Сотник С.Г.

Верстка: Білоус Т.В.

Дизайн: Бондаренко І.В.

Рекомендовано до видання Вченою Радою Інституту науково-технічної інтеграції та співпраці. Протокол № 32 від 18.04.2024 року.

Конференцію зареєстровано Державною науковою установою у сфері управління Міністерства освіти і науки «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації» в базі даних науково-технічних заходів України на поточний рік та бюлетені «План проведення наукових, науково-технічних заходів в Україні» (Посвідчення № 47 від 05.01.2024).

Збірник наукових праць з матеріалами конференції видано офіційно суб'єктом видавничої справи зі **Свідоцтвом ДК № 7860 від 22.06.2023**.

Матеріали конференції знаходяться у відкритому доступі на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License (CC BY-SA 4.0).

I-57

Інтелектуальний ресурс сьогодення: наукові задачі, розвиток

та запитання: збірник наукових праць з матеріалами II Міжнародної наукової конференції, м. Кропивницький, 19 квітня, 2024 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. — Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2024. — 190 с.

ISBN 978-617-8312-25-1

DOI 10.62731/mcnd-19.04.2024

Викладено матеріали учасників II Міжнародної наукової конференції «Інтелектуальний ресурс сьогодення: наукові задачі, розвиток та запитання», яка відбулася 19 квітня 2024 року у місті Кропивницький.

УДК 082:001

© Колектив учасників конференції, 2024

© ГО «Міжнародний центр наукових досліджень», 2024

ISBN 978-617-8312-25-1

© ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2024

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ I. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

МІГРАЦІЙНА КРИЗА В УКРАЇНІ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ
Гудовський Р. 10

ОРГАНІЗАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ ЯК ПЕРСПЕКТИВА РОЗВИТКУ ЛОКАЦІЙ
Дудащ О.І. 14

СЕКЦІЯ II. ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

ГАСТРОНОМІЧНИЙ ТУРИЗМ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ
ДЕСТИНАЦІЇ: АНАЛІЗ ПОТЕНЦІАЛУ ТА ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК ПОЛТАВСЬКОГО
РЕГІОНУ
Дем'янець А.І. 16

ЗАСТОСУВАННЯ АКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ПРИ ВИКЛАДАННІ
ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦТВА»
Кизлюк О.А., Гудименко В.П., Гапоненко О.Є. 20

СУТНІСТЬ, ВИДИ ТА ЗАХОДИ З УПРАВЛІННЯ ГНУЧКІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ У
КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇХ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ
Ємельянов О.Ю., Степанків В.З. 22

СЕКЦІЯ III. ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА; ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

РОЗПОДІЛ ВИТРАТ МАЙБУТНІХ ПЕРІОДІВ ЗА ОБЕРНЕНИМ МЕТОДОМ НА ОСНОВІ
ЧИСТОГО ДОХОДУ ВІД ОСНОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
Сук П.Л. 25

ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО
КОНФЛІКТУ
Була П.В. 29

СЕКЦІЯ IV. МАРКЕТИНГОВА ТА ЛОГІСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

БРЕНДИНГ МОБІЛЬНИХ ЗАСТОСУНКІВ
Юхименко Ю.Г. 32

ВПЛИВ КОНТЕНТ-МАРКЕТИНГУ НА РОЗВИТОК ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ Назаренко Н.В., Мерзлова Є.І.	35
---	----

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ЗОВНІШНІХ УМОВ НА МАРКЕТИНГОВУ СТРАТЕГІЮ КОМПАНІЇ Федорченко В.О.	37
---	----

МЕТОДИ МАРКЕТИНГОВОЇ КОМУНІКАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА Рожко В.І.	39
--	----

СЕКЦІЯ V. МЕНЕДЖМЕНТ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

ОЦІНКА ВПЛИВУ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ GENESIS НА СТРАТЕГІЇ ВІДБОРУ ПЕРСОНАЛУ Деревянко В.В., Кубіцький С.О.	42
---	----

ПРИНЦИПИ УПРАВЛІННЯ БІЗНЕСОМ В УМОВАХ КРИЗИ Іванова Р.А.	48
--	----

РОЗУМІННЯ ТА УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ: ВІД ПІДХОДІВ ДО ІНТЕГРАЦІЇ Кацюба І.Р.	50
--	----

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ Ніколаєнко І.М.	52
---	----

СЕКЦІЯ VI. ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

ЕВОЛЮЦІЯ ДЖЕРЕЛ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА Васильєва А.А.	58
---	----

КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ У ФІНАНСОВІЙ СФЕРІ: ВИКЛИКИ ТА ПРАВОВІ СТРАТЕГІЇ ПРОТИДІЇ Клименко М.С.	60
---	----

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КІБЕРЗЛОЧИНИ, ВЧИНЕНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ Ковальова А.І., Яковлева А.А.	63
--	----

МІСЦЕ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ В МЕХАНІЗМІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ Сидоренко А.А.	65
--	----

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: ДО ПИТАННЯ ВТІЛЕННЯ ФІЛОСОФІЇ ТА УПРАВЛІНСЬКОЇ ПАРАДИГМИ ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМУ Баймуратов М.О., Кофман Б.Я.	68
НОТАРІАЛЬНЕ ПОСВІДЧЕННЯ ДОГОВОРУ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ МАЙНА ЖІНКИ ТА ЧОЛОВІКА, ЩО ПРОЖИВАЮТЬ ОДНІЄЮ СІМЄЮ, АЛЕ НЕ ПЕРЕБУВАЮТЬ У ШЛЮБІ МІЖ СОБОЮ АБО В БУДЬ-ЯКОМУ ІНШОМУ ШЛЮБІ Остапчук А.Ю.	74
ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ Плешкун Д.Р.	76
ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ШЛЮБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ Моїсеєва М.С.	79
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ У СФЕРІ ПРИКОРДОННОЇ БЕЗПЕКИ Федорчук М.В.	81
РОЛЬ СІМ'Ї У ФОРМУВАННІ ЗЛОЧИННОЇ ПОВЕДІНКИ Горбач В.С.	83
 СЕКЦІЯ VII. ІНСТИТУТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СУДОВА СИСТЕМА ТА НОТАРІАТ	
ВИКОРИСТАННЯ FPV ДРОНІВ В СУЧАСНИХ ВІЙНАХ Войтко Н.С.	85
ВИЯВЛЕННЯ СЛІДІВ РУК З ВИКОРИСТАННЯМ НІНГІДРИНУ Литовський О.Г., Шевченко С.М.	87
 СЕКЦІЯ VIII. ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ	
ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СПІВРОБІТНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ Галуза А.О.	91
РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОГО СПРОТИВУ У ПІДВИЩЕННІ ОБОРОНОЗДАТНОСТІ ДЕРЖАВИ Щур Р.І.	93
ТАКТИКА ДІЙ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО У РАЗІ ВИЯВЛЕННЯ ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНОГО ПРЕДМЕТА Фіжделюк О.Л.	96

СЕКЦІЯ ІХ. ПОЖЕЖНА ТА ЦИВІЛЬНА БЕЗПЕКА

ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПОРЯДКУ ЕВАКУАЦІЇ ПОТЕРПІЛИХ СПІВРОБІТНИКАМИ ПОЛІЦІЇ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ Мінченко Є.В.	98
--	----

СЕКЦІЯ Х. АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

ДИНАМІКА РУХОМИХ СПЛУК ФОСФОРУ В ҐРУНТАХ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ Задорожна С.В., Матвєєва В.О.	100
«СМАКОЛИКИ» ДЛЯ КУКУРУДЗИ: МІКРОДОБРИВА ТА ВРОЖАЙ Давиденко І.А.	102
ТЕХНОЛОГІЯ ВИРОЩУВАННЯ СОНЯШНИКА CLEARFIELD®: СВІТОВА ІСТОРІЯ ТА ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ Середюк В.Ю.	105

СЕКЦІЯ ХІ. ХІМІЯ, ХІМІЧНА ТА БІОІНЖЕНЕРІЯ

КОМПЛЕКСНІ СПЛУКИ Ru(III) З ГІДРАЗОНАМИ САЛІЦИЛОВОГО АЛЬДЕГІДУ Рибачук Л.М.	108
---	-----

СЕКЦІЯ ХІІ. ГІРНИЦТВО ТА НАФТОГАЗОВА ІНЖЕНЕРІЯ

ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ГАЗОВИХ СВЕРДЛОВИН ШЛЯХОМ ПРОВЕДЕННЯ КИСЛОТНИХ ОБРОБЛЕНЬ Небаба В.І.	110
--	-----

СЕКЦІЯ ХІІІ. ЕКОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

ПЕРЕВАГИ ВПРОВАДЖЕННЯ ВІДНОВЛЮВАЛЬНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ Городничий М., Дюдяєва О.	114
ШЛЯХИ ВІДНОВЛЕННЯ ПОШКОДЖЕНИХ БОЙОВИМИ ДІЯМИ ТЕРИТОРІЙ Адамів С.С.	116

СЕКЦІЯ XIV. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СИСТЕМИ

ВИБІР ОЗНАК ДЛЯ МАШИННОГО НАВЧАННЯ В ГАЛУЗІ «РОЗУМНОЇ» ОХОРОНИ
ЗДОРОВ'Я

Волинець Л.В., Гарматюк Н.А., Дуда О.М. 121

КЛЮЧОВІ ПРИНЦИПИ GROWTH HACKING

Мар'їн С., Мар'їна О. 124

ПАТЕРН РЕАЛІЗАЦІЇ ШАРУ ДОСТУПУ ДО БАЗИ ДАНИХ В РОЗПОДІЛЕНІЙ СИСТЕМІ

Амонс О.А. 126

СЕКЦІЯ XV. ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Жданюк О.С., Тракун М.М. 129

КОВІД НЕОЛОГІЗМИ (НА МАТЕРІАЛІ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ)

Липак І.А. 132

СПЕЦИФІКА ВЗАЄМОДІЇ КОЛЕКТИВНОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ В РОМАНІ
ЕДІТ ВОРТОН «ДІМ РАДОСТІ»

Білинська Х.В. 135

СПЕЦИФІКА ПІДГОТОВКИ ПУБЛІКАЦІЙ ДЛЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ
ЕЛЕКТРОННИМИ ВИДАННЯМИ

Виноградова Т.В. 137

СТАНОВЛЕННЯ ПОСТМОДЕРНІЗМУ У ТВОРЧОСТІ ЛІТЕРАТУРНИХ ГУРТІВ КІНЦЯ
XX СТОЛІТТЯ

Птиць З.О. 139

СЕКЦІЯ XVI. ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ УКРАЇНИ У ВИКЛИКАХ СЬОГОДЕННЯ

Карпова С.Г., Щелкунов А.О. 142

СЕКЦІЯ XVII. ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

ЗАГАЛЬНІ РОЗУМОВІ ДІЇ ТА ПРИЙОМИ РОЗУМОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У НАВЧАННІ
МАТЕМАТИКИ

Литвин Д. 145

КОМУНІКАТИВНИЙ РОЗВИТОК МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА НА УРОКАХ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ГАЛУЗІ

Сімонова Я.С. 147

МОБІЛЬНЕ НАВЧАННЯ В МЕТОДИЦІ ВИКЛАДАННЯ МОВ

Хомич В.І., Колесник Т.П. 150

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ВИКЛАДАННЯ ВИБІРКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН ПЕДІАТРИЧНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ

Науково-дослідна група:

Лотиш Н.Г., Сеньківська Л.І., Капліна Л.Є., Папінко Р.М. 153

СИТУАТИВНО-РОЛЬОВІ ВПРАВИ: ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА УРОКАХ 3-4 КЛАСІВ

Адамчо Ю.М. 157

ВИХОВАННЯ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ ВОКАЛЬНО-ТЕХНІЧНИХ НАВИЧОК

Харченко С.С. 161

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ У ДОШКІЛЬНИКІВ ПІД ЧАС ПРЕДМЕТНО-ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Дегтяр М.О., Чередниченко Н.С. 166

СЕКЦІЯ XVIII.

МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я

ЗАХВОРЮВАННЯ ШКІРНИХ ПОКРИВІВ, З ЯКИМИ СТИКАЮТЬСЯ ВІЙСЬКОВІ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ БОЙОВИХ ЗАДАЧ ЧЕРЕЗ НЕМОЖЛИВІСТЬ ДОТРИМАННЯ ПРАВИЛ ГІГІЄНИ

Титова В.Є. 169

КОІНФЕКЦІЯ ФЛУРОНА – АКТУАЛЬНЕ ЗАХВОРЮВАННЯ СЬОГОДЕННЯ

Савчук А.О. 171

ОГЛЯД СУЧАСНИХ МЕТОДІВ ЛІКУВАННЯ ТА ПРОФІЛАКТИКИ СЕРЦЕВО-СУДИННИХ ЗАХВОРЮВАНЬ У ХВОРИХ НА ЦУКРОВИЙ ДІАБЕТ 2 ТИПУ

Абдуллаєва Айгюн Сахіб кизи, Александрова Т.М. 176

ПОЛІКІСТОЗ НИРОК З АУТОСОМНО-ДОМІНАНТНИМ ТИПОМ УСПАДКУВАННЯ

Ластівка І.В. 179

СЕКЦІЯ XIX.

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ ТА ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ

ЕФЕКТИВНІСТЬ СПОРТИВНОГО МАСАЖУ В ПОКРАЩЕННІ ПРОДУКТИВНОСТІ ТРЕНУВАНЬ

Гелета Д.Д., Горшанкова Т.О., Кривенцова О.В. 182

**СЕКЦІЯ XX.
ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ**

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІД ЧАСІВ КИЇВСЬКОЇ РУСИ
ДО ЧАСІВ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Міхалко В.В. 186

**СЕКЦІЯ XXI.
КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО**

КОМІКС ЯК НАВЧАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ВІКУ

Худіяш А.В. 188

СЕКЦІЯ І. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

МІГРАЦІЙНА КРИЗА В УКРАЇНІ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ

Ростислав Гудовський

здобувач вищої освіти факультету публічного управління
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Науковий керівник: Тетяна Піхняк

канд.екон.наук, доцентка,
доцентка кафедри менеджменту, економіки, статистики та цифрових технологій
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Міграцію можна розглядати як інвестиційне рішення, яке формує витрати, доходи і ризики. Кожен мігрант самостійно оцінює їх і вирішує: виїжджати йому чи ні. На рішення мігранта впливає урядова політика та діаспора, які можуть змінювати всі плюси та мінуси переїзду [1].

Бідність, імперська спадщина та «велике переселення народів у ССРСР» не минулися просто так: через усі ці речі вже близько до розпаду союзу значна кількість українців уже проживала за межами своєї батьківщини. І найбільше — у росії (рис. 1).

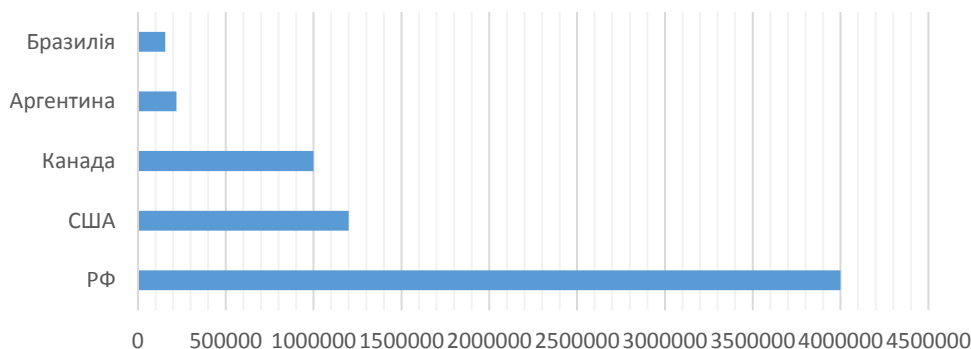

Рис. 1. Розселення українців і осіб українського походження в зарубіжних країнах (1988 р.)

Джерело: побудовано за [2]

Українська незалежність почалась з трансформаційної кризи. Це період економічної нестабільності, який спіткав країни, що перелаштовували свої планові соціалістичні економіки на ринкові рейки. Україна переживала його найгірше з усіх колишніх республік, навіть гірше за росію.

Нафтові доходи забезпечили росії менший обсяг падіння економіки та її швидше відновлення, тому вже на початку 2000-х років різниця в реальних заробітних платах між двома державами була відчутною. Окрім цього, рф відома своєю регіональною

нерівністю: вищі й середні зарплати по всій росії означають те, що зарплати в Москві були захмарними, порівнюючи з українськими.

Спільний культурний простір та чимала українська діаспора забезпечували обізнаність нашого населення з тим, що в росії можна заробити більше. Важко сказати, що вибір поїхати в росію для наших співвітчизників був вдалим. Але для самих росіян усе сталося якнайкраще: єдиний культурний простір означав, що особливих витрат та зусиль з інтеграцією наших заробітчан здійснювати не треба; постійна різниця в зарплатах означала, що платити українцям у РФ завжди можна менше, а сумнівний правовий статус засвідчував, що забезпеченням трудових прав наших співгромадян росіяни сильно не переймалися [4].

З кінця нульових рф здійснювала пасивні-агресивні провокації в сторону України. А далі: вторгнення в Крим, війна на сході України, та насамкінець повномасштабне вторгнення. Десятки тисяч українських біженців прибувають до рф. Вони мали ще менше прав та можливостей їх відстояти, ніж заробітчани. Порушення прав українців з періодичної практики стало нормою. Настільки, що третині українцям в 2017 році рф затримувала зарплати, або платила неповною мірою [3]. Маргінальний статус, політичні негаразди та зменшення різниці в доходах призвели до того, що російський напрям міграції перестав бути основним для українців.

Одночасно зі згортанням російського напрямку, українці все частіше дивилися на захід. Європейський напрям завжди мав місце, але саме після 2014 року він розгорнувся на повну.

Основними країнами-реципієнтами української робочої сили, за даними ОТМ 2017 р., є Польща (38,9%), Російська Федерація (26,3%), Італія (11,3%), Чеська республіка (9,4%). До інших країн, куди спрямовані помітні потоки трудових міграцій з України, належать Сполучені Штати Америки (1,8%), Білорусь (1,7%), Португалія (1,6%), Угорщина (1,3%), Ізраїль (1,1%), Фінляндія (1,0%) та Німеччина (0,8%) [3].

Порівняння результатів загальнонаціональних обстежень 2008, 2012 та 2017 рр. показує зменшення частки працюючих в Російській Федерації при зростанні інтенсивності трудової міграції до країн Євросоюзу, зокрема до країн Вишеградської групи. ОТМ 2017 р. зафіксувало різке зростання кількості заробітчан у Польщі на тлі посилення темпів зменшення обсягів міграцій до росії [3].

Розподіл трудових мігрантів за країнами відображено на рис. 2.

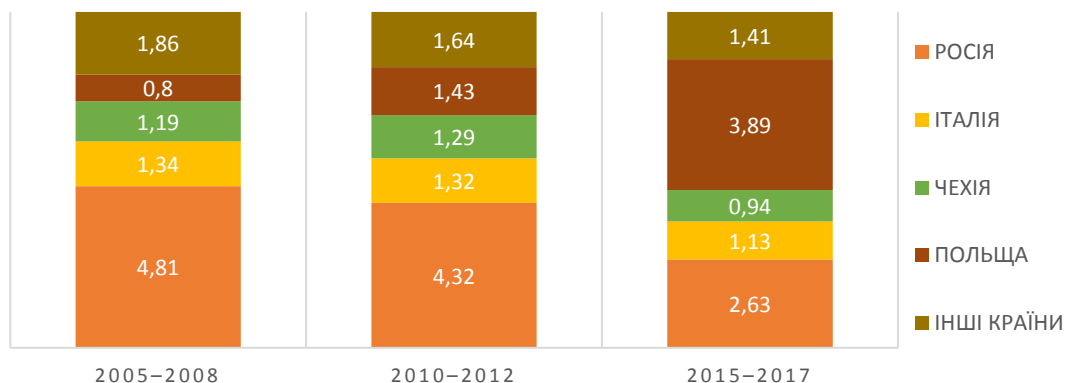

Рис. 2. Розподіл трудових мігрантів за країнами реципієнтами

Джерело: побудовано за [3]

Мігранти надсилають в Україну гроші і можуть повернутись із новими навичками. Проте, трудових мігрантів є настільки багато, що їхні дії можуть напряму вплинути на економіку України, загалом — на вітчизняну макроекономіку.

По-перше, мігрант перестає працювати у своїй рідній державі, що напряму впливає на ринок праці. Головна проблема еміграції з України, з погляду ринку праці, це надшвидке та нездорове зростання заробітних плат;

по-друге, мігранти, зазвичай, не втрачають зв'язок зі своїми близькими і регулярно надсилають їм фінансову допомогу в іноземній валюті. На перший погляд, ці речі можуть здатись невинними, вони такими і є, аж поки міграція не стає усюдисущою.

Уявімо ситуацію, що країна почала отримувати інвестиції. Ці інвестиції привели до двох важливих явищ: відкрились нові або розширились наявні підприємства; продуктивність зростає, оскільки інвестиції принесли модернізацію та загалом нові технології підприємствам.

Результат цих явищ — збільшується загальний випуск в економіці, що в свою чергу сприяє росту ВВП. Через інвестиції відкриваються нові підприємства і підприємці шукають нових працівників. Попит на працю зростає, тому й росте його ціна, і як наслідок — заробітна плата. Але коли людям платять більше, люди хотітимуть купувати більше, тобто створюють додатковий споживчий попит. Підприємці цей попит задовольняють і таким чином, збільшують ВВП, який приваблює ще більше інвесторів. Тож цикл повторюється, це — модель продуктивного росту заробітних плат (рис. 3).

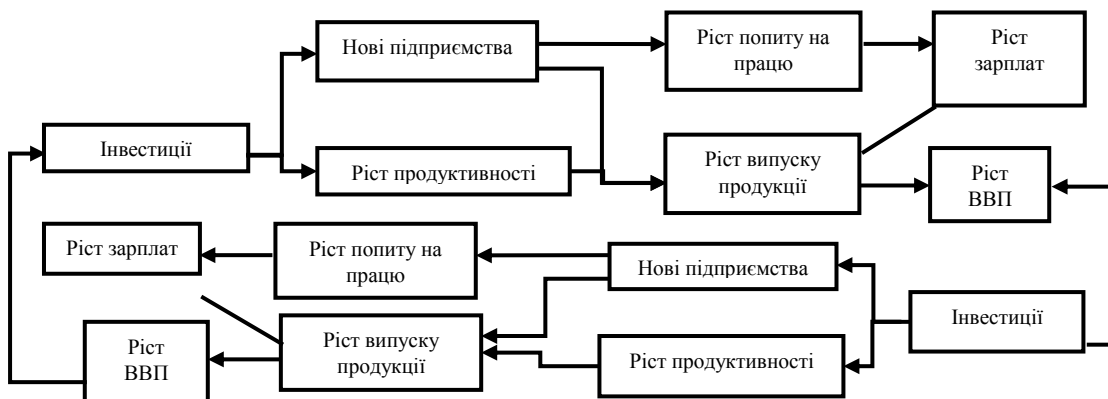

Рис. 3 Модель продуктивного росту зарплат
Джерело: побудовано за [5]

Надалі розглянемо модель не продуктивного росту зарплат. Уявімо, що країна не отримує інвестиції, у неї відсутнє економічне зростання; особливих бар'єрів для еміграції немає, тому багато людей вирішує пошукати щастя закордоном. Як наслідок, менша пропозиція робочої сили при незмінному попиті на неї, що призводить до росту заробітної плати. З її ростом вартість виробленої продукції зростає, тоді в підприємця залишається два шляхи: або збільшувати ціни (програвати конкуренцію, і зрештою закриватись), або одразу закриватись [5] (рис.4).

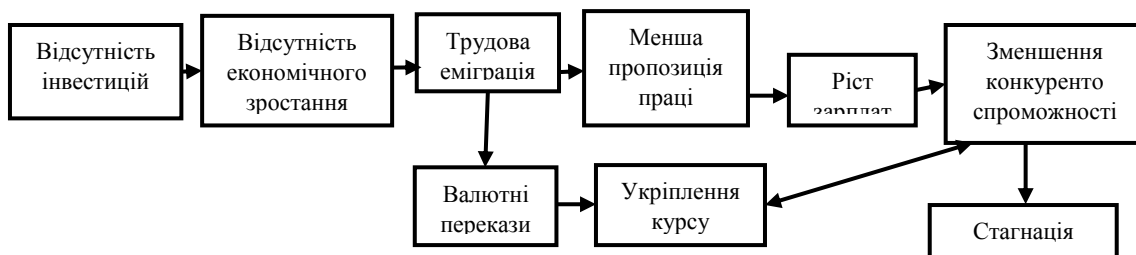

Рис. 4 Модель непродуктивного росту зарплат
Джерело: побудовано за [5]

У найкращому випадку ВВП такої країни буде рости мініатюрними темпами, або стагнуватиме. Ріст заробітних плат, який не підкріплений збільшенням продуктивності праці чи зростанням економіки, буде недовговічним. У довгостроковій перспективі доходи населення не зростатимуть і цикл, що почався з еміграції, знову повториться. [5]

Підсумовуючи вищевикладене, можемо наголосити на тому, що еміграція може стати благом для окремої людини, але надвисокі її темпи можуть підривати національну економіку і надалі тримати державу в пастці бідності [5].

Список використаних джерел:

1. Медіанний дохід в країнах світу. URL: <http://surl.li/eszuw>.
2. Заставний Ф.Д. Українська діаспора: розселення українців у зарубіжних країнах. Львів: Світ, 1991; URL: <http://surl.li/npbrc>.
3. Розподіл трудових мігрантів за країнами-реципієнтами — Українське суспільство. *Міграційний вибір. Національна доповідь*. URL: <http://surl.li/sinul>.
4. Плани висилки з рф українських трудових мігрантів. URL: <http://surl.li/sinqa>.
5. Непродуктивний ріст зарплат — Огляд ринку праці в Україні від Мінеконрозвитку. URL: <http://surl.li/sinpv>.

ОРГАНІЗАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ ЯК ПЕРСПЕКТИВА РОЗВИТКУ ЛОКАЦІЙ

Дудаш Олександр Іванович

аспірант

Львівський університет бізнесу та права, Україна

На сьогоднішній день для певних регіонів, де існує туристичний потенціал, важливим є розвиток саме цікавих локацій, які могли б приваблювати туриста своєю унікальністю. Відомо, що сучасний турист або споживач туристичних послуг є надзвичайно обізнаним і вибагливим, тому з метою залучення потенційного споживача товарів та послуг необхідно володіти ексклюзивним продуктом і постійно його розвивати. В теперішній час ексклюзивним товаром та продуктом для певних регіональних локацій є екологічний туризм.

Екологічний туризм має важливе значення для охорони навколишнього природного середовища та його відновлення. Екологічний туризм є важливим інструментом розвитку сталого туризму, оскільки він пов'язаний з охороною навколишнього природного середовища та збереженням культурної спадщини регіону [1].

У наукових розвідках та науковій літературі поняття екологічного туризму вперше з'явилося у ХХ ст.: у 1980 році запропоновано мексиканським економістом Гектором Цебаллос-Ласкурейном (Ceballos Lascurain). Він пов'язував екологічний туризм із дбайливим ставленням до природи, що дозволяє поєднати радість знайомства з нею з метою її захисту. Однією з доступних форм екологічного туризму є подорож природою. В працях вітчизняних дослідників та закордонних джерелах наведено різноманітні визначення екологічного туризму, зокрема, «зелений туризм», «пригодницький туризм», «нетехнічний туризм», «адаптований туризм», «агротуризм», «близький до природи» та ін.

Екологічний туризм передбачає відвідування мандрівок, де присутність туристів мінімально позначається на стані навколишнього природного середовища [2]. Екологічний туризм трактується як особливий вид туризму, що пов'язаний із прагненням близькості до природи та сприяє збереженню екосистеми [1].

Екотуризм – це вид туризму, який передбачає подорожі до природних або природоохоронних територій з метою збереження природного навколишнього середовища [3].

Зазначимо, що екотуризм – це туристична діяльність, націлена на збереження природного середовища, а також – на підвищення рівня життя місцевого населення [4].

Під час планування екологічних турів необхідно звертати увагу на організацію побуту, зокрема, прання білизни та миття посуду, приготування їжі, облаштування притулків, готелів, бівуаків, перевезення туристів транспортом, утилізацію відходів. Складаючи меню, більше уваги слід приділяти салатам та швидкорозчинним стравам. Це корисно не тільки для людей, але й для природи, оскільки рослинні відходи використовуються краще, ніж тваринна їжа. Під час миття посуду варто використовувати засоби, що не містять шкідливих речовин або містять їх у невеликих кількостях. Посуд слід мити на відстані не менше, ніж 50 метрів до найближчих струмків, озер, річок чи інших водойм [1].

Будівництво закладів тимчасового розміщення (готелів, таборів тощо) та бівуаків вимагає використання технологій для мінімізації втрат тепла та ефективного використання теплоізоляційних матеріалів та енергії.

Наприклад, можна використовувати фольгу на стінах і дахах укриттів та хатин. Крім того, темні кольори стін і дахів нагріваються на сонці більше, ніж світлі кольори, що враховується будівельниками. У випадку кемпінгів та бівуаків слід передбачити будівництво стін проти вітру для економії енергії, економії палива та підвищення комфорту для туристів. Веранди будинків (хатин), балкони готельних підлог і тамбури є засобом регулювання температури в приміщенні для туристів. Втрати тепла через вікна в 10 разів вищі, ніж через стіни, тому для гірських готелів та хатин варто використовувати подвійні віконні рами. Штори на вікнах є тепловідбивачами в холодну погоду і перешкоджають проникненню прямих сонячних променів у спекотну погоду. Вікна та двері варто розташовувати залежно від напрямку місцевих вітрів [5].

Варто використовувати наявні нетрадиційні природні джерела енергії:

- вітер;
- сонячне світло;
- термальні води тощо.

Для освітлення приміщень найбільш придатними є люмінесцентні лампи, які працюють від акумуляторних батарей, ефективними є також газові та гасові лампи. Для опалення в будинках варто використовувати незалежні обігрівачі, різні термостати тощо. Таким чином забезпечується індивідуальне опалення кожної зони (передпокою, бару, підсобних приміщень) та кімнат.

Туристів приваблює використання відкритих вогнищ для обігріву (наприклад, каміни, мангали), хоча вони є малоефективними. Наземні транспортні перевезення, порушення земного покриву рослинних насаджень та рівня шумового забруднення є причинами забруднення повітря, тому варто використовувати екологічні транспортні засоби [7].

Отже, підсумовуючи вищезазначене, можемо зробити висновок, що екологічний туризм як перспективний напрям туризму має чітко звертати увагу на такі чинники, як:

- гармонізація відносин між природою, суспільством та економікою;
- систематична та цілеспрямована збалансованість природного середовища;
- мандрівники повинні відчувати особисту відповідальність за майбутній стан природи;
- орієнтація туристичних організацій на збереження природного середовища, що є надзвичайно важливим.

При виконанні вищезазначених умов є висока ймовірність позитивного розвитку локацій, що позитивно вплине на формування бюджету регіону.

Список використаних джерел:

1. Дмитрук О. Ю. Екотуризм: навч. посіб. О. Ю. Дмитрук, С. В. Дмитрук. Київ. Альтерпрес, 2009. 358 с.
2. Городиський Ю., Манько А. Проблеми і перспективи розвитку туризму в Тернопільській області. Вісник Львівського університету. Сер. Міжнародні відносини. 2012. Вип. 29. С. 36-42.
3. Пангелов Б. П. Організація і проведення туристсько-краєзнавчих подорожей: навч. посіб. / Б. П. Пангелов. Київ. Академвидав, 2010. 247, с. 15.
4. Організація туризму. Підручник. І. М. Писаревський, С. О. Погасій, М. М. Покоłodна [та ін.]; за ред. І. М. Писаревського. Харків. ХНАМГ, 2008. 541 с.
5. Козловський О. Ю. Екологічний туризм: навч. посіб. / О. Ю. Козловський, Б. В. Борисюк. Житомир. Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 202 с.

СЕКЦІЯ II. ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

ГАСТРОНОМІЧНИЙ ТУРИЗМ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ДЕСТИНАЦІЇ: АНАЛІЗ ПОТЕНЦІАЛУ ТА ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК ПОЛТАВСЬКОГО РЕГІОНУ

Дем'янець Анастасія Ігорівна
викладачка

Полтавський фаховий кооперативний коледж, Україна

Основою гастрономічного туризму є бажання: подорожувати, відкривати та пізнавати місцеву кухню, а також знайомитись з кулінарними традиціями країни або регіону. Ця форма туризму набуває все більшого попиту серед туристів, оскільки дозволяє отримати унікальний імерсивний досвід, пов'язаний зі смаками, ароматами та культурними аспектами їжі.

Гастрономічний туризм включає в себе: відвідування ресторанів з місцевою кухнею, ринків та продуктових базарів, дегустації страв та напоїв, участь у кулінарних майстер-класах, а також відвідування виноробних ферм, сироварень та крафтових виробництв. Головна мета гастрономічного туризму полягає в тому, щоб спробувати аутентичні страви та напої, які відображають місцеві традиції, і поглибити розуміння культурного контексту через гастрономічний обмін.

Цей вид туризму може мати значний вплив на розвиток регіонів, де він практикується, сприяючи розвитку ресторанного бізнесу, місцевого виробництва їжі та напоїв, а також підтримці традиційних методів приготування страв. Крім того, гастрономічний туризм сприяє культурному обміну та взаєморозумінню між різними культурами через спільний досвід смакування та насолоди аутентичною кухнею.

Особливості гастрономічних турів:

- Гастрономія – це можливість оживити й урізноманітнити туризм, один з надійних способів привернути туристів в уже знайомі їм країни та регіони.
- Гастрономічний тур виключає поняття сезонності для подорожей (*подорожі здійснюються цілий рік*).
  - У гастрономічних подорожах турист дізнається про повсякденне життя, історію та культуру країни набагато більше, ніж в класичних екскурсійних подорожах.
  - Протягом туру він знайомиться з сім'ями, які століттями працюють на вирощуванні виноградників, або займаються сироваріння, або століттями виробляють шинку. Ці люди різного достатку й походження, предки одних були аристократами, інших підприємцями чи фермерами.
  - У гастрономічному турі туристи відвідують виноробні, пивоварні, невеликі ферми й крафтові виробництва, дегустують відомі і не дуже національні продукти, а також вина та інші традиційні напої. Відвідують місцеві ринки, беруть участь в кулінарних майстер-класах з професійними шеф-кухарями та з привітними

господарями власних господарств і угідь. Відвідують гастрономічні фестивалі та кулінарні шоу [1].

Гастрономічний туризм є важливою складовою туристичної індустрії, оскільки він пропонує туристам можливість не лише спробувати місцеву кухню, але й зануритися у культуру та традиції регіону через їжу. Аналіз потенціалу гастрономічного туризму включає оцінку місцевих страв, напоїв, кулінарних традицій та спеціалітетів, а також ідентифікацію унікальних продуктів, які можуть привернути увагу туристів.

Гастрономічний туризм може мати значний вплив на розвиток Полтавського регіону.

Нижче розглянемо кілька аспектів розвитку:

1. **Стимулювання економіки:** Розвиток гастрономічного туризму може підтримати місцевих виробників та рестораторів, що сприяє створенню нових робочих місць та збільшенню доходів.

2. **Просування місцевої культури:** Гастрономічний туризм може стати інструментом для збереження та просування місцевих кулінарних традицій, сприяючи передачі між поколіннями та залучаючи увагу до унікальності регіону.

3. **Підвищення міжнародної відомості:** Гастрономічні враження можуть стати основою для позитивного враження туристів про регіон та сприяти позитивній увазі до нього в міжнародному масштабі.

4. **Розвиток інфраструктури:** Збільшення потоку туристів, які приїжджають заради гастрономічних вражень, може стати стимулом для розвитку місцевої інфраструктури, такої як ресторани, кулінарні тури, музеї та ринки.

Полтава, як історичне місто з багатою культурною спадщиною, має значний потенціал як туристичний об'єкт.

Ось деякі ключові аспекти, які роблять Полтаву привабливою для туристів:

1. **Історичні пам'ятки:** Полтава славиться своєю історією, пов'язаною з багатьма подіями, включаючи Полтавську битву в 1709 році. Туристи можуть відвідати різноманітні історичні пам'ятки, такі як поле Полтавської битви, Білу Альтанку, Полтавський краєзнавчий музей, пам'ятник Галушки та інші.

2. **Культурні заходи:** Місто часто проводить та приймає культурні заходи: фестивалі, театральні вистави, виставки мистецтва та інші події, які можуть зацікавити туристів.

3. **Пам'ятники літературі:** Полтава була домівкою для багатьох відомих літераторів, таких як Іван Котляревський, Володимир Короленко, Панас Мирний, Олена Пчілка та інші. Туристи можуть відвідати музеї та пам'ятники, присвячені цим видатним особистостям.

4. **Природні пам'ятки:** Недалеко від міста знаходяться природні заповідники, які можуть зацікавити туристів, які цікавляться екологією та природоохоронними питаннями.

5. **Гастрономічні враження:** Полтава має свою унікальну кухню зі смачними стравами та напоями, які можуть бути привабливими для гастрономічних туристів.

Полтавська кухня славиться своєю різноманітністю, високою харчовою цінністю та чудовими смаковими якостями. Можливо, тому традиційна їжа так популярна серед туристів.

Місцева кулінарія сформувалася завдяки вигідному географічному розташуванню, кліматичним умовам, придатним для вирощування зернових та інших різноманітних рослин (а саме чорнозему, який є тут унікально родючим).

Наша кухня походить від простих сільських страв на основі м'яса, круп та овочів: картоплі, капусти, грибів і буряків. Оскільки полтавці здавна користувалися піччю для приготування їжі, страви в основному варили, тушкували або запікали.

У давнину найсмачніші страви тут робили із домашнього зерна та ситних овочів. У багатьох полтавських супах і салатах ви знайдете безліч різних інгредієнтів, таких як квасоля, гриби та капуста.

Місцева кулінарна традиція зазвичай вимагає, щоб усі вироби з тіста були запечені, відварені або смажені. Унікальність полтавських страв полягає в тому, що, хоча всі страви мають однаковий рецепт, різниця полягає в індивідуальному приготуванні українських сімей та додаванні особливих інгредієнтів.

Серед фруктів і ягід, які вживаються на Полтавщині у свіжому, моченому, сушеному та копченому вигляді, традиційними є вишні, яблука, сливи, груші, смородина, кавуни. Особливий вид «опішнянських» слив згадано у бурлескно-трагестійній поемі Івана Котляревського «Енеїда» ще у XVIII ст. Опішнянську сливу продавали на ярмарках, її в'ялили (гнітили), щоб у такому вигляді транспортувати далеко за межі Полтавщини. Разом з фруктами цукор і патока широко використовувався в чистому вигляді і як компонент компотів, узварів, джемів, конфітурів та інших кондитерських виробів. [2].

Страви Полтавської кухні здобули визнання не лише в межах регіону, але й у різних країнах, однак найсмачніше їх приготувати можна лише на батьківщині.

Нижче про автентичні та гастрономічні відкриття Полтавського регіону.

Таблиця 1

Приклади страв – гастрономічних спеціалітетів Полтавського регіону

№ з/п	Базові продукти (інгредієнт)	Гастрономічний спеціалітет – страв	Локація / Туристична дестинація
1.	В'юни, квасний буряк, дрібна квасоля, помідори	Борщ з в'юнами	с. Єньки, Хорольський район, Полтавська обл.
2.	Сухофрукти, горілка, борошно, вода	Варянка	Полтавська обл.
3.	Пшоно, борошно, яйця	Качана каша (затірка)	с.Опішня, Полтавська обл.
4.	Козячий сир, яйце, манна крупа, вишня	Кнедлики з вишнями	с.Тахтаулове, Полтавська обл. садиба «Веселковий настрій»
5.	Гречане борошно, вода	Лемішка	Полтавська обл.
6.	Сир, яйця, борошно, сода, кефір	Мандрики	с.Опішня, Полтавська обл.
7.	Борошно, цукор, вода, буряковий сік	Панянки	с.Котельва, Полтавська обл.
8.	Пшеничне борошно, дріжджі, вода	Полтавські галушки	м. Полтава, Полтавська обл.
9.	Свинина, буряк	Шпундра	с.Опішня, Полтавська обл.
10.	Пшеничне борошно, кефір, мак, мед	Шулики (ламанці)	м. Полтава, Полтавська обл.

Загалом, Полтава має потенціал стати популярним туристичним напрямком, особливо для тих, хто цікавиться історією, культурою та гастрономією. Для розвитку

туризму у місті важливо розвивати інфраструктуру, просувати туристичні заходи та події та забезпечувати якісне обслуговування для відвідувачів. Проте, для успішного розвитку гастрономічного туризму важливо враховувати кілька факторів, таких як якість продуктів, навколишнє середовище, доступність та реклама. Також важливо враховувати екологічні та соціокультурні аспекти, щоб забезпечити сталий розвиток регіону.

Список використаних джерел:

1. Гастрономічний туризм: поняття та особливості, URL: <https://tourkazka.com/hastronomichnyu-turyzm-ponyattya-ta-osoblyvosti/>
2. Смачна історія: як їли в Полтаві в минулому, URL: <https://ipoltavets.com/uk/eternal-smachna-istoriya-yak-yily-v-poltavi-v-mynulomu>
3. Церклевич В. С., Діль А. В., Діль М. В. «Нові гастрономічні спеціалітети як продукт ресторану ніші «local food» в розвитку туристичних дестинацій» \\ журнал Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі 2022, № 6, с.41-51 URL: <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/tourism/article/view/1193/1125>
4. Як смакує Полтавщина. Гастрономічні магніти регіону для туристів, URL: <https://zmist.pl.ua/news/yak-smakuje-poltavshchina-gastronomichni-magniti-regionu-dlya-turistiv>
5. Різдяна випічка: чим відрізняються панянки та котелевські коржики, URL: <https://klopotenko.com/rizdvyana-vypichka-chym-vidriznyayutsya-panyanky-ta-kotelevski-korzhyky/>

ЗАСТОСУВАННЯ АКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ПРИ ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦТВА»

Кизлюк Олександр Анатолійович

ORCID ID: 0009-0000-4295-2630

PhD студент кафедри підприємництва, торгівлі і логістики

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Україна

Гудименко Вячеслав Павлович

ORCID ID: 0009-0002-4681-1602

PhD студент кафедри підприємництва, торгівлі і логістики

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Україна

Гапоненко Ольга Євгеніївна

ORCID ID: 0000-0003-4672-3311

канд.екон.наук, доц., доц. кафедри підприємництва, торгівлі і логістики

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Україна

В сучасній науковій літературі представлені наступні підходи до визначення категорії активні методи навчання (табл. 1).

Таблиця 1

Визначення категорії «активні методи навчання»

Автор	Визначення
Вахрушева Т.Ю. [1]	це «навчання діяльністю», що створює необхідні умови для формування та закріплення професійних знань, умінь і навичок; розвитку вмінь самостійного мислення, орієнтування в новій ситуації; встановлення ділових контактів з аудиторією
Дичківська І.М. [2]	це «організація та ведення навчального процесу, що спрямована на всебічну активізацію навчально-пізнавальної діяльності студентів за допомогою широкого, бажано комплексного, використання як педагогічних (дидактичних), так і організаційно-управлінських засобів»
Коченгіна М.В. [3]	це «система методів, що забезпечують активність і різноманітність розумової та практичної діяльності тих, хто навчається, у процесі опанування навчального матеріалу. ... будуються на практичній спрямованості, ігровому дійстві й творчому характері навчання, інтерактивності, різноманітних комунікаціях, діалозі й полілозі, використанні знань і досвіду учнів, груповій формі організації їхньої взаємодії, діяльнісному підході до навчання»

Башкір О.І [4] пропонує використовувати в практиці роботи вищої школи активні методи навчання, серед яких проектування, моделювання професійних ситуацій, ігри, проведення «круглих столів», мозковий штурм, карта ідей, хронологія, структурно-логічні схеми, інтелект-карти, скрайбінг, «Plus – Minus – Interesting», сторітелінг тощо, орієнтованих на особистість студента, на його активну участь у саморозвитку, опанування професійними компетенціям

Пропонуємо окремі з методів, що використовувалися на заняттях з дисципліни «Основи підприємництва». Серед них: метод дискусії, мозковий штурм, ділова гра «Дій-но», «Піраміда понять».

Метод дискусії, за нашим спостереженням, є найбільш ефективним, бо дає можливість студентів висловлювати власну точку зору, стимулює до пошуку проблемного завдання, що потребує активного обговорення, аргументації власної позиції, опанування думки співрозмовника. Викладач формулює проблемне питання таким чином, щоб воно було актуальним, пізнавальним, цікавим, захоплювало студентів змістом і новизною. До прикладу, в процесі вивчення дисципліни «Основи підприємництва» до лекції з теми «Економічні ризики в підприємстві» дискусійним питанням стало: «Як оцінити результати впливу підприємця на ризики в підприємстві?». Дискусія проводилася в мікрогрупах, в яких студенти доводили свою позицію, дослухались до думки інших учасників, коректували власну, формулювали висновки. Цей метод, безперечно, вимагає лекційного доповнення викладачем.

Метод мозкового штурму передбачав збільшення можливості студентів на успішне виконання завдання з класифікації компонентів зовнішнього та внутрішнього середовища підприємницької діяльності за методом SWOT аналізу. Для цього учасники самостійно виконують завдання протягом короткого проміжку часу, потім результати класифікації обговорюються в групі; якщо виникають дискусійні позиції пропонується застосовувати мозковий штурм.

Ділова гра «Дій-но» це колективна гра, суть якої заключається в поетапному виконання певних завдань (3 етапи). Група розбивається на підгрупи і переможцем буде той, хто першим виконує всі завдання.

Метод «Піраміда понять» сприяв поступовому накопиченню фахової термінології до окремих тем, розділів. Він добирався викладачем поетапно, оскільки застосовується в підприємстві й полягає в поступовому збільшенні навантаження. До прикладу, під час опрацювання теми лекції «Економічна сутність підприємства» студенти під керівництвом викладача вибудовували «піраміду понять»: спочатку знайомилися з окремими положеннями Господарського кодексу України, в якому представлено поняття «підприємницька діяльність», виписували основні терміни, що стосуються ознак та принципів організації підприємницької діяльності, акцентуючи увагу на поняттях «систематичність», ініціативність, ризикованість; опрацьовували визначені характеристики, термінологію; знайомилися з ознаками підприємницької діяльності за Кодексом, ключові слова яких завершили «піраміду понять». Такий підхід сприяв не тільки засвоєнню основних термінів, а й надав можливість студентам ознайомитися з нормативно-правовою базою України, що необхідно для майбутньої професійної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Вахрушева Т.Ю. Теоретичні аспекти активних методів навчання. Національний фармацевтичний університет. 2008. № 3. С. 46–49. URL: <http://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-03/08vtyaml.pdf>
2. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2004. 320 с
3. Коченгіна М.В. Використання активних методів навчання в процесі формування готовності вихователів дошкільного навчального закладу до створення безпечного інформаційного середовища для дітей дошкільного віку. Наукові записки кафедри педагогіки. Випуск 39. Харків, 2016. С.112–117.
4. Башкір О.І Активні й інтерактивні методи навчання у вищій школі : збірник наукових праць. Серія «Педагогіка та психологія». Харків, 2018. Вип. 60. С. 33–44.

СУТНІСТЬ, ВИДИ ТА ЗАХОДИ З УПРАВЛІННЯ ГНУЧКІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇХ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ

Ємельянов Олександр Юрійович

д-р. екон. наук, професор, професор кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Степанків Володимир Зеновійович

аспірант кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Будь-яке підприємство характеризується різними видами його економічного потенціалу. Зокрема, слід виділити маркетинговий [1], збутовий [2], виробничий [3, 4] та інші складники потенціалу підприємств. Також важливим його видом є потенціал ресурсозбереження [5–7], реалізація якого відображається у ресурсозберігаючій моделі розвитку підприємств [8–11] та у технологічних змінах, що відбуваються [12–16]. Ефективність функціонування підприємств у динамічних умовах зовнішнього середовища значною мірою визначається також і рівнем їх адаптаційних можливостей [17–21]. Цей рівень, що суттєво залежить від гнучкості підприємств [22, 23], відображається як в результативності адаптації [24], так і у величині її потенціалу [25].

Загалом, гнучкість компанії характеризується як великою кількістю чинників, що беруть участь у її формуванні, так і різноманіттям способів реалізації даної властивості. При цьому у загальному випадку під гнучкістю фірми доцільно розуміти сукупність характеристик її внутрішнього середовища, які зумовлюють здатність підприємства адаптуватися до змін.

Отже, гнучкість фірми в кінцевому рахунку проявляється через її здатність до адаптації. Водночас, між поняттями гнучкості та адаптації існують деякі відмінності. По-перше, адаптація підприємства є результатом реалізації його гнучкості, а, по-друге, ступінь гнучкості є виключно внутрішньою характеристикою суб'єкта господарювання, тоді як рівень його адаптації формується також і під впливом зовнішніх факторів (зокрема, зазначений рівень визначається масштабом та характером змін, що відбуваються).

Також важливо виокремлювати фактичну та перспективну гнучкість підприємств. Фактична гнучкість підприємств – це та гнучкість, яку підприємства проявили відносно змін, які вже сталися. Водночас, перспективна гнучкість підприємств є очікуваною їхньою гнучкістю, яку вони можуть виявити відносно тих змін, які стануться в майбутньому.

Необхідно відзначити, що управління гнучкістю підприємств є одним з головних напрямів забезпечення економічної стійкості компаній. Це викликано тим, що гнучкість підприємств визначає їхні адаптаційні можливості, а ті, своєю чергою, справляють безпосередній вплив на економічну стійкість компаній. Проте процедура обґрунтування заходів з управління гнучкістю підприємств залежить від того, який вид гнучкості розглядається. Цю тезу можна пояснити на прикладі такого важливого напрямку підвищення гнучкості компаній з огляду на можливе зростання цін на виробничі ресурси як впровадження ресурсозберігаючих технологічних процесів. Тоді, якщо таке впровадження є інструментом підвищення фактичної гнучкості

підприємства, то у цьому випадку доцільність здійснення на підприємстві ресурсозберігаючих технологічних змін визначатиметься на підставі поточних значень цін на ресурси (за умови, що такі ціни будуть достатньо стабільними). Якщо ж розглядається підвищення перспективної гнучкості підприємства до зростання цін на ресурси завдяки впровадженню ресурсозберігаючих технологій, то доцільність такого впровадження значною мірою визначатиметься імовірністю зростання цін на ресурси у майбутньому, очікуваною швидкістю здійснення відповідних технологічних змін та іншими параметрами.

При цьому до головних інструментів управління гнучкістю суб'єктів господарювання у контексті забезпечення їх економічної стійкості варто віднести: зміну обсягів виробництва і збуту та структури асортименту продукції підприємств, розроблення та впровадження нових (покращених) видів продукції, вдосконалення організаційної структури управління підприємствами, пошук нових покупців продукції та постачальників ресурсів, оновлення техніко-технологічної бази підприємств, утворення резервів фінансових та інших ресурсів тощо. Проведення підприємствами цих заходів є важливою умовою підвищення наявної у компанії здатності до адаптування та, відповідно, забезпечення належного рівня їх економічної стійкості.

Список використаних джерел:

1. Мороз, Л. А. & Лебідь, Т. В. (2009). Стратегічний аналіз маркетингового потенціалу підприємства. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Логістика», (649), 214–219.
2. Ємельянов О. Ю., Висоцький, А. Л. & Петрушка, Т. О. (2016). Діагностування достатності обсягів збутової діяльності промислових підприємств. Науковий вісник НЛТУ України, (26.6), 102–108.
3. Ємельянов, О. Ю., Петрушка, Т. О. & Висоцький, А. Л. (2013). Діагностика ресурсного забезпечення як чинника формування виробничо-збутового потенціалу підприємств. Науковий вісник НЛТУ України, (23.4), 128–135.
4. Smerichevskiy, S. F., Kryvovyzuyuk, I. V., Prokhorova, V. V., Usarek, W. & Ivashchenko, A. I. (2021). Expediency of symptomatic diagnostics application of enterprise export-import activity in the disruption conditions of world economy sustainable development. IOP Conference Series: Earth and Environmental Science, (628(1)), 012040.
5. Баландіна, І. С. (2011). Принципи формування потенціалу ресурсозбереження на підприємствах у сучасних умовах. Бізнес Інформ, (11), 141–143.
6. Бурда, В. Є. (2013). Потенціал енергозбереження та напрями використання альтернативних джерел енергії у промисловості. Економічний часопис – XXI, (1-2), 45–48.
7. Іваненко, О. В. (2013). Формування потенціалу ресурсозбереження соціально-економічних систем. Економіка. Фінанси. Право, (8), 7–10.
8. Некрасова, Л. А. & Хрїстова, А. В. (2017). Формування ресурсозберігаючої моделі розвитку підприємства. Економіка: реалії часу, (2 (30)), 79–84.
9. Андрусів, У. Я. & Мазур, І. М. (2017). Комплексний підхід до забезпечення раціонального використання енергетичних ресурсів. Бізнес Інформ, (1), 44–49.
10. Сотник, І. М. (2010). Економічне стимулювання ресурсозбереження у контексті сталого розвитку України. Економіст, (12), 72–75.
11. Emelyanov, O., Petrushka, T., Lesyk, L. & Hryshko, V. (2014) The Impact of the Technological Development Level of Ukrainian Enterprises on the Competitiveness of Their Products. International Journal of Business, Humanities and Technology, (4), 129–135.
12. Ємельянов, О. (2023). Склад інформації, необхідної для управління енергозберігаючими технологічними змінами на підприємствах. Матеріали конференцій МЦНД, (17.03.2023; Дніпро, Україна), 97–99. вилучено із <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/465>

13. Ємельянов, О. Ю. & Петрушка, Т. О. (2013). Чинники та закономірності розвитку техніко-технологічної бази підприємств. Схід, (6), 85–91.
14. Kryvovyazyuk, I., Britchenko, I., Smerichevskiy, S., Kovalska, L., Dorosh, V. & Kravchuk, P. (2023). Digital Transformation and Innovation in Business: the Impact of Strategic Alliances and Their Success Factors. *Economic Studies (Ikonomicheski Izsledvania)*, (32 (1)), 3–17.
15. Yemelyanov, O., Petrushka, I., Zahoretska, O., Petrushka, K. & Havryliak, A. (2023). Information support for managing energy-saving technological changes at enterprises. *Procedia Computer Science*, (217), 258–267.
16. Ємельянов, О. & Петрушка, Т. (2012). Інтенсифікація використання виробничих ресурсів промислових підприємств як чинник їх економічного розвитку. Схід, (6), 24–30.
17. Білошкурська, Н. В. (2010). Моделі адаптивної поведінки та їх роль у формуванні економічної безпеки підприємства. *Актуальні проблеми економіки*, (12 (114)), 101–104.
18. Гросул, В. А., Круглова, О. А. & Рачкован, О. Д. (2017). Методичні засади оцінювання сприятливості зовнішнього середовища для адаптації підприємств роздрібної торгівлі. *Актуальні проблеми економіки*, (4), 62–74.
19. Лепейко, Т. І. & Кривобок, К. В. (2016). Удосконалення інструментів адаптації підприємств до впливу конкурентного середовища. *Бізнес Інформ*, (12), 176–181.
20. Соколова, Л. В. (2016). Теоретико-методологічна платформа розробки системи адаптації підприємств до змін зовнішнього середовища. *Проблеми економіки*, (3), 206–211.
21. Yemelyanov, O., Petrushka, T., Lesyk, L., Havryliak, A., Yanevych, N., Kurylo, O., Bodakovskyy, V., Skoropad, I., Danylovych, T. & Petrushka, K. (2023). Assessing the Sustainability of the Consumption of Agricultural Products with Regard to a Possible Reduction in Its Imports: The Case of Countries That Import Corn and Wheat. *Sustainability*, (15), 9761.
22. Демків, І. (2010). Розвиток понятійного апарату управління гнучкістю підприємства. *Економічний аналіз*, (5), 80–82.
23. Ігнатієва, І. А. & Хлістунова, Н. В. (2013). Методичні підходи до оцінювання рівня стратегічної гнучкості підприємств сфери послуг. *Актуальні проблеми економіки*, (4), 128–135.
24. Степанова, Ю. Л. (2012). Результативність адаптації підприємства. *Економіка. Менеджмент. Підприємництво*, (24 (I)), 156–163.
25. Лепейко, Т. І. & Кривобок, К. В. (2015). Адаптаційний потенціал підприємства в конкурентному середовищі. *Економічний аналіз*, (20), 245–250.

СЕКЦІЯ III. ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА; ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

РОЗПОДІЛ ВИТРАТ МАЙБУТНІХ ПЕРІОДІВ ЗА ОБЕРНЕНИМ МЕТОДОМ НА ОСНОВІ ЧИСТОГО ДОХОДУ ВІД ОСНОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сук Петро Леонідович

ORCID ID: 0000-0002-8556-7123

*д-р. екон. наук, професор, професор кафедри обліку і оподаткування
Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і
природокористування України "Ніжинський агротехнічний інститут", Україна*

Особливим видом витрат, що виникає в одному періоді, а відноситься на прибутки і збитки в наступних періодах, є витрати майбутніх періодів (далі – ВМП).

Для їх розподілу використовують різні методи. Одним з таких методів може бути обернений метод на основі чистого доходу від основної діяльності.

Основна діяльність – операції, пов'язані з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що є головною метою створення підприємства і забезпечують основну частку його доходу.

Основна діяльність підприємства і інші види діяльності, крім інвестиційної або фінансової діяльності відносяться до операційної діяльності [1; 2].

В результаті основної (операційної) діяльності підприємство отримує чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг). Можна використовувати іншу його назву "Чистий дохід від основної діяльності". Вони можуть бути параметрами для застосування методу розподілу ВМП.

Чистий дохід від основної діяльності – дохід, що визначається шляхом вирахування з доходу від основної діяльності (у тому числі платежів від оренди об'єктів інвестиційної нерухомості) наданих знижок, вартості повернутих раніше проданих товарів, доходів, що за договорами належать комітентам (принципалам тощо), та податків і зборів [1; 2; 3].

Відображення чистого доходу від основної діяльності у Звіті про фінансові результати (Звіті про сукупний дохід) (форма № 2) здійснюється в окремій статті "Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)", код рядка 2000 [1; 2].

Бухгалтерський облік чистого доходу від основної діяльності ведуть на рахунок 70 "Доходи від реалізації" (субрахунках 701 "Дохід від реалізації готової продукції", 702 "Дохід від реалізації товарів", 703 "Дохід від реалізації робіт і послуг") і рахунок 79 "Фінансові результати" (субрахунок 791 "Результат операційної діяльності") [4; 5].

По видах чистого доходу від основної діяльності, а також за субрахунками до рахунку 70 можна утворювати різні обернені методи розподілу ВМП, які формуються на основі: 1) доходу від реалізації готової продукції; 2) доходу від реалізації товарів; 3) доходу від реалізації робіт і послуг та інші методи.

Щоб обрахувати розподіл ВМП за оберненим методом на основі чистого доходу від основної діяльності, спочатку потрібно вирахувати розподіл ВМП за простим

методом на основі чистого доходу від основної діяльності і суми переставити у протилежній послідовності: перший рік – в останній, другий – у передостанній і т.д.

Розраховується річна сума розподілу ВМП за методом на основі чистого доходу від основної діяльності шляхом множення суми розподілу ВМП, на коефіцієнт розподілу ВМП, який обчислюється діленням планового або фактичного обсягу чистого доходу від основної діяльності за окремі періоди на плановий обсяг чистого доходу від основної діяльності за увесь період розподілу.

Обрахунок розподілу ВМП за методом на основі чистого доходу від основної діяльності виконується за формулами:

$$PCPBM\Pi = CPBM\Pi \times KPBMP,$$

де: *PCPBM\Pi* – річна сума розподілу ВМП; *CPBM\Pi* – сума розподілу ВМП; *KPBMP* – коефіцієнт розподілу ВМП.

$$KPBMP = \text{ЧДОД} : \text{ПЧДОД},$$

де: *ЧДОД* – плановий або фактичний обсяг чистого доходу від основної діяльності за окремі періоди; *ПЧДОД* – плановий обсяг чистого доходу від основної діяльності за увесь період.

Метод розподілу ВМП на основі чистого доходу від основної діяльності можна визначити також за іншим варіантом:

$$PCPBM\Pi = \text{ЧДОД} \times KPBMP;$$

$$KPBMP = CPBM\Pi : \text{ПЧДОД}.$$

Аллокацію (англ. *allocation* – розподіл, розміщення) ВМП за методом на основі чистого доходу від основної діяльності можна визначити за двома способами: 1) від первісної (початкової) суми ВМП; 2) від залишкової (поточної) суми ВМП.

З використанням прикладу розподілимо ВМП за методом на основі чистого доходу від основної діяльності.

Приклад. Початкова (первісна) сума ВМП – 88000 грн, строк розподілу – 7 років. За період розподілу ВМП планується одержати 520000 грн чистого доходу від основної діяльності, у тому числі: за 1-й рік – 108000 грн, за 2-й рік – 96000 грн, за 3-й рік – 84000 грн, за 4-й рік – 72000 грн, за 5-й рік – 67000 грн, за 6-й рік – 53000 грн, за 7-й рік – 40000 грн.

Визначимо коефіцієнти розподілу ВМП: за 1-й рік – 0,2077 (108000 : 520000 = 0,2077), за 2-й рік – 0,1846 (96000 : 520000 = 0,1846), за 3-й рік – 0,1615 (84000 : 520000 = 0,1615), за 4-й рік – 0,1385 (72000 : 520000 = 0,1385), за 5-й рік – 0,1288 (67000 : 520000 = 0,1288), за 6-й рік – 0,1020 (53000 : 520000 = 0,1020), за 7-й рік – 0,0769 (40000 : 520000 = 0,0769).

Дистрибуцію (англ. *distribution* – розподіл) ВМП за 1-м способом (від початкової (первісної) суми ВМП) простого і оберненого методів на основі чистого доходу від основної діяльності наведено в таблицях 1 і 2.

Таблиця 1

Відрахування ВМП у наступні періоди за методом на основі чистого доходу від основної діяльності (1-й спосіб (від початкової (первісної) суми ВМП))

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Чистий дохід від основної діяльності, грн	Коефіцієнти розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	88000	108000	0,2077	18277
2	88000	96000	0,1846	16245
3	88000	84000	0,1615	14212
4	88000	72000	0,1385	12188
5	88000	67000	0,1288	11335
6	88000	53000	0,1020	8976
7	88000	40000	0,0769	6767
x	Разом	520000	1	88000

[авторська розробка]

Таблиця 2

Відрахування ВМП у наступні періоди за оберненим методом на основі чистого доходу від основної діяльності (1-й спосіб (від початкової (первісної) суми ВМП))

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Чистий дохід від основної діяльності, грн	Коефіцієнти розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	88000	40000	0,0769	6767
2	88000	53000	0,1020	8976
3	88000	67000	0,1288	11335
4	88000	72000	0,1385	12188
5	88000	84000	0,1615	14212
6	88000	96000	0,1846	16245
7	88000	108000	0,2077	18277
х	Разом	520000	1	88000

[авторська розробка]

З таблиць 1 і 2 видно, що застосування 1-го способу (від первісної (початкової) суми ВМП) простого і оберненого методів на основі чистого доходу від основної діяльності дає змогу повністю списати суму ВМП за визначений період їх розподілу.

Шерінг (англ. *sharing* – розподіл, поділ) ВМП за 2-м способом (від залишкової (поточної) суми ВМП)) простого і оберненого методів на основі чистого доходу від основної діяльності розглянуто в таблицях 3 і 4.

Таблиця 3

Відрахування ВМП у наступні періоди за методом на основі чистого доходу від основної діяльності (2-й спосіб (від залишкової (поточної) суми ВМП))

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Чистий дохід від основної діяльності, грн	Коефіцієнти розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	88000	108000	0,2077	18277
2	69723	96000	0,1846	12871
3	56852	84000	0,1615	9182
4	47670	72000	0,1385	7874
5	48978	67000	0,1288	6308
6	42670	53000	0,1020	4352
7	38318	40000	0,0769	38318
х	Разом	520000	1	88000

[авторська розробка]

Таблиця 4

Відрахування ВМП у наступні періоди за оберненим методом на основі чистого доходу від основної діяльності (2-й спосіб (від залишкової (поточної) суми ВМП))

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Чистий дохід від основної діяльності, грн	Коефіцієнти розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	38318	40000	0,0769	38318
2	42670	53000	0,1020	4352
3	48978	67000	0,1288	6308
4	47670	72000	0,1385	7874
5	56852	84000	0,1615	9182
6	69723	96000	0,1846	12871
7	88000	108000	0,2077	18277
х	Разом	520000	1	88000

[авторська розробка]

При застосуванні 2-го способу (від залишкової (поточної) суми ВМП) простого і оберненого методів на основі чистого доходу від основної діяльності в останньому (табл. 3) і в першому роках (табл. 4) сума ВМП не розподіляється (38318 грн), а відноситься у витрати періоду.

Висновки. Розподіл ВМП можна здійснювати за оберненим методом на основі чистого доходу від основної діяльності.

Терміни “Чистий дохід від основної діяльності” і “Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)” тотожні. Їх можна використовувати як критерії для використання методу розподілу ВМП.

Прорахунок оберненого методу розподілу ВМП на основі чистого доходу від основної діяльності здійснюється із простого методу на основі чистого доходу від основної діяльності і суми проставляються у зворотній послідовності: перший рік – в останній, другий – у передостанній і т.д.

На базі видів чистого доходу від основної діяльності і по субрахунках до рахунку 70 можна застосовувати відповідні методи розподілу ВМП, що формуються на основі: 1) доходу від реалізації готової продукції; 2) доходу від реалізації товарів; 3) доходу від реалізації робіт і послуг та ін.

Розподіл ВМП за оберненим методом на основі чистого доходу від основної діяльності можна робити за двома способами: 1) від первісної (початкової) суми ВМП; 2) від залишкової (поточної) суми ВМП.

Список використаних джерел:

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності”: Наказ Міністерства фінансів України від 07 лютого 2013 р. № 73. Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>.
2. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності (Наказ Міністерства фінансів України). № 433. (2013). Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13/conv#Text>.
3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 “Дохід” (Наказ Міністерства фінансів України). № 290. (1999). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99#Text>.
4. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (Наказ Міністерства фінансів України). № 1591. (2011). Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11#Text>.
5. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (Наказ Міністерства фінансів України). № 291. (1999). Вилучено з : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>.

ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ

Була Павло Вікторович

аспірант кафедри фінансів ім. С. І. Юрія

Факультет фінансів та обліку

Західноукраїнський національний університет, Україна

Фінансова система України зазнавала чималих потрясінь через численні кризи. Остання масштабна криза мала місце в роках 2014-2015 років, коли країну зісkochили Євромайдан, втеча президента, анексію Криму та військовий конфлікт на Донбасі. Ці завдання відбулися нищівного удару по фінансовій системі – курс долара різко збільшився вище 30 гривень, золотовалютні резерви були вичерпані. Українські фінанси випущені не готовими до таких непередбачуваних викликів.

Завдяки підтримці міжнародних партнерів, кредитам від Світового банку та МВФ, фінансова система України відновилася, забезпечивши певне економічне зростання. Однак у 2020 році COVID-19 створив нові труднощі, з якими країна також впоралася. Історично склалося так, що одна криза змінювала інше, не даючи економіці стабілізуватися.

Найбільш руйнівною стала повномасштабна війна, розв'язана Росією в лютому 2022 року. Тому дослідження стану фінансів України в умовах військового конфлікту є надзвичайно актуальним завданням [1].

Тема функціонування фінансової системи України була предметом обґрунтованого вивчення в численних дослідженнях. одночасно, цим питанням займалися такі науковці, як Н. Замкова, І. Гнидюк, Л. Маршук, А. Нікітішин та інші експерти в галузі фінансів і економіки. Їхні праці стали вагомим внеском у поглиблене розуміння особливостей функціонування фінансового сектора України.

Військовий стан, запроваджений 24 лютого 2022 року, вчинив руйнівний вплив на фінансову систему України. Нині функціонування фінансового сектора в умовах війни є малодослідженою темою, що потребує обґрунтованого опрацювання. Внаслідок військової агресії економіка України зазнала колосальних втрат. Усі наявні ресурси довелося спрямувати на зміцнення оборони. Тисячі люди втратили роботу та домівки, мільйони були змушені переселитися в безпечніші регіони. Чимало підприємств припинили діяльність, критична інфраструктура опинилася під загрозою руйнування. Відновлення інфраструктури та житла для громадян вимагає величезних коштів. Окупація території призвела до втрати робочих місць, скорочення податкових надходжень через ліквідацію чи пошкодження підприємств. Для стабілізації економічної ситуації та забезпечення обороноздатності уряд вимушений вдатися до радикальних реформ.

Попри воєнний стан, банківська система України продовжує функціонувати, зберігаючи високий рівень ліквідності та уникаючи масового банкрутства банків, що мало місце в 2014-2015 роках. Безготівкові розрахунки відбуваються, готовий обхід забезпечений у регіонах, вільних від активних бойових дій. Найбільш вразливі верстви населення отримують соціальні виплати, а потреби Збройних Сил України у фінансуванні задовольняються в повному обсязі. Ведеться активна робота з отримання екстреної фінансової допомоги від МВФ та інших міжнародних організацій. Усе це демонструє успішну та оперативну адаптацію фінансової системи України до умов воєнного часу в максимально можливому мірі.

Національний банк України та Міністерство фінансів України вжили низку ключових заходів для стабілізації фінансової системи України:

- Встановили обмеження на зняття готівки до 100 тисяч гривень на день, за винятком підприємств, що виконували мобілізаційні плани, та мешканців, яким загрожувала окупація.

- Зафіксували курс гривні до іноземних валют станом на 24 лютого 2022 року, пізніше скоригувавши його на 25%.

- Обмежили вільний продаж валюти, дозволивши банкам продавати лише ту валюту, яку вони придбали.

- Запровадили мораторій на транскордонні перекази, крім тих, що здійснюються від імені держави.

- Заборонили нарахування пені за несвоєчасну сплату кредитів.

- Підвищили облікову ставку з 10% до 25%.

- Активізували зусилля щодо отримання грошової допомоги від міжнародних фінансових організацій.

- Залучили кошти громадян через продаж військових облігацій для фінансування потреб Збройних Сил України [2].

Під час повномасштабної війни Росії проти України уряд спрямував на погашення внутрішніх державних облігацій суму, яка на 54 093,9 млн грн перевищує обсяг залучених коштів від розміщення ОВДП на аукціонах. Зокрема, з 24 лютого по 2 жовтня 2022 року уряд виплатив 149 216,0 млн грн, 1 539,4 млн дол. США та 168,0 млн євро на погашення внутрішнього боргу, тоді як залучив лише 100 161,4 млн грн, 974,3 млн дол. США та 468,4 млн євро від розміщення ОВДП. Перевагою придбання військових облігацій є те, що прибуток від них не оподатковується на відміну від депозитних вкладів у банках та фінансових установах. Таким чином, власники військових облігацій не сплачують податок на прибуток і військовий збір.

Також, варто зазначити, що бюджетно-податкова сфера теж зазнала значних втрат через окупацію територій та припинення діяльності багатьох підприємств, що призвело до недоотримання значної частини бюджетних надходжень. Вдалося стабілізувати ситуацію завдяки великому бізнесу, який погодився перерахувати податкові платежі авансом. Наразі важливим завданням є забезпечення фінансового забезпечення всіх рівнів бюджетної системи та підтримка їх соціально-економічного розвитку [3].

Незважаючи на складнощі в бюджетній сфері, Україна продовжує виконувати свої боргові зобов'язання. Для цього створено Фонд обслуговування та погашення державного боргу. Зокрема, у березні 2022 року Україна сплатила 292 млн дол. США за єврооблігаціями. Згодом Україні вдалося домогтися відстрочки погашення державного боргу на рік, що запобігло дефолту.

Для боротьби з бюджетним дефіцитом уряд отримує значну міжнародну фінансову допомогу, яка покриває близько 55% бюджетних витрат. До надання допомоги Україні долучилися міжнародні фінансові організації та уряди інших країн. Зовнішнє фінансування стало ключовим фактором макроекономічної стабільності в Україні.

У списку країн, що надали Україні грошову підтримку, лідирують США з 44,5 млрд євро. За ними йдуть Німеччина (7,7 млрд), Велика Британія (6,6 млрд) та Польща (5,1 млрд). Якщо оцінювати обсяг допомоги відносно ВВП країн-донорів, то картина дещо інша. Тут лідирують Естонія (1,13% ВВП), Латвія (1,03%), Польща (0,88%), Литва (0,55%) та Чехія (0,49%). Міжнародний валютний фонд також надав Україні 1,4 млрд доларів США у формі екстреної фінансової допомоги через механізм

прискороного фінансування. Ці кошти спрямовані на покриття першочергових витрат та потреб платіжного балансу.

Отже, фінансова система України постала перед найбільшими викликами через війну, що спричинило значні втрати. Проте вона виявила свою дієздатність, швидко адаптувалася до воєнних реалій та продовжила сприяти економічному розвитку. Виходячи з окреслених проблем основними напрямками реформування фінансової системи в умовах війни мають стати [4; 5; 6]: ефективне управління фіскальними ризиками; розвиток державного внутрішнього фінансового контролю; підвищення прозорості бюджету; реформування бухгалтерського обліку та аудиту; підвищення ефективності розподілу та використання бюджетних коштів через впровадження середньострокового бюджетного планування, розвиток програмно-цільового методу у бюджетному процесі; удосконалення міжбюджетних відносин; підвищення інституційної спроможності Міністерства фінансів України; верифікація державних виплат; моніторинг адміністрування Державною податковою службою України баз даних та інформаційних ресурсів. Також, доцільно буде спростити і побудувати ефективну, справедливу податкову та митну системи, що сприятимуть економічному розвитку та відповідатимуть стандартам Європейського Союзу. Відповідно це дасть змогу акумулювати більше коштів на поточні витрати країни, що перебуває у війні.

Список використаних джерел:

1. Маршук Л.М., Бурлака М.О. Фінансова система України в умовах війни. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1800> (дата звернення: 11.04.2024)
2. Гетманцев Д. В умовах війни робота держави з економікою має базуватися на військових законах. URL: <https://interfax.com.ua/news/interview/812130.html> (дата звернення: 11.04.2024).
3. Железняк Я. Держбюджет у серпні поставив позитивні рекорди, але розслаблятися не можна. URL: https://lb.ua/blog/yaroslav_zhelezniak/5218_derzhbyudzheta_serpni_postaviv.html (дата звернення: 11.04.2024).
4. Замкова Н., Гнидюк І. Фінансова політика субнаціонального рівня. Вісник КНТЕУ. 2020. № 3. С. 67. URL: <http://visnik.knute.edu.ua/files/2020/03/06.pdf> (дата звернення: 11.04.2024).
5. Маршук Л. М., Мовчан Д. О., Покойовий О. О. Особливості фінансової системи в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. 2022. № 37. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1228> (дата звернення: 11.04.2024).
6. Нікітішин А. О. Податкова політика в умовах економічних перетворень : монографія. Київ: Київ. нац.торг.-екон. ун-т, 2019. 480 с.

СЕКЦІЯ IV. МАРКЕТИНГОВА ТА ЛОГІСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

БРЕНДИНГ МОБІЛЬНИХ ЗАСТОСУНКІВ

Юхименко Юліана Геннадіївна

здобувач вищої освіти факультету торгівлі та маркетингу
Державний Торгово-Економічний Університет, Україна

Науковий керівник: Штанова Альона Леонідівна

ORCID ID: 0000-0003-1582-5219

Доктор філософії за спеціальністю 075 маркетинг
асистент кафедри маркетингу
Державний Торгово-Економічний Університет, Україна

Брендинг – важливий інструмент для підвищення обізнаності та просування компаній-розробників мобільних застосунків. Внаслідок використання елементів брендингу, такі компанії створюють привабливу атмосферу для користувачів, підвищують впізнаваність бренду, покращують взаємодію з аудиторією та лояльність клієнтів. [4] Ефективність використання брендингу підтверджують наступні статистичні дані:

- 94% клієнтів віддають перевагу брендам, які демонструють прозорість.
- Присутність у соціальних мережах також може збільшити продажі на 32%, а лайв-контент, який створюють робітники компанії, мають залучення в 8 разів більше, ніж контент каналів брендів.
- Колір покращує впізнаваність бренду на 80%. [10]
- Перші 7 секунд – критичний час для користувача при вирішенні, чи варто використовувати певну програму.
- 77% користувачів втрачають інтерес до застосунку вже протягом перших 3 днів після його завантаження. [5]

Брендинг мобільних застосунків слід розглядати на трьох рівнях:

1. Ядро – це основний компонент, який визначає унікальність і цінність бренду. Це включає УТП, ключові повідомлення, тон та мову бренду.

2. Розповідь – рівень, на якому бренди дають аудиторії глибше розуміння їхніх історій і цінностей. Це можуть бути історії засновників, успішних користувачів або героїв, які відображають місію та культуру бренду.

3. Активності – під цим рівнем вважаються всі дії та ініціативи, спрямовані на підвищення обізнаності та залучення аудиторії. Події допомагають брендам підвищити свою впізнаваність і створити позитивний імідж. [2]

У брендингу критично враховувати потреби та очікування користувачів, створюючи персони та вирішуючи завдання через призму їхніх потреб. [5] Саме тому для успішного брендингу потрібно знати цільову аудиторію і постійно слідкувати за оновленнями в їх потребах. Важливо надавати обіцяне і не розчаровувати користувачів, забезпечуючи їм значні переваги та підтримуючи постійний контакт, щоб відповідати їхнім потребам і випереджати конкурентів. [7]

Розробник повинен ретельно підходити до вибору назви, бо саме вона буде відображати його ідентичність. Ключовою метою є те, щоб назва відображала функціональність та призначення додатка, спрощуючи його впізнавання. Це і інші текстові елементи брендингу мають бути включені в ASO – маркетингову стратегію для підвищення видимості застосунку в магазині програм, що включає оптимізацію ключових слів у назві, підзаголовку та описі, а також використання унікальних скріншотів для привертання уваги користувачів. Це важливо для забезпечення високого рейтингу та органічного пошуку додатка в магазині, а також для того, щоб виділитися серед конкурентів силою свого бренду. [9]

Одним із інших важливих елементів брендингу є візуальний брендинг мобільного застосунку. Іконка – ключовий елемент брендингу, що привертає увагу користувачів та асоціюється з брендом, проте скріншоти в магазині застосунків і внутрішня складова не менш важливі і мають підпорядковуватися загальному фірмовому стилю. Розробник може створити кілька варіантів візуальних елементів, які відображатимуть ключові характеристики програми та сприятимуть зв'язку з користувачами, які згодом можна буде тестувати. [1]

Відповідь на відгуки користувачів також є ключовою складовою брендингу, що демонструє вдячність і зацікавленість розробника в поліпшенні застосунків. При визначенні голосу бренду важливо застосовувати його в усіх комунікаціях з клієнтами, включаючи повідомлення в програмі, описи у магазині додатків, push-повідомлення та електронні листи. [11] Брендний слоган є ключовим елементом брендингу мобільного додатка, що відображає його основні переваги для користувача. Навіть якщо в додатку немає можливості використання слогану, він може бути використаний у рекламних матеріалах, соціальних мережах, електронних листах та інших каналах просування. [12]

Загалом, розробники мобільних додатків використовують різні стратегії брендингу, щоб посилити свою ідентичність і залучити користувачів:

- Простий і зрозумілий дизайн, який підкреслює елегантність та професіоналізм. [6]
- Сюжетний брендинг, який передбачає розповідь історій бренду та встановлення емоційних зв'язків із користувачами.
- Елементи гейміфікації, які допомагають бренду привернути увагу користувачів і підвищити їх мотивацію.
- Адаптація до місцевої культури, яка підвищує почуття цінності користувачів.
- Інтерактивний досвід, який допомагає користувачам краще зрозуміти можливості програми та поглибити їхній зв'язок із брендом. [6]
- Надання можливості заробляти бонуси та знижки за рекомендації додатка друзям. Це сприяє підвищенню впізнаваності бренду та збільшенню кількості завантажень, що підвищує позиції додатка в магазинах за відповідними ключовими словами. [3]

Успішний брендинг мобільних застосунків може бути складною задачею, оскільки зустрічається кілька потенційних причин невдач. Перш за все, відсутність інноваційності може призвести до того, що застосунок не виділяється серед конкурентів і не привертає уваги користувачів. Обмеження часу та вартості також може стати перешкодою, зокрема у випадках, коли не вдається відповісти на потреби аудиторії або створити належний брендний образ. Додатковою причиною невдач може бути відсутність ясності у способі комунікації бренду, що може призвести до плутанини серед користувачів. Нарешті, маркетингові прогалини також можуть негативно позначитися на успіху брендингу, коли недостатньо активно

використовуються ефективні маркетингові стратегії. [8] Враховуючи ці фактори, розробники застосунків повинні уважно планувати свої брендові стратегії,

Список використаних джерел:

1. 7 important mobile app branding strategies [Електронний ресурс] // Medium. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://medium.com/@mindfiresolutions.usa/7-important-mobile-app-branding-strategies-8146ae42d995>.
2. A guide to mobile branding: tips and examples [Електронний ресурс] // Appagent – Режим доступу до ресурсу: <https://appagent.com/blog/how-to-build-a-brand-for-mobile-app-branding-examples/>.
3. Boruta V. How to build branding in your mobile app [Електронний ресурс] / Bartosz Boruta // Selleo. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://selleo.com/blog/how-to-build-a-branding-in-your-mobile-app>.
4. Branded app [Електронний ресурс] // Atinternet – Режим доступу до ресурсу: <https://www.atinternet.com/en/glossary/branded-app/>.
5. Garcia M. 7 tips to brand your mobile app [Електронний ресурс] / Mark Garcia // Majestyk. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.majestyk.com/blog/tips-to-brand-your-mobile-app>.
6. How mobile app design companies create an effective brand identity? [Електронний ресурс] // Medium. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://technology-buzz.medium.com/how-mobile-app-design-companies-create-an-effective-brand-identity-3e35d60678c2>.
7. How to define the branding for your app? [Електронний ресурс] // RankMyApp. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://rankmyapp.com/how-to-define-the-branding-for-your-app/>.
8. Khan A. 9 effective tips for successful mobile app branding [Електронний ресурс] / A. Khan // Magenative. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://magenative.com/blog/mobile-app-branding/>.
9. Motta M. Your handbook to successful mobile app branding [Електронний ресурс] / Micah Motta // Adjust. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.adjust.com/blog/mobile-app-branding-101-a-guide/>.
10. The role of app's branding in user engagement [Електронний ресурс] // The Branded Agency – Режим доступу до ресурсу: <https://www.brandedagency.com/blog/apps-branding-in-user-engagement>.
11. Why branding is important to your app's success [Електронний ресурс] // Appguardians – Режим доступу до ресурсу: <https://appguardians.com/blog/why-branding-is-important-to-your-apps-success/>.
12. Yalanska M. Mobile app branding: tips, strategies and examples [Електронний ресурс] / Marina Yalanska // Tubikblog – Режим доступу до ресурсу: <https://blog.tubikstudio.com/mobile-app-branding-tips-strategies-and-examples/>.

ВПЛИВ КОНТЕНТ-МАРКЕТИНГУ НА РОЗВИТОК ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Назаренко Н. В.

старший викладач кафедри економічної кібернетики та прикладної економіки
Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, Україна

Мерзлова Є.І.

Здобувач вищої освіти економічного факультету
Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, Україна

У процесі своєї глобалізації Інтернет став невід'ємною частиною багатьох сфер людської життєдіяльності. Повсякденне життя з часом стало наповнюватися новітніми технологіями та діджиталізацією. Економіка та бізнес у цьому питанні не стали виключенням, адже задля збереження своєї конкурентоспроможності та втримання позицій на ринку, підприємцям важливо дотримуватися тенденцій сучасного розвитку.

В умовах сьогодення традиційна реклама швидкими темпами втрачає свою актуальність та результативність. Внаслідок цього з'являється цифровий маркетинг (або Інтернет-маркетинг), який з часом стає одним із найбільш розвинених напрямів даної сфери діяльності.

Отже, метою дослідження є:

- оцінка впливу контент-маркетингу на розвиток комерційної та підприємницької діяльності, а саме на оптимізацію прибутку шляхом збільшення цільової аудиторії та, відповідно, лояльних клієнтів.

Ефективним інструментом просування певного продукту є елементи inbound («вхідного») маркетингу, а саме – контент-маркетинг, основними цілями якого є залучення потенційних клієнтів та їхнє заохочення до очікуваної комерційної дії. Такий підхід, у свою чергу, є досить результативним, адже не має конкретного маркетингового впливу на лідів через безпосередній заклик до покупки, а лише спрямований на підвищення впізнаваності бренду продукції. [1]

Задля конкретнішого розуміння функціонування контент-маркетингу варто визначити його складові елементи. Ними є наступні: публікація статей, активність у соціальних мережах, створення блогів, тематичне дослідження, випуск журналів, інформація про бренд на сторонніх ресурсах. [2]

Таким чином, контент-маркетинг являє собою певну комунікацію потенційних клієнтів з бізнесом через мережу Інтернет шляхом надання цікавої та корисної інформації та сприяє лідогенерації.

Основною відмінністю контент-маркетингу від інших технік цифрового маркетингу є поєднання реклами певного бренду або бізнесу з інформаційним контентом на тому чи іншому ресурсі. [3]

Хоча контент-маркетинг заведено вважати як окремий інструмент, слід зауважити, що на практиці він досить часто використовується у поєднанні з seo-оптимізацією та певними елементами реклами.

Ефективна розробка плану контент-маркетингу базується на використанні POST-методу (People, Objectives, Strategy, Technology). Розглянемо ж детальніше кожен з перерахованих елементів.

People. На даному етапі розробник плану має зосередитись на цільовій аудиторії, тобто з'ясувати вподобання споживачів та визначити види онлайн діяльності, яким надано більшу перевагу.

Objectives. Не менш важливим є формування конкретних цілей задля розуміння подальшого функціонування компанії.

Strategy. Даний елемент POST-методу передбачає побудову та розвиток відносин між клієнтом та компанією. Аналізуючи досвід використання стратегій побудови відносин зі споживачами, відокремлено три найбільш дієвих:

- вислуховування думки клієнтів щодо запропонованої продукції;
- розповсюдження через медіа власних думок до споживачів;
- залучення клієнтів.

Technology. На кінцевому етапі розробнику плану важливо правильно підібрати інструменти медіа. Для цього варто знову звернутися до аналізу цільової аудиторії з метою визначення вподобань споживачів щодо використання соціальних мереж. [3]

Аналізуючи усе вищезгадане, можемо виокремити наступні переваги використання контент-маркетингу:

- досить широке охоплення цільової аудиторії, що надалі призведе до збільшення відсотку конверсії та перетворення лідів на лояльних клієнтів;
- оптимізація витрат на рекламу;
- з використанням даного інструменту Інтернет-маркетингу гарантовані згадки бренду чи бізнесу у соціальних мережах, форумах та інших онлайн-ресурсах, що, у свою чергу, дозволить підтримувати гарну репутацію;

Таким чином можемо дійти висновку, що контент-маркетинг має велику вагу у формуванні цільової аудиторії бренду або бізнесу. Через відсутність прямого маркетингового впливу на споживачів, є досить висока ймовірність отримання потенційних клієнтів, що згодом допоможе збільшити продажі та оптимізувати прибуток від реалізації продукту чи послуг. Відповідно, контент-маркетинг має досить вагомий вплив на розвиток комерційної та підприємницької діяльності.

Список використаних джерел:

1. Григорова З. ЗАСТОСУВАННЯ КОНТЕНТ МАРКЕТИНГУ В КНИГОВИДАВНИЧОМУ БІЗНЕСІ. *Економіка та суспільство*. 2020. № 22. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-67> (дата звернення: 10.04.2024).
2. Оксентюк Б. ПОНЯТТЯ КОНТЕНТ-МАРКЕТИНГУ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/16310/2/Conf_2016_Oksentyuk_B-Concept_of_content_marketing_132-133.pdf
3. Сапега Л. І., Співаковська Т. В. ОСОБЛИВОСТІ КОНТЕНТ-МАРКЕТИНГУ ЯК САМОСТІЙНОГО ЕЛЕМЕНТУ ПРОСУВАННЯ В ІНТЕРНЕТІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/ab7b7511-13d7-4664-b5c7-22436a83e142/content>

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ЗОВНІШНІХ УМОВ НА МАРКЕТИНГОВУ СТРАТЕГІЮ КОМПАНІЇ

Федорченко В.О.

МГр-20-2, студента

Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро, Україна

Науковий керівник: Дубницький В.І.

Університет імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро, Україна

У сучасному динамічному світі бізнесу, де швидкість змін навколишнього середовища часто випереджає здатність компаній адаптуватися, розуміння та врахування зовнішніх факторів у маркетинговій діяльності набуває особливої актуальності. Вплив глобальних тенденцій, таких як технологічні інновації, зміни у поведінці споживачів, економічні коливання, політична невизначеність, соціальні зміни та екологічні виклики, може мати значні наслідки для стратегічного планування та виконання маркетингових ініціатив.

Технологічний прогрес змінює способи взаємодії компаній зі своїми клієнтами, пропонуючи нові платформи та канали для комунікації, продажу та надання послуг. Цифровізація та автоматизація відкривають небачені до цього можливості для персоналізації пропозицій та підвищення ефективності операцій. Однак вони також накладають вимоги до неперервного оновлення знань, умінь та інструментів, що використовуються маркетологами.

Зміна у поведінці споживачів, зокрема зростання уваги до сталого споживання, вимагає від компаній глибшого розуміння цінностей та очікувань їхніх клієнтів. Сьогодні споживачі очікують не лише високої якості товарів та послуг, але й відповідальності брендів перед суспільством, що включає екологічну стійкість та соціальну справедливість.

Економічні коливання та політична невизначеність впливають на споживчий попит та інвестиційну активність, створюючи як можливості, так і загрози для ринкової конкуренції. Компанії повинні бути готовими швидко реагувати на економічні шоки, зміни у законодавстві та політичні рішення, які можуть вплинути на їхню діяльність.

Соціальні зміни, такі як демографічні зсуви та зміна суспільних настроїв, також вимагають від маркетингу адаптації. Розуміння цих тенденцій дозволяє компаніям краще прогнозувати майбутні зміни у попиті та формувати пропозиції, що відповідають не тільки поточним, але й майбутнім потребам споживачів. Наприклад, старіння населення в деяких країнах ставить перед компаніями завдання адаптувати свої товари та послуги до потреб літніх людей, в той час як зростаюча обізнаність щодо здорового способу життя вимагає від продуктів харчування бути не лише смачними, але й корисними.

Екологічні виклики, такі як зміна клімату та втрата біорізноманіття, створюють потребу в більш сталому виробництві та споживанні. Компанії, які інтегрують екологічну стійкість у свої маркетингові стратегії, не тільки відповідають на очікування сучасного споживача, але й ведуть галузь у напрямку більш сталого майбутнього, отримуючи конкурентні переваги.

У цьому контексті, важливою стає здатність компаній не тільки аналізувати зовнішнє середовище, але й інтегрувати отриману інформацію у свої стратегії,

особливо у сфері маркетингу. Врахування зовнішніх факторів дозволяє маркетологам краще розуміти поточні та майбутні потреби споживачів, прогнозувати зміни у попиті, адаптуватися до ринкових умов та формувати унікальні пропозиції, що забезпечують стійкість та зростання компанії.

Інтеграція аналізу зовнішнього середовища в маркетингову діяльність не є одноразовим завданням, а постійним процесом, який вимагає від маркетологів гнучкості, прогностичних здібностей та готовності до неперервного навчання. Це створює основу для розробки довгострокових конкурентоспроможних стратегій, що забезпечують успішне майбутнє компанії в умовах невизначеності та швидких змін.

В цьому контексті, значну увагу слід приділити також і взаємодії зі стейкхолдерами на всіх рівнях, від місцевих спільнот до глобальних партнерів. Залучення та врахування інтересів різних груп сприяє не тільки покращенню корпоративного іміджу, але й відкриває нові можливості для інновацій та розвитку. За допомогою активного діалогу з клієнтами, постачальниками, партнерами, урядовими структурами та некомерційними організаціями, компанії можуть краще зрозуміти вимоги та очікування своїх стейкхолдерів, що, в свою чергу, дозволяє їм ефективніше реагувати на зовнішні виклики. Ця взаємодія не тільки сприяє створенню більш стійкої та відповідальної бізнес-моделі, але й відкриває шлях для впровадження інновацій, що забезпечують компанії стратегічні конкурентні переваги в довгостроковій перспективі.

Таким чином, інтеграція зовнішніх факторів у маркетингову стратегію, врахування змін у середовищі та активна взаємодія зі стейкхолдерами є ключовими для успішної адаптації та зростання в сучасному бізнес-ландшафті.

Список використаних джерел:

1. Мізюк Б.М. Основи стратегічного управління: Підручник. Львів: Магнолія. 2006, 2009. 544 с.
2. Гаркавенко С.С. Маркетинг: підруч. для студ. ек. спец. вищ. навч. закл. К.: Лібра, 2014. 712 с.
3. Грещак М.Г. Внутрішній економічний механізм підприємства : Навч. посібник. К.: КНЕУ, 2011. 228 с.

МЕТОДИ МАРКЕТИНГОВОЇ КОМУНІКАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА

Рожко Віктор Іванович

канд.екон.наук, доцент, доцент кафедри маркетингу,
менеджменту та підприємництва

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

Розвиток технологій та суспільства спонукає маркетологів використовувати нові методи комунікацій, застосовувати свою творчість та креативність.

До одного блоку доцільно віднести методи з високою ефективністю, яка знаходить відображення у прирості прибутку, досягнутого за рахунок використання даних методів комунікаційної політики. Такі методи пропонується використовувати і в подальшому та докладати максимум зусиль для їх вдосконалення.

До другого блоку пропонується віднести методи з низькою ефективністю, причинами якої можуть бути над-мірність застосування певного методу, невідповідність його маркетинговим цілям підприємства або моральне старіння, зміни у запитах споживачів та інші. Відмова від використання цих методів маркетингових комунікацій може бути тимчасовою або довготривалою. Крім цього, пропонується вводити до комплексу маркетингових комунікацій підприємства нові методи: сучасні, прогресивні, здатні викликати суттєвий інтерес у контактних аудиторів. Однак для кожного такого методу має бути здійснений прогноз впливу від його застосування на ефективність комунікаційної політики підприємства.

Перспективами подальших досліджень є розроблення системи оцінювання ефективності інтегрованої системи маркетингових комунікацій підприємства, що дасть можливість подальшого удосконалення його комунікаційної політики. Для збільшення обсягів продажу застосовують такі комунікаційні засоби, як PR, direct-marketing, стимулювання збуту, таргетована реклама у Google, Telegram канал, платформа у TikTok, брендінг та ін. (рис. 1).

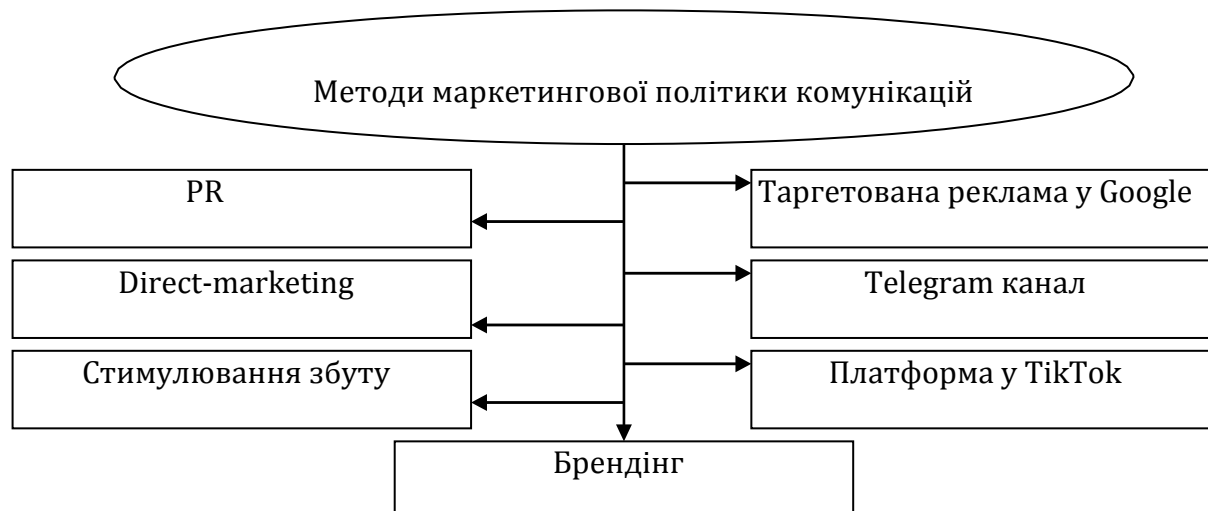

Рис. 1. Методи маркетингової комунікаційної політики підприємства [1]

Цими методами просування не вичерпуються всі його елементи.

Кожен із зазначених елементів комплексу просування за своєю суттю є методом комунікацій (рис. 2).

Рис. 2. Комплекс маркетингових комунікацій (комунікаційний мікс) [2]

Отже, знання сутті процесу комунікацій, і в тому числі маркетингових комунікацій, дає змогу зрозуміти, як саме комплекс просування впливає на споживача.

Спрямовуючи свої комунікаційні зусилля фірма сподівається на бажану для неї зворотну реакцію, а саме: від споживачів - купівлі товару фірми; від постачальників і маркетингових посередників - співробітництва на взаємовигідних умовах; від контактної аудиторії - якщо не підтримки, то відсутності протидії; від органів державного управління - формування режиму найбільшого сприяння.

На основі проведеного теоретичного дослідження було визначено поняття маркетингових комунікацій та визначено взаємозв'язок між комплексом маркетингових комунікацій та інноваційним розвитком підприємства. Серед озвучених висловлювань відомих авторів, на мою думку найбільше відрізняються слова Бажала Ю.М. тому, що його висловлювання є неординарними та яскравими в порівнянні з іншими [3].

Було виявлено, що цілями маркетингових комунікацій є не лише інформування про продукт та підтримка цільових продажів, а й формування іміджу, бренду роботодавця; підвищення споживчої лояльності, пошук нових клієнтів та ефективна комунікація з постійними клієнтами.

Було проведено аналіз поняття «комунікаційна політика» та на основі цього визначено, що різними вченими пропонуються наступні трактування поняття

«комунікаційна політика підприємства»: комплекс заходів, спрямованих на ефективне та систематичне здійснення маркетингових комунікацій для забезпечення досягнення маркетингових цілей підприємства.

Розглянуто переваги та недоліки основних методів маркетингових комунікацій. Не для кожної компанії яка хоче прорекламувати свій товар чи послугу буде доречним використовувати той чи інший спосіб маркетингового просування.

У підсумку можна зробити висновок, що комунікаційна політика є одним із найважливіших елементів комплексу маркетингу який дозволяє визначити цільову аудиторію, розробити стратегію просування товарів на ринках, надати інформацію споживачам у вигляді реклами про товар або послугу, що в кінцевому результаті, при правильному використанні комунікативної політики, призводить до отримання максимального прибутку.

Список використаних джерел:

1. Косар Н. С., Бодьо С. І. Дослідження розвитку Інтернет-маркетингу в умовах пандемії. Інфраструктура ринку. Електронний науково-практичний журнал. 2021. № 51. С. 154–159.
2. Крамар В. В. Основи рекламної діяльності / В. В. Крамар. – Львів: Кафедра менеджменту ЛТЕУ, 2017. – 265 с.
3. Бажал Ю. М. Інноваційне підприємництво : креативність, комерціалізація, екосистема : навч. посіб. для вищих навч. закладів / Авт. кол. : Ю. М. Бажал, І. В. Бакушевич, У. Венесаар ін. / за ред. д-ра екон. наук проф. Ю. М. Бажала.—К. : Унів. вид-во ПУЛЬСА-РИ, 2015.— 278 с.

СЕКЦІЯ V. МЕНЕДЖМЕНТ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

ОЦІНКА ВПЛИВУ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ GENESIS НА СТРАТЕГІЇ ВІДБОРУ ПЕРСОНАЛУ

Дерев'янко Валерій Васильович

здобувач вищої освіти гуманітарно-педагогічного факультету
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Кубіцький Сергій Олегович

ORCID ID: 0000-0002-7691-8606

канд. пед. наук, професор,

завідувач кафедри управління та освітніх технологій

Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Загальновідомо, що персонал є системоутворюючим елементом будь-якої організації, відіграючи критичну роль у формуванні її іміджу, репутації, а також у залученні необхідних ресурсів для її діяльності. Важливість стратегічного підходу до управління розвитком персоналу особливо акцентується в контексті сучасних викликів, де державна політика у сфері управління людськими ресурсами набуває особливого значення. Так, управління відбором персоналу стає критичною задачею, яка вимагає не тільки адаптації до змінюваних умов, але й гнучкості у виборі стратегій та методів відбору.

Проблематика управління відбором персоналу в контексті динамічних змін, викликаних зовнішніми умовами, такими як воєнний стан, ставить перед організаціями необхідність розроблення і реалізації адаптивних бізнес-моделей. Ці моделі повинні враховувати не тільки поточні потреби в кадрах, але й передбачати майбутні тренди в розвитку галузі та зміни на ринку праці. В такому контексті, креативність та інноваційність персоналу стають вирішальними факторами успіху, а ефективна система мотивації є ключовим інструментом для їх стимулювання.

Встановлено, що корпоративна культура не тільки формує умови для ефективної роботи співробітників, але й значно впливає на їхню мотивацію та лояльність. Розуміння та врахування рівня корпоративної культури при відборі персоналу сприяє підвищенню продуктивності та зменшенню плинності кадрів [1-8].

В організації GENESIS розглядається корпоративна культура як фундаментальний елемент, який визначає методику відбору персоналу. З акцентом на ефективність та систематичність, GENESIS впроваджує чіткі процедури оцінки кандидатів. Завдяки деталізованому аналізу та врахуванню компетенцій, організація прагне досягти високої якості робочої сили.

Використання передових технік оцінювання, таких як інтерв'ю, асесмент-центри та психометричне тестування, дозволяє не тільки виміряти професійну придатність, але й забезпечити відповідність кандидатів корпоративним цінностям. Цей стратегічний підхід сприяє формуванню стійкого та мотивованого колективу, що є ключем до ефективності у довгостроковій перспективі.

Переходячи від детального аналізу стратегій відбору персоналу, які використовуються в організації GENESIS, до теоретичного фундаменту, на якому ці стратегії ґрунтуються, ми не можемо оминати праці видатних дослідників у цій сфері. Значущість корпоративної культури у процесі відбору персоналу, підкреслена в методиках GENESIS, відображає вплив глибоких наукових робіт науковців, чії дослідження заклали основу для розуміння взаємозв'язку між культурними цінностями і корпоративними процесами.

- Герт Хофстеде (Geert Hofstede) – відомий своїми дослідженнями культурних розбіжностей та їх впливу на роботу бізнесу. Його відома робота «Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations». Він розробив концепцію корпоративної культури як комплексу основних припущень, вірувань, цінностей та норм, які розвиваються в межах організації і керують поведінкою її членів. Основні висновки його дослідження можна висвітлити наступним чином [9]:

а) рівні корпоративної культури. Шайн ідентифікує три рівні культури: артефакти (видимі структури та процеси в організації), заявлені цінності (соціальні принципи, цілі, ідеології) та основні неписані припущення (несвідомі, сприйняті як само собою зрозумілі вірування);

б) функції корпоративної культури. Культура виконує кілька ключових функцій, включаючи згуртованість групи, напрямлення зусиль на досягнення спільних цілей, і формування спільного розуміння світу та відповідного реагування на зовнішні подразники;

в) розробка та трансформація культури. Шайн описує, як культура формується через засновницькі міфи та подальше соціальне навчання. Лідерство має центральне значення у формуванні та розвитку культурних норм;

г) лідерство та культура. Лідери мають ключову роль у створенні, зміцненні та зміні корпоративної культури. Шайн стверджує, що ефективне лідерство вимагає розуміння та управління культурними динаміками організації;

д) корпоративна культура та зміни. Книга також розглядає зміни в організації та роль культури в адаптації до цих змін. Шайн підкреслює, що для успішного впровадження змін потрібно спочатку зрозуміти існуючу культуру.

- Чарлз Хенді (Charles Handy) – відомий своїми працями про організаційну культуру та теорію управління. Його книга «Gods of Management» досліджує, як різні корпоративні культури впливають на організації [10].

- Деніел Денісон (Daniel Denison) – розвивав концепцію корпоративної культури, яка впливає на ефективність організації. Він автор «The Denison Organizational Culture Model» [11].

- Кім Кемерон (Kim Cameron) – дослідник, який зосереджується на позитивній організаційній культурі і лідерстві. Він співавтор книги «Diagnosing and Changing Organizational Culture: Based on the Competing Values Framework» [12].

У контексті стрімких змін на ринку праці та постійного розвитку корпоративної культури, організація GENESIS неперервно адаптує свої підходи до відбору та набору персоналу. Для забезпечення високої якості та ефективності в роботі, компанія впроваджує інноваційні методи оцінювання кандидатів, що включають інтерв'ю, ассесмент-центри та різноманітні форми тестування. Ці інструменти дозволяють більш точно визначити компетенції та потенціал претендентів, а також їх відповідність корпоративним цінностям GENESIS.

Наступна таблиця (табл. 1) представляє динаміку чисельності працівників організації по категоріях за період з 2020 по 2023 рік. Зміна чисельності працівників

є ключовим показником, що відображає результативність стратегій відбору персоналу та вплив внутрішньої культури на цей процес. Абсолютні та відсоткові відхилення розраховані для того, щоб забезпечити детальний аналіз та оцінку тенденцій в розвитку персоналу в організації, виявляючи вплив впроваджених інструментів оцінки на зміни в чисельності та структурі кадрів.

Таблиця 1

Динаміка трудових ресурсів в організації GENESIS за 2020-2023 рр.

Показники	2020	2021	2022	2023
Чисельність працівників, всього	1500	1550	1600	1650
з них:				
робітники	1050	1075	1100	1125
службовці	320	340	360	380
керівники	20	25	30	35
спеціалісти	110	110	110	110
Абсолютне відхилення, осіб				
2020/2019	-	50	100	150
2021/2020	50	-	50	100
2022/2021	100	50	-	50
2023/2022	150	100	50	-
Відсоткове відхилення, %				
2020/2019	-	3.3	6.25	9.1
2021/2020	3.3	-	3.2	6.2
2022/2021	6.25	3.2	-	3.1
2023/2022	9.1	6.2	3.1	-

У швидко змінюваному економічному середовищі України, важливою є роль комерційних підприємств у реалізації товарів, перетворенні їх вартості з товарної форми у грошову. Організація Genesis, слідуючи сучасним тенденціям управління персоналом та інтегруючи передові міжнародні практики з унікальним досвідом, розробила систему управління персоналом, яка складається з кількох ключових підсистем. Детальне представлення кожної підсистеми та її характеристик наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Підсистеми управління персоналом організації Genesis

Підсистема	Характеристика
Планування та аналітика	Розроблення довготермінових стратегій управління та аналізу розвитку персоналу для реалізації бізнес-цілей Genesis.
Набір та відбір кадрів	Створення та реалізація процесів відбору, співбесід, оцінювання з метою залучення талановитих працівників.

Продовження табл. 2

Підсистема	Характеристика
Оцінка та розвиток	Визначення рівня знань та навичок, організація професійного зростання та кар'єрного розвитку в
Мотивація	Формування ефективних стимулів для заохочення та визнання внеску працівників.
Збереження та розвиток талантів	Впровадження стратегій для збереження ключових співробітників та підтримка їх професійного розвитку.
Організація робочого середовища	Створення умов для продуктивної роботи та співпраці в команді, підтримка корпоративної культури Genesis.
Забезпечення належних умов праці	Розробка безпечних умов праці та впровадження систем охорони здоров'я.
Соціальне забезпечення	Гарантування соціальних гарантій для співробітників, включаючи страхування та пенсійні програми.
Управління інформацією та базами даних	Створення та підтримка інформаційних систем для збору та обробки даних про персонал.

У Genesis формування робочого графіку орієнтоване на забезпечення балансу між вимогами продуктивності та добробуту працівників. Працівники залучаються до позмінної роботи, яка дозволяє підтримувати безперервність робочого процесу та одночасно враховувати особисті потреби кожного члена команди. Такий підхід не лише відповідає оперативним потребам бізнесу, але й сприяє підвищенню загального рівня задоволеності працівників, їхньої залученості та відданості справі.

Система мотивації в Genesis побудована таким чином, щоб гармонійно поєднувати матеріальні та нематеріальні стимули. Вона ґрунтується на принципах справедливої винагороди та визнання вкладу кожного співробітника у загальний успіх організації. Матеріальна мотивація включає конкурентоспроможну заробітну плату, бонуси за досягнення цілей та інші фінансові вигоди, тоді як нематеріальна мотивація може включати визнання, можливості професійного розвитку, кар'єрного зростання та індивідуальні нагороди за інновації або особливі досягнення.

В організації Genesis система винагороди співробітників є мультифакторною та відображає ключові аспекти корпоративної культури, які прямо впливають на стратегії відбору персоналу. Офіційна зарплата встановлена на рівні, що забезпечує конкурентоспроможність на ринку праці та відповідає внутрішнім стандартам справедливості. Гендерний баланс у оплаті праці забезпечує рівність та недискримінацію, що є основоположним принципом в Genesis. Нормований робочий тиждень та години робочого дня дозволяють співробітникам знаходити баланс між роботою та особистим життям, що підвищує загальне задоволення та продуктивність (рис. 1).

Система матеріальних стимулів в Genesis включає премії, бонуси за проектну роботу, додаткові виплати за досягнення індивідуальних та командних цілей, що мотивує співробітників до високих результатів. Ця система є динамічною та адаптивною до змін у корпоративній стратегії та потребах бізнесу.

Корпоративна культура Genesis впливає на стратегії відбору персоналу, залучаючи таланти, які поділяють цінності компанії та готові працювати на досягнення спільних цілей. Під час відбору велика увага приділяється не лише професійним навичкам, але й культурній сумісності, оскільки це сприяє формуванню згуртованого колективу. Стратегія відбору в Genesis орієнтована на довгострокову перспективу, адже стабільність та розвиток кожного співробітника вважаються інвестицією в майбутнє організації.

Рис. 1. Система винагороди співробітників

Корпоративна культура Genesis має вплив на кожен з цих аспектів, оскільки організація прагне створювати умови, де кожен співробітник може процвітати та досягати успіху, не тільки для особистого зростання, але й для загальної вигоди компанії.

Таким чином, організація Genesis має можливість стимулювати своїх працівників не лише за допомогою фінансових інструментів, а й через широкий спектр соціальних пільг. Головне полягає в тому, що Genesis здатна підтримувати та винагороджувати тих співробітників, які демонструють високу ефективність і справжній інтерес до своєї роботи.

Аналіз ефективності впроваджених методів заохочення показує, що індивідуалізований підхід до кожного працівника і зіставлення матеріальних стимулів з особистим внеском у загальний успіх компанії є ключовим для розвитку сучасної динамічної організації в ІТ-секторі.

Список використаних джерел:

1. Амеліна С.М., Кубіцький С.О. (2020). Корпоративна культура у системі управління персоналом. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. № 7 (39). С. 59-66.
2. Базелюк В.Г., Кубіцький С.О., Михаїліченко М.В., Михнюк С.В. (2022). Техніка управлінської діяльності : навчальний посібник. К.: Міленіум. 424 с.
3. Базелюк В.Г., Гречаник Н.І., Кубіцький С.О., Шумілова І.Ф. (2023). Управління освітньою діяльністю : навч. посібник. К.: Міленіум. 723 с.
4. Гаєвський Б.А. Дмитрієнко Г.А. (2010). Організація і психологія управління персоналом. К.: МАУП. 832 с.
5. Колот А.М., Цимбалюк С.О. (2014). Мотиваційний менеджмент : підручник. К.: КНЕУ. 479 с.
6. Комаров Н. (2013). Мотивація праці та підвищення ефективності роботи. *Людина і праця*. № 10.
7. Кубіцький Ю.С., Кубіцький С.О. (2023). Зарубіжний досвід організації корпоративного управління у банківській установі. *Інноваційні тенденції сьогодення в сфері природничих, гуманітарних та точних наук: матеріали III Міжнародної наукової конференції, м. Рівне, 29 вересня, 2023 р. / Міжнародний центр наукових досліджень*. Вінниця: Європейська наукова платформа, 2023. С. 45-49.
8. Урсакий Ю.А., Кубіцький С.О. (2020). Роль лідера в мотивації персоналу. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту*. Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ. Вип. I-II (77-78). Економічні науки. С. 325-338.
9. Hofstede, G. (2001). *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA; London: Sage Publications.
10. Handy, C. B. (1995). *Gods of management: The changing work of organizations*. New York: Oxford University Press.
11. Denison, D., Nieminen, L., & Kotrba, L. (2012). Diagnosing organizational cultures: A conceptual and empirical review of culture effectiveness surveys. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 21(1), 145-161.
12. Cameron, K. (2011). *Diagnosing and Changing Organizational Culture: Based on the Competing Values Framework*. 3rd ed. Jossey-Bass.

ПРИНЦИПИ УПРАВЛІННЯ БІЗНЕСОМ В УМОВАХ КРИЗИ

Іванова Регіна Андріївна

здобувач вищої освіти економічного факультету, гр. ЕМ-23М-1
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Науковий керівник: Кобченко Андрій Андрійович

старший викладач кафедри маркетингу та міжнародного менеджменту
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Криза є об'єктивним аспектом діяльності будь-якого підприємства, визначеним циклічним характером розвитку суб'єктів господарювання та нестабільністю зовнішнього середовища їх функціонування. Рівень передбачуваності кризових ситуацій залежить від впливу зовнішніх чинників, що перебувають поза контролем підприємства, та внутрішніх чинників, які підприємство може впливати. Проте, розвиток кризових ситуацій на підприємстві може бути управленим або, як мінімум, утримуваним у межах, які є прийнятними для суб'єкта господарювання. Для досягнення цієї мети використовується інструмент антикризового управління.

Під час кризових ситуацій, ефективне управління стає пріоритетом. Антикризове управління визначається як управлінська практика, спрямована на запобігання або пом'якшення кризових ситуацій у виробничій та господарській сферах, а також на забезпечення життєздатності підприємства під час кризи та мінімізацію збитків.

Основне завдання антикризового управління полягає в розробці та реалізації заходів з найменшим ризиком, спрямованих на зменшення наслідків кризи або, у найкращому випадку, на уникнення кризової ситуації. Основні етапи антикризового управління можна узагальнити наступним чином:

- діагностика і оцінка масштабів кризової ситуації;
- формулювання стратегічних, тактичних та оперативних заходів для подолання кризи та її наслідків;
- впровадження розроблених заходів у практичне втілення;
- організація системи моніторингу за станом зовнішнього та внутрішнього середовища.

Ключові обов'язки менеджера в цьому контексті полягають у забезпеченні запобігання або пом'якшення стадії шоку від кризових ситуацій, формуванні та прискоренні адаптивних реакцій, пов'язаних із виходом з кризових ситуацій, а також у стабілізації діяльності підприємства. Два основних підходи до антикризового управління - реактивний та антиципативний - сприяють плануванню та впровадженню заходів з врегулювання кризових ситуацій, які можуть бути реактивними або передбаченими [1].

Криза виступає як переломний момент у функціонуванні підприємства, що свідчить про необхідність реструктуризації його діяльності. Таким чином, подолання кризових явищ у діяльності підприємства передбачає проведення комплексної реструктуризації, що може включати різні напрями, включаючи технічний, організаційний, маркетинговий та виробничий аспекти [2].

Західні підприємства в умовах нестабільного бізнес-середовища використовують наступні типи управління, серед яких [3, с. 166 - 168]:

1. Do-it-Yourself Crisis Management (самодіяльне антикризове управління) є наразі найбільш поширеним типом управління розвитком підприємствами за кордоном в умовах кризи. Сутність цього типу полягає в тому, що керівник підприємства, не маючи спеціальної підготовки з кризового управління та не маючи в штаті необхідного фахівця, намагається впоратися з кризовою ситуацією власними силами.

2. Кризовий консалтинг, також відомий як Turnaround Consulting, представляє собою метод втручання, за якого керівники або власники підприємств, усвідомлюючи невідомість масштабів проблем та їх недоліки в особистих зусиллях, звертаються до кваліфікованих фахівців з метою отримання послуг з антикризового консалтингу. Історично кризовий консалтинг є другим типом антикризового управління розвитком підприємства. У міжнародній практиці, його суть полягає в реалізації комплексу заходів, що включають експрес-аналіз стану підприємства (інакше відомий як експертна оцінка), розробку пріоритетних заходів для стабілізації діяльності підприємства, діагностику його поточного стану, а також вибір напрямків подальшого розвитку з урахуванням плану антикризових заходів. Далі, розроблений план розвитку підприємства презентується власникам, коригується, затверджується та контролюється під час його реалізації.

3. Crisis Manager, що полягає в керівництві розвитком підприємства під час кризових ситуацій, під керівництвом запрошеного кризового менеджера, є одним із методів, який використовується тоді, коли власник підприємства свідомий про проблеми, що існують у підприємства, та вважає, що поточне керівництво не здатне їх вирішити. Для забезпечення подальшого розвитку підприємства в умовах нестабільного зовнішнього середовища, власник звертається до ефективного антикризового менеджера. У таких випадках, винагорода за роботу антикризового менеджера, часто, встановлюється як частина відповідно до приросту доходу підприємства і виплачується у разі реального покращення ситуації, може бути значною.

У період кризової ситуації вимоги до менеджерів на всіх рівнях значно зростають, оскільки якість та обґрунтованість управлінських рішень мають вирішальне значення для наслідків кризи на підприємстві та його можливостей для виживання й успішного функціонування на ринку.

Розв'язання проблем, пов'язаних з ефективністю антикризового управління, передбачає, перш за все, впровадження стратегії управління, яка відтворює процеси інтеграції виробництва та перегляду існуючої структури управління з метою найбільш ефективного впровадження стратегічних та оперативних заходів для подолання кризи.

Список використаних джерел:

1. Хто такий кризовий менеджер і чим він займається. Безпека. URL: <https://bezpeka.isu.net.ua/news/511532-khto-takiy-krizoviy-menedzher-i-chim-vin-zaumaetsya> (дата звернення: 12.04.2024).
2. Васюткина Н. В. Теоретичні аспекти розуміння категорії «розвиток підприємства». Економіка та управління підприємствами. 2014. Проблеми економіки № 2. С. 239.
3. Гобела В. В., Живко З. Б., Леськів Г. З., Мельник С. І. Управління кризовими ситуаціями : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 228 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4772/1/Управління%20кризовими%20ситуаціями---ВЕРСТКА.pdf> (дата звернення: 12.04.2024).

РОЗУМІННЯ ТА УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ: ВІД ПІДХОДІВ ДО ІНТЕГРАЦІЇ

Кацюба Ігор Романович

аспірант

Київський національний університет будівництва та архітектури, Україна

Ризик виступає фундаментальним аспектом у різних сферах, від фінансів і бізнесу до здоров'я та безпеки. Визначення і управління ризиками є ключовими складовими у прийнятті рішень та формуванні стратегій. Різноманітні підходи дослідників до аналізу ризику у своїх специфічних галузях проливають світло на його багатогранність та необхідність ретельного вивчення. Від класифікації ризику як об'єктивного явища до філософських підходів, кожне дослідження наголошує на важливості інтеграції різноманітних методів та урахування різних аспектів ризику. Ця тема є спільною для різних галузей, що підкреслює необхідність системного аналізу та управління ризиками для досягнення успішних результатів.

Аналіз низки публікацій відкриває глибоке розуміння підходів різних дослідників до визначення та аналізу ризику в рамках їх специфічних дисциплін. Робота Fischhoff B., Watson S., і Hope C. [1] стоїть на початку цього аналізу, представляючи ризик як об'єктивне явище, яке може бути виміряне та кероване. Важливість чіткого визначення ризику для розробки політики управління ризиками є ключовою ідеєю цієї роботи. Jacobs L. [2] розширює рамки розуміння ризику, аналізуючи його через медичний догляд та онкологію, де враховуються як суб'єктивні, так і об'єктивні аспекти, показуючи вплив сприйняття ризику на медичні рішення. Aven T. і Renn O. [3] пропонують філософський підхід, визначаючи ризик як подію з невизначеним результатом, підкреслюючи важливість якісної характеристики ризику поряд з кількісними оцінками. Holton G. [4], досліджуючи ризик у фінансовому контексті, наголошує на його вимірюваності та керованості, що є критичним для ефективного управління портфелем. Slovic P. і Peters E. [5] звертають увагу на перцепцію ризику та її психологічні аспекти, вказуючи на складність сприйняття ризику та роль емоцій у процесі оцінки ризику. Isaacs D. [6] акцентує на важливості балансу між користю та ризиками в педіатрії, підкреслюючи необхідність індивідуалізованого підходу до оцінки ризику. Jardine C. і Hradey S. [7] розглядають ризик як багатовимірне поняття, що об'єднує технічні та соціальні аспекти, підкреслюючи необхідність інтеграції наукових даних зі суспільними цінностями. Kaplan S. і Garrick B. [8] запропонували квантитативний підхід до ризику, фокусуючись на його ймовірності та наслідках, що стало основою для багатьох методів оцінки ризику.

У цілому, ці дослідження підкреслюють багатогранність ризику та важливість його ретельного визначення та аналізу. Вони вказують на необхідність інтеграції кількісних та якісних методів, а також врахування індивідуальних, соціальних та культурних факторів у процесі управління ризиками. Розуміння ризику як складного феномена, що вимагає всебічного підходу до його дослідження, є спільною темою для цих робіт. Це демонструє, що незалежно від дисципліни або контексту, ефективно управління ризиком вимагає глибокого аналізу та розуміння різних аспектів ризику. Таким чином, від Fischhoff B., Watson S., і Hope C. до Kaplan S. і Garrick B., кожна робота вносить унікальний вклад у розуміння ризику, наголошуючи на його багатогранності та важливості системного підходу до аналізу та управління ризиками.

Список використаних джерел:

1. Fischhoff, B., Watson, S., & Hope, C. (1984). Defining risk. *Policy Sciences*, 17, 123-139. <https://doi.org/10.1007/BF00146924>.
2. Jacobs, L. (2000). An analysis of the concept of risk. *Cancer nursing*, 23 1, 12-9 . <https://doi.org/10.1097/00002820-200002000-00003>.
3. Aven, T., & Renn, O. (2009). On risk defined as an event where the outcome is uncertain. *Journal of Risk Research*, 12, 1 - 11. <https://doi.org/10.1080/13669870802488883>.
4. Holton, G. (2004). Defining Risk. *Financial Analysts Journal*, 60, 19 - 25. <https://doi.org/10.2469/faj.v60.n6.2669>.
5. Slovic, P., & Peters, E. (2006). Risk Perception and Affect. *Current Directions in Psychological Science*, 15, 322 - 325. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8721.2006.00461.x>.
6. Isaacs, D. (2020). Risk. *Journal of Paediatrics and Child Health*, 56. <https://doi.org/10.1111/jpc.14665>.
7. Jardine, C., & Hrudey, S. (1999). What is Risk. 205-211. https://doi.org/10.1007/978-94-011-4740-8_17.
8. Kaplan, S., & Garrick, B. (1981). On The Quantitative Definition of Risk. *Risk Analysis*, 1, 11-27. <https://doi.org/10.1111/J.1539-6924.1981.TB01350.X>.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ніколаєнко Ірина Миколаївна

здобувач вищої освіти факультету економіки та управління
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

Науковий керівник: Голіонко Наталія Григорівна

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри менеджменту
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

Постановка проблеми. Запровадження воєнного стану є серйозним викликом для організацій, що вимагає швидкого та адаптивного реагування для забезпечення безперервності та стабільності роботи. Цей виклик підкреслює важливість ефективного управління персоналом в умовах невизначеності та дезорганізації, характерних для воєнного стану. Хоча в існуючій літературі приділяється значна увага практичним наслідкам і стратегіям антикризового управління, залишається точка розвитку в теоретичних дослідженнях щодо адаптації систем управління персоналом до сценаріїв умов воєнного стану.

Актуальність цієї проблеми виходить за межі академічного дискурсу і має практичне значення для керівників організацій, політиків і практиків, які займаються управлінням персоналом у кризових ситуаціях. Розкриваючи теоретичні засади адаптації управління персоналом до умов воєнного стану, це дослідження пропонує практичні рекомендації щодо підвищення організаційної стійкості та стабільності. Крім того, воно підкреслює важливість інтеграції теоретичних поглядів з емпіричними даними для розробки надійних адаптаційних стратегій, здатних протистояти викликам, що постають в умовах воєнного стану.

Формулювання мети та завдань статті.

Мета цієї статті – надати уявлення про теоретико-методичні засади управління персоналом в умовах воєнного стану, що сприятиме глибшому розумінню викликів і можливостей, притаманних таким умовам. Завдання статті – проаналізувати тенденції в управлінні персоналом організацій в умовах воєнного стану та сформулювати теоретико-методичні засади ефективних практик управління персоналом в таких умовах.

Виклад основного матеріалу.

Розуміння системи управління персоналом має першорядне значення для виживання бізнес-організації в турбулентні часи, оскільки вона слугує основою для підтримання добробуту працівників, забезпечення безперервності діяльності та зміцнення організаційної стійкості. Система управління персоналом охоплює широкий спектр функцій, включаючи підбір персоналу, навчання, управління ефективністю, відносини з працівниками та організаційний розвиток, які мають вирішальне значення для досягнення організаційного успіху.

Тож визначимо, що науковці окреслюють у понятті «система управління персоналом» у табл. 1.

Таблиця 1

Система управління персоналом

Автор	Поняття
Лук'янихін В.О.	Система управління персоналом передбачає формування цілей, функцій, організаційної структури управління персоналом, вертикальних і горизонтальних функціональних взаємозв'язків керівників і фахівців у процесі обґрунтування, вироблення, прийняття і реалізації управлінських рішень
Синиченко А.В.	Система управління персоналом являє собою комплекс цілей, завдань й основних напрямків діяльності, а також різних видів, форм, методів і відповідного механізму управління, спрямованих на забезпечення постійного підвищення конкурентоздатності підприємства в ринкових умовах, росту ефективності продуктивності праці і якості праці, забезпечення високої соціальної ефективності функціонування колективу.
Гурченков О.П.	Система управління персоналом – це підсистема керування підприємством в цілому, яка має мету, зміст і певний механізм.
Донець Л.	Система управління персоналом являє собою комплекс цілей, завдань й основних напрямків діяльності, а також різних видів, форм, методів і відповідного механізму управління, спрямованих на забезпечення постійного підвищення конкурентоздатності підприємства в ринкових умовах, росту ефективності продуктивності праці і якості праці, забезпечення високої соціальної ефективності функціонування колективу
Никифоренко В.Г.	Система управління персоналом – сукупність методів, процедур і програм впливу організації на своїх працівників із метою максимального використання їх трудового потенціалу
Костюк В.О.	Система управління – це є упорядкована сукупність взаємопов'язаних елементів, які відрізняються функціональними цілями, діють автономно, але спрямовані на досягнення загальної мети шляхом планування, організації, мотивації і контролю за ресурсами

Розроблено автором на основі [1,3,5,6,7,9]

Отже, система управління персоналом – це комплексний підхід до організації керування персоналом в компанії. Вона включає в себе встановлення цілей та стратегій управління, створення організаційної структури, забезпечення ефективної взаємодії між керівниками і працівниками, використання методів і інструментів для підвищення продуктивності і якості роботи працівників, а також підтримку їхнього соціального благополуччя. Це систематичний підхід, який включає планування, організацію, мотивацію і контроль персоналу з метою досягнення стратегічних цілей підприємства.

У періоди кризи організації стикаються з непередбачуваними викликами, які вимагають стратегічної адаптації у системах управління персоналом. Різноманітні кризові ситуації, від природних катастроф до економічних спадів, призводять до серйозних труднощів у роботі організацій, що потребує гнучкого реагування на всі аспекти діяльності, зокрема на управління персоналом. Незважаючи на те, що існують окремі приклади стратегій кризового управління, все ж є необхідність у системних підходах до управління персоналом під час кризових ситуацій.

Важливо розуміти фундаментальну концепцію кризи та різних явищ, пов'язаних з нею. В організаційному контексті кризи можна визначити як непередбачувану подію або ситуацію, що становить значну загрозу для діяльності організації, її репутації або стейкхолдерів. Розуміння кризових явищ має вирішальне значення для

організацій, щоб передбачити, підготуватися до них та ефективно пом'якшити вплив таких подій на їхні системи управління персоналом.

Криза (у перекладі з латинської) – це вирішальна ситуація, поворотний момент. Саме «поворотний момент» у значенні слова «криза» вказує, що ситуацію можна змінити з руйнування на відновлення і розвиток, якщо прийняти відповідні рішення [10].

Враховуючи різні підходи до визначення кризи, під кризовим станом підприємства будемо розуміти сукупність кризових явищ, яка є критичною та може призвести до ліквідації підприємства. У свою чергу, під кризовим явищем будемо розуміти погіршення певних показників функціонування підприємства, які мають негативний вплив на процеси його життєдіяльності. Кризові явища в діяльності підприємства стають моментом загострення протиріч, що виникають у процесі взаємодії окремих елементів підприємства як системи між собою та із зовнішнім середовищем [2].

Отже, кризовий стан підприємства – це критична ситуація, коли компанія стикається з серйозними проблемами, що загрожують її існуванню. Ці проблеми впливають на всі аспекти діяльності підприємства, змушуючи його знаходитися на межі ліквідації. Такий стан виникає через погіршення важливих показників роботи компанії, які порушують її здатність ефективно функціонувати і взаємодіяти з оточуючим середовищем. Одним з випадків кризового стану є воєнний стан, який наразі діє в Україні відповідно до Указу Президента України №64/2022.

Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [4].

Воєнний стан можна вважати серйозною кризою для бізнес-організацій. У таких умовах підприємства стикаються зі значними загрозами для своєї діяльності, репутації та стосунків зі зацікавленими сторонами. Непередбачувані обставини воєнного часу створюють різноманітні виклики, такі як перерви у ланцюгах постачання, економічна нестабільність та підвищені ризики безпеки, які можуть серйозно підірвати функціонування організації.

З точки зору кризи, воєнний час є періодом рішучих змін для бізнесу, коли ситуація може різко змінитися від стабільності до хаосу. Початок війни часто призводить до численних кризових ситуацій на підприємствах, включаючи зниження виробничих можливостей, втрату персоналу через їх переміщення або звільнення, фінансову нестабільність та підвищену невизначеність тощо. Ці проблеми не лише загрожують виживанню підприємства, але й поглиблюють існуючі внутрішні конфлікти.

У таких умовах ефективно кризове управління та адаптація систем управління бізнесом набувають важливого значення. Організації мають передбачати та готуватися до впливу воєнних умов на їхню систему управління персоналом, впроваджуючи стратегії, спрямовані на захист добробуту співробітників, забезпечення неперервності бізнесу та збереження довгострокової стабільності.

Важливим аспектом кризового управління виступають принципи адаптації системи управління персоналом. Вони мають вирішальне значення для забезпечення організаційної стійкості та гнучкості в умовах динамічного середовища, наприклад, під час воєнного стану або інших кризових ситуацій. Принципи адаптації передбачають здатність передбачати та реагувати на мінливі обставини швидко, ефективно та етично.

Науковцями [8] було виділено дві групи принципів побудови системи управління персоналом, а саме принципи, що характеризують вимоги до формування системи, і принципи, що визначають напрями розвитку системи. Нами було проаналізовано та узагальнено принципи побудови системи управління (табл. 2).

Таблиця 2

Принципи побудови системи управління персоналом

Принципи	Значення
Принцип обумовленості функцій управління персоналом цілями виробництва	Функції управління персоналом повинні відповідати цілям виробництва.
Принцип первинності функцій управління персоналом	Склад та організаційна структура системи управління персоналом залежать від характеру функцій управління.
Принцип економічності	Максимізація ефективності та економічності витрат на управління персоналом
Принцип прогресивності	Відповідність системи управління персоналом передовим аналогам.
Принцип перспективності	Врахування перспектив розвитку організації при формуванні системи управління персоналом.
Принцип комплексності	Урахування всіх факторів, що впливають на систему управління персоналом.
Принцип оперативності	Своєчасне прийняття рішень щодо аналізу та удосконалення системи управління персоналом.
Принцип багатоаспектності	Здійснення управління персоналом через різні канали.
Принцип концентрації	Зосередження зусиль на вирішенні основних завдань та уникнення дублювання функцій.
Принцип спеціалізації	Поділ праці між керівниками, фахівцями та службовцями системи управління персоналом.
Принцип паралельності	Однчасне виконання окремих управлінських рішень.
Принцип адаптивності (гнучкості)	Пристосованість системи управління персоналом до змінних цілей та умов.
Принцип спадкоємності	Загальна методична основа проведення робіт з удосконалення системи управління персоналом.
Принцип безперервності	Відсутність перерв у роботі співробітників системи управління персоналом.
Принцип ритмічності	Регулярне повторення функцій управління персоналом.
Принцип прямоочності	Упорядкованість та цілеспрямованість інформації для прийняття рішень.

Розроблено автором на основі [8]

У контексті адаптації систем управління персоналом до роботи в умовах воєнного стану можна провести паралелі з принципами побудови такої системи. Подібно до того, як побудова нової системи вимагає глибокого аналізу ситуації та розробки стратегії і тактики, адаптація до воєнного стану вимагає такого ж ретельного підходу. Тому принципи побудови системи управління персоналом

можуть стати цінним орієнтиром під час процесу адаптації, допомагаючи ефективно управляти персоналом в умовах стресу та надзвичайних ситуацій.

Одним із ключових аспектів адаптації систем управління персоналом до умов воєнного стану є забезпечення безпеки та добробуту працівників. Воєнний стан часто призводить до посилення заходів безпеки та потенційних загроз особистій безпеці, що вимагає від організацій приділяти першочергову увагу безпеці своєї робочої сили. Це може передбачати впровадження надійних протоколів безпеки, проведення тренінгів щодо дій у надзвичайних ситуаціях та встановлення чітких ліній зв'язку для своєчасного поширення критично важливої інформації.

Ще одним важливим аспектом адаптації систем управління персоналом до умов воєнного стану є збереження організаційної згуртованості та морального духу. Запровадження воєнного стану може викликати у працівників почуття страху та невпевненості, що може вплинути на продуктивність та моральний дух. Тому ефективні стратегії управління персоналом повинні бути спрямовані на зміцнення почуття єдності та мети в організації, надання впевненості працівникам і підтримання відкритих каналів комунікації для вирішення проблем і підтримання морального стану в складні часи.

Крім того, адаптація систем управління персоналом до умов воєнного стану вимагає високого ступеня гнучкості та адаптивності. Організації повинні бути готові швидко реагувати на мінливі обставини та відповідно коригувати свою кадрову політику і практику. Це може передбачати запровадження віддаленої роботи, коригування штатного розкладу відповідно до операційних потреб та перерозподіл ресурсів на критично важливі напрями за необхідності. Прийнявши проактивну та оперативну політику, компанія може швидко реагувати на мінливі обставини, що склалися.

Висновки. Отже, адаптація систем управління персоналом до умов воєнного стану є багатограним процесом, який вимагає ретельного врахування різних факторів, зокрема безпеки працівників, організаційної згуртованості та гнучкості. У цій статті досліджено теоретичні та методичні засади ефективного управління персоналом в умовах воєнного стану, підкреслено важливість проактивних стратегій та фактори впливу на їх розвиток у забезпеченні організаційної стійкості.

Впроваджуючи проактивні заходи для вирішення унікальних викликів воєнного стану, організації можуть краще підготуватися до ефективного реагування на кризи та пом'якшити потенційні перебої у своїй діяльності. Крім того, для подальшого вдосконалення нашого розуміння управління персоналом в умовах воєнного стану та розробки науково обґрунтованих передових практик, якими можна керуватися при прийнятті організаційних рішень у таких умовах, необхідні подальші наукові дослідження та емпіричні спостереження.

Таким чином, формулювання теоретико-методичних засад управління персоналом в умовах воєнного стану є важливим кроком на шляху до підвищення організаційної стійкості та забезпечення добробуту працівників у кризові часи. Використовуючи теоретичні знання та застосовуючи проактивні стратегії, організації можуть адаптуватися до викликів воєнного стану та стати сильнішими і стійкішими перед обличчям несприятливих обставин.

Список використаних джерел:

1. Гурченков О.П., Гусаріна Н. В. Формування системи управління персоналом та оцінка її ефективності. Економіка: реалії часу. 2013. Вип. 2. С. 60-72.
2. Даніч В.М., Пархоменко Н.О. Визначення кризо вого стану підприємства. Маркетинг і менеджмент інно вацій. 2013. № 4. С. 208-218.

3. Донець Л., Лиходєдова Т. Формування кадрової стратегії в загальній системі управління персоналом підприємства. Науковий вісник. 2014. Вип. 1. С. 45-55.
4. Закон України «Про правовий режим воєнного стану». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, ст.250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 18.01.2024).
5. Костюк В. О. Використання економічного аналізу і синтезу в управлінській діяльності підприємства: Аграр. Інтернет-конференції ХНУМГ ім. ОМ Бекетова. 2019. URL: <https://ojs.kname.edu.ua/index.php/area/article/download/2036/1928> (дата звернення: 01.03.2024)
6. Лук'янихін В. О. Менеджмент персоналу. Суми. ВТД «Університетська книга». 2004. 592 с.
7. Никифорова В. Г. Управління персоналом: Навчальний посібник. 2-ге видання, виправлене та доповнене. Одеса: Атлант. 2013. 275 с.
8. Пантелєєв М. С., Шматько Н. М., Волощенко А. В. Принципи побудови системи управління персоналом підприємства (Doctoral dissertation, НТУ" ХПІ"). 2014. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/b421a310-4176-45df-a9a9-201c8d632c97/content> (дата звернення: 28.02.2024)
9. Синиченко А.В. Компетентнісний підхід як сучасна парадигма управління персоналом. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fub_2016_1_32 (дата звернення: 25.02.2024)
10. Хто такий кризовий менеджер і чим він займається. Онлайн консультант. Безпека. URL: <https://bezpeka.isu.net.ua/news/511532-khto-takiy-krizoviy-menedzher-i-chim-vin-zaymaetsya> (дата звернення: 01.03.2024)

СЕКЦІЯ VI. ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

ЕВОЛЮЦІЯ ДЖЕРЕЛ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Васильєва Алеся Артемівна

здобувач вищої освіти факультету слідчої та детективної діяльності
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Науковий керівник: Колісникова Ганна В'ячеславівна

доцентка, кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри цивільно-правової
політики, права інтелектуальної власності та інновацій
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Цивільне право являє собою фундаментальну основу для регулювання майнових та особистих немайнових відносин між суб'єктами права. Від самого свого зародження та поступового становлення, джерела цивільного права пройшли значний шлях еволюції, відображаючи зміни в соціальних, економічних та культурних аспектах людського суспільства. Цей процес не лише відкрив нові горизонти для розвитку цивільно-правових норм, але й сприяв формуванню більш справедливих та ефективних механізмів врегулювання відносин між індивідами та юридичними особами. Значення розуміння еволюції джерел цивільного права виходить далеко за межі академічного інтересу, надаючи ключ до вирішення сучасних правових проблем та прогнозування майбутніх тенденцій у цивільному праві. Вивчення цього процесу дозволяє глибше зрозуміти, як і чому формувалися певні правові інститути, а також як вони можуть адаптуватися або змінюватися відповідно до потреб суспільства.

Актуальність дослідження теми "Еволюція джерел цивільного права" не може бути переоцінена в контексті сучасних глобальних викликів і стрімких змін, що відбуваються у всіх сферах людського життя. Вивчення історичного розвитку джерел цивільного права дозволяє нам краще розуміти основи та принципи, на яких базуються сучасні правові системи, і надає цінні інсайти для прогнозування та формування їх майбутнього. [1]

Метою даного дослідження є всебічний аналіз еволюції джерел цивільного права, ідентифікація ключових етапів, тенденцій та переломних моментів у їх розвитку, а також з'ясування впливу історичних, соціальних, економічних та культурних факторів на формування та трансформацію цивільно-правових норм. Особлива увага приділяється аналізу взаємодії традиційних джерел права з новими викликами та потребами сучасного суспільства, включаючи цифровізацію, глобалізацію та міжкультурні взаємодії.

Виклад основних положень. Розглянемо ключові етапи еволюції джерел цивільного права, що дозволять нам глибше зрозуміти, як ця галузь права розвивалася та адаптувалася до соціальних, економічних та політичних змін у суспільстві. На початковому етапі еволюції джерел цивільного права значну роль відігравали звичаї. Вони формувались на основі повторюваної практики та прийнятих в суспільстві традицій, що з часом перетворювалися на неписані правила поведінки. Звичаї мали місцеве значення і могли значно відрізнитися у різних регіонах, проте вони закладали фундамент для подальшого розвитку правових норм.

Наступним важливим етапом стало формування писаних джерел цивільного права, до яких можна віднести закони та інші нормативно-правові акти. З появою писаних джерел почала формуватися система права, що була більш структурована і зрозуміла для громадян. Це сприяло уніфікації правових норм та їх застосуванню на більш широкій території. Писані джерела також дозволяли адаптувати цивільне право до змінюваних умов суспільства, швидко вносячи необхідні корективи. Особливу увагу слід звернути на роль судової практики у розвитку джерел цивільного права. Судові рішення не лише вирішують конкретні спори, а й формують правозастосовну практику, що може слугувати джерелом права. Прецедентне право, яке є характерним для англосаксонської правової системи, засноване саме на судових прецедентах, які мають велику вагу при вирішенні аналогічних справ у майбутньому.

Не можна ігнорувати й вплив міжнародного права на еволюцію цивільного права окремих країн. У сучасному глобалізованому світі міжнародні договори та конвенції відіграють ключову роль у гармонізації правових норм різних країн, сприяючи встановленню єдиних стандартів у сфері цивільних правовідносин. Зрештою, розвиток інформаційних технологій вніс значні зміни у джерела та механізми застосування цивільного права. Електронні правові бази, онлайн-сервіси для вирішення юридичних питань та інші цифрові інструменти зробили доступ до правової інформації ширшим та зручнішим, водночас створюючи нові виклики для правової системи, пов'язані з захистом цифрових прав і свобод громадян. Таким чином, еволюція джерел цивільного права є відображенням змін у суспільстві, його культурних, економічних та технологічних реалій. Кожен етап розвитку вносив у цю систему нові елементи, збагачуючи її та адаптуючи до потреб часу. [2, 3]

Висновки. В ході дослідження еволюції джерел цивільного права було виявлено, що історичний розвиток цих джерел тісно пов'язаний зі змінами у суспільних відносинах, технологіях і культурі. Цивільне право відображає потреби суспільства в регулюванні міжособистісних та майнових відносин, адаптуючись до нових викликів і умов.

Актуальність дослідження підтверджена необхідністю вирішення проблем, що виникають у зв'язку з глобалізацією, цифровізацією та іншими сучасними феноменами. Зокрема, перед правовою системою постають завдання адаптації до міжнародного правового середовища, інтеграції цифрових технологій та забезпечення ефективного правового регулювання в нових сферах.

Шляхи вирішення виявлених проблем включають гармонізацію і уніфікацію правових норм, розвиток судової практики та доктринальних досліджень, а також активне використання міжнародного досвіду. Важливим аспектом є також зміцнення ролі правової освіти та підвищення правової свідомості громадян. [1, 3]

У висновку, еволюція джерел цивільного права відкриває нові перспективи для розвитку правових систем, адаптованих до сучасних умов, забезпечуючи більш ефективний захист прав та інтересів суб'єктів правовідносин. Оновлення та модернізація джерел цивільного права є ключовим фактором у відповіді на виклики сучасності та забезпеченні стабільності та передбачуваності правового регулювання.

Список використаних джерел:

1. Дрішлюк, А. І. (2013). Щодо методології дослідження системи джерел цивільного права України. Наукові праці Національного університету Одеська юридична академія, (13), 479-489.
2. Нелін, О. І. (2010). Еволюція спадкового права в Україні (історично-правовий аспект). дис.... д-ра юрид. наук, 12(03).
3. Васильєв, С. В. (2013). Загальноправові та спеціальні методи дослідження джерел цивільного процесуального права. Університетські наукові записки, (3), 123-128.

КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ У ФІНАНСОВІЙ СФЕРІ: ВИКЛИКИ ТА ПРАВОВІ СТРАТЕГІЇ ПРОТИДІЇ

Клименко Марія Сергіївна

здобувач вищої освіти Інституту права та сучасних технологій
Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

Науковий керівник: Коваль Ольга Миколаївна

ORCID ID: 0000-0003-1509-7258

канд. юрид. наук, доцент кафедри приватного та публічного права
Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

Із зростанням цифровізації фінансових послуг, збільшується ризик кібератак та крадіжок фінансових даних. Кіберзлочинність у фінансовій сфері можна визначити як нелегальну діяльність, яка використовує комп'ютерні системи та мережі з метою неправомірного заволодіння коштами, кредитними ресурсами або іншими активами [1]. Цей вид злочинності включає широкий спектр протиправних дій, від шахрайства з кредитними картками та фішингу до складних схем відмивання грошей та фінансування тероризму.

З розвитком технологій і зростанням електронної комерції, фінансові установи стають все більш уразливими перед кібератаками. Зловмисники постійно вдосконалюють свої методи, щоб обійти традиційні механізми безпеки, використовуючи різноманітні хакерські техніки, такі як використання зловмисного програмного забезпечення, соціальної інженерії, та інших методів кібер-втручання.

Фінансова кіберзлочинність не лише завдає безпосередньої шкоди окремим особам та компаніям, а й підриває довіру до фінансової системи в цілому, може спричинити значні економічні втрати та негативно вплинути на стабільність та розвиток економіки країни [2].

Враховуючи прикордонний характер кіберзлочинів та швидкість їх поширення, національні законодавства часто виявляються недостатньо ефективними для їх протидії. Таким чином, існує актуальна потреба в міжнародній правовій кооперації та уніфікації законодавчих норм, що вимагає постійного оновлення правової бази з урахуванням останніх технологічних змін та загроз. Згідно з доповідями міжнародних організацій, таких як Інтерпол, Europol та інших, економічні втрати від кіберзлочинів продовжують зростати щорічно, із мільярдів доларів США, втрачених кожен рік.

Крім безпосередніх фінансових втрат, існує також значний непрямий вплив, що полягає у втраті довіри до фінансових інституцій, зниженні інвестиційної привабливості, та загрозі стабільності фінансових систем. Це особливо актуально у випадку держав ринки яких знаходяться на стадії розвитку, де відновлення довіри може бути вкрай складним [3, 4].

Найпоширеніші форми кіберзлочинності:

Фішинг є однією з найпоширеніших форм кіберзлочинності, при якій шахраї використовують імітовані електронні листи та веб-сайти для введення в оману жертв із метою отримання конфіденційної інформації, такої як логіни, паролі та банківські дані. Ці атаки часто маскуються під повідомлення від легітимних фінансових інституцій або інших довірених організацій.

Фармінг — це більш складна версія фішингу, при якій шахраї перенаправляють користувачів з легітимного веб-сайту на підроблений, часто через компрометацію

DNS серверів (системи доменних імен). Таким чином, навіть якщо користувач вводить правильну адресу у своєму браузері, він все одно може опинитися на шахрайському сайті.

Віруси — це шкідливі програми, які можуть самостійно розмножуватися, інфікувати файли та системи. Вони можуть бути запущені через вразливості в програмному забезпеченні або через інші програми, які виконуються на комп'ютері жертви.

Троянські програми — це вид шкідливих програм, що прикидаються законними програмами, але у фоновому режимі виконують зловмисні дії, такі як крадіжка даних або встановлення зв'язку з віддаленими серверами, що контролюються злочинцями. Відмітною особливістю троянських програм є їх здатність приховувати свою діяльність від користувача та антивірусного програмного забезпечення.

Одним із способів, яким трояни можуть завдати шкоди, є keylogging — відстеження та запис натискань клавіш на клавіатурі, що дозволяє зловмисникам перехоплювати паролі та іншу важливу інформацію. Інший метод — створення ботнетів, які включають велику кількість заражених комп'ютерів, що можуть бути використані для розсилки спаму, DDoS-атак (розподілених відмов у обслуговуванні) або криптовалютного майнінгу [5].

Сучасні троянські програми часто поєднуються з руткітами, що дозволяють їм глибше інтегруватися в операційну систему і ставати ще важчими для виявлення та видалення. Це робить такі типи шкідливого програмного забезпечення одними з найнебезпечніших інструментів у арсеналі кіберзлочинців.

Застосування блокчейну та штучного інтелекту для забезпечення фінансової безпеки. Інноваційні технології, зокрема блокчейн та штучний інтелект (ШІ), відкривають нові горизонти у захисті фінансових систем від кіберзагроз. Ці технології можуть допомогти підвищити прозорість, зменшити ризики шахрайства та автоматизувати процеси виявлення та реагування на кіберінциденти.

Блокчейн пропонує децентралізовану структуру даних, яка забезпечує незмінність записів та прозорість транзакцій. Ця технологія має особливе значення у забезпеченні безпеки фінансових операцій та запобіганні зловживань, оскільки кожна транзакція вимагає підтвердження мережею та додається до ланцюга блоків після перевірки. Це ускладнює незаконне маніпулювання даними або подвійне витрачання коштів.

Штучний інтелект (ШІ, AI) вносить свій вклад у фінансову безпеку через розвиток систем виявлення шахрайства, які можуть аналізувати великі обсяги даних та ідентифікувати підозрілі патерни поведінки або транзакції в реальному часі. ШІ може навчатися на історичних даних про шахрайські випадки, що дозволяє системам передбачати та запобігати майбутнім спробам шахрайства. Ці системи можуть автоматично блокувати транзакції, які видаються підозрілими, та надсилати сповіщення відповідним особам для додаткового розгляду.

Також ШІ може сприяти автоматизації відповідей на кіберінциденти, швидко ідентифікуючи та ізолюючи заражені системи, що зменшує час простою та фінансові втрати. Системи на основі штучного інтелекту також можуть проводити розслідування безпеки, аналізуючи логи та моніторингові дані для виявлення джерела та методів атак.

Загалом, інтеграція блокчейну та ШІ в фінансову інфраструктуру може значно підвищити рівень безпеки, дозволяючи фінансовим установам бути на крок попереду кіберзлочинців. Проте, слід враховувати, що використання цих технологій також вимагає забезпечення відповідності до норм приватності та регулятивних вимог, а також належного розуміння їх можливостей та обмежень.

Які існують правові стратегії протидії кіберзлочинності? Удосконалення законодавства: Важливо постійно адаптувати законодавство до змін у кіберзлочинності, щоб ефективно протидіяти новим загрозам.

Міжнародне співробітництво. Співпраця між країнами у сфері кібербезпеки дозволяє ефективніше виявляти та припиняти кіберзлочинні дії в фінансовому секторі.

Підвищення свідомості та навчання. Належна підготовка персоналу фінансових установ та поширення інформації про кіберзлочинність допомагають уникнути інцидентів та зменшити їх наслідки.

Список використаних джерел:

1. Vaughn, MM, Thorn, AA. From the editorial advisory board chair. *Judicature*, 2024. Вилучено з: <https://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1028&context=judicature>. (дата звернення: 15.04.2024).
2. Lleshi, S. Challenges of Social Workers in the Multidisciplinary Team in the Penitentiary System. *Interdisciplinary Journal of Research and Development*, 2024. Вилучено з: <https://www.journal-uamd.org/index.php/IJRD/article/view/343>. (дата звернення: 15.04.2024).
3. Akgul, A, Avdija, AS, Gallagher, CW. INSTITUTIONAL ISOMORPHISM AS A LENS. In *Policing during the...*, 2024. URL: https://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=qJ_8EAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT92&dq=Criminal+law+protection+of+financial+policy&ots=lEEel0BHUE&sig=Ji1T8fu-HWuf9jg5r8XsWNVu9GQ. (дата звернення: 15.04.2024).
4. Godzisz, P. Towards Global Anti-LGBT Hate Crime Governance. In *State Responses to Anti-LGBT Violence: Poland in a...*, Springer, 2024. Вилучено з: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-53801-8_3. (дата звернення: 15.04.2024).
5. Maxwell, NJ. Speed at the expense of safety? Economic crime security concerns in the implementation of the G20 Roadmap for Enhancing Cross-border Payments. *Journal of Payments Strategy & Systems*, 2024. Вилучено з: <https://www.ingentaconnect.com/content/hsp/jpss/2024/00000018/00000001/art00002.s> (дата звернення: 15.04.2024).

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КІБЕРЗЛОЧИНИ, ВЧИНЕНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ковальова Аліна Ігорівна

курсант 3 курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Яковлева Анна Андріївна

курсант 3 курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Чорна Аліна Геннадіївна

старший викладач кафедри кримінального права та криминології
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

На сьогоднішній день у сучасному світі спостерігається явище активної інформатизації суспільства. З одного боку така тенденція має значну кількість переваг. Використання можливостей інформаційних технологій в усіх сферах суспільного життя значно заощаджує час, надає можливість швидкого доступу до інформації, тощо. Водночас, поряд із цим активно розвивається і кіберзлочинність.

Таким чином у 2005 році Верховною Радою України було ратифіковано Конвенцію про кіберзлочинність, у зв'язку з чим був прийнятий відповідний закон. Це стало початком взяття стратегії на нормативно-правове врегулювання кримінальних правопорушень, вчинених із використанням інформаційних технологій, а також, відповідно, протидії цьому.

Відповідно до п. 8 ст. 1 Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» кібернетичний злочин, тобто кіберзлочин (комп'ютерний злочин), визначається як суспільно небезпечне винне діяння у кіберпросторі та/або з його використанням, відповідальність за яке передбачена законом України про кримінальну відповідальність та/або яке визнано злочином міжнародними договорами України [1].

Правове регулювання суспільних відносин, що виникають у сфері використання електронних обчислювальних машин, систем та комп'ютерних мереж, а також мереж електров'язку, здійснюється розділом XVI Кримінального кодексу України.

Проте наразі законодавче регулювання цієї сфери не встигає за стрімким розвитком інформаційних технологій і появою нових способів вчинення кіберзлочинів. Окрім цього, виникає ряд проблем, пов'язаних із кваліфікацією та розслідуванням таких суспільно небезпечних діянь. Це пов'язано, по-перше, з тим, що такі кримінальні правопорушення вчиняються на значній відстані, а дуже часто взагалі за межами України. По-друге, виникають труднощі при документуванні та збиранні доказів у таких справах. Тому варто звернути увагу на вдосконалення нормативно-правових актів, що пов'язані із кіберзлочинністю.

Також ведення на території України воєнного стану значною мірою сприяє вчиненню кіберзлочинів. Насамперед це збільшення кількості випадків інтернет-

шахрайства, зокрема пов'язаного з вимаганням коштів з використанням маніпуляцій щодо, наприклад, допомоги військовополоненим або пораненим, збори коштів на потреби армії, тощо. За повідомленням служби Держспецзв'язу за 2023 рік на українські портали було здійснено 2543 кібератаки [2]. У зв'язку із цим до відповідного розділу Кримінального кодексу України було внесено певні зміни, зокрема посилення кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення. Наприклад була дещо посилена альтернативна санкція ч. 1 ст. 361-1 ККУ шляхом збільшення максимального строку позбавлення волі з двох до трьох років [3].

Такі заходи можуть слугувати фактором стримування правопорушників від вчинення кримінально-протиправних діянь. Проте вжитих заходів недостатньо для ефективної протидії кіберзлочинності. Варто погодитися із Чорною А.Г., що принципами запобігання кримінальним правопорушенням виступають фундаментальні та засадничі ідеї, загальні та основоположні нормативно визначені (та втілені в законодавстві) засади діяльності Національної поліції України, її уповноважених осіб та структурних підрозділів у такій сфері превентивної діяльності, як запобігання кримінальним правопорушенням [4, с. 43-47].

Виходячи з вищенаведеного можна зробити висновок, що необхідно звернути увагу не лише на боротьбу з наслідками, а й здійснювати превентивні заходи, зокрема серед населення. Насамперед проводити профілактичні бесіди з громадянами, інформування та попередження в засобах масової інформації стосовно дотримання правил особистої безпеки в Інтернеті.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 05.10.2017 року URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення 09.02.2024)
2. Названа кількість кібератак в Україні за минулий рік URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/01/31/novyna/suspilstvo/nazvana-kilkist-kiberatak-ukrayini-mynulyj-rik> (дата звернення 09.02.2024)
3. Кримінальний Кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 09.02.2024)
4. Чорна А. Принципи запобігання поліцією кримінальних правопорушень на деокупованих територіях. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. № 2. 2023. С. 43-47. URL: https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2023/08/2/NV_2-2023-43-47.pdf.

МІСЦЕ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ В МЕХАНІЗМІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Сидоренко А.А.

здобувач вищої освіти, група № М-ЮД-322

ДДУВС, Україна

Науковий керівник: Шевченко Т.В.

Старший викладач

ДДУВС, Україна

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується широким спектром радикальних перетворень і змін в усіх сферах його життєдіяльності. Їх успішне здійснення вимагає від держави надійно забезпечити охорону прав, свобод і законних інтересів людини як найвищої соціальної цінності від злочинних посягань. Це обумовлює визнання протидії злочинності однією з найважливіших функцій держави. У системі протидії злочинності вирішальна роль належить кримінальній юстиції як специфічній державно-правовій інституції, наділеній спеціальними повноваженнями щодо здійснення кримінального судочинства. Для органів кримінальної юстиції головним завданням є протидія злочинності. Саме вони наділені повноваженнями щодо розкриття та розслідування злочинів, забезпечення правильного застосування закону з тим, щоб кожна особа, яка вчинила злочин, була справедливо покарана і жоден невинуватий не був засуджений.

Закономірним для суспільних, соціально-економічних відносин є те, що в сучасних умовах вони практично не можуть функціонувати без правового забезпечення. У свою чергу, розширення сфери застосування матеріального права має забезпечуватися якщо не випереджаючим, то синхронним розвитком організаційних структур. Мабуть, єдиним свідченням цього розвитку у сфері протидії злочинності є ефективні процеси кримінологічного впливу.

Отже, необхідність ефективного забезпечення реалізації конституційних прав і свобод людини та громадянина, переосмислення місця та ролі протидії злочинності в державному механізмі, його зовнішньому та внутрішньому контурах, недостатня розробленість відповідних теоретичних положень, існування низки організаційно-правових проблем у сфері правозастосування обумовлюють актуальність дослідження місця кримінальної юстиції в механізмі протидії злочинності.

Права людини та їх реальне дотримання мають виступати найважливішими індикаторами належної роботи усієї інституціональної системи, головним призначенням якої є утвердження справедливості в суспільстві та державі. Для цього в державі утворюються спеціальні інституції – органи кримінальної юстиції, які становлять досить різномірну за напрямками діяльності систему, однак окремі функції яких забезпечують установлення істини у кримінальних провадженнях, виконання покарань щодо осіб, визнаних винними у вчиненні злочинів, за умови забезпечення та гарантування прав цих осіб. Завдяки існуванню спеціальної системи правоохоронних органів передбачено розв'язання значно більшої кількості питань крім утвердження та забезпечення справедливості у державі. Натомість система органів кримінальної юстиції – це частина правоохоронної системи держави і на неї поширюються всі ознаки, притаманні зазначеній системі [1, с. 77].

Сучасний стан правопорядку в державі неможливий без дієвої системи різноманітних заходів протидії злочинності, яка є одним із найбільш негативних

суспільно небезпечних явищ. Об'єктивний характер існування "злочинності як деструктивного явища іманентного розвитку людства зумовлює потребу в адекватній реакції суспільства та держави на її прояви. Сутність і зміст такої реакції обумовлюється сутністю та змістом самої злочинності як детермінованої об'єктивними і суб'єктивними обставинами, еволюційно мінливої схильності людей та їх спільнот до деструктивності у формі кримінальних правопорушень, а також реальних проявів останньої" [2, с.104]. Злочинність як деструктивне явище в суспільстві за своєю природою прагне до експансії та подальшого поширення на різні сфери суспільних відносин. Водночас поширенню злочинності та її негативному впливу протистоїть система відповідних заходів, що впливають на правомірну діяльність людини, інститутів громадянського суспільства та держави в цілому.

Серед правників висловлюються різні думки щодо розуміння поняття "протидія злочинності". Зокрема, воно розглядається як складне соціально-правове явище, у якому відображається специфічна соціально-управлінська діяльність відповідних суб'єктів, що реалізують заходи, спрямовані на пошук шляхів і засобів ефективного впливу на злочинність з метою зниження інтенсивності процесів детермінації злочинності на всіх рівнях, нейтралізації її причин та умов для обмеження кількості злочинних виявів до соціально толерантного рівня [3, с.153; 4, с.45].

На наш погляд, доволі розгорнутою є наукова позиція Є. Гладкової, яка розкриває протидію злочинності з урахуванням трьох взаємопов'язаних сфер суспільних відносин [5, с. 123]. По-перше, "загальна організація – це сукупність організаційних, управлінських, профілактичних, контрольних та інших дій різноманітних органів та установ, які взаємодіють для досягнення спільних результатів у протидії злочинності. По-друге, правоохоронна діяльність, тобто система заходів із реалізації правоохоронних та/або правозастосовчих функцій державними органами, громадськими організаціями чи громадянами. По-третє, попередження злочинності – це здійснення спеціальними суб'єктами передбачених законом заходів для недопущення розвитку злочинного наміру на попередніх стадіях учинення злочину, виявлення ознак скоєних злочинів, встановлення осіб, які їх скоїли, притягнення цих осіб до відповідальності, відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів громадян та відшкодування збитків від злочинних дій" [6, с. 132].

Таким чином, можна констатувати, що протидія злочинності – це складний комплекс правових, організаційних, оперативних, кримінологічних та інших заходів, що реалізуються відповідним колом уповноважених суб'єктів із метою завчасного запобігання суспільно-небезпечним явищам та їх виявлення, а також відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів особи та держави.

У системі протидії злочинності вирішальна роль належить кримінальній юстиції як специфічній державно-правовій інституції, наділеній спеціальними повноваженнями щодо здійснення кримінального судочинства [7, с. 10].

Кримінальна юстиція – це цілісний правовий механізм, який покликано забезпечити реалізацію правосуддя. До системи кримінальної юстиції входять державні правоохоронні органи – дізнання, досудового слідства, прокуратури та суди загальної юрисдикції з розгляду кримінальних справ, організаційно не віднесені до однієї управлінської структури. Водночас, однорідність цілей, завдань та характеру їхньої діяльності, а також процесуальна форма її здійснення об'єднує цю частину державного правоохоронного апарату в цілісну та самодостатню систему. Характеристиками будь-якої системи є координація, взаємодія, порядок, єдність методів діяльності, співробітництво, об'єднання, внутрішні зв'язки, організація й

структура. Система функціонує як організм, що складається із різних, але взаємопов'язаних і взаємоузгоджених частин. У свою чергу незалежність структурних одиниць системи кримінальної юстиції негативно відображається на її ефективності [8, с. 12].

Таким чином, протидію злочинності можна визначити, як систему різноманітних видів діяльності та комплексних заходів (які здійснюються суспільством та державою), спрямованих на попередження, усунення, нейтралізацію й обмеження (ослаблення) факторів, що детермінують злочинність. Як один із найважливіших напрямів соціального управління протидія злочинності охоплює реалізацію системи різноманітних за змістом заходів: політичних, ідеологічних, економічних, правових, організаційно-управлінських, культурно-виховних, медичних і технічних. Саме реалізація всіх потенційних можливостей суспільства, органічне поєднання різноманітних заходів та їх впровадження з дотриманням принципів комплексності, об'єктивності, наукової обґрунтованості, законності, гуманності та ін. дасть змогу здійснювати ефективну діяльність щодо захисту суспільства від суспільно небезпечних посягань.

Питання умов та причин злочинності вимагає подальшого дослідження у цьому напрямі з метою з'ясування шляхів і причин наявності того чи іншого виду злочинності, а також на основі цього розробки механізмів попередження злочинності в цілому.

Роль і значення кримінальної юстиції в механізмі протидії злочинності обумовлені передусім тим, що саме органи кримінальної юстиції наділені повноваженнями щодо розкриття та розслідування злочинів, забезпечення правильного застосування закону з тим, щоб кожна особа, яка вчинила злочин, була справедливо покарана і щоб жоден невинуватий не був засуджений.

Список використаних джерел:

1. Бандурка О. М. Стратегія і тактика протидії злочинності : монографія / О. М. Бандурка, О. М. Литвинов. Харків : Золота миля, 2012. 318 с.
2. Куц В. Протидія злочинності: сутність і зміст. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 4. С. 103–112.
3. Куц В. Зміст та рівні протидії злочинності. Тенденції та пріоритети реформування законодавства України: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 11–12 груд. 2015 р.). Херсон: Гельветика, 2015. С. 152–156.
4. Бандурка О.М., Литвинов О.М. Протидія злочинності та профілактика злочинів: монографія. Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2011. 308 с.
5. Абламський С.Є., Конюшенко Я.Ю. Стратегічне управління у сфері протидії злочинності в Україні. *Форум права*. 2023. № 1. С. 122-131
6. Гладкова Є.О. Протидія наркозлочинності: час змінити парадигму. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2020. № 1 (22). С. 130-139.
7. Сучасні тенденції розвитку кримінальної юстиції в Україні: колективна монографія [Текст] / І.Серкевич, Н.Устрицька, В.Навроцька та ін.: за ред.: І.Гловюк, Н.Лащук. Львів: ПП «Видавництво «БОНА», 2021. 388 с.
8. Реформування органів кримінальної юстиції України відповідно до європейських стандартів: концептуальний аналіз: монографія / Овчаренко О.М., Сердюк О.В., Мошак Г.Г., Дунаєва Т.Є., Кохан В.П., Шуміло О.О. ; НДІ ВПЗ ім. акад. В.В. Сташиса. –Харків , 2015. 242 с.

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: ДО ПИТАННЯ ВТІЛЕННЯ ФІЛОСОФІЇ ТА УПРАВЛІНСЬКОЇ ПАРАДИГМИ ЛЮДИНОЦЕНТРИЗМУ

Баймуратов Михайло Олександрович

ORCID ID: 0000-0002-4131-1070

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України,
академік Української академії наук,
професор кафедри політичних наук та права
Південноукраїнський національний педагогічний
університет ім. К.Д. Ушинського, м. Одеса, Україна

Кофман Борис Якович

ORCID ID: 0000-0001-8121-5190

доктор юридичних наук, старший дослідник,
Заслужений юрист України,
професор кафедри політичних наук та права
Південноукраїнський національний педагогічний
університет ім. К.Д. Ушинського, м. Одеса, Україна

Анотація. Стаття присвячена дослідженню феноменології місцевого самоврядування як оптимальній та ефективній формі втілення філософії та праксеологічно парадигми людиноцентризму. Доведено, що філософія людиноцентризму відображає не тільки екзистенційну сутність місцевого самоврядування, щодо його телеологічних доміант, тактичних і стратегічних завдань, що вирішуються в межах локальної демократії, а його глибокий внутрішній зміст. Бо саме місцеве самоврядування виступає єдиною природною ефективною та оптимальною формою існування та функціонування територіальних людських спільнот та кожної людини, як члена такої спільноти, – які функціонують як в умовах державності, так й глобалізації, коли спостерігається відповідні тенденції нівелювання ролі і значення державності, але зростають сутність і значення комунікативної взаємодії людей, що володіють різним правовим станом. Така комунікація людей відіграє вирішальну роль в контекстуалізації їх солідарності, взаємодії і співробітництва, причому як перед загрозами глобалізації, так й при використанні її позитивних рис та тенденцій, скерованих на типізацію їх прав і свобод, уніфікацію нормативних механізмів їх охорони, захисту, гарантування та створення відповідних міжнародно-договірних тенденцій щодо їх розповсюдження, визнання та легалізації більшою кількістю держав-членів міжнародної спільноти держав.

Становлення та розвиток демократичної правової державності беззаперечно пов'язаний зі становленням спочатку доктринальних засад і функціонально-статусної феноменології публічної самоврядної (муніципальної) влади, а потім й з побудовою її конституційним визнанням її нормативної конструкції [1], що репрезентує місцеве самоврядування (далі – МСВ), в межах якого продукуються, визнаються, реалізуються, охороняються, захищаються, прогнозуються, легалізуються, легітимуються, просуваються та концентруються суто специфічні – екзистенційні настанови, потреби, інтереси територіальних людських спільнот (територіальних громад /далі – ТГ/), які: А) історично формуються та функціонують

на теренах національних держав (*історичний критерій* – авт.), Б) виступають могутнім стимулюючим фактором розвитку та вдосконалення такої державності (*релятивістсько-перспективний критерій* – авт.) та В) є функціонально-діяльнісною і технологічно-нормативною детермінантою змін у соціумі, причому на всіх рівнях його існування – локальному, регіональному, національному (загальнодержавному), міжнародному та глобальному, включаючи оцінювання тих рівнів через ідентифікаційні ознаки локального соціуму, що існує у просторі та часі, а саме, – номос землі («взаємозв'язок між організацією народом земного простору та особливостями держави, всього її соціального устрою та права» К. Шмитт) [2], топос (загальне місце) [3], локус (місцезнаходження чого-небудь) [4] у їх темпоральній інтерпретації (*детермінаційно-територіальний критерій* – авт.), Г) більш того, свідоцтвом такого визнання служить формування та прояв глобалістського потенціалу ТГ [5] (*суб'єктно-глобалістський критерій* – авт.).

Наведені вище критеріальні ознаки публічної самоврядної (муніципальної) влади об'єктивуються, суттєво посилюються та зростають завдяки тому, що всі вони зав'язані на людиноцентризмі (антропоцентризмі), тобто на правах і свободах людини, що є виміром існування та функціонування ТГ та кожного з її жителів-членів.

Системний аналіз наведених інтересів ТГ, що продукуються і реалізуються її жителями-членами громади, а, своєю чергою, визнаються, охороняються, захищаються, прогноуються, легалізуються, легітимуються, просуваються та концентруються державою – дає змогу стверджувати, що саме вони: А) акумулюють інтереси конкретної людини, її груп та асоціацій (*кумулятивно-антропологічний критерій* – авт.); Б) такі інтереси продукуються завдяки їх постійному та перспективному існуванню та продукуванню в процесі здійснення кожною людиною свого життєвого циклу в межах такої ТГ та в умовах МСВ (*екзистенційно-локальний критерій* – авт.), що В) такі інтереси здійснюється і постійно продукуються у темпоральному вимірюванні філософського стану повсякденності (темпорально-повсякденний критерій – авт.), отже, Г) це свідчить, що їх функціонально-виникаючою і конститууючо-інституційною основою виступає системокомплекс найважливіших життєво важливих людських інтенцій, що повинні об'єктивно бути реалізованими на рівні локального соціуму (*інтенційно-структурологічний критерій* – авт.), а це, своєю чергою, є Г') підтвердженням основоположної тези про те, що: а) саме МСВ є осередком, природно-колективною і основоположною сферою соціально-нормативного прояву людиноцентризму (*природно-колективний фактор людиноцентризму* – авт.); б) сферою прояву людинорозмірності всіх соціальних процесів, що виникають і проходять в ТГ (*пріоритетно-оцінюючий фактор людинорозмірності* – авт.); в) єдиним природним і соціальним простором ідентифікації людини (*природно-соціальний фактор самоідентифікації людини* – авт.); г) природним та оптимальним простором здійснення соціальної практики людини, її груп та асоціацій [6, с. 32] (*праксеологічно-соціальний фактор самоідентифікації людини* – авт.); г') єдиним соціально-нормативним простором формування, прояву і реалізації муніципально-правового і конституційно-правового статусу людини (особистості, громадянина), а також її груп і асоціацій (*нормативно-статусний фактор в контекстуалізації формування людиноцентризму* – авт.), що д) саме вони формують на локальному рівні систему комунікаційної взаємодії, що спирається, по-перше, на органи місцевого самоврядування (далі – ОМСВ), що формуються самою ТГ шляхом використання виборчих технологій (на основі загального, рівного, прямого виборчого права при тайному голосуванні) або застосування механізму демократичних призначень; а, по-друге, на громадські

інституції, що формують багатоаспектну (за ознаками, телеологічними домінантами, суб'єктно-об'єктним складом тощо) основу громадянського суспільства, а також треба враховувати (*комунікаційний фактор в контекстуалізації формування людиноцентризму* – авт.), що е) саме в межах МСВ створюється локальна система реалізації, захисту, охорони, гарантування конституційних прав і свобод людини, які у підсумку, враховуючи локальний рівень їх формування та здійснення, трансформуються в муніципальні права людини (особистості, жителя-члена ТГ) (*трансформаційний фактор прав людини в контекстуалізації формування людиноцентризму* – авт.), отже, тим самим є) саме на локальному рівні соціуму в умовах МСВ, завдяки діяльності ОМСВ та інституційній системі громадянського суспільства, формується локальна система безпеки людини, її груп та асоціацій [7], що лежить в основі загальнодержавної системи безпеки людини (громадянина) (*безпековий фактор прав людини в контекстуалізації формування людиноцентризму* – авт.), – ба більше, ж) саме на локальному рівні соціуму проходять могутні процеси становлення, формування і реалізації *муніципально-правової свідомості людини*, її груп та асоціацій, в основі якої лежать гуманістичні цінності, що знаходять свій прояв в *ідеології муніципалізму (муніципально-свідомий фактор в контекстуалізації формування людиноцентризму* – авт.), – а також те, що з) на практиці настанови ідеології муніципалізму формують *муніципальну та муніципально-правову психологію*, що базується на складному соціально-психологічному системному комплексі формування і взаємодії соціальних та соціально-правових поведінкових настанов людини (атитюдах) і сформованих на їх основі практичних формах життєдіяльності людини в межах локального соціуму (габітусах), що веде до формування муніципальних поведінково-діяльнісних патернів (*муніципально-психологічний фактор в контекстуалізації формування людиноцентризму* – авт.), отже, и) МСВ виступає відповідним тригером щодо формування, прояву і реалізації філософських настанов і практичних засад людиноцентричності (*філософсько-праксеологічний фактор в контекстуалізації формування людиноцентризму* – авт.), а також і) сфера МСВ та кожна ТГ виступає фактично мережевою структурою, тобто формою організації колективних зусиль жителів-членів ТГ, що в умовах МСВ заснована на добровільній взаємодії її учасників на основі об'єднання їх інтересів, ресурсів, компетенцій та можливостей [8], а також наявності загальних телеологічних домінант (загальних цілей) щодо існування такої територіальної людської спільноти та правового режиму її існування (МСВ) (*колективно-інтерсуб'єктивний фактор в контекстуалізації формування людиноцентризму* – авт.).

Отже, можна стверджувати, що такі висновки: а) базуються на органічній єдності екзистенційних настанов існування людини в межах ТГ і в умовах МСВ та управлінської діяльності ОМСВ, що сформовано самою ТГ, б) формують відповідну управлінсько-цільову модель, що базується на відповідній управлінській парадигмі, в) її центральним елементом та телеологічною домінантою виступає людина, її інтереси та потреби, г) вона скерована на реалізацію наведених настанов, г') і саме це аргументовано підтверджується й відношенням держави до *людиноекзистенційного, людиноцентричного, людинорозмірного, людиноідентифікаційного розуміння* та визначення загального і нормативного «простору локальної демократії» у вигляді МСВ [9].

Звідси основною причиною та основоположним тригером втілення філософії людиноцентризму в МСВ виступає те, що в умовах сутнісних процесів демократизації найважливіших засад правотворення і державотворення з формування якісно нової

феноменології державності, – саме людина трансформується в основоположну телеологічну доміную та найважливіший суб'єкт-об'єкт правового впливу з боку держави, через застосування профільної регламентації, регулювання, універсального розвитку, аксіологічної детермінації, релятивістського вдосконалення з її боку.

Виходячи з вище наведеного, можна говорити не тільки про антропологізм, а й про антропоцентризм в праві. Тобто, якщо антропологізм (від антропо... і λόγος – слово, вчення) – є філософською течією, де «людина» стає стрижневою категорією, довкола якої формується система уявлень про буття, природу, суспільство, культуру, істину, добро, благо, обов'язок, свободу, Бога тощо [10], а в нашому випадку – стрижневою категорією в праві, то антропоцентризм в праві виступає основоположною тенденцією в праві, і особливо в конституційному праві, що лежить і спирається на філософську сентенцію «людина є мірою всіх речей», яка трансформується в парадигму управлінської та нормотворчої діяльності держави через розробку і легалізацію конституційно-правового інституту прав, свобод і обов'язків людини (особистості) і громадянина, встановлення, формування, розвитку і вдосконалення відповідного конституційно-правового статусу людини (особистості) і громадянина (включаючи і інші правові стани людини – іноземство, апатридство, біженство тощо), який визначає суттєві аспекти взаємодії людини і держави, а також демонструє реальне відношення держави до людини [11, с. 35].

Дійсно, системно-сутнісний підхід та телеологічний аналіз ст. 3 Конституції України [12] наглядно свідчить про те, що саме людина виступає основним суб'єктом-об'єктом конституційного права, «альфою і омегою» державотворчої та правотворчої діяльності, бо:

а) саме вона її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (*критерій та мета соціально-охоронної пріоритетності* – авт.);

б) права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави (*критерій та мета основоположної праксеологічної змістовності* – авт.);

в) саме держава відповідає перед людиною за свою діяльність (*критерій та мета комплексної облігаторності держави* – авт.);

г) утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (*критерій та мета органічної пов'язаності прав і свобод людини з перманентним обов'язком держави щодо їх реалізації* – авт.).

Отже, фактично на конституційному рівні виникає, формується і реалізується феноменологія конституційно-нормативної антропології, що лежить в основі діяльності публічної влади держави, детермінує її телеологічно-соціальне існування та функціонування, скеровує її повсякденну та перспективну діяльність, відповідним чином закріплює найбільш важливі організаційні та організаційно-правові форми її реалізації, фіксує та закріплює гарантії діяльності публічно-правових інститутів з визнання, регламентації, легалізації, регулювання, охорони, захисту, реалізації, гарантування прав і свобод людини.

Звідси можна констатувати, що в умовах становлення демократичної правової державності об'єктивується, актуалізується і контекстуалізується проблематика антропологізації та антропоцентризму (людиноцентризму) права взагалі та конституційного права, зокрема, бо в умовах сутнісних процесів демократизації правотворення і державотворення саме людина трансформується в основоположну телеологічну доміную та найважливіший суб'єкт-об'єкт правового впливу, профільної регламентації, регулювання, універсального розвитку, аксіологічної

детермінації, релятивістського вдосконалення – результатом чого виступає антропоцентризм в праві. Отже, антропологія, що в широкому сенсі означає «людинознавчий» аспект тієї чи іншої науки, співвідношення тієї чи іншої галузі знання з проблемою людини як соціальної особистості і психофізіологічної істоти [13], – починає суттєво впливати на подальший розвиток і вдосконалення нормативно-правової регламентації і регулювання в державно організованому соціумі, причому ще на стадіях нормопроектної діяльності в процесі право/нормотворчості.

Висновки. Резюмуючи наведені вище положення, можна дійти наступних висновків:

- філософія людиноцентризму відображає не тільки екзистенційну сутність місцевого самоврядування, щодо його телеологічних доміант, тактичних і стратегічних завдань, що вирішуються в межах локальної демократії, а його глибокий внутрішній зміст, – бо саме місцеве самоврядування виступає єдиною природною ефективною та оптимальною формою існування та функціонування територіальних людських спільнот та кожної людини, як члена такої спільноти, – які функціонують як в умовах державності, так й глобалізації, коли спостерігається відповідні тенденції нівелювання ролі і значення державності, але зростають сутність і значення комунікативної взаємодії людей, що володіють різним правовим станом, в контекстуалізації їх солідарності, взаємодії і співробітництва, причому як перед загрозами глобалізації, так й при використанні її позитивних рис та тенденцій, скерованих на типізацію їх прав і свобод, уніфікацію нормативних механізмів їх охорони, захисту, гарантування та створення відповідних міжнародно-договірних тенденцій щодо їх розповсюдження, визнання та легалізації більшою кількістю держав-членів міжнародної спільноти держав;

- враховуючи на полісемічний характер місцевого самоврядування, його багатоаспектність та багатосуб'єктність, філософія людиноцентризму збагачується не тільки великою кількістю організаційних форм прояву і реалізації, а й зростанням варіантів її супроводження та забезпечення в практичній діяльності людських територіальних спільнот, завдяки розширенню ролі і значення інституту локальної демократії, враховуючи не тільки його національний, а й міжнародний виміри, включаючи й формування глобального потенціалу таких спільнот.

Список використаних джерел:

1. Баймуратов М.О. Публічна самоврядна (муніципальна) влада та громадянське суспільство: проблеми взаємозв'язку та взаємозалежності// Актуальні проблеми держави і права. 2003. Вип. 21. С. 131-138.
2. Шмітт К. Номос Землі у праві націй *jus publicum europaeum*. Київ: Основи, 2008. 670 с.
3. Топос. Словник іншомовних слів. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Article=18213&action=show>
4. Локус. Словник.UA. Український мовно-культурний портал. URL: <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=%D0%BB%D0%BE%D0%BA%D1%83%D1%81>.
5. Бобровник Д.О. Глобалістський потенціал територіальної громади: теоретичні підходи до визначення// Часопис Київського університету права. 2019. № 2. С. 79-85.
6. Лукашевич М.П., Шандор Ф.Ф., Червона Л.М. Людина. Адаптація. Соціалізація (соціологічний контекст): навч. посібник. Ужгород: «OUTDOOR-SHARK», 2023. 208 с.
7. Баймуратов М.О. Місцева система захисту прав людини в Україні: сутність та розвиток // Правова освіта і правова держава: зб. наукових праць Одеса, 1997. С. 96-107.
8. Смоляр Л.Г., Котенко О.А. Мережеві структури як сучасна форма організації господарської діяльності // Ефективна економіка. 2012. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1660>.

9. Баймуратов М.О., Бочарова Н.В., Кофман Б.Я. Конституційно-правовий простір місцевого самоврядування України як складова частина європейського правового простору локальної демократії. С. 26-56. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/266/7370/15342-1?inline=1>. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-252-4-2>
10. Козловець М. А. Антропологізм. Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/...BE%D0%B3%D0%B0%20%D1%82%D0%BE%D1%89%D0%BE>.
11. Антропологізація та антропоцентризм у конституційному праві як головна тенденція розвитку та вдосконалення конституційно-правового статусу людини, людини і громадянина /І. І. Бойченко, В. В. Гуменюк, В. О. Боярський // Соціальний калейдоскоп. 2021. Том 2. Випуск 5. С. 75-93.
12. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. ст. 141.
13. Антропологія як наука про людство та його культуру. URL: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/biolog/26424/>

НОТАРІАЛЬНЕ ПОСВІДЧЕННЯ ДОГОВОРУ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ МАЙНА ЖІНКИ ТА ЧОЛОВІКА, ЩО ПРОЖИВАЮТЬ ОДНІЄЮ СІМ'ЄЮ, АЛЕ НЕ ПЕРЕБУВАЮТЬ У ШЛЮБІ МІЖ СОБОЮ АБО В БУДЬ-ЯКОМУ ІНШОМУ ШЛЮБІ

Остапчук А.Ю.

Студентка Навчально-наукового інституту права
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Питання врегулювання майнових прав у сімейних правовідносинах завжди залишається актуальним в силу особливого характеру цих відносин. Правовий статус майна подружжя достатньо врегульований на рівні законодавства, в той час статусу майна жінки та чоловіка, що проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі присвячено досить мало уваги.

Відповідно до частини 1 статті 74 Сімейного кодексу України якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними [1].

Таким чином, Сімейний кодекс України передбачає механізм визначення правового статусу майна «фактичного подружжя» шляхом посвідчення договору між чоловіком і жінкою, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі.

Такий варіант є найменш витратним із точки зору фінансової складової та витраченого часу. Проте такий мирний спосіб поділу майна не завжди можливий, оскільки при розриві стосунків перспектива отримання частини майна, нажитого за роки спільного проживання, є більш привабливою. Варіант зі зверненням до суду можливий у разі недосягнення згоди щодо поділу майна, однак необхідно зауважити, що такий спосіб поділу майна має певні особливості та складнощі, а також не є швидким і гарантованим способом отримання такого майна. Наведене свідчить, що процедура поділу майна у фактичному шлюбі є досить складною, оскільки, крім установлення юридичних фактів, вимагає також збирання фактично по клаптиках доказів щодо можливості віднесення майна до спільної власності, на відміну від зареєстрованого шлюбу, який автоматично робить майно подружжя спільним [2].

Щодо нотаріального посвідчення такого договору, то виникає питання, чи обов'язковим є рішення суду, для того, щоб нотаріус врахував факт проживання жінки та чоловіка, що проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою, або в будь-якому іншому шлюбі? Головною вимогою до фактів, які засвідчує нотаріус є безспірність. Тобто, якщо чоловік і жінка звернуться до нотаріуса і обидва зазначать про цей факт, шляхом подання письмової заяви, то нотаріус має врахувати це, але спір може виникнути у майбутньому. Наприклад, якщо особи припинять свої стосунки і при поділі спільного майна почнуть спростовувати цей факт. В такому випадку у нотаріуса не буде достатніх доказів, тому для уникнення спору у майбутньому все ж краще підтвердити цей факт рішенням суду.

Окрім того, в інформаційному листі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 05.12.2011 зазначається, що

встановлення факту проживання чоловіка та жінки однією сім'єю, а також належності їм майна на праві спільної сумісної власності на підставі ст. 74 СК пов'язується з набранням законної сили рішенням суду, яким такі юридичні факти встановлені [3].

Пропонуємо сформулювати алгоритм дій нотаріуса при нотаріальному посвідченні договору. За загальним правилом, в першу чергу нотаріусу необхідно з'ясувати свою компетенцію стосовно цієї нотаріальної дії в залежності від нотаріального округу. Наступним кроком слід встановити осіб, що звернулися за вчиненням нотаріальної дії за допомогою паспортних документів та визначити обсяг їх цивільної дієздатності. У зв'язку з тим, що договір характеризується особливим суб'єктним складом, а саме особи повинні бути чоловіком та жінкою, що проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, нотаріусу необхідно ознайомитися також з додатковими документами, зокрема, з рішенням суду про встановлення факту. Далі нотаріусу необхідно вставити справжні наміри сторін, з'ясувати чи не є договір удаваним, чи не містить його укладення ознак фіктивності. Оскільки договір визначає правовий режим майна, порядок користування майном, то необхідно також ознайомитися з правовстановлюючими документами та долучити їх копії до матеріалів нотаріального провадження, при цьому слід враховувати, що договір також може регулювати правовий режим майна, яке буде набуто «фактичним подружжям» у майбутньому. Обов'язком нотаріуса буде детально роз'яснити права та обов'язки сторін договору, а також правові наслідки після його нотаріального посвідчення. Після підписання договору сторонами, нотаріус видає по примірнику кожній зі сторін, та один примірник залишається у нотаріуса в архіві. Вчинення відповідної нотаріальної дії фіксується у реєстрі нотаріальних дій нотаріуса.

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року No 2947-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
2. *Кравцова Т.* Про поділ майна у цивільному шлюбі [Електронний ресурс] / Т. Кравцова, С. Дусановський // Юридична газета. — 2013. — No 3.
3. Щодо застосування окремих норм цивільного законодавства: Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 05.12.2011 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://sc.gov.ua/ua/informacijni_listi.html

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Плешкун Дана Романівна

Здобувачка освіти групи ПБ-20-2

ННІ права Державного податкового університету, Україна

Науковий керівник: Дяченко С.В.

канд.юрид.наук, доцент,

доцент кафедри цивільного права та процесу

Державний податковий університет, Україна

У контексті воєнного стану, який є складним періодом для будь-якої країни, виконавче провадження набуває ряду особливостей та вимог. Воєнний стан вимагає від держави швидких та ефективних дій для збереження громадського порядку, захисту національної безпеки та забезпечення правопорядку. У такому контексті виконавче провадження стає ключовим інструментом для реалізації цих завдань.

Виконавче провадження, як завершальний етап судового процесу, в Україні здійснюється як за добровільною, так і за примусовою формою виконання рішень суду[1].

Учасниками виконавчого провадження є кредитор та боржник. Кредитор - це особа, яка отримала судовий документ на свою користь або в своїх інтересах.

Законом України «Про виконавче провадження» визначено процесуальний порядок реалізації примусових заходів майнового та немайнового характеру, за яким боржник має самостійно вчинити певні дії чи утриматися від їх виконання [2].

Як відомо, внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України, на території України було оголошено воєнний стан за Указом Президента України №64/2022 від 24 лютого 2022 року. Цей особливий правовий режим передбачає обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, з вказівкою терміну дії цих обмежень (згідно зі статтею 1 Закону України "Про правовий режим воєнного стану")[3].

Отже, в контексті процедури виконавчого провадження особливості правового режиму воєнного стану відображені в Законі України "Про внесення змін до розділу XIII "Прикінцеві та перехідні положення" Закону України "Про виконавче провадження", який було прийнято 15 березня 2022 року та набрав чинності з 26 березня 2022 року[1].

Отже, зазначений Закон доповнив Розділ XIII "Прикінцеві та перехідні положення" Закону України "Про виконавче провадження" новим пунктом 10-2, який має такий зміст:

"10-2. До набрання чинності законом, що регулює відносини з участю осіб, пов'язаних з державою-агресором, припиняється здійснення виконавчих дій, забороняється заміна кредиторів у виконавчих діях, кредиторами за якими є Російська Федерація або такі особи:

- громадяни Російської Федерації;
- юридичні особи, засновані та зареєстровані відповідно до законодавства Російської Федерації;
- юридичні особи, створені та зареєстровані відповідно до законодавства, відмінного від законодавства України, у складі кінцевих бенефіціарних власників,

членів або учасників (акціонерів) яких входить Російська Федерація, громадяни Російської Федерації або юридична особа, заснована та зареєстрована відповідно до законодавства Російської Федерації." [3]

Варто зазначити, що дане обмеження не поширюється на громадян Російської Федерації, які мають законне право проживати на території України, а також на юридичні особи, що були засновані та зареєстровані відповідно до українського законодавства, якщо кінцевим бенефіціарним власником, членом або учасником (акціонером) є виключно громадяни Російської Федерації, які мають законне право проживати на території України, або громадяни України та громадяни Російської Федерації, які мають законне право проживати на території України.

Протягом періоду до завершення або скасування воєнного стану на території України [4]:

1. Фізичні особи мають можливість здійснювати видаткові операції з рахунків, на кошти яких було наложено арешт органами державної виконавчої служби або приватними виконавцями, без урахування цього арешту у випадку, якщо сума стягнення за виконавчим документом не перевищує 100 тисяч гривень.

2. Юридичні особи - боржники можуть здійснювати видаткові операції з рахунків, на кошти яких було наложено арешт органами державної виконавчої служби або приватними виконавцями, лише для виплати заробітної плати у розмірі не більше п'яти мінімальних розмірів заробітної плати в місяць на одного працівника такої юридичної особи, а також для сплати податків, зборів та єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

3. Зупиняється звернення до стягнення заробітної плати, пенсії, стипендії та інших доходів боржника (за винятком рішень щодо стягнення аліментів та рішень, де боржником є громадяни Російської Федерації).

4. Визначені цим Законом строки перериваються та встановлюються з моменту припинення або скасування воєнного стану.

Заборонено розпочинати виконавчі процедури та вживати заходів примусового виконання рішень на території адміністративно-територіальних одиниць, які тимчасово знаходяться під окупацією внаслідок військової агресії Російської Федерації, під час такої окупації.

У разі рішень щодо стягнення аліментів, підприємства, установи, організації, фізичні особи, фізичні особи - підприємці, які здійснюють утримання заробітної плати, пенсії, стипендії та інших доходів боржника, мають перераховувати стягнуті кошти на визначений у заяві або зверненні кредитора рахунок [5]. У випадку відсутності реквізитів рахунка кредитора, кошти перераховуються на відповідний рахунок органу державної виконавчої служби або приватного виконавця.

Варто відзначити, що зміни, внесені цим Законом, чітко визначені і не потребують додаткових пояснень, але вони мають часткову дію у часі. Деякі зміни діють до прийняття відповідного закону, що регулює відносини з участю осіб, пов'язаних із державою-агресором, а інші - протягом періоду до завершення або скасування воєнного стану на території України. Отже, при ухваленні відповідного закону, який регулює відносини з особами, пов'язаними із державою-агресором, частина цього Закону втратить чинність, і почнуть діяти норми, які будуть встановлені у відповідному законі. З іншого боку, інша частина Закону втратить чинність при завершенні або скасуванні воєнного стану на території України.

У результаті розгляду зазначених змін в законодавстві, варто відзначити, що введено обмеження щодо проведення виконавчих процедур та заходів примусового виконання на тимчасово окупованих територіях внаслідок військової агресії. Крім

того, уточнено процедури стягнення аліментів та інших платежів, передбачено перерахування коштів на визначені рахунки кредиторів чи органів виконавчої служби. Важливо відзначити, що зазначені зміни мають обмежену часову дію, а після прийняття відповідного закону, що регулює відносини з особами, пов'язаними із державою-агресором, можливе зміна діючих норм. Таким чином, варто уважно спостерігати за подальшим розвитком ситуації та внесенням відповідних законодавчих змін.

Список використаних джерел:

1. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. Дата оновлення: 08. 03. 2024 р. URL: <http://surl.li/iizn>
2. Бондарева А. В., Дяченко С. В. ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЯК ЗАКЛЮЧНА СТАДІЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Т. 1, № 3(28). С. 74–77. URL: [https://doi.org/10.32837/ryuv.v1i3\(28\).323](https://doi.org/10.32837/ryuv.v1i3(28).323)
3. Особливості виконавчого провадження у воєнний час | Новини ІнстаДок. ІнстаДок - новітня система електронного документообігу. URL: <https://instaco.com.ua/news/osoblivosti-vikonavchogo-provadhennya-u-vo-nniy-chas>.
4. Особливості виконавчого провадження під час воєнного стану. Advocate-neroda.com.ua. URL: <https://advocate-neroda.com.ua/osoblyvosti-vykonavchogo-provadhennya-pid-chas-voyennogo-stanu>.
5. Вісник Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут”. Політологія. Соціологія. Право: зб. наук. праць. Київ, 2021. № 2 (50). С. 178.
6. Виконавче провадження під час дії воєнного стану. АПВУ Головна сторінка. URL: <https://apvu.com.ua/vpvs>.

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ШЛЮБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Моїсеєва Марія Сергіївна

студентка

Кропивницький фаховий коледж

Приватного вищого навчального закладу «Університет сучасних знань», Україна

Анотація: В контексті воєнного стану на території країни описано можливість укладення шлюбу дистанційно, а також процедуру складення акту про укладення шлюбу командиром без особистої присутності одного з наречених. Проаналізовано нововведення у формі реєстрації шлюбу в електронній формі за допомогою додатку «Дія».

Відповідно до ст. 28 Сімейного кодексу (далі – СК) України майбутнє подружжя, а саме чоловік та жінка, особисто подають заяву про реєстрацію шлюбу до будь-якого органу реєстрації актів цивільного стану за їх самостійним вибором. Сам шлюб реєструється після спливу одного місяця після подання заяви про реєстрацію. Проте є поважні причини, коли керівник органу державної реєстрації актів цивільного стану дає дозвіл на реєстрацію шлюбу раніше зазначеного терміну. До цих причин відносяться: народження дитини, вагітність нареченої та загроза для життя одного з майбутнього подружжя (ст. 32 СК України) [1].

Після введення воєнного стану на території України, уряд країни ухвалив постанову про можливість укладення шлюбу без присутності одного з подружжя або ж обох, тобто дистанційно. Таку реєстрацію проводять працівники відділу РАЦС та відповідальні особи (наприклад командир або начальник), що зобов'язуються скласти відповідний акт на підтвердження реєстрації шлюбу особи, яка має право укласти шлюб дистанційно.

До переліку осіб, що можуть користуватися такими перевагами можна віднести: військовослужбовців ЗСУ, поліцейських, нацгвардійці, осіб рядового і навчального складу служби цивільного захисту і тд. Особа, що належить до цієї категорії повинна скласти заяву для підтвердження ним згоди на шлюб та передати керівнику (командиру, начальнику), яким засвідчується справжність підпису на відповідній заяві та забезпечується її передача до відділу державної реєстрації актів цивільного стану, до якого подано особисто іншим з майбутнього подружжя заяву про державну реєстрацію шлюбу. На практиці, наречена з'являється до органів РАЦС для реєстрації шлюбу, а військовослужбовець може бути присутнім під час цього процесу за допомогою відеозв'язку.

До того ж, у воєнний час факт укладення шлюбу може бути оформлений актом, який складається командиром, який має відповідні повноваження. Такий акт про укладення шлюбу може бути складений навіть без особистої присутності наречених. Один або обидва партнери можуть бути присутні під час його складення через відеозв'язок. У документі вказується дата та місце його складення, прізвища, імена та по батькові наречених, їх дати народження, громадянство, а в разі зміни прізвища — відомості про обране прізвище. Такий акт обов'язково лаконічною печаткою військової частини і його оригінал направляється до будь-якого відділу РАЦС для складення актового запису про шлюб у паперовій формі та внесення інформації в Реєстр або до територіального органу Міністерства юстиції, який забезпечить його подальше пересилання до відділу РАЦС [2].

Таким чином, стало можливо одружуватись протягом одного дня.

Новелою зараз є те, Кабінет Міністрів України затвердив постанову, згідно із якою стало можливо одружуватися в електронній формі засобами Єдиного державного веб-порталу електронних послуг через використання додатку «Дія» [3].

Працівник відділу державної реєстрації актів цивільного стану перевіряє отриману заяву на наступний робочий день після її отримання. Це повинно бути зроблено не пізніше, ніж за 12 годин до обраної заявниками дати та часу проведення державної реєстрації шлюбу в електронній формі. Під час перевірки заяви працівник здійснює порівняння наданих відомостей з державним реєстром актів цивільного стану громадян щодо сімейного стану заявників. Після цього він підтверджує дату та час проведення державної реєстрації шлюбу в електронній формі або здійснює відмову у реєстрації з підставами, визначеними законом [4].

Висновок. Введення воєнного стану в Україні спричинило необхідність удосконалення процедури реєстрації шлюбу, зокрема, можливість укладення шлюбу без присутності одного з подружжя або обох за допомогою відеозв'язку та складення акту про укладення шлюбу командиром. Дані нововведення дозволили значно спростити та прискорити процес укладення шлюбу в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України : Кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
2. Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану : Постанова Каб. Міністрів України від 07.03.2022 р. № 213 : станом на 8 верес. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213-2022-п#Text>
3. Про реалізацію експериментального проекту щодо проведення державної реєстрації шлюбу в електронній формі : Постанова Каб. Міністрів України від 29.03.2024 р. № 345. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP240345?an=1>
4. Заява про шлюб. *Державні послуги онлайн | Дія*. URL: <https://diia.gov.ua/services/zayava-na-shlyub>

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ У СФЕРІ ПРИКОРДОННОЇ БЕЗПЕКИ

Федорчук Микола Васильович

начальник командно-штабного курсу тактичного рівня (L-2)

факультету підготовки керівних кадрів

Національна академія

Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Україна

Розвиток правової системи у сфері прикордонної безпеки стоїть перед численними викликами і має важливі перспективи, особливо в умовах загроз сьогодення та змін у міжнародній політичній і економічній ситуації, що обумовлює необхідність адаптації діючого законодавства до викликів сучасності. Правова система в сфері прикордонної безпеки [1], складається з комплексу нормативно-правових актів, міжнародних договорів, законів, положень та процедур, спрямованих на забезпечення недоторканності державного кордону та дотриманні діючого законодавства з прикордонних питань.

Перспективи напрямками розвитку правової системи у сфері прикордонної безпеки слід вважати ряд можливостей, спрямованих на покращення ефективності, адаптивності та удосконалення законодавства з прикордонних питань. До пріоритетних перспектив потрібно віднести наступні:

- Удосконалення законодавства в сфері інноваційних технологій. Використання сучасних технологій, таких як штучний інтелект, біометричні системи, дрони, супутникові технології та інші, може значно покращити ефективність прикордонного контролю та забезпечити більшу безпеку. Перспективи розвитку включають вдосконалення цих технологій, їх інтеграцію та оптимізацію для потреб прикордонної безпеки.

- Міжнародне співробітництво [2]. Зміцнення співробітництва між державами є важливим аспектом покращення прикордонної безпеки. Перспективи розвитку включають подальше поглиблення співробітництва, обмін інформацією, впровадження спільних стратегій та оперативного реагування на загрози.

- Законодавча гармонізація. Розвиток єдиної нормативно-правової бази на рівні регіонів або світової спільноти може сприяти уніфікації підходів до прикордонного контролю та забезпечення більшої координації між державами.

- Збалансований підхід до прав людини та безпеки. Важливо забезпечити, щоб заходи з підвищення прикордонної безпеки не порушували права та свободи людини. Перспективи розвитку включають розробку та впровадження нормативно-правових механізмів, які забезпечують баланс між безпекою та захистом прав.

- Адаптація до змін. Правова система у сфері прикордонної безпеки повинна бути гнучкою та адаптивною до змін у сучасному світі. Перспективи розвитку включають в себе швидку реакцію на нові технології, методи злочинності та інші фактори, що впливають на безпеку кордонів.

Загалом, перспективи розвитку правової системи у сфері прикордонної безпеки полягають у покращенні ефективності, забезпеченні захищеності кордонів та дотриманні прав людини в умовах постійної зміни у міжнародній політичній, економічній та технологічній сферах

Список використаних джерел:

1. Правове регулювання прикордонної діяльності у сучасній державі: загальнотеоретичне і компаративне дослідження [Електронний ресурс] URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/e2aec010-dcc4-4eae-95f3-4db1d3471fc7> (дата звернення: 08.04.2024).
2. *Міжнародне співробітництво Державної прикордонної служби України* [Електронний ресурс] URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/news/mizhnarodne-spivrobotnictvo-derzhavnoi-prikordonnoi-sluzhbi-ukraini/> (дата звернення: 08.04.2024).

РОЛЬ СІМ'Ї У ФОРМУВАННІ ЗЛОЧИННОЇ ПОВЕДІНКИ

Горбач Валерія Сергіївна

здобувач вищої освіти 3 курсу

Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Савенко Вікторія Петрівна

старший викладач кафедри кримінального права та кримінології

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Формування особистості починається практично від самого народження і відбувається протягом тривалого часу. Це стосується однаковою мірою і особистості суб'єкта кримінального правопорушення. Так, підлітковий досвід кримінальної поведінки залишається на рівні підсвідомості у дорослої людини і є відображенням сутності особи, що формується [1]. Невід'ємною частиною аналізу стану злочинності є вивчення психологічних та соціальних механізмів, які сприяють виникненню та поширенню правопорушень [2]. В такому випадку, найперше, до чого слід звернутися - сім'я, адже саме вона є первинним осередком соціалізації особистості, де закладаються основи моральних цінностей, формуються поведінкові образи та ставлення до суспільства. Вплив сім'ї на дитину є надзвичайно важливим, адже саме тут формується основа для подальшого життя особистості. Саме тут вона здобуває перший досвід спілкування, вчиться взаємодіяти з іншими людьми, засвоює норми та правила поведінки. Однак, недостатня увага до виховання та негативне сімейне оточення можуть сприяти формуванню кримінальної поведінки у особи.

Серед сімейних факторів, що можуть мати негативний вплив у майбутньому та впливають на формування злочинної поведінки особи, необхідно виокреми наступні:

1. Дисгармонійні сімейні відносини. Коли в сім'ї відсутня підтримка, взаєморозуміння, тепло та безпека, дитина може вирости з відчуттям невпевненості, стресу та негативних емоцій, що може сприяти виникненню кримінальної поведінки. Один з ключових аспектів дисгармонійних сімейних відносин - це недостатня комунікація. Якщо батьки не можуть вислухати дитину, не розуміють її почуттів та потреб, це може призвести до внутрішнього конфлікту та агресивної поведінки. Дитина може шукати способи вираження своїх емоцій через негативну поведінку, яка може включати участь у злочинних діях. Також, важливо зазначити, що відсутність позитивних ролевих моделей у дисгармонійних сім'ях може призвести до того, що дитина не матиме можливості побачити позитивний приклад поведінки та цінностей. Вона може почати ідентифікуватися з негативними аспектами свого оточення або шукати позитивне визначення себе через кримінальну діяльність.

2. Неправильні методи виховання. Вони можуть включати в себе надмірне опікування дитини - тут про самостійність, особисте «я» у дитини не йдеться. Усі рішення ухвалюють мама чи тато. Батьки постійно надмірно бояться за дитину, хвилюються, не дозволяють робити нічого самому аж (в кращому випадку) до 18-ти років. ; авторитарне виховання - при ньому в сім'ї дитину контролюють, обмежують і зневажають; непослідовне виховання - за такого виховання дитині доводиться дуже складно, тому що тут є всюдозволеність, що теж не дуже сприятливо позначається на особистості дитини ; відчуження від дитини - такому випадку, батьки абстрагуються від дитини, наслідком чого є почуття зайвості у соціумі; усюдозволеність і потурання з боку батьків - при такому «не вихованні» дозволено все, батьки прагнуть задовольнити всі бажання ненаглядної дитини. Звісно в такому випадку дитині

просто нічому бути самостійною, адже все за неї вирішують батьки. Крім усього іншого у таких дітей розвивається егоїзм, адже батьки дають їм зрозуміти, що весь світ належить їм [3].

3. Кримінальна асоціалізація. Даний фактор полягає в тому, що особа виховується в середовищі злочинної поведінки, де правила та норми суспільства не дотримуються, а злочин стає прийнятною чи навіть заохочувальною формою поведінки. Він впливає на формування злочинної поведінки, оскільки особа, яка виховується в такому середовищі, може приймати злочинні дії як нормальні та прийнятні. Вона може переконатися, що порушення закону є нормою і не несе за собою жодних негативних наслідків. Таким чином, вона може вчиняти злочини без почуття провини або страху перед покаранням.

4. Соціально-економічні фактори - це комплекс обставин, що описують рівень життя та добробут суспільства та окремих людей. До них належать: рівень доходу (бідність, безробіття), рівень освіти (схильність до ризикованої поведінки), житлові умови (переповненість житла, антисанітарія) та інше. Усі ці фактори часто взаємодіють між собою та можуть посилити один одного, що призводить до складних ситуацій, де злочинна поведінка стає більш ймовірною, проте необхідно зазначити, що вони не є прямими причинами злочинної поведінки, а лише створюють сприятливі умови для її формування.

5. Психологічні фактори. Їх можна описати як внутрішній психологічний процес або стан особи, що виникає внаслідок впливу сімейного середовища і сприяє до девіантної (яка не відповідає загальному стандарту) [4] в тому числі й злочинної, поведінки. Дані фактори виражаються у холодності, байдужості, знеціненні почуттів дитини; жорсткому контролю, суворих покараннях, придушенні ініціативи дитини; невмінні приймати рішення та нести відповідальність; розвитку агресивності тощо.

І тому, задля попередження кримінальної, або, як вище зазначалося, девіантної поведінки, потрібно проводити профілактичні заходи. Тобто, з батьківського боку потрібно створювати атмосферу довіри, емоційної підтримки; заохочення щірого спілкування; забезпечити повагу до особистості дитини, спільне прийняття рішень; формувати законослухняність, порядність, відповідальність та інше, адже цей перелік не є вичерпним.

Отже, сімейне середовище має величезний вплив на формування особистості дитини і може визначити подальший розвиток її життя. Важливо розуміти, що позитивні взаємини, емоційна підтримка та належне виховання в сім'ї сприяють стабільному психологічному розвитку дитини і допомагають уникнути проблем кримінальної поведінки. Тому важливо надавати належну увагу якості сімейних відносин і забезпечувати позитивне середовище для росту та розвитку кожної дитини. Виховання в сім'ї – це ключовий чинник у формуванні здорової та успішної особистості, яка здатна впоратися з життєвими викликами та уникати кримінальної поведінки.

Список використаних джерел:

1. Вереша Р. В. Концепції формування кримінально протиправної поведінки особи: The VIII International Scientific and Practical Conference «Theoretical and practical methods of science development», February 27 – March 01, Milan, Italy. 59-62 p.
2. Савенко В. П., Галега А. В. Кримінологічна характеристика сучасного стану злочинності в Україні // Proceedings of XII International Scientific and Practical Conference /Stockholm, Sweden, 2023. С. 888-892.
3. 5 Небезпечних методів виховання, що знищують у дитині особистість // 4mamas: [Веб-сайт]. 2024. URL: <https://www.4mamas-club.com/porady/5-nebezpechnix-metodiv-vihovannya-shho-znishhuyut-u-ditini-osobistist/> (дата звернення: 19.03.2024).
4. Девіація (соціологія) // Вікіпедія: [Веб-сайт]. 2023. URL: [https://w.wiki/9WR\\$](https://w.wiki/9WR$) (дата звернення: 19.03.2024).

СЕКЦІЯ VII. ІНСТИТУТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СУДОВА СИСТЕМА ТА НОТАРІАТ

ВИКОРИСТАННЯ FPV ДРОНІВ В СУЧАСНИХ ВІЙНАХ

Войтко Нікіта Сергійович
курсант 2-го курсу факультету
підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Бодирєв Дмитро Анатолійович
старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Використання безпілотних літальних апаратів (дронів) з системою перегляду з першої особи (FPV) у сучасних війнах стає все більш актуальним та значущим аспектом ведення бойових операцій. Завдяки швидкому розвитку технологій та зростаючим потребам у високоточних та ефективних засобах бойового застосування, FPV-дрони набувають все більшої популярності серед військових сил різних країн. Метою даної роботи є аналіз переваг та недоліків використання FPV-дронів у воєнних конфліктах, а також визначити шляхи покращення їхнього застосування для досягнення стратегічних цілей.

У контексті сучасного геополітичного середовища, де конфлікти стають все більш складними та динамічними, використання FPV-дронів набуває ключового значення для забезпечення переваги на полі бою. Їх можливості у точному ураженні цілей та збору розвідувальної інформації роблять їх незамінними інструментами для ведення успішних воєнних операцій. Аналіз перспективного застосування FPV-дронів у воєнних конфліктах дозволить розкрити їх потенціал та можливості для покращення ефективності ведення бойових дій.

Однак, разом із потужними можливостями FPV-дронів приходять і виклики, пов'язані з їхньою складною управлінням на високих швидкостях, потребою у спеціалізованому навчанні побутового та бойового персоналу, а також необхідністю постійного вдосконалення стратегічного мислення для оптимального використання цих технологій на полі бою. Враховуючи це, дослідження ролі та потенціалу FPV-дронів у сучасних воєнних конфліктах стає актуальною задачею для покращення обороноздатності та стратегічної позиції країни у глобальних конфліктах.

Досвід війни показує, що технологічна перевага грає важливу роль на полі бою. Це не новина, оскільки історія війн, починаючи з античності і закінчуючи 20 століттям, підтверджує цей факт. Однак у цьому конфлікті особливим є швидке поширення технологій. Наприклад, США вперше використали безпілотні ударні дрони під час операції "Буря в пустелі", тоді як для інших країн отримати подібну можливість зайняло багато років, а то й десятиліть. У цьому конфлікті нова технологія, яка зараз застосовується, може швидко потрапити до рук противника. Наприклад, Збройними Силами України вперше було використано FPV-дрони для

ураження об'єктів ворога. Ця технологія дозволяє знищувати ворожі цілі з великою точністю на великій відстані за значно меншою ціною порівняно з традиційними методами. Незабаром подібна технологія може з'явитися на озброєнні інших країн, у тому числі і російських військ [1, с. 113].

Радіокерований дрон, обладнаний вбудованою відеокамерою, використовує спеціальну технологію FPV (погляд з першої особи), що дозволяє керувати процесом зйомки, спираючись на отримане зображення, а не на осягнення навколишнього середовища. Відеосигнал, отриманий камерою через FPV, передається на пульт управління, такий як планшет, смартфон або інший пристрій виводу [2, с. 185].

З початку війни українські військові почали використовувати радіокеровані дрони, але масове застосування FPV-дронів у бойових діях між українськими та російськими силами кардинально змінило картину сучасної війни. Один або декілька FPV-дронів, вартістю від 200 до 1500 доларів, можуть знищити техніку противника вартістю в мільйони доларів. Українські військові перетворили спортивну іграшку в високоточний керований боєприпас [3, с. 22].

Основний недолік FPV-квадрокоптерів – складне управління на достатньо високих швидкостях, відсутність автопілота та стабілізації, а також політ без GPS. Проводяться офіційні та неофіційні курси-тренінги FPV-пілотів, техніків та програмістів по всій території України. Навіть бійці, які мають досвід керування FPV-дронами, готують та передають досвід зацікавленим побратимам. Проте, це недостатньо, оскільки спеціалістів, які б мали уявлення про загальну тактику, тактику застосування FPV-дронів та мали б досвід ведення бойових дій, можна перерахувати на пальцях [3, с. 23].

Висновуючи, використання FPV-дронів у сучасних війнах представляє значний потенціал для підвищення ефективності ведення бойових дій. Їх здатність до точного ураження ворожої техніки та живої сили за допомогою високоточних ударів може значно змінити хід конфлікту. Однак, необхідно враховувати недоліки цих дронів, такі як складне управління на високих швидкостях та відсутність автопілота, що може обмежувати їхню ефективність у певних умовах.

Для успішного використання FPV-дронів у воєнних операціях необхідно посилити навички пілотування та розвинути стратегічне мислення серед воїнського персоналу. Організація курсів-тренінгів для пілотів, техніків та програмістів може сприяти покращенню їхньої кваліфікації та покращити результативність їх застосування на полі бою.

Критично важливою є також спеціалізована підготовка фахівців, яким притаманне розуміння загальної тактики та стратегії ведення бойових дій. Це дозволить максимально ефективно використовувати потенціал FPV-дронів і забезпечити перевагу на полі бою. Збалансований погляд на переваги та недоліки цих дронів, а також систематична практика їх застосування, можуть стати ключем до успішного використання FPV-технологій у сучасних воєнних конфліктах.

Список використаних джерел:

1. Ткач М. та ін. Тенденції в розвитку обороноздатності України та країн-членів НАТО: досвід війни. *Social Development and Security*, 2023, 13.6: с. 104-118.
2. Ковальчук А. Ю., Ковтюх Н. П. Сучасний стан і перспективи використання БПЛА у цивільній авіації України. *Актуальні проблеми інноваційного розвитку кластерного підприємництва в Україні*. Київський національний університет технологій та дизайну, 2020, с. 183.
3. Воронін А. І., Ковтуненко А. В. Обґрунтування новітнього підходу до підготовки екіпажів FPV квадрокоптерів з урахуванням досвіду бойових дій. *Проблемні питання організаційних аспектів забезпечення національної безпеки України* (Doctoral dissertation, НА НГУ), 2023, с. 22.

ВИЯВЛЕННЯ СЛІДІВ РУК З ВИКОРИСТАННЯМ НІНГІДРИНУ

Литовський Олександр Геннадійович

головний судовий експерт сектору дактилоскопічних досліджень відділу криміналістичних видів досліджень Харківського НДЕКЦ МВС
Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, Україна

Шевченко Сергій Миколайович

старший судовий експерт сектору дактилоскопічних досліджень відділу криміналістичних видів досліджень Харківського НДЕКЦ МВС
Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України, Україна

Сліди папілярних узорів по своїй значимості займають наразі одне з перших місць серед слідів-відображень, і саме тому, що вони найчастіше за інші сліди зустрічаються в слідчій практиці і дозволяють найбільш ефективно організувати пошук та викриття злочинців. Інформація, що міститься в слідах рук, дозволяє встановити особу, яка їх залишила, та визначити його специфічні ознаки і з'ясувати обставини, що відносяться до механізму і умов слідоутворення. Сліди рук залишаються майже всюди до чого доторкається рука людини. На пластичних речовинах (пластилін, віск, нагрітій сургуч, глина, фарба, що невисохла) та сипучих речовинах утворюються об'ємні сліди, а на твердих поверхнях – поверхневі сліди, за якими можливо ідентифікувати особу. Така можливість обумовлена будовою шкірного покриву долонної поверхні руки та особливими властивостями папілярних узорів [1, с 12].

Найбільш ефективним способом виявлення старих слідів папілярних ліній є застосування нінгідрину. Впровадження його у практику 1954 - 1955 р.р. відкрило можливості використовувати невидимі потожирові сліди, можна сказати, необмеженої давності і показало шляхи для пошуку інших хімічних проявників. Нінгідрин надійно увійшов до дактилоскопічної практики України вже з другої половини 50-х років.

Нінгідрин – білий або світло-бежевий велико-дисперсний порошок, який добре розчиняється в ефірі, ацетоні, спирті. Нінгідрин - це органічна сполука, що відноситься до класів кетонів, спиртів і конденсованих карбоциклів. Оскільки нінгідрин відноситься до кетонів, то для нього характерні реакції в першу чергу, первинними і вторинними амінами з утворенням імінів, функціональна група якого $R_2C=NR$ є хромофорною і таким чином забезпечує отриманому з'єднанню забарвлення, поява якої є аналітичним сигналом виявлення амінів. Найчастіше колір одержуваних продуктів взаємодії — фіолетовий, а для проходження реакції потрібно нагрівання. Дуже легко реагують з нінгідрин α -амінокислоти. Поряд з ними синьо-фіолетовий Руемана утворюють також білки, пептиди, первинні аміни, аміак та деякі інші сполуки. Вторинні аміни, наприклад, пролін та оксипролін, дають жовте забарвлення.

Нінгідрин є одним з кращих хімічних реагентів для виявлення слідів папілярних узорів на пористих і шорстких поверхнях, таких як: папір та картон, стругана і незабарвлена деревина, тканини. Він вступає в реакцію з α -аміногрупами

амінокислот, пептидів, білків, які містяться в потожировій речовині. У результаті реакції з'являється кольоровий продукт, який називається пурпуром Руемана.

За допомогою нінгідрину виявляються як свіжі сліди, так і давні (в літературі були відомості про випадок виявлення на папері давніших слідів терміном до 38 років). У старих слідах білки, що містяться в потожировому шарі з часом, розщеплюються до амінокислот, з якими реагує нінгідрин, забарвлюючи слід в синьо-фіолетовий або яскраво червоний кольори. У свіжих же слідах відсотковий вміст мономерів (амінокислот) менше, що впливає на насиченість і швидкість фарбування сліду, що виявляється. У практиці були випадки, що і після тривалого часу (до 6 місяців після обробки нінгідрином) реакція тривала, а спочатку слабо виражені сліди згодом набували насиченості.

Як правило використовується нінгідрин у співвідношенні від 0,2%-го до 2 %-го розчину в ацетоні чи етиловому спирті. Найкращий результат дає 1-2 %-вий розчин нінгідрину в ацетоні. Для розчинення нінгідрину слід використовувати тільки хімічно чистий ацетон. Розчин наноситься за допомогою пульверизатора, тампону, через фільтрувальний папір або шляхом занурення об'єкта у ємність з розчином.

Після нанесення розчину ділянку зі слідами витримують протягом 48 годин у сухому місці (поміщення об'єкта в темне місце необов'язкове), іноді прояв слідів може зайняти і кілька тижнів, але реакція може бути прискорена шляхом нагрівання до 80-90 градусів або зволоження.

При термічній обробці слід проявляється практично миттєво, у деяких випадках протягом 1-2 хвилин. Тому процес термічної обробки необхідно постійно контролювати. Для цього через кожні 3-5 секунд припиняють про прасування праскою і визначають ступінь прояву сліду. Як тільки слід стане досить чітким, термічну обробку відразу ж припиняють, інакше об'єкт на якому виявлено слід може забарвитися, внаслідок чого слід може бути забитим і він буде непридатний для експертного дослідження.

Як джерело тепла можна використовувати сушильну шафу, електроглянцювальник чи праску.

Експрес метод рекомендується застосовувати лише у разі крайньої необхідності, тому, що кращі результати виходять при кімнатній температурі, коли вище чутливість реакції нінгідрину з амінокислотами, а при використанні експрес-методу в деяких випадках забарвлюється і об'єкт носій, що призводить до забиття між папілярного простору у виявленому сліді.

Після виявлення слідів нінгідрин ще досить довго зберігає свої властивості і при дотику до об'єкта незахищеними руками вступатиме в реакцію з потожировою речовиною, що може призвести до знищення отриманих слідів, тому потрібно дуже обережно поводитися з об'єктом.

При виявленні слідів рук розчином нінгідрину слід пам'ятати, що ацетон та етиловий спирт поведуться як агресивні розчинники по відношенню до матеріалів листа, штемпельних барвників, рукописних текстів та деяких інших речовин, які можуть бути використані при виконанні документів та нанесенні їх реквізитів.

Тому був розроблений розчин нінгідрину в петролейному ефірі. Перевага розчину нінгідрину в петролейному ефірі перед розчином нінгідрину в ацетоні чи спирті полягає в тому, що розчин нінгідрину в петролейному ефірі не розмиває анілінову фарбу. Під час приготування розчину слід дотримуватися зазначеної послідовності додавання реактивів та на кожному етапі їх необхідно добре перемішувати. Якщо сумарний розчин розділився на шари, то до нього слід додавати по краплях невелику кількість таких розчинників, як ацетон чи ізопропанол до зникнення розшарування. В літературі наводяться два склади розчинів.

Перший рецепт:

Концентрат: 5 г. нінгідрину; 30 мл. етилового спирту; 10 мл. крижаної оцтової кислоти.

Робочий розчин: 3 мл. концентрату; 97 мл. петролейного ефіру.

Другий рецепт:

Концентрат: 5 г. нінгідрину; 10 мл. етилового спирту; 80 мл. етилацетату; 10 мл. крижаної оцтової кислоти.

Робочий розчин: 10 мл концентрату; 90 мл петролейного ефіру.

Розчин реактиву наносять шляхом розпилення, занурення або насичення ватним тампоном. Потім, як об'єкт висохне, його поміщають до сушильної шафи при температурі 25-30°C і вологості 65-80 % та залишають до висихання. Час прояву слідів триває від декількох годин до декількох днів.

Концентрат і робочий розчин бажано зберігати в темних пляшках. Концентрат – близько одного року, розчин – близько 6 місяців. [2, с. 79].

Одним з найперших запропонованих винаходів про аерозольний склад був у 1963 році. Він містить за масою: 0,054% нінгідрину, не більше 3% води, 2% оцтової кислоти, не вище 2% дипропіленгліколю, 30% ізопропілового спирту, при сумісному вмісті води та оцтової кислоти понад 5%. Він застосовується для виявлення слідів рук на папері, неглазурованій кераміці, крохмальному одязі та інших волокнистих матеріалах. Недоліком цього аерозольного складу слід визнати на термопапір та інші пористі поверхні рукописні та друковані тексти, відбитки печаток та штампів.

Наразі застосовуються нінгідрин-спреї для виявлення невидимих слідів рук на пористих поверхнях, таких як папір, картон, гроші, сира деревина, гіпсокартон, фанера тощо. Виявлення потожирових слідів розчином нінгідрину ґрунтується на його реакції з аміносполуками (альфа-амінокислотами), що містяться у потожировій речовині. Нінгідрин забарвлює сліди кольором, який може змінюватися від помаранчевого до фіолетового, залежно від хімічного складу сліду та умов обробки [3].

Існують також готові розчини нінгідрину, що випускаються в аерозольних балонах з пульверизатором. Для збільшення терміну придатності та зручності використання аерозольні балончики використовують об'ємом 400 мл. Нінгідрин-спрей в аерозольних балончиках дозволяє проводити обробку об'єктів як у лабораторних умовах, так і на місці події.

Дані аерозолі за способом застосування аналогічні розчину нінгідрину з пульверизатором, та при цьому вони мають ряд переваг. По-перше, розчин нінгідрину в аерозольному балоні зберігається набагато довше, ніж розчин, виготовлений в лабораторії. По-друге, аерозольний балон неможливо розкрити без сильної механічної дії на нього, що виключає розливання розчину при його транспортуванні до місця події. Суттєвим недоліком аерозолів є їхня висока вартість.

Також є реактив запропонований зарубіжними дослідниками з використанням модифікованого нінгідрину «ThermaNin» («BVDA» Голландія), який відрізняється від звичайного нінгідрину наявністю модифікації спиртової групи, що дозволяє йому розчинятися в деяких неполярних розчинниках. Кристали розчиняють безпосередньо у неполярному розчиннику. Процес виявлення заснований на тому, що після нанесення розчину на папір він розкладається на нінгідрин і спирт при контакті з водою, що знаходиться в паперу чи атмосфері. Через високу чутливість «ThermaNin» до води, його розчини в петролейному ефірі не можуть зберігатися тривалий час без зниження його якості. Робочий розчин може бути використаний протягом 1-3 тижнів. «ThermaNin» не знайшов широкого застосування у нас через його високу вартість,

складності у придбанні та неможливості виготовлення стійких багатокомпонентних розчинів. Дані розчини не можуть довго зберігатися в скляних та пластикових тарах через розкладання реактиву в неполярних розчинниках. Є також аналогічний криміналістичний засіб для виявлення слідів рук на термопапері «Ninhydrin HT NHT609» («Sirchie», США). Недоліком зазначених американських та голландських реактивів є їхня висока вартість, їхні розчини нінгідрину для термопаперу на основі неполярних розчинників не підлягають зберіганню, сліди рук із давністю понад 10 діб не проглядаються.

Враховуючи вищевикладене доходимо висновку, що способи виявлення слідів рук на папері за допомогою нінгідрину, попри свою велику історію постійно удосконалюються. Вони дозволяють знаходити сліди рук на все різноманітніших та складних поверхнях і показують шляхи для пошуку інших хімічних проявників.

Список використаних джерел:

1. «Криміналістичне дослідження слідів рук» Кондратьєв Я.Ю. Київ Атіка 2000, 150с.
2. «Методика дактилоскопічної експертизи» Експертна спеціальність «4.6.»Дактилоскопічні дослідження» Київ 2014, 120с.
3. Нінгідрин-спрей в аерозольному балончику. URL: <https://infosafe.alsi.kz/catalog/anti-terror/crime/krim-tech/ningidrin>.

СЕКЦІЯ VIII. ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СПІВРОБІТНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Галуза Аня Олександрівна

курсант 1 курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Турчанікова Ганна Олександрівна

Ад'ютант кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

У сучасних умовах модернізації правоохоронної системи, особливу увагу приділяють аналізу роботи поліції. Важливо розглянути цю проблематику всебічно, щоб вдосконалити підготовку українських поліцейських та надати практичні рекомендації з поліпшення механізму проведення профілактичних заходів Національною поліцією України. Функції Національної поліції широкі: вони включають запобігання злочинам, забезпечення безпеки громадян та підтримку громадського порядку. Важливим аспектом роботи поліції завжди вважалося запобігання злочинам у процесі виконання службових обов'язків.

Під час інтеграції України з Європою виникла необхідність перегляду принципів роботи правоохоронних органів. Наприклад, було вдосконалено функціонування антикорупційних установ, переглянуто роботу судової системи з подальшими змінами і створено Національну поліцію. Однією з ключових причин цих змін став перегляд підходу до захисту прав та свобод громадян, а також їхніх законних інтересів у контексті діяльності публічних органів. У цьому контексті важливе місце займає Національна поліція України [1].

Ефективність та успішність Національної поліції України проявляється через її превентивну діяльність, спрямовану на попередження кримінальних правопорушень та злочинів. Запобігання - це більш простий процес порівняно з усуненням наслідків незаконних дій. Широке впровадження такої діяльності поліції має значний вплив на кримінальну ситуацію в державі та на загальний рівень національної безпеки [2]. Закон України "Про Національну поліцію" оперує поняттями "профілактика" та "превенція". Навіть у Положенні про Національну поліцію чітко визначаються функції, спрямовані на проведення профілактичних заходів та запобігання кримінальним правопорушенням та злочинам [3].

Дідик Н.І. вказує на те, що термін "превенція" (з латинської "попередження") означає уникнення та запобігання кримінальним правопорушенням. У юридичній сфері профілактичні заходи та інші дії, спрямовані на унеможливлення кримінальних правопорушень та злочинів, отримали назву "превентивні заходи". Правова наука розрізняє кілька типів превенції: загальна, що передбачає запобігання

правопорушень іншими особами, та приватна, яка орієнтована на запобігання вчиненню кримінальних правопорушень та злочинів особами, які вже порушували закон чи вчиняли злочини раніше [4, с. 190].

Отже, можна прийти до висновку, що ефективність та якість превентивної діяльності у працівників Національної поліції України залежать від ряду чинників, а її розвиток включає кілька стадій професіоналізації. Перший етап полягає у професійній підготовці, яка враховує широкий спектр рекомендацій, моделей, тренувань, методик, програм та критеріїв оцінки українських поліцейських. Для підтримки ефективної роботи поліцейських у виконанні професійних завдань важливо розвивати їхню компетентність у сфері превентивних заходів через використання різних методик, які сприяють розвитку спеціальних здібностей та ключових професійних якостей. Створення можливостей для вивчення психологічних особливостей громадян, з якими поліцейські мають працювати, є ще одним важливим аспектом. Це дозволить працівникам поліції краще розуміти психологічні аспекти спілкування та взаємодії. Такі тренування мають проводитися кваліфікованими фахівцями, здатними розвивати необхідні професійні якості та формувати психологічний баланс у роботі з громадянами. Важливим є розвиток знань, навичок, вмінь та професійної компетентності поліцейських у сфері превентивної діяльності, що потребує впровадження правоохоронної практики у підготовці фахівців цієї галузі.

Список використаних джерел:

1. Передерій О.С. Пріоритети діяльності правоохоронних органів України в світлі активізації європейської інтеграції. Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна. Серія «Право». 2015. № 19. С. 37-39. (дата звернення: 11.12.2023).
2. Про затвердження Положення про Національну поліцію: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015. №877. Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.12.2023).
3. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 11.12.2023).
4. Дідик Н.І. Превентивні функції в діяльності патрульної поліції. URL: [file:///D:/POBRANE/Vlduvs_2016_2_21%20\(1\).pdf](file:///D:/POBRANE/Vlduvs_2016_2_21%20(1).pdf) (дата звернення: 11.12.2023).

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОГО СПРОТИВУ У ПІДВИЩЕННІ ОБОРОНОЗДАТНОСТІ ДЕРЖАВИ

Щур Ростислав Ігорьович

курсант 1 курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Турчанікова Ганна Олександрівна

старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

З метою роз'яснення суспільству сутності та важливості положень Закону України "Про основи національного спротиву" та сприяння максимальному залученню громадян до оборони держави, Ковельська районна державна адміністрація підготувала для мешканців інформаційний матеріал, що розкриває мету та завдання, що стоять перед національним спротивом.

Національний спротив представляє собою систему заходів, спрямованих на зміцнення обороноздатності України шляхом активної участі громадян у захисті країни від зовнішніх загроз. Його основна мета - забезпечення воєнної безпеки, суверенітету та територіальної цілісності держави, а також стримування будь-яких спроб агресії та завдання противнику неприйнятних втрат, що змусили б його припинити ворожі дії проти України.

У загальному розумінні, національний спротив визначається як широкомасштабна участь населення в опорі проти потенційних загроз з боку зовнішніх агресорів, а також готовність та підготовка громадян до цієї діяльності. Цей спротив охоплює всю територію країни та передбачає можливість масової участі населення в територіальній обороні, організованій на рівні областей та районів для захисту країни в цілому.

У випадку, якщо частина території буде окупована агресором, на цих територіях має бути організований опір залученням як можна більшої кількості людей з метою примусити ворога відмовитись від своїх намірів. Отже, ключовими елементами національного спротиву є територіальна оборона та опір, що відображають здатність країни відстояти свою незалежність та територіальну цілісність.

Опір - це не лише важлива складова системи оборони України, але й комплексний набір воєнних, інформаційних та спеціальних заходів, спрямованих на відновлення державного суверенітету та територіальної цілісності під час відсічі збройної агресії проти нашої держави.

Задачі руху опору охоплюють ряд ключових напрямків діяльності, спрямованих на максимальну ефективність у забезпеченні обороноздатності та суверенітету України. Створення та підтримка осередків руху опору з метою набуття необхідних навичок і здібностей для ефективної дії в умовах зовнішньої загрози. Активне перешкоджання операціям та руху військ агресора, направлене на збереження та захист територіальної цілісності України. Участь у спеціальних операціях, включаючи розвідувальні та інформаційно-психологічні заходи, спрямовані на підтримку оборонної стратегії країни. Залучення громадян до підготовки та участі у русі опору, що включає навчання та підготовку населення до дії в умовах можливої воєнної агресії.

Метою національного спротиву є підвищення загальної готовності держави до відстоювання своїх інтересів та захисту територіальної цілісності. Забезпечити належну підготовку та здатність громадян виконувати свій конституційний обов'язок щодо захисту Вітчизни. Проводити систематичну військово-патріотичну роботу серед населення з метою формування високого рівня національної свідомості та патріотизму. Готувати населення до можливих умов життя в умовах військових дій, щоб забезпечити ефективний опір в разі агресії. Територіальна оборона охоплює всю територію України та спрямована на захист країни від зовнішніх загроз. Рух опору активізується на тимчасово окупованих територіях або в районах, що перебувають під впливом агресора, з метою забезпечення готовності населення до ефективної дії у разі воєнного конфлікту. Ця система сприяє підвищенню обороноздатності країни та демонструє потенційному агресорові готовність усіх регіонів країни до відстоювання своєї незалежності та територіальної цілісності.

Стратегічно цей документ покладає акцент на розвиток територіальної оборони та формування руху опору, які, разом із підготовкою громадян до захисту держави, створюють систему національного спротиву. Головна ідея полягає в залученні широких верств населення України, що сприятиме підвищенню загальної стійкості та обороноздатності країни перед нестандартними загрозами.

Відповідно до документа, основну роль у організації та виконанні завдань територіальної оборони відводиться Силам територіальної оборони Збройних Сил України. Важлива роль також відводиться органам місцевого самоврядування у цивільній складовій територіальної оборони.

Керівну роль у формуванні та виконанні завдань руху опору мають Сили спеціальних операцій Збройних Сил України. Президент України, як Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України, здійснює загальне керівництво національним спротивом.

Участь у територіальній обороні не є обов'язковою для всіх громадян. Комплектування військових частин відбувається на контрактній та призовній основі, а також у формуваннях на добровільних засадах.

Документ також передбачає надання певних пільг та гарантій соціального захисту членам добровольчих формувань та особам, що залучаються до руху опору.

Однак, серед ризиків визначається необхідність забезпечення фінансування заходів, передбачених документом, а також вирішення проблем, пов'язаних із невідповідністю деяких положень законодавства та потребами держави в цьому контексті.

Загалом, цей документ наголошує на важливості створення ефективної системи оборони, яка вимагає не лише матеріальних, але й соціально-політичних заходів для успішного функціонування та захисту суверенітету та територіальної цілісності України.

Отже, роль національного спротиву виявляється як ключовий елемент у підвищенні обороноздатності держави, особливо в умовах небезпеки та потенційної загрози ззовні. Це комплексний підхід, що включає в себе розбудову територіальної оборони, формування руху опору та підготовку громадян до активної участі в захисті держави.

Важливо враховувати, що національний спротив передбачає залучення широких верств населення, підвищення національної свідомості та готовності до дії у критичних ситуаціях. Крім того, ефективність національного спротиву залежить від чіткого розподілу відповідальності та координації дій між різними рівнями влади, військовими та цивільними структурами.

Законодавче забезпечення, підтримка з боку держави та відповідальне ставлення громадян до своєї ролі у національному спротиві є важливими складовими успішної оборони держави. Тільки відповідальне та обізнане населення, готове до дії в будь-яких умовах, може забезпечити стійкість та безпеку країни в умовах змінюючихся геополітичних та військових загроз.

Список використаних джерел:

1. Ємельяненко К. О. Глоба ДМ. Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. 2022р. 11с.
2. Закон України «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну» від 22.05.2022 року № 2265-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-20#Text>.
3. Закон України «Про основи національного спротиву» від 16.07.2021 року № 1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/170220#Text>
4. Попельський М. Погляди щодо організації національного спротиву з урахуванням вимог Закону України Про основи національного спротиву. Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень НУОУ імені Івана Черняхівського. 2021р. 84-89с.
5. Про Національну поліцію Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2015р. № 40-41. 379с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
6. Указ Президента України «Про утворення військових адміністрацій» від 24.02.2022 року № 68/2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2022#Text>

ТАКТИКА ДІЙ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО У РАЗІ ВІЯВЛЕННЯ ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНОГО ПРЕДМЕТА

Фіжделюк Олександра Леонідівна

курсант 1 курсу Начально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Турчанікова Ганна Олександрівна

викладач кафедри Тактико-спеціальної підготовки

Для успішного та ефективного розслідування правопорушень, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв, слідовникам слід мати високий рівень знань про процес вибуху, фізичні властивості вибухових речовин та будову вибухових пристроїв.

Унікальна характеристика вибухових пристроїв полягає в їхній здатності до вибуху. Однак слід зауважити, що вибух може бути викликаний різними причинами, не тільки вибуховими пристроями. Тому важливо визначити принцип дії та конструкцію вибухових пристроїв лише після вивчення їхнього місця в загальній системі потенційних джерел вибухів.

Спочатку необхідно розглянути сутність вибуху, що характеризується швидким розширенням сильно стиснутих газів, що породжує ударну хвилю. Це призводить до різкого зростання щільності, тиску, температури та швидкості в навколишньому середовищі [2].

Перед початком роботи слідчо-оперативної групи проводиться інструктаж, розподіл ролей та обговорення плану огляду місця події. У випадку виявлення вибухонебезпечних предметів, поліцейські організують евакуацію осіб на безпечну відстань. Спеціалізованими вибухотехніками здійснюється безпосереднє обстеження місця виявлення вибухових пристроїв, дотримуючись встановлених протоколів та безпеки.

Експерти-вибухотехніки спільно з слідчим визначають межі огляду та оптимальні маршрути доступу та відходу з місця події, надаючи вказівки щодо розширення обсягу огляду в разі необхідності [3].

При виявленні об'єкта, який може становити загрозу вибуху, працівник Національної поліції повинен негайно вжити наступних заходів:

Негайно повідомити старшого керівника або звернутися до чергової частини, надаючи деталі виявлення об'єкта, його зовнішні ознаки, характер приміщення та його відстань від інших будівель. Необхідно також повідомити про наявність та кількість осіб, які перебувають у безпосередній близькості, і здійснити попередню оцінку можливих наслідків в разі вибуху.

Негайно викликати оперативно-слідчу групу. Безпечно відійти на відстань від місця виявлення об'єкта [4].

У випадку, коли громадяни надають інформацію про виявлення ними підозрілих або вибухонебезпечних об'єктів, старший зміни повинен: Фіксувати точний час отримання повідомлення та його зміст.

Збирати інформацію про особу, яка повідомила, та обставини виявлення об'єкта. Попереджати заявника про небезпеку та неприпустимість будь-яких дій щодо підозрілого об'єкта. Заохочувати його інформувати інших громадян про небезпеку та закликати їх покинути небезпечну зону.

Після отримання сигналу про виявлення вибухонебезпечного об'єкта, старший зміни повинен: негайно повідомити начальника відділення поліції або відповідну особу про подію.

Організувати евакуацію, уникнувши паніки серед громадян. Проводити евакуацію згідно з наявними схемами, якщо це масова евакуація всіх осіб на об'єкті [1].

Отже, Розглядаючи тактику дій поліцейського у разі виявлення вибухонебезпечного об'єкта, можна визначити, що правильна та координована реакція відзначається кількома важливими етапами. По-перше, належне сповіщення вищих керівництв чи чергової частини про виявлення об'єкта, його детальне описання та оцінка потенційних наслідків є ключовими кроками у запобіганні можливого вибуху.

Другий етап передбачає негайне викликання оперативно-слідчої групи та безпечне віддалення від місця виявлення об'єкта. Важливо активно взаємодіяти з експертами-вибухотехніками, які мають необхідні знання та навички для обстеження та виявлення вибухових пристроїв.

Третій етап включає обробку інформації, надходження від громадян щодо підозрілих об'єктів. Важливо систематично реєструвати та аналізувати цю інформацію, дотримуючись професійних стандартів.

Остаточний етап — організація евакуації, яка повинна відбуватися оперативно та без створення паніки. Застосування схем евакуації, врахування масштабу можливої небезпеки, та дотримання встановлених процедур грають важливу роль у мінімізації ризиків для громадян.

Враховуючи вищесказане, можна стверджувати, що правильна тактика дій поліцейського у разі виявлення вибухонебезпечного об'єкта передбачає точність, швидкість та координацію зусиль всіх залучених сторін. Забезпечуючи безпеку населення та ефективно реагуючи на потенційні загрози, поліція грає важливу роль у забезпеченні громадського порядку та безпеки.

Список використаних джерел:

1. Комісаров О., О. Батюк, С. Павлов. Криміналістичне та службово-бойове забезпечення протидії терористичній та диверсійній загрозам на об'єктах критичної інфраструктури. *Честь і закон* №4.79 2021р. 33-39с.
2. Лиса М. О. Тактика дій поліції при плануванні та організації заходів із забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів (скандинавська модель). *Scientific notes of Lviv University of Business and Law* № 32 2022р. 186-193с.
3. Покайчук В. Я., В. Д. Поливанюк, В. В. Біліченко. Поняття та загальні відомості особистої безпеки в підрозділах Національної поліції України. 2020р.53-55с.
4. Світайло Д. М. Аналіз методів детектування вибухонебезпечних предметів. 2022р. 13-16с.

СЕКЦІЯ ІХ. ПОЖЕЖНА ТА ЦИВІЛЬНА БЕЗПЕКА

ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПОРЯДКУ ЕВАКУАЦІЇ ПОТЕРПІЛИХ СПІВРОБІТНИКАМИ ПОЛІЦІЇ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ

Мінченко Єгор Вікторович

курсант 1 курсу Навчально-наукового
інституту права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Турчанікова Ганна Олександрівна

старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Рятування постраждалої особи – це складний процес, що пов'язаний з високим ризиком і вимагає від команди поліцейських співробітників національної поліції виконання різноманітних заходів для захисту та евакуації потерпілого. Під час цієї операції важливо враховувати кілька аспектів, таких як стан постраждалого, необхідність негайної медичної допомоги, безпечна відстань між автомобілем та потерпілим, а також місце перебування постраждалої особи (чи то небезпечна, чи захищена територія) і т. д.

Розглядаючи склад співробітників Національної поліції під час евакуації, варто вказати, що така група складається, принаймні, з трьох осіб: рятувальника, водія та особи, відповідальної за прикриття. У спорядженні рятувальників зазвичай є таке обладнання: транспортний засіб (патрульна машина, вантажівка або позашляховик), автомобіль для транспортування підозрюваних або обвинувачених осіб (фургон), щит з балістичним захистом, індивідуальний набір для надання першої допомоги перед медичним обслуговуванням, засоби для самозахисту (вогнепальна зброя, дробова рушниця, гвинтівка та інші спеціальні інструменти) [1].

У кожного учасника рятувальної групи є визначені обов'язки. Рятувальник взаємодіє безпосередньо з постраждалою особою: пересуває її до безпечного місця, супроводжує співробітника, що забезпечує прикриття, до пораненої особи, допомагає перевести постраждалого до транспортного засобу, дає сигнали для співробітника-прикривника про виходження, забезпечує захист постраждалої особи в автомобілі, оцінює стан здоров'я потерпілого та надає першу допомогу перед медичним обслуговуванням та інші подібні дії [2].

Співробітник, відповідальний за прикриття, керує процесом наближення до постраждалої особи, створює бар'єр для захисту від можливих загроз, забезпечує безпеку місця, де проводиться медична допомога та евакуація, протидіє будь-яким потенційним небезпекам. Контролює рух підозрілих осіб, приймає рішення щодо використання зброї у випадку потреби, відступає за командою інших рятувальників, обирає набір засобів та зброї в залежності від ситуації, і в разі необхідності надає допомогу у евакуації постраждалого, або здійснює це самостійно [3].

Водій відповідає лише за керування транспортним засобом, оскільки йому покладено завдання точної доставки на місце події та подальшої поїздки до безпечного місця, де можна надати додаткову допомогу потерпілому. Він зобов'язаний передчасно знати й розуміти маршрут, перебуває всередині автомобіля протягом всього процесу евакуації, може опускати скло та розблоковувати двері у випадку необхідності і уникає різких маневрів та поворотів [3].

Важливо відзначити, що використання автомобіля під час порятунку постраждалих має свою доцільність і високу ефективність, оскільки багато патрульних груп мають доступ до них. Завдяки автомобілям можна швидко прибути на місце події, швидко перемістити рятівників та негайно евакуювати постраждалих осіб. Під час евакуації автомобіль рятівників слід паркувати якомога ближче до постраждалого для забезпечення безпеки від можливих загроз з боку правопорушників. Це слугує не лише захистом для постраждалого, але й надає укриття від потенційної загрози як для постраждалих, так і для рятівників [4].

Отже, можна підсумувати, що надання невідкладної медичної допомоги та евакуація постраждалих осіб є невід'ємною та критично важливою частиною обов'язків поліцейських, яка супроводжується значними ризиками для їхнього безпеки. Вимоги, що стосуються алгоритму евакуації постраждалих до автомобіля, є обов'язковими та обґрунтованими для виконання під час службової діяльності. Порушення цих вимог може підірвати ефективність рятувальної операції або створити загрозу життю та здоров'ю поліцейських чи інших осіб.

Список використаних джерел:

1. Організація проведення евакуаційних заходів. Види евакуації, утворення регіональних, місцевих та об'єктових органів з евакуації, планування евакуації. План-конспект. Профільна підготовка. URL: https://nuczu.edu.ua/images/topmenu/osvitnya_diyalnisti/slugbova_pidgotovka/navchalno_metoduchne_zabezpechennya/profilna_pidgotovka/14.pdf (дата звернення: 01.12.2023).
2. Методичні рекомендації про дії працівників органів і підрозділів внутрішніх справ в типових та екстремальних ситуаціях – НАВС. 2013 –URL: http://www.naiou.kiev.ua/files/kafedru/ad/pro_dii_pracivnuk.pdf (дата звернення: 01.12.2023).
3. Андрієнко М.В., Фомін А.І., Слущка О.М., Слюсар А.А., Калиненко Л.В., Чайковський Ю.М. Посібник з реалізації заходів евакуації населення, матеріальних і культурних цінностей в умовах загрози та виникнення надзвичайних ситуацій і збройних конфліктів: практичний посібник /. Київ: ІДУ НД ЦЗ, 2022. 250 с. (дата звернення: 01.12.2023).
4. Медичне сортування при виникненні масових санітарних втрат. Медична евакуація. Медицина надзвичайних ситуацій. Вінниця. 2020 р. 30 с. (дата звернення: 01.12.2023).

СЕКЦІЯ Х. АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

ДИНАМІКА РУХОМИХ СПЛУК ФОСФОРУ В ҐРУНТАХ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Задорожна Світлана Володимирівна

ORCID ID: 0000-0001-9461-7412

завідувач лабораторії аналітичного забезпечення агрохімічних досліджень

Кіровоградська філія державної установи

«Інститут охорони ґрунтів України», ДУ «Держґрунтохорона», Україна

Матвєєва Валентина Олександрівна

ORCID ID: 0009-0002-7293-4905

головний фахівець, лабораторія землеустрою, обробки інформації,
експериментальних досліджень, картографування та оцінки земель

Кіровоградська філія державної установи

«Інститут охорони ґрунтів України», ДУ «Держґрунтохорона», Україна

Фосфор – один із трьох основних елементів живлення рослин. Фосфорні добрива посідають друге місце після азоту за обсягами використання [1, с.123].

Родючість ґрунтів обмежується недостатньою кількістю фосфору, який може засвоюватись рослинами, оскільки його доступність знижується через швидке формування нерозчинних комплексів з катіонами. Як наслідок цього коефіцієнт використання фосфору із мінеральних добрив становить лише 10 – 30 %, тоді як калію – до 40 – 50 % а азоту – до 50 – 60% [2, с. 19].

При дослідженні динаміки рухомих сполук фосфору використовували матеріали агрохімічного обстеження ґрунтів сільськогосподарського призначення Кіровоградської області з I–XI тури (1966 – 2020).

Обсяги застосування органічних і мінеральних добрив визначали за статистичною звітністю (ф. № 9-б-сг). Аналітичні дослідження проводились Кіровоградською філією ДУ «Держґрунтохорона» за модифікованим методом Чирикова [3].

Перше масштабне агрохімічне обстеження ґрунтів було проведено у 1966 – 1970 рр. Значна частина орних земель (73,63 %) мала середній вміст рухомих сполук фосфору, а середньозважена його величина складала 78 мг P₂O₅ на кілограм ґрунту (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка вмісту рухомого калію і внесення калійних добрив за турами обстеження

Тури обстеження	Внесено P ₂ O ₅ , кг/га	Внесення органічних добрив (гною), т/га	Забезпеченість обмінним калієм, мг/кг
I (1964-1970 р.р.)	10,8	2,5	78
II (1971-1975 р.р.)	15,0	3,8	75
III (1976-1980 р.р.)	23,3	5,2	78

Продовження табл. 1

Тури обстеження	Внесено P ₂ O ₅ , кг/га	Внесення органічних добрив (гною), т/га	Забезпеченість обмінним калієм, мг/кг
IV (1981-1985 р.р.)	28,6	6,3	82
V (1986-1990 р.р.)	32,7	6,5	91
VI (1991-1995 р.р.)	12,9	4,1	81
VII (1996-2000 р.р.)	1,5	1,0	81
VIII (2001-2005 р.р.)	2,8	0,4	79
IX (2006-2010 р.р.)	6,5	0,1	81
X (2011-2015 р.р.)	10,9	0,1	86
XI (2016-2020 р.р.)	20,0	0,2	92

З I по V тури зростали обсяги внесення фосфорних добрив. Якщо за I тур було внесено 10,8 кг/га фосфорних добрив то в V турі вже 32,7 т/га, що забезпечило зростання рухомого фосфору на 13 мг/кг ґрунту. Обсяги органічних добрив зросли за цей період з 2,5 т/га до 6,5 т/га.

Починаючи з VI туру, відбулося різке зниження рівня інтенсифікації землеробства. Застосування фосфорних добрив зменшилось майже в 3 рази і склало 12,9 кг/га в VI турі, 1,5 в VII та 2,8 в VIII турі, що в кілька разів менше за рекомендовані норми в системах удобрення культур. Внесення органічних добрив зменшилося до 0,4 т/га. Внаслідок цього рослини для свого росту і розвитку інтенсивніше використовували фосфати ґрунту, а тому їх уміст почав зменшуватись.

Змінилася структура посівних площ. Зросли площі під парами, просапними культурами та перш за все під кукурудзою, соняшником. Це збільшило мінералізацію гумусу та зумовило ще більший винос рухомих форм фосфатів з урожаєм. Таким чином вже під час проведення VIII туру вміст рухомого фосфору склав 78 кг/га, тобто в порівнянні з V туром знизився на 13,0 мг/кг.

Аналізуючи дані IX – XI туру обстеження виявлено позитивні зміни, що відбулися в забезпеченості ґрунту області рухомими фосфатами. Якщо в IX турі було внесено 6,5 кг/га фосфорних добрив, то в XI – 20,0 кг/га. Зросли обсяги застосування поживних решток та побічної продукції. Це забезпечило зростання середньозваженого показника фосфору до значення 92 мг/кг ґрунту.

Для поліпшення стану забезпечення ґрунтів рухомим фосфором потрібно проводити комплекс агротехнічних заходів: застосування органічних добрив, які сприяють збереженню залишкових фосфатів у вигляді метастабільних з'єднань; чергування в сівозміні культур, що відрізняються здатністю засвоювати різні форми фосфорних сполук; регулювання співвідношення між рухомими формами фосфору і азоту в ґрунтовому розчині шляхом оптимізації доз азотних добрив; використання побічної продукції рослинництва; проводити вапнування кислих ґрунтів.

Список використаних джерел:

1. Господаренко Г. М. Агрохімія: підручник. Київ: ТОВ «СІК ГРУН УКРАЇНА», 2018. 560 с.
2. Носко Б. С. Фосфатний режим ґрунтів і ефективність добрив. Київ: Урожай, 1990. 224 с.
3. ДСТУ 4115:2002. Ґрунти. Визначення рухомих сполук фосфору і калію за модифікованим методом Чирікова. [Чинний від 2003-01-01]. Київ: Державний комітет України з питань технологічного регулювання та споживчої політики, 2002. 9 с.

«СМАКОЛИКИ» ДЛЯ КУКУРУДЗИ: МІКРОДОБРИВА ТА ВРОЖАЙ

Давиденко Ігор Анатолійович

ORCID ID: 0000-0002-5762-7934

аспірант першого року навчання кафедри рослинництва і агроінженерії
Херсонський державний аграрно-економічний університет, Україна

Науковий керівник: Жуйков Олександр Геннадійович

ORCID ID: 0009-0007-2090-8736

доктор с.-г. наук, професор, професор кафедри рослинництва і агроінженерії
Херсонський державний аграрно-економічний університет, Україна

Загальновідомим є той факт, що якщо макроелементи потрібні усім сільськогосподарським культурам без винятку, то щодо мікроелементів кожна окрема культура має різні «смаки» й потреби у живленні. Не виняток і кукурудза, адже «цариця полів» також надає перевагу саме певному «набору» мікроелементів [1, с. 169]. Кукурудза – одна з найбільш цінних сільськогосподарських культур. При дотриманні всіх агротехнічних вимог вирощування вона може формувати високу урожайність зерна. За рахунок збільшення посівних площ кукурудзи можна налагодити стабільне виробництво кормового зерна, адже ця культура відіграє провідну роль не тільки в підвищенні ефективності зернового господарства в цілому та поліпшенні його економічного стану, але й в зростанні продуктивності тваринництва. Відомо, що однією з передумов отримання високого врожаю є збалансоване живлення, а застосування мікродобрів є дешевим способом підвищення врожайності зеленої маси і зерна кукурудзи [2, с. 29]. Висока потреба рослин в основних елементах живлення настає в період інтенсивного приросту вегетативної маси та формування репродуктивних органів [3, с. 10].

На сьогоднішній час вирощування кукурудзи, як і інших сільськогосподарських культур, не можливе без збалансованої системи живлення протягом вегетації, що включає внесення макро- та мікроелементів у легкодоступній формі, а також внесення позакореневих підживлень мікроелементами. Встановлено, що добрива є одним із найефективніших засобів впливу на урожайність і якість зерна кукурудзи. Кукурудза відноситься до культур, які мають тривалий вегетаційний період і здатна засвоювати поживні речовини у вигляді підживлення впродовж всього життєвого циклу [6, с. 20]. Щорічно зростає асортимент мікродобрів, який використовують для позакореневого підживлення. Це може бути як обробка насіння мікроелементами, так і листкове підживлення. Не залежно від способу використання препаратів ефективність їх у технологіях вирощування сільськогосподарських культур досить висока. На підставі цілого ряду обґрунтованих наукових досліджень виявлено, що приріст урожайності і поліпшення якості товарної продукції переважає зростання виробничих затрат на 1 га посіву [7, с. 130]. Окрім макроелементів, рослини кукурудзи потребують для засвоєння багато мікроелементів. Їх потреба неоднакова на певних етапах росту і розвитку рослин. Щоб забезпечити рослини кукурудзи елементами марганцю, цинку, сірки, молібдену застосовують цілий перелік різних мікродобрів. Іноді мікроелементи за наявності їх у ґрунті перебувають у недоступній для рослин формі. Тому у формуванні урожайності вони можуть стати лімітуючими чинниками. Для усунення дефіциту того чи іншого елемента у ґрунті практикують позакорене

підживлення рослин [8, с. 106; 9, с. 1]. Встановлено, що на формування 1 т зерна з відповідною масою побічної продукції гібриди кукурудзи, залежно від групи стиглості, засвоюють з ґрунту та добрив у середньому 24–30 кг азоту, 10–12 кг фосфору, 25–30 кг калію, 6–10 кг магнію і кальцію, 3–4 кг сірки, 11 г бору, 14 г міді, 110 г марганцю, 0,9 г молібдену, 85 г цинку, 200 г заліза [9, с. 1].

Коренева система рослин кукурудзи має високу здатність засвоювати елементи з ґрунту, та ефективно використовує залишки поживних речовин з добрив внесених під попередник. Традиційно кукурудзу вважають «індикатором» вмісту мікроелементів в ґрунті. Особливо чутлива кукурудза до нестачі цинку (Zn), марганцю (Mn), міді (Cu) та бору (B), що позначається на розвитку рослин, та призводить до зниження продуктивності культури. Найбільш критичними щодо забезпеченості у розвитку рослин кукурудзи макро- та мікроелементами, вважаються фази трьох-п'яти та шести-восьми листків. У фазу трьох-п'яти справжніх листків у кукурудзи формуються генеративні органи, які в подальшому визначають майбутню врожайність культури. Від наявності елементів живлення для кукурудзи, особливо фосфору, залежатиме кількість і величина елементів продуктивності, зокрема качанів на рослині та зерен на них. Молода рослина кукурудзи росте слабо. Її коренева система ще недостатньо розвинена. Вона не може засвоювати поживні речовини з важкодоступних сполук. Тому для стимулювання росту коренів важливо забезпечити рослини кукурудзи, не лише сполуками фосфору, а ще й марганцем (Mn), цинком (Zn) та бором (B). У фазі шести-восьми листків у кукурудзи відбувається швидкий ріст вегетативної маси. З огляду на те, що у більшості випадків в ґрунтових запасах доступних мікроелементів не достатньо, для забезпечення ними рослин у необхідних кількостях, або з певних причин вони малодоступні для корневих систем рослин, виникає потреба у додатковому внесенні мікроелементів у критичні періоди росту і розвитку. Найбільш ефективним є внесення мікроелементів шляхом позакорневих підживлень мікродобривами у формі хелатів [10, с. 55].

Високоєфективним способом «швидкого реагування» у відновленні мікроелементного балансу рослин є позакореневе мікроелементне підживлення. Позакореневу обробку посівів треба проводити у найважливіші періоди розвитку рослин відповідно, до фізіологічних потреб культури на основі визначення конкретного мікроелементного дефіциту, базуючись на наукових знаннях і лабораторних дослідженнях, індивідуально для кожного типу ґрунту і рівня удобрення. Необґрунтованість використання мікродобрив може призвести до невиправданих витрат, зниження ефективності виробництва аж до 100 % падіння рентабельності [4, с. 728]. Використання наукових основ у поєднанні макро- та мікроудобрення сприяє отриманню гарантованого економічно виправданого високоякісного приросту врожаю зернових культур за технологій і умов сільськогосподарського виробництва степового регіону. Збільшення коефіцієнта використання поживних речовин мінеральних добрив у 2-2,5 рази, забезпечення збалансованого й гармонійного живлення рослин протягом усього періоду вегетації, підвищення імунітету та стійкості рослин до несприятливих умов, збільшення гарантованого отримання сталого приросту врожаю в середньому до 15-20 % за підвищення рентабельності виробництва зерна (в окремих випадках до 49 %) й окупності мікродобрив, поліпшення елементарного складу продукції без необґрунтованих витрат на невиправдані технологічні елементи, запобігання екологічному перенавантаженню ґрунту – це неповний перелік переваг комплексного підходу щодо оптимізації живлення рослин [2, с. 29].

Список використаних джерел:

1. Leaf area index of sweet corn (*Zea mays* ssp. *saccharata* L.) crops depending on cultivation technology in the drip-irrigated conditions of the south of Ukraine / Lykhovyd P. etc. *Modern Phytomorphology*. 2019. № 1-4, P. 166–184.
2. Гож О.А., Марченко Т.Ю., Котов Б.С. Вплив комплексних мікродобрив на основні біометричні параметри гібридів кукурудзи. *Біологічні дослідження – 2014*: зб. наук. праць V Всеукр. наук.-практ. коеф. молодих учених і студентів. Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2004. С. 28–31.
3. Захарченко Е.А. Ефективність застосування цинку при вирощуванні кукурудзи на зерно. *Вісник Сумського НАУ*. 2019. Вип. 4. С. 8–14.
4. Коваленко О.А., Дробітько А.В. Вплив мікро- та функціональних добрив на стресостійкість і продуктивність кукурудзи за умов змін клімату. *Кліматичні зміни та сільське господарство. Виклики для аграрної науки та освіти*: матеріали Міжн. наук.-практ. конф. Київ: Агроосвіта, 2018. С. 727–730.
5. Крамарьов С.М., Писаренко П.В., Андрієнко А.Л. Продуктивність і якість зерна гібридів кукурудзи різних груп стиглості за оптимізованої системи удобрення в умовах північного Степу України. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2005. № 4. С. 5–10.
6. Крестьянінов Є.В., Єрмакова Л.М., Антал Т.В. Формування урожаю та якості зерна кукурудзи залежно від фону та позакореневого підживлення посівів в умовах лівобережного Лісостепу. *Рослинництво та ґрунтознавство*. 2019. Т. 10. № 1. С. 18–26.
7. Лавриненко Ю.О., Гож О.А. Ріст і розвиток рослин гібридів кукурудзи ФАО 180-430 за впливу регуляторів росту і мікродобрив в умовах зрошення на півдні України. *Зрошуване землеробство*. 2016. Вип. 65. С. 128–131.
8. Молдован Ж.А., Собчук С.І. Оцінка показників індивідуальної продуктивності рослин кукурудзи за допосівної обробки насіння та позакореневого підживлення. *Зернові культури*. 2018. Т. 2. № 1. С. 101–108.
9. Особливості застосування мікродобрив Реаком Плюс сумісно з гербіцидами в технології вирощування кукурудзи. URL: <https://posivna.com.ua/ua/doslidi-agronoma/osoblivosti-zastosuvannya-mikrodobriv-reakom-plyus-sumisno-z-gerbitsidami-v-tekhnologiji-viroshchuvannya-kukurudzi> (дата звернення: 06.04.2024).
10. Пелех Л.В. Формування продуктивності кукурудзи залежно від обробки стимуляторами росту рослин в умовах Правобережного Лісостепу. *Сільське господарство та лісівництво*. 2017. № 5. С. 54–61.
11. Поліщук М.І., Паламарчук О.Д. Вплив позакореневих підживлень на продуктивність гібридів кукурудзи. *Сільське господарство та лісівництво*. 2016. № 4. С.102–109.
12. Циков В.С., Дудка М.І., Шевченко О.М. Ефективність позакореневого підживлення кукурудзи мікроелементними препаратами 51 сумісно з азотним мінеральним добривом. *Бюлетень ІЗГ степової зони НААН України*. 2016. № 11. С. 23–27.
13. Циков В.С. Ефективність застосування макро- і мікродобрив при вирощуванні кукурудзи. *Зернові культури*. 2017. Т. 1. № 1. С. 75–79.
14. Що любить «істи» кукурудза? Мікроелементи, які необхідні цариці полів. URL: <https://superagronom.com/articles/143-scho-lyubit-yisti-kukurudza-mikroelementi-yaki-neobhidni-tsaritsi-poliv> (дата звернення: 06.04.2024).

ТЕХНОЛОГІЯ ВИРОЩУВАННЯ СОНЯШНИКА CLEARFIELD®: СВІТОВА ІСТОРІЯ ТА ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ

Середюк Владислав Юрійович

аспірант першого року навчання кафедри рослинництва і агроінженерії

ORCID ID: 0009-0009-9004-9820

Херсонський державний аграрно-економічний університет, Україна

Науковий керівник: Жуйков Олександр Геннадійович

ORCID ID: 0009-0007-2090-8736

доктор с.-г. наук, професор, професор кафедри рослинництва і агроінженерії

Херсонський державний аграрно-економічний університет, Україна

Однією з головних проблем, з якою стикаються аграрії при вирощуванні соняшнику, є бур'яни. До речі, у багатьох країнах культура соняшнику не прижилася саме через відсутність ефективних заходів боротьби з бур'янами. Ключем до вирішення цієї проблеми, на даному етапі, є технологія, яка отримала дуже відповідну назву – Clearfield®, що перекладається як «чисте поле». На одному з полів в штаті Канзас кілька років поспіль вирощували сою. Природно, в посівах культурної рослини були присутні і бур'яни. Одним з них був дикий соняшник: після кожного внесення гербіциду, дана рослина, дивним чином, виживало, продовжувало розвиватися і давало потомство. Агрономи звернули увагу на цю особливість рослини, а надалі за справу взялися селекціонери – саме вони, а не генетики, створили рослину культурного соняшника, який в подальшому почав вирощуватися в системі Clearfield®. У 2003 році перші посіви соняшнику за даної технології з'явилися в США і Туреччини, де поля більш ніж на 70% уражені вовчком. І дана технологія відразу довела свою ефективність, сама ж система вирощування соняшнику за технологією Clearfield® («чисте поле») була запропонована компанією BASF в тому ж 2003 році [7, с. 35; 13, с. 1]. Вона відразу стала популярною, адже забезпечувала високі показники врожаю, максимальну віддачу з кожного гектара завдяки ефективному нагляду над однорічними та дворічними бур'янами. Оновлений спосіб обробітку Clearfield Plus® був заснований на застосуванні попередньої технології та використанні інноваційних гербіцидів, які мають широкий спектр дії та адаптовані до конкретних регіональних умов [14, с. 1].

Треба наголосити, що Clearfield® – це не генетично модифікована ознака толерантності до гербіцидів, до того ж вона застосовується і на деяких інших сільськогосподарських культурах, включаючи ріпак, соняшник і рис. Технологія була розроблена BASF і доступна партнерам по селекції рослин, включаючи Nuseed. Система виробництва Clearfield® поєднує в собі гібриди з потенціалом високої врожайності і високоякісні післясходові гербіциди. Оскільки використовуються тільки традиційні методи селекції, технологія є важливим інструментом в країнах ЄС, де генетично модифіковані культури не є законними (за винятком декількох ситуацій, таких як Bt Corn в Іспанії, де це дозволено). Clearfield® особливо цінний, а подекуди і безальтернативний, в специфічних польових умовах, де шкодочинність окремих бур'янів не може контролюватися будь-якими іншими засобами (наприклад, бур'яни родини *Brassicaceae* в ріпаку озимому, червоний дикий рис *Oryza sativa* в комерційних рисових культурах і особливо вовчок *Orobancha* в соняшнику [12, с. 24].

В Україні технологія Clearfield® зареєстрована в 2008 році і у виробничих умовах виправдовує свою назву, так як дозволяє отримувати навіть на сильно засмічених полях практично чисті посіви [9, с. 19]. У виробничих умовах вона реалізується за рахунок комбінування двох основних складових: це гербіцид Euro-Lightning, що випускається компанією BASF, та високоврожайні гібриди соняшнику, стійкі до цього препарату. Euro-Lightning надає системну та ґрунтову дію на однорічні дводольні, злакові та деякі багаторічні бур'яни, а також на вовчок соняшниковий [10, с. 109]. В результаті об'єднання можливостей двох діючих речовин, отримали засіб з унікальними властивостями, яких не має жоден інший препарат. Euro-Lightning знищує весь спектр бур'янів, які ростуть на наших полях, не роблячи виключення навіть для вовчка, осотів, амброзії і т. п. Обидва компоненти Euro-Lightning проникають в рослину як через коріння, так і через листя. Принцип дії полягає в тому, що препарати діють як інгібітори певного ензиму, а відсутність його в організмі теплокровних тварин зумовлює його безпеку для людини [11, с. 1]. Також цей пестицид володіє ще однією корисною властивістю – потрапляючи в ґрунт, він створює захисний шар від проростків бур'янів, а щоб не порушити захисний «екран», створений препаратом, обробка міжрядь після внесення препарату є небажаним заходом.

Оптимальний час внесення препарату – фаза четвертих справжніх листків на рослині соняшнику, а обов'язковою умовою є відповідність гібриду підходящих для системи Clearfield®, що повинен гарантувати постачальник насінневого матеріалу. Перевага препарату Euro-Lightning в системі Clearfield® полягає в тому, що це перший післясходовий гербіцид. Знищення широкого спектру бур'янів на соняшнику із гнучкими термінами застосування. Достатньо лише однієї обробки за вегетаційний період. Гербіцид можна використовувати в системах з мінімальною і нульовою обробками ґрунту, його внесення не залежить від кількості опадів – він діє через листки і тривалий час через ґрунт [5, с. 108; 14, с. 1]. До гербіциду Euro-Lightning стійкі далеко не всі гібриди соняшника. В даний час на українському ринку представлено більше 45 гібридів для виробничої системи Clearfield®. У рамках проекту 24-Clearfield® фірма BASF співпрацює з такими відомими насінневими компаніями, як Сінгента Сідс, Лімагрн, Євраліс Семанс, Коссад Семанс, Маїсадур Семанс, RAGT, Мей Агро. Стійкі до гербіциду Euro-Lightning гібриди, у тому числі виробництва компанії Коссад Семанс, що використовуються в системі Clearfield®, одержані традиційним способом селекції без застосування генної інженерії, тобто не є трансгенними [6, с. 1]. Українські селекціонери також працюють над створенням сортів та гібридів соняшнику, придатних для вирощування за системою Clearfield®. За даними Інституту олійних культур НААН України, гібрид Лімід можна використовувати для вирощування за даною виробничою системою, також серед вітчизняних гібридів, які пристосовані до технології Clearfield, можна відзначити гібрид Богдан, який нічим не поступається імпортом [13, с. 1]. Технологія Clearfield® вивчається у різних регіонах нашої країни, але даних вкрай мало [7, с. 37].

Звичайно, Clearfield® – не панацея, і як будь-яка технологія, поряд із очевидними перевагами має і свої недоліки. Вирощування соняшника за системою «чисте поле» передбачає внесення гербіцидів Euro-Lightning, Імпреза та інших на стійкі до них гібриди. Технологія вирощування Clearfield Plus® включає використання Euro-Lightning Plus, толерантних культур, що виведені без використання генної інженерії та не відносяться до ГМО-продуктів. Завдяки вдосконаленій формулі, препарат набагато ефективніший, потенційна врожайність соняшника, створеного для оновленої системи, набагато вища, ніж для попередньої технології. Основні

відмінності між обома системами полягають у тому, що Євро-Лайтнінг Плюс швидше поглинається не тільки бур'янами, а й потрапляє в гібрид. Висока швидкість поглинання активної речовини особливо важлива при пошкодженні культур вовчком, оскільки він може повністю знищити посіви. Зазнали відмінностей і принципи підбору гібридів сояшнику під данні технології: так, технологія Euro-Lightning Plus застосовується для спеціальних гібридів сояшнику. Вона не застосовується для інших різновидів, оскільки це призведе до загибелі рослин через генетичну нестійкість до препарату.

Список використаних джерел:

1. Агротехнологічні аспекти механічного захисту рослин від бур'янів за біологізації технології вирощування сояшника / О.Г. Жуйков та ін. *Аграрні інновації*. 2021. Вип. 5. С. 35–40.
2. Андрійченко Л. Сояшник під сонцем: вирощування на півдні України в короткоротаційних сівозмінах. *Farmer*. 2016. №5. С. 58–60.
3. Базалій В.В., Добровольський А.В. Наукові можливості підвищення ефективності виробництва продукції сояшника. *Таврійський науковий вісник*. 2015. №93. С. 3–6.
4. Базалій В.В., Домарацький Є.О., Добровольський А.В. Агротехнічний спосіб пролонгації фотосинтетичної діяльності рослин сояшника. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2016. №4(92). С. 77–84.
5. Біологічна активність ґрунту короткоротаційної сівозміни за максимального насичення сояшником / О.І. Цилорик та ін. *Науково-технічний бюлетень Інституту олійних культур НААН*. 2021. №30. С.105–117.
6. Виробнича система Clearfield® на сояшнику від BASF. URL: https://www.agro.basf.ua/uk/Products/clearfield_plus/ (дата звернення: 05.04.2024).
7. Грицев Д.А. Особливості формування урожаю сояшника при вирощуванні за різних систем контролю забур'яненості. *Аграрний вісник Причорномор'я*. 2015. Вип. 76. С. 31–40.
8. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Степу України / М. В. Зубець та ін. Київ: Аграрна наука, 2010. 986 с.
9. Система інноваційних методів контролювання забур'яненості в степовому землеробстві / Винокуров І.Н. та ін. Одеса: Купрієнко С.В., 2015. 114 с.
10. Сучасні системи землеробства і технології вирощування сільськогосподарських культур / За ред. В. Ф. Камінського. Київ : ВП «Едельвейс», 2012. 196 с.
11. Технологія вирощування гібридів сояшника під Євро-Лайтнінг. URL: <https://lnzweb.com/blog/tehnologiya-viroschuvannya-sonyashniku-clearfield> (дата звернення: 05.04.2024).
12. Шевченко М.С., Шевченко С.М. Сояшник: економічний стрибок чи екологічний баланс. *Практичний посібник аграрія «Agroexpert»*. 2019. № 3 (68). С. 22–27.
13. Clearfield – проста опція для боротьби з бур'янами URL: <https://nuseed.com/ua/clearfield-prosta-opciya-dlya-borotby-z-buryanam/> (дата звернення: 05.04.2024).
14. Clearfield (Клеарфилд) технологія вирощування сояшника на 2024 рік. URL: <https://agroexp.com.ua/uk/clearfield-tehnologiya-vyiraschivaniya-podsolnechnika> (дата звернення: 05.04.2024).

СЕКЦІЯ XI. ХІМІЯ, ХІМІЧНА ТА БІОІНЖЕНЕРІЯ

КОМПЛЕКСНІ СПОЛУКИ Ru(III) З ГІДРАЗОНАМИ САЛІЦИЛОВОГО АЛЬДЕГІДУ

Рибачук Лариса Миколаївна

канд. хім. наук, старший викладач кафедри медико-біологічних дисциплін
Навчально-науковий інститут здоров'я, реабілітації та фізичного виховання
Національного університету фізичного виховання і спорту України, Україна

Гідразони саліцилового альдегіду все більше використовуються в якості ефективних хелатоутворюючих реагентів для вагового, об'ємного, спектроскопічного, люмінесцентного визначення металів. Також ці сполуки представляють інтерес в науковому плані за рахунок їх різної координації до іону металу під час комплексоутворення в залежності від умов синтезу – рН середовища, концентрації вихідних реагентів, стехіометрії, температури та часу нагрівання [1,2].

Синтез проводили в слабкислому та нейтральному середовищі при співвідношенні вихідних компонентів $M:L=1:2$, в результаті чого синтезовано комплексні сполуки (I, II, III) катіонного типу, в ІЧ-спектрі яких відсутня смуга поглинання (ОН) групи, присутні смуги поглинання валентних коливань зв'язків (Ru–O) та (Ru←N), а положення смуги поглинання зв'язку (C=N) зміщене в низькочастотну область, що обумовлено координацією ліганду до центрального іону металу атомами Оксигену та Нітрогену. Частота смуги поглинання карбонільної групи (C=O) не зазнає змін, тобто карбонільний атом Оксигену не бере участі в донорно-акцепторній взаємодії.

ІЧ-спектри комплексів (IV, V) молекулярного типу, синтезованих в кислому середовищі при співвідношенні вихідних компонентів $M:L=1:2$ подібні до ІЧ-спектру попередньо розглянутих сполук, за винятком присутності в них ще і смуг поглинання обумовлених валентними коливаннями зв'язків (Ru–Cl).

За рахунок наявності в кислому середовищі надлишку протонів, відбувається часткове блокування електронноакцепторної здатності (C=O) карбонільної групи гідразону, що приводить до зсуву ізомерної рівноваги ліганду в бік транс-форми.

При цьому молекули гідразону не повністю заміщують іони хлору у вихідній солі металу, в результаті чого утворюються комплекси, в яких іон хлору залишається у внутрішній координаційній сфері.

В ЯМР ^1H спектрі синтезованих комплексів відсутній сигнал протону (ОН) групи, зазнають хімічного зсуву сигнали протонів (NH), та (=CH) групи азометинового фрагменту.

Таким чином, виходячи з експериментальних даних, можна стверджувати, що гідразони виступають в ролі одноосновних кислот, координуються до атому рутенію бідентатноциклічно через атом Оксигену депротонованої (ОН) групи і азометиновий атом Нітрогену та займають чотири місця в координаційному оточенні рутенію, яке доповнюється молекулами води (I, II, III), або молекулами води та аніонами хлору (IV, V).

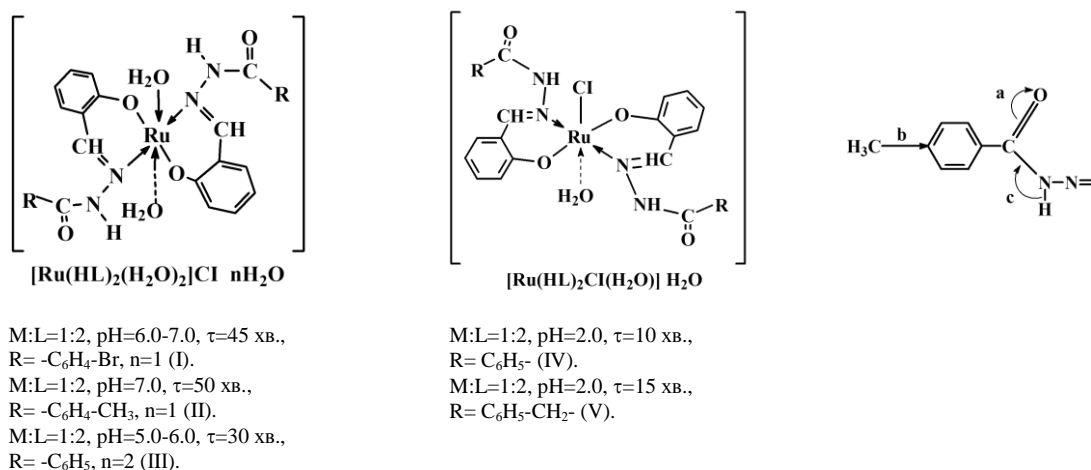

Рис. 1

Сукупність експериментальних даних свідчить про псевдооктаедричну будову координаційного вузла рутенію в синтезованих сполуках, в яких центральний атом оточений двома атомами Оксигену двох депротонованих (ОН) груп та двома атомами Нітрогену двох азометинових угруповань двох координованих молекул гідразонів.

Отже, в кислому та нейтральному середовищі гідразони саліцилового альдегіду із замісниками (R=п-CH₃, п-Br(C1)), вступають в реакцію комплексоутворення в монодепротонаній таутомерній формі, утворюючи з Ru(III) моноядерні комплекси молекулярного і катіонного типу з координацією ліганду до центрального іону металу в кето-формі.

Така будова синтезованих сполук, мабуть, пов'язана з тим, що насичення електронами акцепторної карбонільної групи задовольняється не процесом **c**, який приводить до іонізації рухливого атому водню, а процесом **b**, який перешкоджає його активації. Тому, навіть, в слаболужному середовищі малоймовірно проходження процесу **c**, що і підтверджується експериментально (рис. 1).

Список використаних джерел:

1. Evans I.P., Spencer A. and Wilkinson G. Dichlorotetrakis (dimethyl sulphoxide) ruthenium (II) and its Use as a Source Material for Some New Ruthenium (II) Complexes // J. Chem. Soc. Dalton Transactions. – 1973. Vol. 2. – P. 204-209.
2. Singh B., Mehra R.K., Sinha R.J. Studies on Rh(III) and Ru(III) complexes of dibenzyl sulphide and dibenzyl selenide // Indian J. Chem. – 1978. – Vol. 16a, №12. – P. 1068-1070.

СЕКЦІЯ XII. ГІРНИЦТВО ТА НАФТОГАЗОВА ІНЖЕНЕРІЯ

ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ГАЗОВИХ СВЕРДЛОВИН ШЛЯХОМ ПРОВЕДЕННЯ КИСЛОТНИХ ОБРОБЛЕНЬ

Небаба Віталій Іванович

здобувач вищої освіти інституту післядипломної освіти
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Україна

Науковий керівник: Дремлюх Наталія Степанівна

ORCID ID: 0000-0002-6991-0227

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Україна

В Україні значна кількість нафтових і газових родовищ знаходяться на завершальній стадії розробки, для якої характерне постійне зниження обсягів видобутку вуглеводнів. Стабілізація видобування нафти і газу є першочерговим завданням нафтогазовидобувних підприємств України.

Стан привибійної зони свердловини має визначальний вплив на продуктивність розкритих пластів. У процесі розробки нафтогазових родовищ фільтраційні характеристики порід-колекторів суттєво погіршуються, що призводить до зниження дебіту свердловин і ступеня освоєння надр [1].

Основними причинами забруднень привибійної зони пласта є [2]:

- осідання в привибійній зоні пласта твердої фази технологічних рідин глушіння, бурових розчинів;
- утворення корів у перфораційних каналах за рахунок винесення частинок породи з пласта;
- випадання продуктів реакції в результаті проведення обробок привибійної зони пласта.

Для підвищення продуктивності свердловин застосовують методи інтенсифікації припливу пластових флюїдів до вибою свердловин. На практиці найбільш широко використовують процеси кислотного, термохімічного механічного та вібраційно-хвильового впливу, процеси з використанням поверхнево-активних речовин та обмеження водоприпливу.

Діяння на поровий та тріщинуватий простір продуктивних пластів у привибійній зоні свердловини кислотними розчинами забезпечує збільшення їх фільтраційно-ємнісних параметрів, розчиненням утворень, які зумовлені технологіями видобування нафти та іншими чинниками.

Кислотні обробки, які складають основу хімічних методів, використовуються найбільш широко через свою простоту, дешевизну, доступність реагентів, сприятливі умови для їх проведення, а головне через високу ефективність [2].

У роботі виконано дослідження зміни дебіту газової свердловини після проведення солянокислотної обробки (СКО) при закачуванні різних об'ємів

солянокислотного розчину (СКР) від 0,5 м³ до 1,0 м³ для оброблення одного метра товщини пласта і досліджено вплив радіуса проникнення соляно-кислотного розчину на дебіт газової свердловини. Радіус проникнення солянокислотного розчину і дебіт газової свердловини після обробки визначають за залежностями, які наведені у роботі [3].

Вихідні дані для проведення досліджень наведені у (табл. 1).

Таблиця 1

**Вихідні дані для проведення солянокислотної обробки на свердловині 180
Більського нафтогазоконденсатного родовища**

Параметри	Величина
Дебіт свердловини до обробки, тис.м ³ /д	78,3
Глибина свердловини, м	3901
Внутрішній діаметр НКТ, м	0,062
Ефективна товщина пласта, м	20
Радіус контуру живлення, м	350
Початкова проникність м ²	1,07·10 ⁻¹⁵
Коефіцієнт пористості	0,22
Радіус свердловини, м	0,1
Дебіт свердловини до обробки, тис.м ³ /добу	78,3
Вміст карбонатів у породі, %	8,1

Результати досліджень наведені на (рис. 1-3).

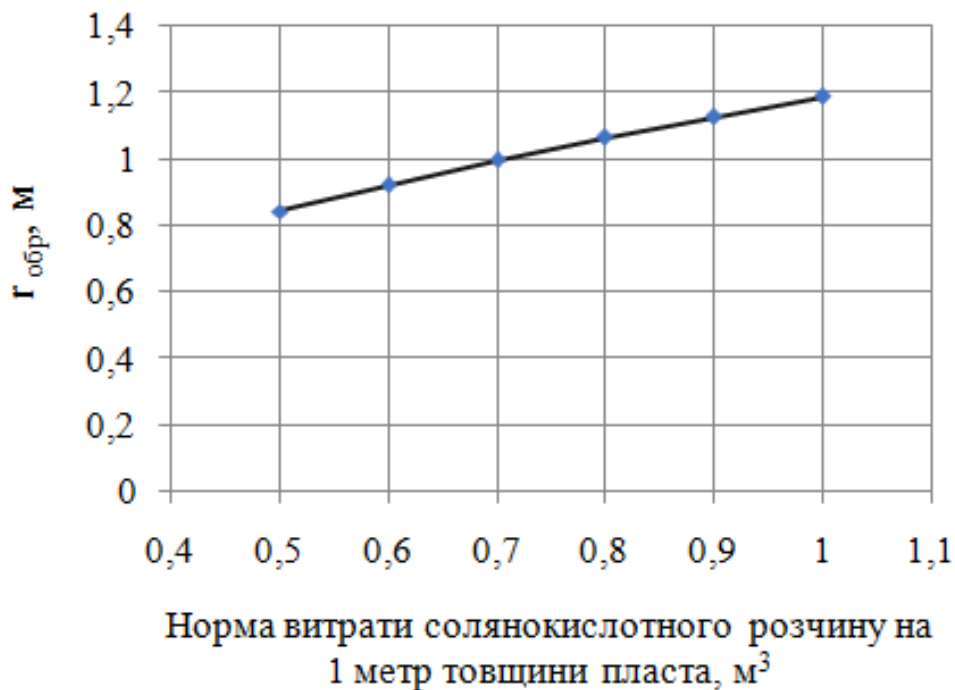

Рис 1. Залежність радіуса проникнення соляно-кислотного розчину від норми витрати розчину на один метр товщини пласта

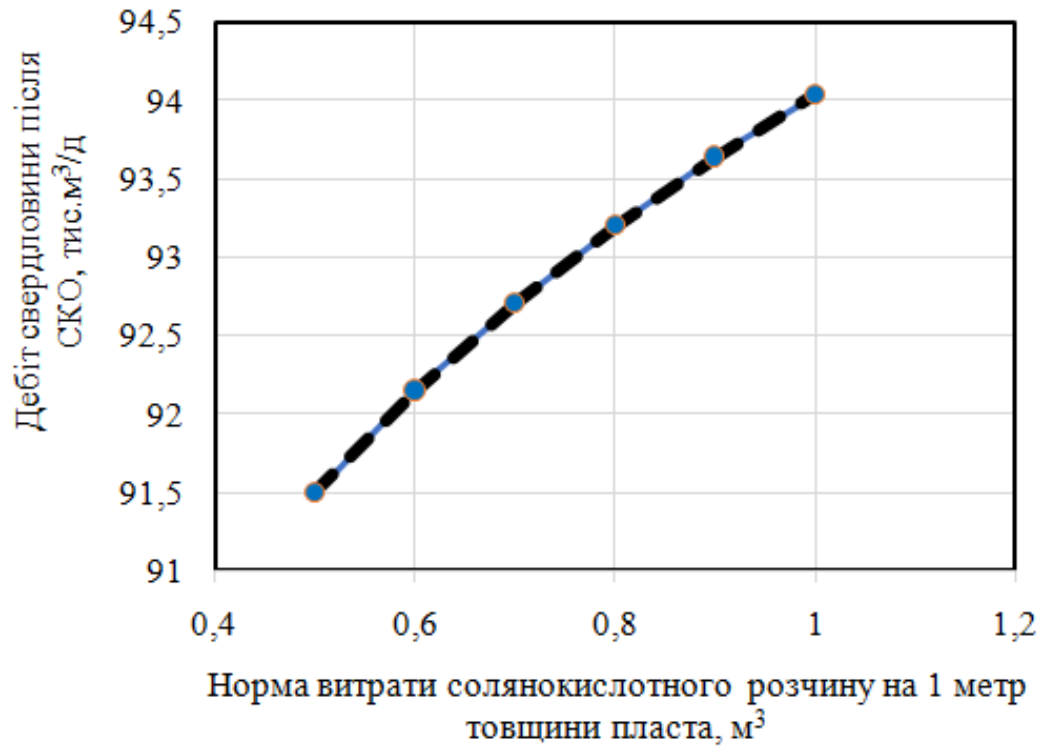

Рис 2. Залежність дебіту свердловини після проведення солянокислотної обробки від норми витрати солянокислотного розчину на один метр товщини пласта

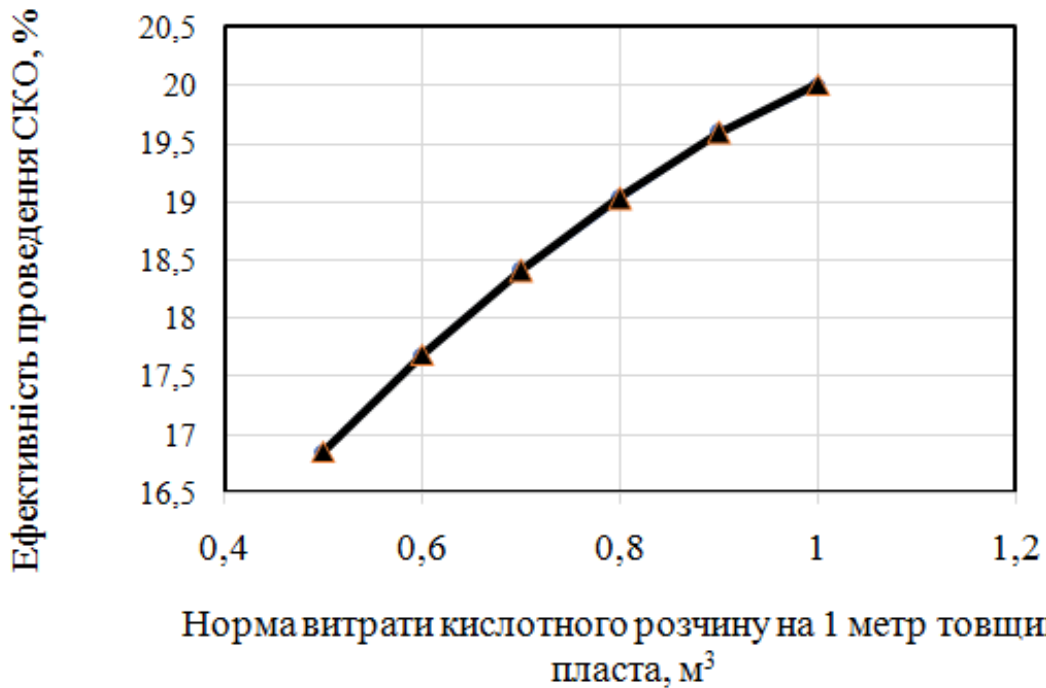

Рис 3. Залежність ефективності проведення солянокислотної обробки від норми витрати солянокислотного розчину на один метр товщини пласта

Згідно з результатами досліджень із збільшенням витрати солянокислотного розчину зростає радіус проникнення розчину у продуктивний пласт від 0,84 м до 1,19 м. Також із збільшенням витрати солянокислотного розчину зростає продуктивність свердловини з 91,5 тис.м³/добу до 94 тис.м³/добу.

Для проведення кислотної обробки привибійної зони свердловини 180 Більського нафтогазоконденсатного родовища складають та затверджують план робіт. Для оцінки ефективності запланованих робіт, свердловину досліджується до, та після проведення робіт. У комплекс досліджень входить: вивчення стану вибою свердловини, вимірювання вибійного і пластового тиску, визначення коефіцієнту продуктивності свердловини, визначення профілю роботи пласта і інтервалів обводнення, вимірювання дебіту свердловини, визначення водного фактора.

Список використаних джерел:

1. Світлицький В.М. До питання підвищення продуктивності нафтогазових свердловин. Нафтогазова галузь України. 2014. № 1. С.2-3.
2. Бойко В.С. Технологія видобування нафти: Підручник для студентів ВНЗ. – Івано-Франківськ:Вид-во «Нова Зоря», 2012. 827 с.
3. Інтенсифікація припливу вуглеводнів у свердловину / Кочмар Ю. Д., Світлицький В.М., Синюк Б.Б., Яремійчук Р.С. Кн.1. Львів: Центр Європи, 2004. 352 с.

СЕКЦІЯ XIII. ЕКОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

ПЕРЕВАГИ ВПРОВАДЖЕННЯ ВІДНОВЛЮВАЛЬНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ

Городничий Максим

здобувач вищої освіти

другого (магістерського) рівня

Херсонський державний аграрно-економічний університет, м Херсон, Україна

Дюдяєва Ольга

старша викладачка кафедри екології

та сталого розвитку імені професора Ю.В. Пилипенка

Херсонський державний аграрно-економічний університет, м Херсон, Україна

Відновлювані джерела енергії стають все більш конкурентоспроможними відносно викопного палива. Додаткова користь від цього для України у повоєнний час буде полягати в тому, що збільшення вітчизняних відновлюваних джерел енергії підвищить, що є особливо важливим, енергетичну безпеку країни.

Реалізація інвестиційних проектів щодо використання альтернативних джерел в енергетичній галузі окремих регіонів та в Україні, в цілому, надасть вагоме збільшення податкових надходжень до місцевих бюджетів та створення нових робочих місць.

Розміщення СЕС і ВЕС на територіях, що непридатні для потреб суспільства та сільськогосподарського використання, дозволить більш раціонально використовувати земельні ділянки.

Подібні проекти будуть приносити користь, як розвитку регіону в цілому, так і місцевим громадам. Тому дуже важливим є те, щоб влада на місцях всебічно заохочувала інвестиції та сприяла подальшому розвитку проектів.

Чим більше буде побудовано електростанцій із використанням альтернативних джерел енергії, тим скоріше Україна відійде від традиційних джерел енергії, а значить і від ресурсної залежності, в тому числі й країни-агресора, та збільшить інвестиційні надходження до України.

Бізнес, пов'язаний з «зеленою енергетикою», для країни є досить вигідним, так як засновники стартапів у цій сфері отримуватимуть переваги у вигляді дотацій, пільг та високого прибутку. Але у довоєнний час у зелену енергетику вкладали кошти або вітчизняні підприємці, які мають зв'язки у вищих ешелонах влади, або іноземні інвестори. Утім, цей ринок в Україні активно розвивався і всім бажаним на ньому було достатньо місця. Держава мала лише контролювати процес формування ринку альтернативної енергетики, щоб не допустити монополізації.

На відміну від сонячних електростанцій, будівництво и підтримка роботи вітрових потребує менше затрат. Тому такі проекти у майбутньому, враховуючи кліматичні показники низки регіонів, можуть бути більш цікавими інвесторам з

обмеженим бюджетом. В той же час, слід врахувати, що не всі регіони України однаково ефективні для вітрової генерації енергії.

Ще одним цікавим трендом у довоєнний час було збільшення попиту на електромобілі. У післявоєнний час, використовуючи досвід багатьох європейських країн, це може мати логічне продовження. В свою чергу, такий розвиток подій сприятиме росту кількості заправних станцій для таких авто. Так, засновник Tesla Club Ukraine Назар Шимоне-Давід вважає, що тенденцією найближчого майбутнього є розміщення пристроїв для зарядки електромобілів у місцях громадського харчування, таких як кафе, ресторани тощо. Це своєрідна підказка для власників ресторанного бізнесу, як залучити більше клієнтів.

За прогнозом фахівців, до 2050 року використання традиційних джерел енергії значно знизиться і, в першу чергу, світ відмовиться від вугілля. Україна має слідувати глобальним тенденціям, постійно нарощуючи потужності альтернативної енергетики. В країні ще багато незайнятих ніш на ринку «зеленої енергії», а в поєднанні з високими цінами на «екологічну» електрику – це має стати перспективним напрямком інвестування для відродження та розвитку сучасної європейської країни.

Доступність суспільства до енергетичних ресурсів від відновлюваних джерел зменшить загальну національну енергозалежність, у тому числі непередбачуваність цін на енергоносії, що імпортуються.

Ще одною важливою перевагою розвитку альтернативної енергетики з використанням відновлювальних джерел енергії за прогнозом дослідників питань ефективної діяльності бізнесу відповідно до сучасного тренду «бізнес як зазвичай» (Business As Usual, BAU) – є скорочення викидів парникових газів до 2030 року більше, ніж на 18 відсотків.

ШЛЯХИ ВІДНОВЛЕННЯ ПОШКОДЖЕНИХ БОЙОВИМИ ДІЯМИ ТЕРИТОРІЙ

Адамів Степан Станіславович

старший викладач кафедри екології

Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і природокористування України «Бережанський агротехнічний інститут», Україна

Анотація. Після завершення військових конфліктів стає актуальним питання відновлення пошкоджених бойовими діями територій. В залежності від військових дій, зброї яка застосовувалась, часу тривалості бойових дій і характеристик територій на які був негативний вплив, можна визначити якими мають бути дії щодо їх рекультивації та скільки часу знадобиться щоб відновити пошкоджений ґрунт.

Заміновані ділянки, залишки техніки, хімічних речовин, продуктів горіння і високотоксичного палива істотно скорочують території господарського користування та завдають шкоди ґрунтовому середовищу і територіям проживання людини. Щоб означити наслідків війни, які нагадують про себе ще довгі роки, був запроваджений термін «відлуння війни». Таке відлуння може нагадувати про себе ще десятки а то й сотні років. Про аналізувавши дослідження багатьох вчених, можна зробити висновки, що для повного відновлення природного стану ґрунтового покриву, знадобиться дуже багато часу і ресурсів.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року вже завдало та продовжує завдавати величезної шкоди нашим громадянам, інфраструктурі та екологічному стану країни. Кожен день бойових дій додає сотні вирв на поверхні землі, живі мікроорганізми гинуть, ґрунт псуються, а поля стають непридатними для використання, принаймні до повного розмінування та відновлення поверхні.

Особливої актуальності набуває розмінування територій у період повоєнної відбудови об'єктів критичної інфраструктури, промислових об'єктів та об'єктів житлового фонду. Весь процес відновлення повоєнних територій має супроводжуватись гуманітарним розмінуванням відповідних територій, усуненням залишків як самих боєприпасів, так і залишків уражених ними цілей. Слід особливо звернути увагу на те, що масштаби застосування усіх видів артилерії складають від одиниць до десятків кілометрів, географічні координати їх рухомих і нерухомих цілей, їх номенклатура та розміщення відносно значущих елементів компонентів довкілля носять випадковий характер, значне різноманіття одиниць артилерійської зброї, боєприпасів до них, так і той факт, що дані про застосування артилерії та його результати складають таємницю у воєнний час і можуть бути втрачені і тому їх виявлення носитиме пошуковий характер і займає багато часу [1].

Кожна територія має бути вивчена і під кожен територію має бути запроваджена своя програма заходів із відновлення. Утім, доцільний та найпростіший шлях – це вилучення їх із сільськогосподарського обігу або іншого господарського використання, передача територій до природно-заповідного фонду.

В основному є два шляхи вирішення питання із територіями забрудненими після бойових дій. Перший шлях, це розмінувати територію, зробити заміри шкідливих речовин і з цього аналізу, якщо є перевищення норми забруднюючих речовин, покинути дану територію, зробити з неї заповідну зону та заборонаю відвідування. З часом сама природа себе очистить від токсичних речовин і стане

придатною для життя на цій території, можна буде вирощувати сільськогосподарські культури.

Після розмінування територій можна проводити відновлення ґрунтового середовища, яке може тривати дуже багато часу. Наприклад, для зменшення впливу на людей наслідків бойових дій, експерти української природоохоронної групи (UNCG) запропонували створити «червоні зони» на територіях, які зазнали значних пошкоджень конструкції та забруднення внаслідок вибухів боєприпасів. Якщо такі землі повернути сільському господарству, то продукція буде забруднена небезпечними речовинами, а якщо їх забудувати, то потрібно проводити дуже ретельне розмінування на великих територіях і неможливо буде гарантувати безпеку життя в такому місці [2].

Без втручання людини природа сама зможе відновлюватися, але цей процес займає дуже багато часу. Порухену вибухами ділянку можна залишити у спокої, і з часом там поступово відновиться рослинний покрив і родючість. Такий процес називається «натуралізація».

Наприклад, у Франції, де після Першої світової були створені «червоні зони», а люди звідти переселені. Площа понад 1200 км родючої землі в районі Верденської битви (1916 рік) була визнана французькою владою як «повністю розгромлена»: було введено сувору заборону доступу та ведення сільськогосподарських робіт там. Згодом шляхом очищення площу критично ураженої зони вдалося знизити до 100 км. Протягом довгих років без антропогенного впливу територія відновлюється, а воронки від вибухів стають частиною ландшафту. В'єтнамці після виводу американських військ творили у кратерах від авіаційних бомб водойми для розведення риб [3].

Другий шлях – рекультивація порушених земель. Рекультивація земель порушених внаслідок воєнних дій проводиться у два етапи: технічний і біологічний. Суть технічного етапу у підготовці територій для наступного цільового використання. Він полягає у плануванні, а також нанесенні ґрунтів або родючих порід на вирівняну поверхню. Біологічний етап – це комплекс заходів щодо відновлення родючості порушених земель. Він включає агротехнічні й меліоративні заходи, спрямовані на поновлення флори й фауни [39]. При цьому варто зазначити, що ці заходи передбачають на меті не тільки повернення та відновлення земель для сільськогосподарської діяльності, а й для лісогосподарського, рибного, комунального та промислового користування.

Технічний етап передбачає: зняття ґрунту і транспортування; ввіз ґрунту; засипання воронки, ліній укріплення, траншей; розбирання дерев'яних і залізобетонних конструкцій; засипання бліндажів ґрунтом з наступним плануванням; проведення протиерозійних заходів на еродованих ділянках і територіях, засипання ярів; планування поверхні і нанесення родючого шару з наступним збагаченням мінеральними й органічними добривами [4].

Біологічний етап слід починати з урахуванням наступних умов: особливостей мікроклімату; фізико-хімічних властивостей ґрунтів; природнього процесу само заростання.

У зв'язку з цим, можна використати наступні напрямки біологічної рекультивації:

- сільськогосподарська (відновлення порушених земель для використання їх під ріллю, луки, пасовища, сінокоси, ягідники, сади);
- лісогосподарська (створення на відновлюваних землях лісонасаджень, лісозахисних смуг, проти-ерозійні насадження, лісові розсадки, лісові культури).

Біологічний етап рекультивації включає: добір із числа місцевих видів флори асортиментів рослин, озеленення й створення найбільш продуктивних насаджень, регулювання само заростання в потрібному напрямку, лісомеліорація і фітомеліорація, розробка економічно ефективних способів створення фітоценозів [4].

Велику небезпеку для майбутніх насаджень, може становити великий вміст у ґрунті рухомого стану важких металів. Хоча видалення важких металів з ґрунту – це досить трудомістке та дороговартісне завдання. Перспективним підходом для цієї мети є заходи фіто екстракції, що використовують рослини, які мають мікроелементи-накопичувачі забруднювачів у своїх тканинах. Серед заходів детоксикації ґрунтів, забруднених речовинами воєнно-техногенного походження: внесення органічних добрив, використання природних і штучних сорбентів, застосування мінеральних добрив тощо. Кожен з цих методів має переваги та свій вплив на ґрунт.

На територіях, які планують використовувати під пасовища, необхідно зарівняти вирви, які утворилися після вибухів, і кілька років поспіль висівати суміш бобових і злакових трав.

У перший рік землю варто переорати й посіяти, а наступні роки – без оранки підсівати, «врізаючи» рядки. За можливості, ґрунт необхідно удобрювати відходами тваринництва, перегноєм, мінеральними добривами. Для поліпшення процесів ґрунтоутворення під оранку перед першим посівом вносять біопрепарат на основі комплексу мікроорганізмів. Їхнє використання сприятиме відродженню корисної мікрофлори в землі й поліпшить стан рослин, розвиток їхніх кореневих систем, що особливо важливо для формування структури ґрунту [5].

Для швидшого відновлення екологічного стану ґрунтового покриву багато вчених проводять дослідження в цьому напрямку. Наприклад, колектив учених з навчально-наукового центру «Інститут ґрунтознавства та агрохімії» імені О.Н. Соколовського, розробив шляхи фіто меліорації та ремедіації деградованих ґрунтів способом вирощування такої культури як міскантус гігантський. Це така культура, яка вилучає або фільтрує значну частину вуглецю в кореневій системі, частка якої поступово перетворюється на гумус. Тобто покращує властивості ґрунту та забезпечує відтворення його родючості. Також в Україні було розроблено спосіб вирощування сільськогосподарських культур на ґрунтах, які є забрудненими. Цей спосіб передбачає передпосівну обробку ґрунту та насіння шляхом покриття посівного матеріалу особливим розчином, в склад якого входять: мінеральні добрива, поживні речовини, антибактеріальні препарати, а також засоби від шкідників [6].

Якщо територію планують використовувати під посіви сільськогосподарських культур, то потрібно зарівняти вирви й переорати. В ідеалі – зробити найпростіший аналіз ґрунту пошарово – через кожні 20 сантиметрів до глибини в один метр, щоб зрозуміти, чи забезпечена земля рухомими формами азоту, фосфору, калію, і яка реакція середовища (рН). Відповідно до результатів аналізу, потрібно в нести мінеральні добрива, та доцільно й органічні. Також необхідно обов'язково збагатити мікробіоту ґрунту біопрепаратами й повторювати це щороку. Висівати 1-3 роки поспіль суміш з ячменю й еспарцету як вирівнювальний посів. Якщо на рослинах будуть помітні ознаки хвороби, то варто звернутися до фахівців-біологів [6].

У ході бойових дій та військових конфліктів відбувається перевищення меж використання природних умов і ресурсів територій, використання оточуючого середовища як вмістилища «відходів» та побічних продуктів військових дій, що становить загрозу основам життя людини та інших живих організмів і можуть накопичуватися у ґрунтовому середовищі.

Унаслідок випадання атмосферних опадів утворюються зливові, талі, стічні води, що стікають з територій військових містечок, полігонів, забруднені сміттям, різноманітними відходами, у тому числі нафтопродуктами і іншими хімічними (токсичними) речовинами, таким чином забруднення розноситься на значні території і має негативний вплив на екологічний стан ґрунтового покриву. Найбільше забруднені зливові стічні води потрапляють з територій автопарків, заправних пунктів, складів, баз, котельні, майданчиків ремонту та обслуговування техніки, з об'єктів, на яких може мати місце забруднення ґрунту нафтопродуктами та іншими відходами шкідливих речовин. Тому такі об'єкти повинні в першу чергу бути облаштовані зливовою каналізацією [7].

Якщо територія з вирвами ще й забруднена залишками нафтопродуктів, шлаків тощо, то після вирівнювання потрібно обов'язково відібрати проби ґрунту. Важливо в такому випадку визначити вміст токсичних сполук у верхньому шарі землі та можливість використання цієї території для вирощування сільськогосподарських культур. Але, щоб не втрачати час, під оранку слід в нести біопрепарат і посіяти суміш бобових і злакових трав. Подальші рішення про відтворення родючості ґрунту і використання ділянки слід ухвалювати, залежно від результатів аналізу.

Наприклад, для очищення ґрунтів від важких металів можна застосовувати наступні заходи:

1. Якщо ґрунт кислий – проводять вапнування; якщо лужний – гіпсування. Це переведе важкі метали в малорухомі форми й вони не зможуть проникати через кореневу систему в рослину та плоди.

2. У ґрунти вносять органічні іонообмінні речовини, такі як гранули полістиролу, цеоліти.

3. В перші роки початку рекультивації на таких полях висаджують культури, які не здатні до накопичення важких металів, технічні культури (бавовну, льон) і постійно ведуть моніторинг фізичних та хімічних властивостей ґрунтів [8].

Беручи до уваги всю серйозність та небезпеку ситуації, що склалася, в Україні вже шукають шляхи вирішення проблеми забруднення ґрунтів внаслідок війни. Фахівці зайняті розробкою інструментарію та механізмів, впровадження яких дозволить мінімізувати наслідки воєнних дій у подальші роки.

Висновки. Військові дії загрожують не тільки населенню, але є великою загрозою для довкілля загалом. Кожен конфлікт супроводжується проведенням активних бойових дій, рухом важкої техніки, будівництвом фортифікаційних споруд, такі дії в свою чергу пошкоджують ґрунтовий покрив. І призводять до деградації ґрунту, зменшенням рослинного покриву а це посилює ерозію (водну і вітрову).

У результаті детонації ракет та артилерійських снарядів окислюються навколишні ґрунти, деревина, конструкції та утворюється численний ряд хімічних речовин органічного та неорганічного походження. При цьому утворені вирви різного розміру, що призводить до порушення природної цілісності генетичних горизонтів ґрунтів та будови верхньої частини материнських порід, відбувається їх забруднення важкими металами (Pb, Cu, V та ін.), сполуками сірки і радіоактивними речовинами, що суттєво впливає на погіршення фізико-хімічних та агрохімічних характеристик верхніх шарів ґрунту, зниження їх біологічної активності та падіння родючості.

Відновлення природного середовища потребує, перш за все, науково - обґрунтованого екологічного оцінювання впливу військової діяльності на природні ресурси. Воно має базуватися на принципах екологічної системології, яка передбачає вивчення екосистем різного рівня організації і спеціалізації, а також враховувати

короткострокові і довготермінові наслідки та ризики. Результати всебічного оцінювання дадуть можливість розробити дієві способи і технології відновлення природних ресурсів, пошкоджених внаслідок збройного конфлікту.

Список використаних джерел:

1. Плахотнік О.В. & Шваб В.К. (2010). *Основи загальної та військової екології*. навчальний посібник. Київ: ТОВ «Інфодрук».
2. Пацева І.Г., Алпатова О.М., Демчук Л.І., Кірейцева Г.В., & Левицький В.Г. (2022). Сучасний стан навколишнього природного середовища в умовах впливу війни. *Екологічні науки: науково-практичний журнал Державного університету «Житомирська політехніка»*, 4 (43), 19-22
3. Литвак В.М. (1998). Охорона природного середовища у Збройних Силах України. *Навчальний посібник. Варта. Київ*, 208 с.
4. Макаренко Н.А., Строкаль В.П., Бережняк Є.М., Бондарь В.І., Павлюк С.Д., Вагалюк Л.В., Наумовська О.І., Ладика М.М., & Ковпак А.В. (2022). Вплив російської воєнної агресії на природні ресурси України: аналіз ситуації, методологія оцінювання. *Наукові доповіді НУБіП України*, 4 (98). 1-31.
5. Чумаченко О., Кривов'яз Є., & Колганова І. (2020). Відновлення забруднених боєприпасами земель: техніко-економічні та екологічні аспекти. *Економіка природокористування і сталий розвиток*, 8 (27). 79-86
6. Нікітченко І.В., Прокопенко Н.Ю., & Шведчикова І.О. (2022). Вплив військових конфліктів на навколишнє середовище та екологію. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені В. Даля*, 4 (274). 153-155
7. Гулянський Р.А., Кальван Х. Є., Ковалевський Ю. Н., & Мазанов Б. К. (1989). *Захист населення від сучасної зброї*. Рига: Авотс.
8. Війна в Україні знищує ґрунти – як врятувати мертві землі. Вилучено з <https://superagronom.com/blog/925-viyna-v-ukrayini-znischuye-grunti--yak-vryatuvati-mertvi-zemli> (дата звернення 14.04.2024).

СЕКЦІЯ XIV. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СИСТЕМИ

ВИБІР ОЗНАК ДЛЯ МАШИННОГО НАВЧАННЯ В ГАЛУЗІ «РОЗУМНОЇ» ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Волинець Леонід Васильович

здобувач вищої освіти

факультету комп'ютерно-інформаційних систем і програмної інженерії
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

Гарматюк Назар Андрійович

аспірант 2-го курсу кафедри комп'ютерних наук

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

Дуда Олексій Михайлович

ORCID ID: 0000-0003-2007-1271

канд. техн. наук, доцент кафедри комп'ютерних наук

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

Вибір ознак є важливим етапом процесів у машинного навчання для потреб «розумної» охорони здоров'я. Він потребує якісного відбору підмножини ознак із заданого набору чи колекції даних та призначений для покращення точності інформаційних та математичних моделей, зменшення часу навчання програмно-алгоритмічних засобів та зменшення ризику її надмірного навчання. У галузі «розумної» охорони здоров'я вибір ознак може використовуватися для зменшення розмірів наборів та колекцій даних, підвищення показників керованості процесів аналітичного опрацювання. Це може призвести до покращення точності класифікації, оскільки програмно-алгоритмічна модель може продемонструвати кращі результати навчання на меншому наборі даних. Водночас, якісно проведений вибір ознак дає змогу зменшити час навчання моделі та знижує ризик її надмірного навчання.

Автори [1] описують оригінальний підхід до формування процесів вибору ознак в галузі «розумної» охорони здоров'я при розробці ліків. На початковому етапі для визначення ключових дискримінаційних ознак використовуються грубі підходи на основі наборів та колекцій даних, зокрема:

- вибір ознак на основі швидкого зменшення набору;
- вибір ознак на основі матриці розрізнення;
- ентропійний вибір ознак.

Використання зазначених алгоритмів дає можливість зменшити кількість ознак для покращення продуктивності класифікації та скоротити загальний час класифікації.

Автори [2] проаналізували методи вибору ознак, що використовуються в різних галузях, насамперед для роботи з великими за обсягом наборами та колекціями

даних. При цьому було розроблено ряд практичних рекомендацій для вибору ознак на основі метаевристичних алгоритмів, що покращують результатів вибору ознак і дають можливість подолати обмеження класичних підходів. В [3] описано вимоги систем на основі машинного навчання щодо вибору ознак. Ефективність таких систем значно залежить від релевантності задіяних функціональних наборів та мети. Вибір ознак є недетермінованою складною задачею поліноміального часу, оскільки існує розлога множина альтернативних рішень, для обширного простору функцій. Зокрема в [3] для вибору ознак описано новий підхід, що сформований на основі оптимізації рою декількох популяцій частинок.

У [4] досліджено метаевристичні алгоритми, що використовуються для визначення важливих характеристик та підвищення продуктивності процесів аналітичного опрацювання великих за розміром наборів та колекцій даних при створенні високоефективних систем видобування знань. При цьому вибір ознак розглядається як важливий етап попередньої обробки наборів та колекцій даних, який допомагає уникнути ефекту високошумних та непослідовних аналітичних функцій при формуванні математичної моделі. Однак при використанні набору даних одночасно з декількома функціями на основі алгоритмів машинного навчання погіршується ефективність через обширний простір можливих рішень. У [5] для підвищення точності класифікації використано оригінальну методику зменшення розмірності, що базується на моделі процесу оптимізації розчинності газу Генрі для вибору важливих ознак. У [6] описано ряд підходів щодо вибору ознак та виконано перевірку їхньої ефективності.

Автори в [7] висунули припущення, що засновані на обгортці методи вибору ознак привертають більше уваги дослідників завдяки активному використанню алгоритмів навчання для вибору значущих ознак. У [8] описано представлено підхід на основі метаевристичних алгоритмів з використанням обгортки при виборі ознак для оцінювання активності хімічних сполук. При цьому подано порівняння алгоритму рою сальп (SALP) з множиною метаевристичних алгоритмів, зокрема, з алгоритмом оптимізації моли-полум'я (англ. Moth Swarm Algorithm, MSA), алгоритмом оптимізації коника (англ. Harmony Search Algorithm, HS) та алгоритмом синус-косинус.

У [9] описано класифікаційні підходи:

- Харіс Хоук оптимізація за допомогою опорних векторних машин;
- вибір ознак на основі методу k-найближчі сусідів.

У [10] подано опис аналітичних стратегій процесу «розумного» вибору ліків на основі автоматизованого відбору особливостей медичних препаратів та інтелектуального обґрунтування важливості хімічних дескрипторів. Вибір ознак для задач машинного навчання в галузі «розумної» медицини можна вважати багатоцільовою задачею оптимізації шляхом зменшення кількості вибраних ознак та підвищення точності аналітичних програмно-алгоритмічних засобів.

Проаналізовані методи вибору ознак можуть ефективно використовуватися для підвищення точності алгоритмів класифікації, зменшення часу виконання процедур машинного навчання та зменшення ризику їх надмірного навчання. Однак важливо визначити метод, найбільш відповідний для конкретного набору чи колекції даних та задачі вибору ознак. При цьому слід враховувати розмір набору чи колекції даних, складність задачі та доступні ресурси. Вибір ознак є важливим інструментом для підвищення ефективності моделей машинного навчання, що використовуються в галузі «розумної» охорони здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Singh, Narinder, et al. HSSAHHO: a novel hybrid Salp swarm-Harris hawks optimization algorithm for complex engineering problems. *Journal of Ambient Intelligence and Humanized Computing* 14.9 (2023): 11569-11605.
2. Mohamed AE, Dalia Y (2021). Automatic selection of heavy-tailed distributions-based synergy henry gas solubility and harris hawk optimizer for feature selection: case study drug design and discovery. *Artif Intell Rev* 54:1–46.
3. Kılıç, F, Kaya Y, Yildirim S (2021). A novel multi population based particle swarm optimization for feature selection. *Knowledge-Based Syst* 219:106894.
4. Nabil N, Houssein Essam H, Kashif H (2020). An efficient henry gas solubility optimization for feature selection. *Expert Syst Appl* 152:113364.
5. El-Shorbagy, Mohammed A., et al. *Advances in Henry Gas Solubility Optimization: A Physics-Inspired Metaheuristic Algorithm With Its Variants and Applications*. IEEE Access (2024).
6. Thanarajan, Tamilvizhi, et al. Eye-Tracking Based Autism Spectrum Disorder Diagnosis Using Chaotic Butterfly Optimization with Deep Learning Model. *Computers, Materials & Continua* 76.2 (2023): 1777.
7. Chen, Shuangshuang, and Wei Guo. Auto-encoders in deep learning—a review with new perspectives. *Mathematics* 11.8 (2023): 1777.
8. Kassaymeh, Sofian, et al. An enhanced salp swarm optimizer boosted by local search algorithm for modelling prediction problems in software engineering. *Artificial Intelligence Review* 56.Suppl 3 (2023): 3877-3925.
9. Houssein EH, Hosney ME, Oliva D, Mohamed WM, Hassaballah M (2020). A novel hybrid harris hawks optimization and support vector machines for drug design and discovery. *Comput Chem Eng* 133:106656.
10. Mohamed AE, Moemen Yasmine S, Ella HA, Shengwu X (2020). Toxicity risks evaluation of unknown fda biotransformed drugs based on a multi-objective feature selection approach. *Appl Soft Comput* 97:105509.

КЛЮЧОВІ ПРИНЦИПИ GROWTH HACKING

Мар'їн Сергій

кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри програмної інженерії
Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Мар'їна Олена

доктор наук із соціальних комунікацій, доцент, завідувач кафедри цифрових
комунікацій та інформаційних технологій
Харківська державна академія культури, Україна, Харків

Розвиток стартап-проектів давно став повсякденним явищем. Вони створюються у найрізноманітніших сферах навколо інноваційних креативних ідей, які пов'язані з запуском нової продукції або наданням нових цікавих споживачам послуг. Стартапами опікуються компанії та окремі підрозділи, які забезпечують їх старт, функціонування, переорієнтацію чи масштабування, стрімкий ріст, посилення впливу на споживачів, збільшення фінансових прибутків при мінімізації маркетингових затрат на просування на ринку, диверсифікацію в його нові сегменти, залучення та утримання споживацької аудиторії тощо.

На жаль, більшість стартапів припиняють свій власний розвиток та, з часом, взагалі припиняють своє існування. Загальний обсяг подібних підрозділів доволі високий. Зокрема, Forbs наводить наступну статистику: в середньому 90% стартапів припиняють своє існування, близько 1% - досягають успіху та на базі їх створюються достатньо відомі компанії, наприклад українські Depositphotos, Preply, GitLab, BetterMe та багато інших. Останні 9% - існують, але не виправдовують витрачених на їх створення зусиль. За кордоном ця ситуація краща, та це пов'язано із залученням спеціалістів з Growth Hacking. Профіль їх діяльності до тепер залишається дискусійним як в науковому світі, так і серед практиків. Концептуально основним завданням Growth Hacking-фахівця є створення умов стрімкого росту компанії, але стратегії і тактики, підходи та засоби, які вони використовують, весь час змінюються та залежать від характеру компанії.

Серед ключових принципів Growth Hacking є:

1. Орієнтація на дані. Використання даних для ефективного прийняття рішень та виявлення можливостей росту компанії. Аналіз поведінки користувачів (customer journey), метрик конверсії та інших ключових показників.

2. Експерименти та ітерації. Проведення маркетингових досліджень та експериментів, тестування для перевірки нових ідей, тактик і стратегій. Швидкі ітерації та коригування на основі отриманих даних.

3. Продуктова орієнтованість. Інтеграція стратегій Growth Hacking безпосередньо у розробку продукту. Фокус на створенні продукту, який сам собою здатний стимулювати росту.

4. Креативність та інновації. Пошук нетрадиційних та креативних способів привернення уваги, методів впливу та утримання користувачів. Використання інновацій для відкриття нових каналів зростання.

5. Фокус на утриманні. Зосередженість не лише на залученні потенційних користувачів, а й на утриманні та поверненні реальних. Створення стратегій підвищення лояльності споживачів.

6. Цифровий маркетинг, вірусний маркетинг і мережевий ефект. Створення продуктів або послуг, які мотивують споживачів ділитися інформацією про них з

іншими. Використання позитивних мережевих ефектів стимулювання органічного зростання. Зменшення витрат на залучення нових аудиторій споживачів.

7. Визначення точок зростання компанії. Ідентифікація ключових точок воронки продажів та фокус на їх оптимізації. Пріоритет на етапах, які можуть привести до найбільшого ефекту зростання.

8. Масштабування успішних практик та стратегій після їхньої перевірки на невеликих масштабах. Поширення успішних методів на процеси диверсифікації на нові ринки або сегменти ринку чи потенційні аудиторії.

9. Згуртована команда та кросфункціональність. Робота та ефективна взаємодія зі згуртованою командою, що поєднує фахівців з маркетингу, продуктової розробки, аналітики та інших. Колегіальне прийняття рішень та колективна відповідальність за результати зростання.

Отже, Growth hacking — надзвичайна динамічна технологія, яка розвивається під впливом тенденцій розвитку цифрового простору та зворотної реакції на них зі сторони ринків та аудиторій споживачів. Фактично спеціаліст з Growth Hacking має володіти знаннями та ефективно застосовувати компетентності з класичного маркетингу, комплексу цифрового маркетингу та просування в цифровому середовищі, програмування та фронтенд-розробки, вебскрапінгу та аналітики даних, прогнозування, моделювання, організаційної та операційної ефективності тощо. Спеціаліст з Growth Hacking не обов'язково має бути експертом у цих областях, проте має оперувати мінімально необхідними знаннями у цих сферах, креативно та творчо мислити, щоб знайти та забезпечити шляхи вибухового зростання компанії там, де його ніхто не шукає.

ПАТЕРН РЕАЛІЗАЦІЇ ШАРУ ДОСТУПУ ДО БАЗИ ДАНИХ В РОЗПОДІЛЕНІЙ СИСТЕМІ

Амонс Олександр Анатолійович

канд.техн.наук, доцент каф. Інформаційних систем та технологій

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», м. Київ, Україна

Вступ. В наш час майже кожна велика програмна система має розподіленість. Якщо взяти побудову хмарної системи, то при проектуванні архітектури під хмарний застосунок, який буде розташовано в Microsoft Azure або AWS обов'язково будуть враховуватися вимоги від цих платформ інакше систему буде неможливо розгорнути в цих хмарних середовищах. Microsoft Azure та AWS самі по собі вже є розподіленими системами, тому вони і накладають специфічні вимоги на системи що будуть розгорнуті на цих платформах. Розгортання систем в цих хмарах дає багато переваг, наприклад, автоматичне масштабування при зростанні навантаження, вам не потрібно підтримувати та обслуговувати апаратну частину.

При проектуванні архітектури розподіленої системи, розподіленість може бути реалізована на різних рівнях [1, 2]. В роботі будемо розглядати розподілені системи на рівні програмних систем.

Постановка проблеми. Якщо розглядати мікросервісну архітектуру, то система будується із багатьох сервісів, які або виконують запити одна до одної, або обмінюються повідомленнями через черги [1]. Прикладом таких черг є Rabbit MQ, Kafka або Service Bus в Microsoft Azure [3]. В більшості випадків така архітектура використовується для побудови розподіленої системи де клієнтами є Web-клієнти, або мобільні додатки які працюють як тонкий web-клієнт. В таких випадках розподіленість повністю підтримується на серверній стороні за рахунок SOA або мікросервісної архітектур. При цьому кожен сервіс має свій шар доступу до даних і розподіленість реалізується або на рівні БД, коли використовуються розподілені БД, або на рівні бізнес-логіки за рахунок викликів до інших web-сервісів [4, 5].

Підсистеми конвертації об'єктних даних в реляційні для збереження в БД, та в зворотному напрямку, з записів в таблицях БД в об'єкти, називаються ORM (Object-relational mapping, Об'єктно-реляційна проєкція) [4, 5]. Існуючі універсальні ORM, які використовуються в системах вони не підтримують розподіленість, вони працюють з БД на отримання, збереження або оновлення даних.

Інший підхід до побудови розподілених систем з товстим клієнтом. Так як такі клієнти мають свою бізнес-логіку, та як правило мають свою структуру файлів або локальної БД для кешування даних отриманих з сервера. Прошарок доступу до даних на серверній стороні реалізується одним чином, а на клієнті реалізується свій підхід до отримання даних.

При цьому шари даних дублюються для сервера та клієнта: свій набір класів представлення сутностей на серверній стороні та клієнтській. Ці класи при цьому практично ідентичні. Відмінності, як правило лише в назвах простору імен, і в результаті, в повних назвах класів. Також частково дублюється бізнес-логіка на клієнті та сервері і логіка в роботі ORM.

В результаті є ряд проблем які з цим пов'язані:

- коли додається нова сутність виникає ціла послідовність класів, які потрібно продублювати і зробити повторну реалізацію на клієнтській або серверній стороні (в

залежності де перша реалізація була зроблена). Як результат збільшується обсяг роботи програміста.

- для кожної нової сутності потрібно реалізувати механізми передачі об'єктів між сервером та клієнтом. Така реалізація робиться по аналогії з вже існуючою реалізацією для інших сутностей, що теж є неявним дублюванням коду.

- при пошуку та виправленні помилки потрібно не забути також виправити аналогічну помилку на іншій стороні (клієнти або сервері).

Патерн реалізації доступу до БД в розподіленій системі

Пропонується для реалізації шару роботи з БД патерн, що враховує розподілену роботу системи. Діаграма класів патерну представлена на рисунку 1.

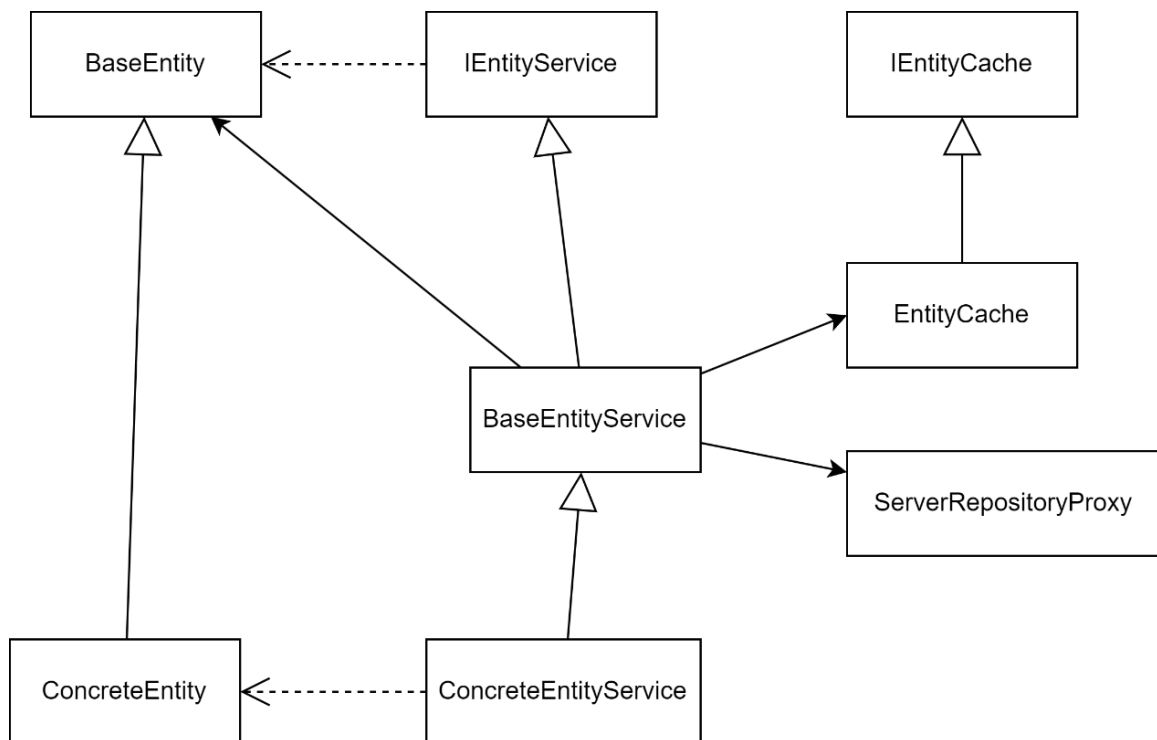

Рис. 1. Патерн ORM з підтримкою розподіленості

Клас BaseEntity є базовим для всіх сутностей.

Інтерфейс IEntityService – це базовий інтерфейс для отримання або збереження об'єктів.

BaseEntityService – базова реалізація сервісу для роботи з сутностями. Від цього класу будуть наслідуватися сервіси по роботі з конкретними сутностями. Базовий клас реалізує роботу з кешем і перед завантаженням даних з сервера він перевіряє наявність даних в кеші. Якщо цей сервіс відпрацьовує на серверній стороні, то робота з кешем відключається.

ServerRepositoryProxy – клас що організовує звернення з клієнта до аналогічного сервісу на серверній стороні.

ConcreteEntity – клас конкретної сутності, наприклад, Person.

ConcreteEntityService – клас конкретного сервіса для роботи з сутністю, наприклад, PersonEntityService.

Висновки. Запропонований патерн реалізації ORM з підтримкою розподіленості дозволяє реалізувати базову логіку і потім при розробці функціональної частини будуть реалізовуватися лише по два класи для конкретних сутностей. При чому клас

ConcreteEntityService як правило буде наслідувати базовий клас та майже не буде мати специфічних методів у цьому класі.

Таким чином на початку розробки потрібно більше зусиль на реалізацію цього патерну в системі. Але в подальшому додавання нових сутностей буде зводитися лише до створення класу сутності та конкретного сервісу для роботи з ним. Основні проблеми з дублюванням та написанням повторюваного коду при використанні даного патерна в розробці розподілених систем з десктопними клієнтами нівелюються.

Список використаних джерел:

1. Brendan Burns. Designing Distributed Systems: Patterns and Paradigms for Scalable, Reliable Services 1st Edition., O'Reilly, 2017
2. Buyya R., Calheiros R. N., Li X. "Autonomic cloud computing: Open challenges and architectural elements". 2012 Third International Conference on Emerging Applications of Information Technology (EAIT), 2012, pp. 3–10. (doi: 10.1109/EAIT.2012.6407847)
3. Gregory Green. RabbitMQ vs Kafka: How to Choose an Event-Streaming Broker. URL: <https://tanzu.vmware.com/content/blog/rabbitmq-event-streaming-broker> (date of the view 12.04.2024)
4. Rahul Awati. object-relational mapping (ORM). URL: <https://www.theserverside.com/definition/object-relational-mapping-ORM> (date of the view 12.04.2024)
5. Ambler S. W. "Mapping Objects to Relational Databases: O/R Mapping In Detail", Ambyssoft Inc., 2010

СЕКЦІЯ XV. ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ НА УРОКАХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Жданюк Олена Сергіївна

Викладач англійської мови, спеціаліст першої категорії
*Красноградський педагогічний фаховий коледж Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Україна*

Тракун Марина Миколаївна

Викладач німецької мови, спеціаліст вищої категорії
*Красноградський педагогічний фаховий коледж Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Україна*

Необхідність візуалізації навчальної інформації обумовлена особливостями мислення сучасного здобувача освіти, а саме: здатністю до швидкого переключення уваги та до швидкої обробки інформації; переважання сприйняття графічної інформації, і водночас, непристосованість до сприйняття лінійної й однорідної інформації, в тому числі великої кількості текстів. В умовах дистанційної освіти використання візуалізації у навчальному процесі стає невід'ємною частиною.

Для вивчення іноземної мови дуже поширене використання сучасних форм візуалізації навчального матеріалу: опорні конспекти, фрейми, логічно-символьні моделі, блок-схеми, граф-схеми, динамічні моделі, ментальні карти, інтерактивні стрічки часу, інтернет-меми, хмари тегів. Деякі з них є дуже популярними та найчастіше використовуються у навчальному процесі.

Визначення та обґрунтування умов ефективного використання візуальних засобів навчання, які допомагають розвивати креативне, асоціативне та критичне мислення, пам'ять й увагу школярів на заняттях англійської мови, а також дозволяють зробити процес навчання цікавішим і результативнішим.

Гіфки та соціальні мережі. Оригінальний засіб осучаснення образів класиків світової та української літератури. Ви можете створити профіль письменника у соцмережі або уявне онлайн-листування двох митців, чи навіть розробити тематичні гіфки та емоджі. Це зовсім просто та водночас дуже цікаво. Проведення уроків у такому форматі дозволить школярам під час навчання використовувати зручні онлайн-інструменти, а також виявити власні творчі здібності та зробити видатних особистостей з підручника трошки ближчими! [1]

Інтелект-карти. Це універсальний спосіб організації інформації, адаптований для максимально продуктивного сприйняття мозком. Технологія вчить мислити у новій площині, залучаючи до активної роботи обидві півкулі мозку. Думки та висновки викладаються у зручному форматі, з довільним додаванням малюнків та інших допоміжних елементів. Найпопулярніша схема містить декілька складових: ключові слова з теми, графічні зображення, стрілки, що поєднують між собою різні блоки. Все це покликано формувати інтуїтивне сприйняття інформації.

Інтернет-меми. Це будь-яка інформація, подана лаконічно і дотепно, щоб привернути увагу користувачів інтернету. Вона відтворює певне ставлення до подій чи обставин. Найпопулярнішими є інтернет-меми у форматі зображення із влучним жартівливим текстовим поясненням. Тривалий час вважалося, що їх використовують у мережі тільки з розважальною метою, проте доведено, що у навчанні вони теж є доволі ефективними. Принципи створення інтернет-мемів: інформаційний складник (в основі мему може бути певна фраза, спірне питання, формула, афоризм тощо); емоційний складник (сенс мему – гумор, емоційна близькість поєднання зображення та текстового складника); парадокс, новий сенс загальновідомого (доцільно використовувати гру слів, оксюмори, метафори чи переносне значення слів, тобто ситуації, коли певне словосполучення набуває нового нетипового значення).

Лепбук. Це саморобна інтерактивна папка чи зошит, де збираються і яскраво оформлюються різноманітні пізнавальні матеріали з певної теми, що вивчається. Головна перевага лепбука в тому, що він створюється власноруч і оформлюється за власним смаком - з додаванням різноманітних рухливих деталей, кишеньок, конвертиків, міні-книжечок чи інших елементів. Це дозволяє структурувати інформацію, активно долучатися до навчального процесу і виявляти творчі здібності школярів. Завдяки цьому процес пізнання стає дійсно захопливим![2]

Ментальні карти (інтелект-карти) – спосіб зображення процесу загального системного мислення за допомогою схем, який використовується для створення, візуалізації, структуризації та класифікації ідей, а також як засіб для навчання, організації, вирішення завдань, ухвалення рішень, при написанні наукових публікацій тощо. Використання ментальних карт на заняттях сприяє: унаочненню та презентації навчальних матеріалів; швидкому опрацюванню великих об'ємів інформації; зручному запам'ятовуванню основних термінів, понять, формул тощо.

Інтерактивні стрічки часу – інтернет сервіси призначені для відображення історичних подій із додаванням фото, аудіо та відеоматеріалів. Переваги інтерактивних стрічок часу: нову інтерактивну стрічку часу можна створити в 4-5 кроків; для її створення можна імпортувати дані з Google Maps, YouTube, Google Docs тощо; сервіс має інтуїтивно зрозумілий інтерфейс; значний діапазон налаштувань фону, кольорів, форматів доданих матеріалів, розміщення та відображення інформаційних блоків; у більшості випадків, окрім власного проекту, можна у вільному доступі переглядати розроблені проекти, які були створені іншими користувачами; створену часову стрічку можна експортувати в найбільш популярні соціальні мережі, вбудовувати у власний сайт або завантажувати файл в одному із багатьох доступних.[3]

Хмара тегів (хмара слів, або зважений список, представлена (-ий) візуально) – це візуальне подання списку категорій (або тегів, також званих мітками, ярликами, ключовими словами, тощо). Теги найчастіше являють собою окремі слова та важливість кожного ключового слова позначається розміром шрифту або кольором. Таке подання зручне для швидкого сприйняття і розподілу термінів за популярністю. Переваги використання хмари слів у навчанні пов'язані з тим, що: готову хмару тегів можна запропонувати студентам або дати можливість їм самостійно її скласти до теми чи змістового модуля; хмару тегів можна використовувати як опорний концепт; можна використовувати для перевірки, контролю та самоконтролю знань

Мультимедіа-наочність – це змодельована з навчальною метою інтерактивна композиція з мультимедіа-образів та гіпертексту, що містить компоненти мультимедіа-візуалізації: візуальний ряд, звуковий ряд, комп'ютерне відео. Основні властивості мультимедіа-наочності: гнучкість, адаптивність до користувача,

інтерактивність, когнітивність, інсценоване подання інформації, синтезоване середовище, сучасність, яка підвищує інтерес до такого виду діяльності.

Навчальна мультимедіа-презентація – це цифрове представлення навчального матеріалу, в якому зміст навчальної інформації подається у вигляді слайдів в інтерактивній мультимедіа-формі, які об'єднані певною темою й єдиним дизайном; темпом демонстрації яких керує викладач, супроводжуючи відеослайди коментарями, поясненнями тощо. Навчальний матеріал в мультимедіа-презентації подається в формі мультимедіа-представлення, яке розраховане на інтелектуальне й емоційне сприйняття.

Переваги мультимедійних навчальних занять: допомагають засвоїти базові знання з предмета, систематизувати засвоєні знання, сформувати навички самоконтролю та мотивацію до навчання в цілому. Враховуючи сучасні умови навчання під час дистанційної освіти, дуже зручно використовувати у навчальному процесі різноманітні засоби візуалізації на уроках з іноземної мови. Їх використання не тільки покращує процес навчання, а й мотивує учнів до навчального процесу.

Список використаних джерел:

1. <http://school130.org.ua/education/documents/kyzmenko.pdf>
2. <https://college.nuph.edu.ua/>
3. <https://naurok.com.ua/post/9-priyomiv-vizualizaci-dlya-vikoristannya-na-uroci>

КОВІД НЕОЛОГІЗМИ (НА МАТЕРІАЛІ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ)

Липак Ірина Андріївна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету української та іноземної філології

Дрогобицький державний університет імені Івана Франка, Україна

Вступ. Неологізми є невід'ємною частиною живої мови, відображаючи сучасні тенденції, явища та потреби суспільства. Ці нові слова та вирази виникають внаслідок певних світових та регіональних подій. Їхня поява підтверджує постійну еволюцію мови та адаптацію до нових реалій. У мовознавстві для означення нових лексичних одиниць, які з'являються в мові, використовується термін "новотвір" (англ. coinage). Іншими синонімічними поняттями є "лексична інновація" та "неологізм".

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У своїй роботі мовознавець Ю. А. Зацний зауважує, що визначення неологізму як слова або виразу для позначення нового поняття є неповним. Він вважає, що ця дефініція не враховує деякі типи інновацій, такі як нові предмети або явища з декількома назвами, рідко вживані лексичні одиниці, які раніше мали обмежене застосування в певних сферах, таких як терміни або жаргонні вислови [2]. Тому неологізмом він називає мовну одиницю, нову за формою або за змістом, або і за формою, і за змістом [3]. До прикладу, Т. Шиппан класифікує неологізм як новий лексичний елемент, який у своїй формі до певного моменту часу ще не був присутній у певній мові [7]. З історичної точки зору, поняття "новизни" у визначенні неологізму не є абстрактним або безперервним. Це означає, що термін "новотвір" стосується часового моменту, коли слово стає частиною мови, але раніше воно не використовувалось. Оскільки мова постійно змінюється, спільнота мовців є ключовим фактором у виявленні та зафіксованні інноваційних процесів. У деяких випадках визначення неологізму може бути суб'єктивним, залежно від почуття "новизни", що викликає в слова.

Викладення основного матеріалу. Сучасна англійська мова налічує три способи утворення нових слів, а саме [6]:

- Фонологічний шлях формування неологізмів - це процес, за якого нові слова створюються шляхом комбінації звуків, часто з використанням звуконаслідувальних виразів. Цей спосіб часто вживається в американському сленгу.
- Запозичення також є джерелом формування нових слів. Англійська мова активно збагачується завдяки запозиченням з різних мов.
- Морфологічний спосіб формування неологізмів включає:
  - Використання афіксів
  - Складання слів
  - Конверсію
  - Скорочення

Морфологічний метод формування неологізмів є найбільш поширеним, оскільки лише афіксальні одиниці становлять 24% всіх новоутворень і, у невеликій мірі, уступають складним словам. Проте, ніколи раніше в історії англійської мови кількість афіксів не була такою різноманітною та обширною, як у наш час. Похідне слово, так само як і складне, характеризується деталізацією та наявністю внутрішньої семантики. [1].

У як англійській, так і українській мові існують три типи новоутворених слів: власне неологізми, семантичні інновації та трансномінації. Саме під час пандемії найбільша кількість нових слів була створена саме у формі власних неологізмів, оскільки їх головна мета полягала в позначенні нових явищ і реалій, що з'явилися вперше. Один з таких неологізмів - "COVID-19", утворений за допомогою скорочення від "COrona Virus Disease 2019". Інша назва вірусу - SAR-COV-2, також утворена за допомогою скорочення від "Severe Acute Respiratory Syndrome-related coronavirus 2". Навколо цих термінів з'явилися нові слова, які відображають різні аспекти життя в умовах пандемії. За допомогою морфологічного словотворення були створені неологізми, де перший компонент - "covid", а другий - зазвичай вже існуюче слово [5]. Urban dictionary зафіксував виникнення таких слів, як "covid cowboy" (індивід, що свідомо поширює захворювання); "covid belly" (надмірна вага внаслідок карантину); "covid crazy" (особа, яка серйозно переймається за своє здоров'я через страх захворіти на коронавірус та дотримується всіх запобіжних заходів); "covid prison" (неможливість залишити місце проживання); "covid moron" (особа, яка поширює недостовірну інформацію про хворобу); "covid fatigue" (відображує втому людей від обмежень, пов'язаних з коронавірусом) [8].

У своїй статті «The COVID-19 neologisms: Dominant ways of word-formation» Талалай Ю.О. виділяє такі словотворчі способи: [4].

- blending (змішування), наприклад:

Isodesk (isolated + desk) – домашнє робоче місце під час ізоляції;

Covidivorce (Covid + divorce) – розлучення під час карантину;

Zumping (Zoom+dumping) – розходитись;

Coronacuts (Corona + haircut) – стрижки, які проводяться вдома;

CovideParty – (Covid + video + party) – вечірка через відеозв'язок;

- composition (склад, поєднання). Наприклад:

Corona bae – партнер, з яким ви перебуваєте на карантині;

Coronababie – діти 2020 року народження;

Zoombombing – прийом відеодзвінка;

Coronaspeak – неологізми, які увійшли в повсякденний англійський дискурс під час коронавірусу.

- chortening (скорочення):

- вирізка, наприклад: gona – скорочення коронавірусу; vac - вакцина;

- акроніми, наприклад: COVID-19, SARS-CoV-2 тощо.

Висновки. У 2019-2020 роках світ зіткнувся з небаченою пандемією COVID-19, яка стала найгарячішою темою для обговорення. Цей новий і небезпечний вірус, що швидко поширився, радикально змінив життя людей. Ця хвороба вплинула на всі аспекти нашого існування: від повсякденного життя до робочих процесів і способу відпочинку. Пандемія COVID-19 стала нагальним імперативом для створення нового словника, який відображав би нові реалії та явища, пов'язані з цією кризою. Вимагаючи зміни пріоритетів та дотримання нових правил для сучасного покоління, події, пов'язані з поширенням коронавірусу, стали вкрай новими та драматичними. Мова як динамічна система постійно змінюється разом з розвитком мовних спільнот, відображаючи сучасні тенденції та адаптуючись до потреб спілкування. Лексична система є найбільш гнучкою серед інших. Так, від появи вірусу COVID-19 спостерігається абсолютно новий підхід до життя людей у всьому світі, що знаходить своє відображення у мові через "коронамову" з інноваційними лексичними одиницями - неологізмами.

Список використаних джерел:

1. Грицай І.С. Сучасні підходи до вивчення неологізмів [Електронний ресурс] / І.С. Грицай. – Режим доступу : <http://www.kamts1.kpi.ua/node/1010>.
2. Колоїз Ж. В. До питання про диференціацію основних понять неології. Вісник Запорізького університету : Філологічні науки. Запоріжжя, 2002. № 3. С. 78–83.
3. Красницька К., Степанюк Н., Долусова Н. Глобальне явище CORONAVIRUS як новий концепт в англомовній лінгвокогнітивній картині світу. Актуальні питання гуманітарних наук. 2020. Т. 1, № 32. С. 148–153.
4. Талалай Ю. The Covid-19 Neologisms: Dominant Ways of Word-Formation / Ю. О. Талалай // The 7th International scientific and practical conference “Innovative areas of solving problems of science and practice” (November 08 – 11, 2022) Oslo, Norway. International Science Group. 2022. – S. 506 – 507.
5. ABC News. URL: <https://abcnews.go.com>
6. Haddad A. H., Martínez S. M. COVID-19 : a metaphor-based neologism and its translation into Arabic. Journal of Science Communication. 2020. No. 19. 21 p.
7. Schippan Th. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache. Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 2002. 306 S.
8. Urban Dictionary. <https://www.urbandictionary.com/>

СПЕЦИФІКА ВЗАЄМОДІЇ КОЛЕКТИВНОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ В РОМАНІ ЕДІТ ВОРТОН «ДІМ РАДОСТІ»

Білинська Христина Валеріївна

ORCID ID: 0000-0002-6883-3557

доктор філософії,

асистент кафедри іноземних мов для природничих факультетів
Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Проблема пам'яті є однією з центральних для творчості класика американської літератури Едіт Вортон (1862–1937). Як представниця давнього впливового американського роду (дівоче прізвище — Джонс) авторка розробляє тему занепаду знаті на зламі XIX—XX ст., коли рафіновані аристократи змушені поступитися домінантним становищем в громадському житті винахідливішим нуворишам. Винятком не є і роман «Дім радості» (1905), один з найбільш знакових у романному доробку письменниці, що приніс їй перше вагоме визнання з боку критиків. Конфлікт між представниками відмінних соціальних груп у художньому творі відбувається на різних рівнях, серед іншого, і на рівні культурної пам'яті, що складається з двох підвидів, а саме: індивідуальної та колективної пам'яті.

Індивідуальна пам'ять співвідноситься з пам'яттю окремої особи, яка, однак, все одно не може бути суто особистісною: людина — істота соціальна, а тому і її спогади формуватимуться в соціокультурному контексті. Що ж стосується колективної пам'яті, то вживання терміна «пам'ять» є радше метафоричним. Соціум, звичайно, не може запам'ятовувати буквально, але те, як він відтворює минулі досвіди нагадує механізми індивідуальної пам'яті. У такий спосіб культурна пам'ять запозичує образи індивідуальної пам'яті й трансформує їх відповідно до соціокультурного контексту. Індивідуальний і колективний рівні культурної пам'яті перебувають у тісному взаємозв'язку, постійно взаємодоповнюючись і впливаючи один на одного.

В основі роману «Дім радості» лежить конфлікт між меркантильними світськими колами Нью-Йорка й морально вищою головною героїнею Лілі Барт. Зазначене протистояння підкреслюється через зіставлення індивідуальних спогадів протагоністки й колективних спогадів її соціального оточення.

Нью-Йоркські фешенебельні кола — просякнуті грошолобством, корисливістю й лицемірством. Ці риси притаманні багатьом людям: Берті Дорсет, тітоньці Пеністон, подружжю Тренорів, нуворишу Роуздейлу, родині Грайсів. Сумарно всі вони, разом зі своїми індивідуальними спогадами й особливостями, формують колективну пам'ять елітарного класу. Найпоширеніший спосіб розширити коло колективних спогадів — плітки. Фактично, саме через циркуляцію чуток вищий світ «пам'ятає». У розмові з Лоренсом Селденом Лілі Барт дає своїм друзям наступну характеристику: «[...]вони тримають язика за зубами роками, і ти почуваєш себе в безпеці; але за першої ж нагоди вони пригадають тобі все» (пер. — Х.Б.) [2, 67]. Світські пліткарі слідкують за іншими представниками нью-йоркської еліти безперестанно. Середовище настільки сильно впливає на окремих людей через громадську думку, що авторка називає їх ув'язненими в його межах «як мухи в пляшці: якщо вже туди потрапив, то не виберешся» [2, 67]. Всі ж ті, хто відрізняються від загальноновизнаного канону, підлягають осуду й забуттю. Представники фешенебельних кіл «були наділені силою заперечувати все, що виходило за межі їх розуміння» [2, 43], — зазначається в романі.

Індивідуальні спогади Лілі Барт — відмінні. У типовий для письменників-натуралістів спосіб Е. Вортон пояснює специфіку особистісного формування головної героїні особливостями спадковості з боку батька — мрійника-ідеаліста, любителя поезії. Успадкована від батька порядність не дозволяє протагоністці перетворитися на точну копію меркантильної матері, вийти заміж за розрахунком, піти на шантаж — словом, зробити будь-що аморальне для виживання в межах еліти. Отже, між колективною пам'яттю вищих кіл та індивідуальною пам'яттю Лілі Барт виникає конфлікт, який закінчується для останньої трагічно. Трагічний фінал за таких умов видається невідворотним: колективна пам'ять має суттєву перевагу над пам'яттю індивідуальною – більше коло суб'єктів: індивідуальні спогади Лілі гинуть разом із нею в той час, як колективна пам'ять вищого світу живе і продовжує впливати на своїх носіїв.

Список використаних джерел:

1. Erll A. *Cultural Memory Studies : An International and Interdisciplinary Handbook* / Astrid Erll, Ansgar Nünning, Sara B. Young. Berlin : De Gruyter, 2008. 441 p.
2. Wharton E. *The House of Mirth*. Ware : Wordsworth Editions Limited, 2002. 294 p.

СПЕЦИФІКА ПІДГОТОВКИ ПУБЛІКАЦІЙ ДЛЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ЕЛЕКТРОННИМИ ВИДАННЯМИ

Виноградова Таїсія Віталіївна

Здобувач вищої освіти ННІ філології та журналістики
Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Науковий керівник: Партико Зіновій Васильович

доктор філол. наук, професор кафедри журналістики, реклами та PR
Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Відповідно до Закону України «Про медіа», електронні видання (або онлайн-медіа) — («...це медіа, що регулярно поширюють інформацію у текстовій, аудіовізуальній, аудіо-, чи іншій формі в електронному (цифровому) вигляді за допомогою мережі Інтернет на власному веб-сайті») [5].

Офіційного означення поняття соціальні мережі в українській законодавчій базі поки немає. Однак, відповідно до Закону України «Про медіа» існують платформи спільного доступу до відео («...це сервіс, основним призначенням якого, відокремленої частини якого або невід'ємною функціональністю якого є поширення для загальної аудиторії з інформаційною, розважальною чи навчальною метою програм та/або користувацького відео») та платформи спільного доступу до інформації (це «...сервіс, що забезпечує своїм користувачам за їхнім запитом можливість зберігання та поширення користувацької інформації для необмеженого кола осіб») [5].

Соціальні мережі можуть бути не тільки допоміжним джерелом, але й майданчиком для публікування окремих коротких текстів, зображень та відео електронними виданнями. Такі короткі повідомлення за фактом відіграють роль реклами самого електронного видання.

Доктор філологічних наук, професор інституту вивчення журналістики Reuters, Расмус Клайс Нільсен зазначив, що під час своєї роботи в ролі головного редактора International Journal of Press/Politics помітив, наскільки важливими стали соціальні мережі для існування засобів масової інформації. Сучасні журналісти мусять вгадувати, як заявити про себе та свої видання у соціальних мережах. Расмус Клайс Нільсен пише, що навіть тоді, коли електронні видання роблять повноцінні текстові або відео сюжети, на основі них потім створюють короткі відео або тексти, що публікують у соціальних мережах [1].

Так, впливове видання «The New York Times» також використовує соціальні мережі для розповсюдження своїх матеріалів на масову аудиторію. Наприклад, це видання має офіційні сторінки в таких соціальних мережах як Instagram, Facebook, Twitter, TikTok та YouTube. Їх акаунти підтверджені відповідною позначкою – синьою галочкою, що є свідченням того, що їх профілі офіційно представляють бренд видання «The New York Times». У цих соціальних мережах це видання публікує короткі текстові повідомлення власного авторства, зображення з посиланням на авторів та відеоролики власного виробництва. У виданні виконує цю роботу, так званій, цифровий відділ. До цього відділу журналісти надсилають свої матеріали, потім працівники цього відділу підганяють їх під потрібний вид інформації – текстовий, графічний, аудіальний, відео та розповсюджують у соціальних мережах на офіційних сторінках видання. Короткі тексти журналісти пишуть власноруч у жанрі заміток під час роботи над основним матеріалом та надсилають до вказаного відділу [2].

В Україні ця практика також поширена. Наприклад, відоме українське електронне видання – Українська правда, має офіційно підтверджені акаунти в таких соціальних мережах як Instagram, YouTube, Facebook та TikTok, акаунт у Twitter також є, але поки не отримав офіційної блакитної галочки. У соціальних мережах це видання публікує корисну інформацію, важливі українські та світові новини, короткі інтерв'ю з експертами на різні актуальні теми, оголошення, пов'язані з діяльністю видання. Ці матеріали готують самі журналісти та працівники цифрового відділу [3].

В Житомирі електронні видання також використовують соціальні мережі. Наприклад, під час проходження практики в телерадіокомпанії «Суспільне Житомир», яка має свою веб-сторінку, де публікує новини, було з'ясовано, що під час виїзду на місце зйомок, журналісти використовують диктофон та знімають короткі відео, роблять фотографії. Відразу після закінчення зйомок, ще не доїжджаючи до офісу, вони надсилають ці матеріали в цифровий відділ, де аудіозапис розшифровують, додають до раніше підготованих журналістами відео та зображень. Після цього такі короткі відео й тексти про сутність події чи явища викладають на офіційних акаунтах «Суспільне Житомир» у соціальних мережах. При цьому сам журналіст навіть не сідає за робоче місце, щоб почати працювати над повноцінним сюжетом. Таким чином, дуже часто публікації в соціальних мережах з'являються раніше, ніж повноцінні матеріали на основних веб-сайтах електронних видань [4].

Висновки: Світові, українські та регіональні електронні видання активно ведуть свої офіційні акаунти в соціальних мережах з метою саморекламування й підтримання ефективних громадських зв'язків. Для цього в їх складі створюють окремі цифрові відділи, які спільно з журналістами займаються розробкою та готують короткі версії журналістських матеріалів для їх подальшого публікування в соціальних мережах.

Список використаних джерел:

1. Kleis Nielsen R., Cornia A., Kalogeropoulos A. Challenges and opportunities for news media and journalism in an increasingly digital, mobile, and social media environment. Oxford, 2016. 45 p.
2. The New York Times: [Веб-сайт]. URL: <https://www.nytimes.com/international/> (дата звернення: 11.04.2024).
3. Українська правда: [Веб-сайт]. URL: <https://www.pravda.com.ua/> (дата звернення: 11.04.2024).
4. Суспільне Житомир: [Веб-сайт]. URL: <https://zt.suspilne.media/> (дата звернення: 11.04.2024).
5. Про медіа: Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX. Київ: Верховна Рада України, 2022. 120 с.

СТАНОВЛЕННЯ ПОСТМОДЕРНІЗМУ У ТВОРЧОСТІ ЛІТЕРАТУРНИХ ГУРТІВ КІНЦЯ ХХ СТОЛІТТЯ

Птиць Зоряна Олегівна

Здобувач вищої освіти факультету філології і журналістики
*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка, Україна*

Учасники літературних гуртів кінця ХХ століття представили зовсім іншу художню орієнтацію, ніж їхні попередники, проголосили нові естетичні критерії. «Неавторитарній парадигмі цих об'єднань було притаманне ігрове ставлення до мовного знака, інтимно-особистісне сприйняття національного, а також усвідомлення парадоксальності сакрального» [1]. Представниками постмодернізму є творчі угруповання «Пропала грамота», «Бу-Ба-Бу», «ЛуГоСад», «Нова дегенерація», Творча асоціація «500», «Музейний провулок, 8», «Орден чину ідіотів» (ОЧІ), Асоціація українських письменників (АУП), «Пси Святого Юра», «СТАН», «Червона Фіра», «БАСКИ», «OST», «Друзі Еліота», «Геракліт», «Західний вітер», «Позадесятники», «Нова Література» та інші. До постмодернізму фахівці літературно-мистецького кола відносять різноманітні стильові тенденції: заперечення традиції, універсальність тематики, змістовну позачасовість, іронічність, епатажність, пародійність, зміну повноважень автора та героя, культ вільної особистості, потяг до архаїки, міфу та колективного позасвідомого, спроба поєднання істини різних націй, культур, релігій, філософій [5]. «Неоавангардисти» літературних гуртів «Бу-Ба-Бу», «Нова дегенерація», «Лугосад», «Західний вітер» своєю творчістю «заперечили застарілі канони й затерті деякі художні тенденції та стильові напрями в сучасній українській поезії» [4]. Літгурти мали різні стильові манери і так звані естетичні платформи. Відмінними у їхній творчості стали способи образного втілення світосприймання людиною постколоніального суспільства. Молоді митці намагались позбутись, повністю відкинути «соцреалізм» з його «рутиною й штампами», заперечували творчість письменників, котрі були його прихильниками. Пошук нового, орієнтування на кращі здобутки західноєвропейської літератури – розкривають весь пафос творчих зусиль гуртів.

«Пропала грамота», «Бу-Ба-Бу», «ЛуГоСад» з'явилися майже одночасно і відзначилися силою сміхової культури, звільнені від тоталітарного пресу. Все те, що зароджувалося на рівні заборонених «політичних» анекдотів, чорного гумору серед інтелектуалів, музикантів, художників мало значний вплив на появу гуртів, де об'єдналися незалежні думки і світогляди. «Свій до свого по своє» – так можна пояснити велику кількість присутніх на авторських вечорах. Серед слухачів переважно була молодь, таке поєднання її з поезією для 60-х років було типовим і майже неможливим в наступні роки. Жива традиція передачі «з вуст в уста», самовідновлення, вимогливість до чистоти й до жанру в тому числі, позначилися як перевага неофіційної культури. Все те, що з певних причин не вкладалось в норми неофіційного канону – забувалося і одразу відкидалося. В іншому, кращому, випадку ставало матеріалом для чергового анекдоту, предметом для висміювання, «цікавого глюку» ще однієї плітки [3].

За діаспорною літературною критикою, угруповання «Бу-Ба-Бу» стало найяскравішим явищем українського постмодернізму кінця 80-х початку 90-х років минулого століття. Гурт заснований 17 квітня 1985 року у Львові. Дослідники

зазначають, що причиною появи стала опозиція офіційно існуючій літературі соцреалізму, незадоволення літературною дійсністю, у творчості простежувалося відлуння подій того часу. Засновниками угруповання стали Ю. Андрухович (Патріарх з пародійно-іронічної ієрархії «Бу-Ба-Бу»), В. Неборак (Прокуратор) та О. Ірванець (Підскарбій). Зі слів Ю. Андруховича: «кожен із нас був незадоволений загальним станом української поезії. Кожен вважав своїм обов'язком цей стан змінювати. Зрештою, звідки це слово «обов'язок»? Просто нам було нудно в тодішньому потоці офіційно виданого, в цьому безмежжі сірятини й одномимірності. Я не кажу тут про жменьку блискучих імен, якими ми захоплювалися й захоплюємось. Я кажу саме про загальний стан, бо це було жахливо» [2].

У 1984 році львівські поети Іван Лучук, Назар Гончар, Роман Садловський заснували поетичний гурт «ЛуГоСад». У 1986 р. вони опублікували дві збірки альманаху, а також збірки Н. Гончара «Усміхнений Елегіон» та Р. Садловського «Антологія». Літературний гурт здійснив культурний переворот у свідомості українського читача, а також поетичний бунт через перегляд традиційних стилів, зображення постмодерністської картини світу (оповідної, образної, мовної та ін.). Поетичні шукання митців визначили особливості розвитку українського віршування наприкінці ХХ – початку ХХІ століття.

Літературне угруповання під назвою «Нова дегенерація» існувало в 1991–1994 рр. Воно об'єднало трьох літераторів Івано-Франківської області – Івана Андрусяка, Степана Процюка та Івана Ципердюка. Передмову до трьох їхніх збірок, що вийшли у 1992 році, написав Ю. Андрухович. Зміст назви розкрито у маніфесті угруповання: дегенерація тому, що вони називали себе дітьми здегенерованої країни і здегенерованого часу. Спочатку члени літературного угруповання «Нова дегенерація» друкували свої твори в газеті «Західний кур'єр», вже пізніше почали випускати збірники поетичних творів під назвою «Нова дегенерація». Члени літературного гурту намагались модернізувати художню свідомість, вони постійно оновлювали художнє слово, мистецтво, знаходили нові теми для розкриття її сутності та показу індивідуального стилю, уникали елементів соцреалізму, експериментували з формою художніх творів. У поетичних творах митців наявні потік свідомості, пластичність, а також велика кількість різноманітних асоціативних рядів. Прагнучи збентежити підданого і розбудити інтелігентський загал, поети повстали проти свідомості колоніальної людини. Характер художніх шукань представників «Нової дегенерації» на початку 90-х років визначили наступні чинники: поетична самоіронія, сарказм, епатаж, сповідування філософії трагічного бунту. За концепцією угруповання, цей несправедливий світ – трагічний і абсурдний, консервативний і хаотичний. В той час, коли відбувались руйнування тоталітарних суспільних структур, художніх систем і відповідно народження нових, ще незбагнених – молодим митцям хотілося втекти і абстрагуватись від всього.

Завдяки постмодерністській свідомості поети «Нової дегенерації» з майстерністю відтворили художній прийом «гри-як-навчання». Вони зуміли бездоганно поєднати елементи європейського постмодернізму (деформація, деструкція, багатоплощинність, театральність, мовна поліфонія, інтертекстуальність) з українською модерністською естетикою (культ свободи і митця, символічність, синтез мистецтв, умовні форми, інтелектуалізм, міфопоетика та ін.). Новаторство літгурту полягає в тому, що митцям вдалось по-новому відтворити традиційні теми та образи: втрата ліричним героєм віри у мрію, внутрішня дисгармонія, деструкція асоціації крізь призму депресії чи агресії.

Висновки. Наприкінці ХХ ст. – на початку ХХІ ст. формується новий світоглядно-мистецький постмодернізм, який в останні десятиліття прийшов на зміну модернізму. Він став основним художнім напрямом літератури 90-х рр. ХХ ст. До сьогодні тривають дискусії стосовно змісту, художнього спрямування та хронологічних рамок постмодернізму, що свідчить про його невивченість та невизначеність у сучасному літературознавстві. Більшість дослідників вважають, що постмодернізм в українській літературі зародився у 1980-х рр. ХХ ст. і пов'язаний з з лідерами таких груп, як «Пропала грамота» (Ю. Позаяк, В. Недоступ, С. Либонь), «Бу-Ба-Бу» (Ю. Андрухович, О. Ірванець, В. Неборак), «Лу-Го-Сад» (І. Лучук, Н. Гончар), «Нова дегенерація» (І. Андрусак, І. Ципердюк), «Західний вітер» (Василь Махно, Борис Щавурський, Гордій Безкоровайний, Віталій Гайда) та інші.

Список використаних джерел:

1. Бондар-Терещенко І. Функціональні механізми літературного дискурсу 1990-х рр. *Слово і час*. 2005. № 2. С. 61-71.
2. Гребенюк Т. В. Художня культура українського постмодернізму (на матеріалі сучасної прози): навч. посіб. з курсу «Культурологія». Запоріжжя: ЗДМУ, 2007. 136 с.
3. Москалець К. Діти з майданів (Група «Пропала грамота»). *Сучасність*. 1992. № 5. С.148 – 150.
4. Ткачук М. Поезія дев'ятдесятників: естетична стратегія й особливості розвитку. *Інтерпретації: Літературно-критичні статті, творчі портрети українських поетів ХХ століття*. Тернопіль: ТНПУ, 1999. 167 с.
5. Шейко В. М. Трансформація літературно-художніх об'єднань України (ХХ- початок ХХІ ст.). *Культура України: зб. наук. пр.* Харків: ХДАК, 2010. С. 5-18.

СЕКЦІЯ XVI. ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ УКРАЇНИ У ВИКЛИКАХ СЬОГОДЕННЯ

Карпова Світлана Геннадіївна

ORCID ID: 0000-0002-9184-2179

кандидат філос. наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних наук
Придніпровська державна академія фізичної культури і спорту, Україна

Щелкунов Антон Олексійович

ORCID ID: 0000-0002-8111-0812

кандидат іст. наук, доцент кафедри філософії і педагогіки
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», Україна

Головним викликом сьогодення для українського спорту є повномасштабна війна Росії проти України, яка створює вкрай несприятливі умови для розвитку спорту та удосконалення фізичної культури громадян України. Спорт це в першу чергу люди, і український спорт несе непоправних втрат через повномасштабну війну. За даним Міністерства молоді і спорту України на кінець лютого 2024 року, тільки загиблими рахуються 443 спортсмена і тренера [4]. В перелік загиблих спортсменів входять: чемпіон України з десятиборства 2019 року Володимир Андрощук; чемпіон світу та Європи з пауерліфтингу Олександр Білоконь; Заслужений тренер Української РСР Олександр Кулик та багато інших видатних та перспективних спортсменів та тренерів. Вони вже не зможуть передати свій досвід та знання. Список загиблих спортсменів постійно збільшується і ми навіть не враховуємо поранених та зниклих безвісті спортсменів та тренерів. Але загиблі воїни-спортсмени це лише один бік медалі.

З початку повномасштабного вторгнення російських військ в Україну, виїхала на міжнародні змагання і не повернулася чимала кількість українських спортсменів та тренерів. Згідно з даними Міністерства молоді і спорту України станом на кінець листопада 2023 року до України не повернулося 309 українських спортсмена і тренера [3]. Серед них один з тренерів національної збірної України з футболу Іван Баштовий; гросмейстер, переможець шахової олімпіади 2010 року Захар Єфименко; чемпіон України з армреслінгу Олександр Телятний та багато інших видатних спортсменів і тренерів. До кінця війни є маловірогідним, що вони приймуть рішення повернутися до України, і невідомо, чи повернуться взагалі коли-небудь. Неповорнення спортсменів-утікачів завдає не меншу шкоду українському спорту, ніж смерті спортсменів на фронті.

Таким чином, український спорт несе непоправних втрат. За умов продовження війни перед українським суспільством постає завдання не тільки військової перемоги, але й збереження спортивного потенціалу, який вкрай необхідний як під час війни, так і у післявоєнній відбудові України. Звичайно, що українська держава піклується про збереження українського спорту. Президент Національного

олімпійського комітету (НОК) Вадим Гутцайт у грудні 2023 року в ефірі телемарафону «Єдині новини» сказав, що всіх атлетів забронювати неможливо, попри зусилля спортивних чиновників: «Ми працювали та працюємо над цим питанням. Коли я працював у міністерстві, ми також працювали над тим, щоб забронювати наших спортсменів. Частково є наші заброньовані спортсмени, частково є наші заброньовані тренери. Нажаль, не всіх ми бронюємо, не маємо можливості забронювати» [1]. При цьому стриманий оптимізм викликає новий закон про мобілізацію, який надає можливість спортивним клубам та організаціям отримати статус критично важливих для функціонування економіки в особливий період, що відриває шлях для бронювання спортсменів. Усього, на сьогоднішній день, Міністерством молоді та спорту України критично важливими для функціонування економіки в особливий період визнано 62 спортивні організації. Серед них футбольні клуби: «Дніпро-1», «Шахтар-Донецьк», «Кривбасс», «Динамо-Київ», «Оболонь», «Українська асоціація футболу». Державні центри олімпійської підготовки: з плавання синхронного і стрибків у воду, з волейболу пляжного, з легкої атлетики, біатлону та інших олімпійських видів спорту; а також різноманітні центри підготовки та реабілітації спортсменів [2].

Але разом з цим, ми змушені констатувати, що запропонований механізм бронювання спортсменів не є достатнім для збереження українського спорту. Далеко не всі спортивні організації і клуби отримали статус критично важливих для функціонування економіки в особливий період, відсутність такого статусу може призвести до зникнення цілої низки спортивних товариств. За наявності системних проблем, як то: руйнування спортивних об'єктів, масовий виїзд молоді допризовного віку за кордон, недофінансування спорту під час війни, можуть виникнути умови повного руйнування спортивної інфраструктури України. Єдиним засобом запобігання деградації українського спорту є збереження існуючого кадрового потенціалу. Для перемоги України система фізичного виховання та спорту є життєво необхідною: це підготовка фізично активної молоді, фізична реабілітація військових та цивільних, а також підвищення престижу України на міжнародних змаганнях. За умов війни збереження існуючого кадрового потенціалу можливо добитися лише бронюванням усіх українських спортсменів та тренерів. Мобілізація декількох тисяч спортсменів принципово не вплине на боєздатність Збройних сил України, але бронь від мобілізації цих же декількох тисяч людей врятує український спорт, і реально наблизить перемогу України у війні.

Список використаних джерел:

1. Всіх спортсменів забронювати від мобілізації немає можливості – Гутцайт, 27.12.2023 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://fakty.com.ua/ua/sport/20231227-vsih-sportsmeniv-zabronyuvaty-vid-mobilizacziyi-nemaye-mozhlyvosti-gutzajt/> (дата звернення 14.04.2024)
2. Накази Міністерства молоді і спорту України за критерієм критичної важливості для функціонування економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mms.gov.ua/searchresult?key=%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%B0%D1%94%20%D0%BA%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D1%8F%D0%BC%20%D1%82%D0%B0%20%D1%94%20%D0%BA%D1%80%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE%20%D0%B2%D0%B0%D0%B6%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%8E%20%D0%B4%D0%BB%D1%8F%20%D1%84%D1%83%D0%BD%D0%BA%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BA%D0%B8> (дата звернення 13.04.2024)

3. Понад 300 спортсменів і тренерів не повернулися до України після того, як виїхали за кордон – Мінспорту, 22.11.2023 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/ponad-300-sportsmeniv-i-treneriv-ne-povernulisya-do-ukrayini-pislya-togo-yak-viyihali-za-kordon-minsportu> (дата звернення 12.04.2024)
4. Унаслідок повномасштабної війни загинули вже 443 українські спортсмени й тренери – Мінспорту, 29.02.2024 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://interfax.com.ua/news/sport/970621.html#:~:text=%D0%97%D0%BE%D0%BA%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%B0%2C%20%D0%B7%D0%B0%20%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%BC%D0%B8%20%D0%9C%D1%96%D0%BD%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%82%D1%83%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8,%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97%20%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%88%D0%B8%D0%BB%D0%BE%20%D1%81%D0%B2%D0%BE%D1%97%20%D0%B4%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%B2%D0%BA%D0%B8>. (дата звернення 12.04.2024)

СЕКЦІЯ XVII. ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

ЗАГАЛЬНІ РОЗУМОВІ ДІЇ ТА ПРИЙОМИ РОЗУМОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У НАВЧАННІ МАТЕМАТИКИ

Литвин Дар'я

здобувачка першого(бакалаврського) рівня вищої освіти
фізико-математичного факультету

Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, Україна

Науковий керівник: Фонарюк Олена

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри алгебри та геометрії

Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, Україна

Вступ. Математика в сучасному світі відіграє важливу роль у формуванні розумових здібностей учнів. Засвоєння математичних знань та вмій не обмежується лише самими фактами, але розвиває загальні розумові дії та прийоми розумової діяльності. У цьому рефераті розглянемо ключові аспекти використання загальних розумових дій та прийомів у навчанні математики [2].

Однією з основних загальних розумових дій у математичному навчанні є здатність аналізувати, синтезувати та узагальнювати інформацію. Учні повинні бути здатні розбирати складні математичні завдання, виділяти ключові елементи, об'єднувати їх та здійснювати логічні висновки.

Загальні розумові дії є операціями мисленнєвої діяльності, які забезпечують процес пізнання та розв'язання задач. До них належать:

Аналіз – розчленування цілого на складові частини.

Синтез – поєднання окремих частин у єдине ціле.

Порівняння – встановлення схожості та відмінності між об'єктами.

Узагальнення – виділення суттєвих ознак та об'єднання об'єктів у групи.

Конкретизація – виділення окремих властивостей або ознак з узагальнення.

Прийоми розумової діяльності є конкретними способами застосування загальних розумових дій для розв'язання математичних задач. До основних прийомів належать:

Моделювання – створення спрощених аналогів реальних об'єктів або ситуацій [5].

Абстрагування – відволікання від другорядних властивостей та ознак об'єктів, зосередження на основних характеристиках.

Дедукція – логічний висновок від загального до часткового.

Індукція – логічний висновок від часткового до загального.

Аналогія – встановлення схожості між двома або більше об'єктами за однією або кількома ознаками.

Загальні розумові дії та прийоми розумової діяльності тісно пов'язані та взаємодоповнюють один одного. Загальні розумові дії є основою для застосування

прийомів розумової діяльності, які, у свою чергу, сприяють реалізації цих дій у конкретних ситуаціях.

Оволодіння загальними розумовими діями та прийомами розумової діяльності має велике значення для навчання математики:

— Розвиває логічне мислення та аналітичні здібності учнів.

— Сприяє формуванню математичної культури та світогляду.

— Полегшує засвоєння математичних знань та навичок.

— Готує учнів до вирішення реальних проблем, що потребують математичних знань.

Математика сприяє розвитку навичок розв'язання проблем та критичного мислення. Учні вчаться не лише застосовувати знання для розв'язання завдань, але й аналізувати і вдосконалювати методи розв'язку, шукати альтернативні підходи та обґрунтовувати свої висновки [1].

Загальні розумові дії у математиці включають і здатність до моделювання та використання візуальних засобів. Математичні моделі, графіки та діаграми допомагають учням краще розуміти абстрактні концепції, розвиваючи їхню візуальну образність та абстрактне мислення.

Учні повинні розвивати навички аргументації та обґрунтування своїх відповідей. Це сприяє розвитку логічного мислення, уміння чітко та переконливо висловлювати свої думки, а також переконувати інших у правильності своїх рішень [3].

Здатність до ефективної комунікації та колективної роботи важлива в навчанні математики. Учні навчаються висловлювати свої думки, слухати інших, обговорювати стратегії розв'язання та спільно вирішувати математичні задачі.

Висновок. Загальні розумові дії та прийоми розумової діяльності грають важливу роль у навчанні математики. Вони сприяють розвитку не лише конкретних математичних навичок, але й загальних когнітивних вмінь, які є важливими у сучасному інформаційному суспільстві. Правильна організація процесу навчання, підтримка вчителя та використання різноманітних методів сприяють успішному розвитку розумових здібностей учнів [4].

Список використаних джерел:

1. Мельник В.В. Розвиток розумових дій учнів на уроках математики. - Київ, 2005.
2. Коваль О.В. Методика навчання математики: психолого-педагогічні аспекти. - Київ, 2012.
3. Шкляр Л.В. Розвиток розумових дій учнів на уроках математики. - Київ, 2008.
4. Гринь Т.В. Психолого-педагогічні аспекти навчання математики. - Львів, 2010.
5. Литвиненко О.М. Розвиток розумових дій учнів у процесі вивчення математики. - Київ, 2007.

КОМУНІКАТИВНИЙ РОЗВИТОК МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА НА УРОКАХ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ГАЛУЗІ

Сімонова Ярослава Станіславівна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
педагогічного факультету
спеціальності 013 «Початкова освіта»
Мукачівський державний університет, Україна

Науковий керівник: Розман Ірина Іллівна

ORCID ID: 0000-0002-4951-0074

д-р.пед. наук, професор,
професор кафедри англійської мови, літератури з методиками навчання
Мукачівський державний університет, Україна

***Анотація.** У статті наголошено на важливості комунікативного розвитку молодшого школяра на уроках мовно-літературної галузі та доведено, що комунікація є ключовим аспектом їхнього навчання та соціальної адаптації. Закцентовано увагу на тому, що уроки мови та літератури сприяють не лише розвитку мовленнєвих навичок, але й формуванню вмій ефективного спілкування та аналізу текстів. Зауважено, що вивчення літературних творів на уроках сприяє розвитку критичного мислення та емпатії у молодших школярів. Обґрунтовано, що уроки мовно-літературної галузі є не лише засобом передачі знань, але й важливим інструментом формування особистості та комунікативної компетентності учнів.*

В ряді філософських, психологічних та педагогічних праць вчених, таких як І. Бех, С. Гончаренко, В. Сухомлинський, розглянуті проблеми формування комунікативної компетентності молодших школярів у контексті загальних аспектів особистісного розвитку. Д. Леонтьєв розглядає психологію активності особистості, а Б. Кобзар, Н. Коберник, Н. Кудикіна, К. Слесик аналізують урочну та позаурочну діяльність молодших школярів. В. Бондаренко, О. Гаврилюк, О. Пометун, О. Стребна, В. Сухомлинський обґрунтовують важливість застосування інтерактивних освітніх технологій у контексті формування комунікативної компетентності.

Для всебічного розвитку комунікативних навичок молодших школярів, що відіграють вирішальну роль у їхньому навчанні та подальшій соціальній адаптації, належить звернути увагу на значущість уроків мовно-літературної галузі. Вищезазначені уроки виявляються надзвичайно ефективними медіаторами в процесі формування комунікативних здібностей учнів, оскільки пропонують комплексні навчальні ситуації, що стимулюють розвиток мовленнєвих, читацьких, писемних та слухових вмій.

Важливість цих уроків полягає в їхньому потенціалі сприяти не лише вивченню мовної структури та літературних творів, але й у формуванні навичок ефективного спілкування, адекватного використання мовленнєвих засобів у різноманітних життєвих ситуаціях, розвитку критичного мислення та творчого підходу до розв'язання проблем.

З точки зору психології, комунікативна компетентність є складною особистісною характеристикою, яка включає комунікативні здібності та уміння, психологічні знання у сфері спілкування, якості особистості, психологічні стани, які супроводжують процес спілкування [3, 176].

Тобто поняття, що окреслює таку характеристику людини, яка визначає її здатність бути успішно реалізованою у процесі соціальної взаємодії. Наявність у комунікативній компетентності діяльнісного аспекту дозволила вченим виокремити такі її компоненти: мотиваційний (мотиваційно-ціннісний), когнітивний, особистісний та поведінковий [4, с. 98 с.].

Таким чином, уроки мовно-літературної галузі є необхідною складовою навчального процесу, які спрямовані на формування комунікативної компетентності та підготовку молодших школярів до успішного функціонування у сучасному інформаційно-комунікативному середовищі. Комунікативний розвиток молодшого школяра на уроках мовно-літературної галузі можна довести з різних поглядів.

По-перше, необхідно звернути увагу на уроки мови та літератури, які сприяють розвитку мовленнєвих навичок учнів. Під час уроків учні вивчають правила граматики, розширюють свій словниковий запас, вчать будувати логічні висловлювання та аргументувати свою думку, що сприяє їхній здатності ефективно спілкуватися, як у писемній, так і у візуально-аудіювальній формі.

По-друге, розвиток комунікативних вмінь та навичок сприяють ефективному спілкуванню з однолітками та дорослими. Вони вчать слухати інших, розуміти їхні думки та почуття, висловлювати власні ідеї, ставлення та переконання з урахуванням аудиторії, що є важливим не лише для академічного успіху, а й для успішної адаптації в суспільстві.

По-третє, розвиток читацьких навичок та аналітичного мислення молодших школярів під час уроків літератури, на яких учні вивчають літературні твори, аналізують їх сюжет, персонажів, теми розвивають їхній аналітичний розум та критичне мислення. Крім того, читання різноманітних творів сприяє розвитку уяви, творчості та емпатії.

Науковці О. Савченко, Л. Щербакова, О. Овчарук, О. Марущак, С. Матвієнко, Є. Русняк, І. Майборода, Г. Горпинченка, Л. Старовойт, а також вчителі-новатори, наприклад, В. Шаталов, С. Лисенкова досліджують питання особистісно-зорієнтованого та компетентнісного підходів до організації освітнього процесу в початковій школі.

Сукупність знань і вмінь учасників міжкультурної міжкультурного спілкування, загального спілкування та спілкування з різними комунікаторами за різних умов (ситуацій); набір комунікаційних стратегій та оволодіння правилами спілкування, припущеннями, настановами та звичками спілкування. Включаючи мову, культуру, практичність, академічні та соціальні культурні здібності [1].

Розвиток навичок співпраці та колективної роботи на уроках мови та літератури вимагають співпраці учнів, обговорення рішень в групах, спільного розв'язання проблемних ситуацій, що сприяє розвитку командної роботи, взаємодії та вміння знаходити компроміси.

На уроках мовно-літературної галузі учні вчать висловлювати свої думки та ідеї перед аудиторією, використовуючи лаконічність та точність мовлення. Вони навчаються обирати відповідний стиль мовлення залежно від ситуації та аудиторії.

Методика формування у молодших школярів уявлень про текст і його будову зазвичай ґрунтується на поступовому і систематичному введенні учнів у різні аспекти розуміння та аналізу текстів. Основні етапи цієї методики включають розширення словникового запасу учнів. Для розуміння тексту важливо мати достатньо широкий словниковий запас. У молодших школярів це може включати роботу над новими словами, вивченням синонімів та антонімів, використанням словників та енциклопедій.

Важливим етапом роботи є розбір тексту на складові частини. Учні повинні вивчити, що кожний текст складається з таких частин, як вступ, основна частина та висновок. Важливо розуміти, які інформаційні елементи містяться в кожній частині. Орієнтуватися у структурі роботи, яка включає аналіз текстів на предмет послідовності подання інформації, визначення головної думки, вивчення зв'язків між різними реченнями та абзацами, спрямовує учнів на послідовний переказ змісту тексту.

Коли учень висловлює власні думки, не можна порушувати послідовність викладання цих думок, виправляючи їх. Якщо в молодшого школяра часто зустрічається помилка в одному й тому ж слові, на нашу думку, можна запропонувати йому скласти чудернацьку ситуацію з цим словом, де воно буде відігравати головну роль. Робота над виправленням власних помилок розвиває у дітей слухову увагу і формує у них чуття до аналізу власної мови [2, с. 253].

Завдання на усвідомлення тексту, які передбачені методикою виконання різноманітних вправ, що спрямовані на розвиток усвідомлення прочитаного, включають підбір заголовків, складання плану тексту, визначення головної ідеї тощо. Учні молодших класів ознайомлюються з різноманітними жанрами текстів (оповідання, опис, розповідь, наукова стаття тощо), вчать розуміти їх особливості та призначення.

Слід звертати увагу і на писемний розвиток мовлення: після аналізу текстів важливо навчити дітей самостійно складати власні тексти, використовуючи отримані знання про їх будову та структуру.

Ця методика спрямована на поступове розвиток навичок розуміння та аналізу текстів у молодших школярів, що створює міцну основу для подальшого успішного читання та письма.

Висновки. Зосередженість на комунікативному розвитку на уроках мови та літератури сприяє формуванню в учнів навичок ефективної комунікації, що є ключовим для їхнього успіху як учасників суспільства. Також необхідно зауважити, що взаємодія з текстами різних жанрів під час уроків мови і літератури сприяє розвитку мовленнєвої компетентності школярів, їхньої здатності аналізувати та розуміти мову. Нами зауважено, що роль вчителя полягає у створенні сприятливої атмосфери для активної комунікації, використанні різноманітних методів та прийомів, що сприяють розвитку мовленнєвих навичок учнів, а уроки мови і літератури можуть стати майданчиком для розвитку не лише мовленнєвих, але й соціальних навичок, таких як співпраця, слухання, взаєморозуміння.

Отже, уроки мови і літератури в молодшій школі є не лише засобом навчання мови та літератури, але й ефективною платформою для розвитку комунікативних здібностей учнів, які є важливими для їхнього особистісного та соціального зростання.

Список використаних джерел:

1. Горіна Ж.Д. Компетентність чи компетенція в міжкультурній комунікації. 2010. Вилучено з <http://surl.li/siuqu>
2. Грибіниченко Л. М., Голіченко Т. О. Психологія мовлення і психолінгвістика. Київ: Кондор, 2011. 352 с
3. Кіліченко Л. М. Українська дитяча література. Київ: Вища школа, 1976. 334 с.
4. Марущак О. М. Формування комунікативної компетентності молодших школярів засобами дитячої періодики: методичні рекомендації. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 134 с.

МОБІЛЬНЕ НАВЧАННЯ В МЕТОДИЦІ ВИКЛАДАННЯ МОВ

Хомич Вікторія Іванівна

кандидат філологічних наук, доцент, методист-викладач
*ПЗ «Ліцей»,
Печерська міжнародна школа м. Києва, Україна*

Колесник Тетяна Павлівна

викладач-методист циклової комісії соціально-гуманітарних дисциплін
*ВСП «Ніжинський фаховий коледж Національного університету
біоресурсів і природокористування України», Україна*

У сучасний період, коли мобільні пристрої досягли свого піку розвитку, загострюється питання про їхнє впровадження в процес навчання. Використання планшетів, смартфонів, мобільних телефонів, iPad, iPhone та інших аналогічних пристроїв в освіті призвело до виникнення нового напрямку, відомого як мобільне навчання (M-Learning). Мобільне навчання визначається в наукових дослідженнях через технічні особливості мобільних пристроїв та можливості, що вони надають у навчанні. Це процес, який здійснюється за допомогою компактних, портативних мобільних пристроїв і технологій з метою полегшення, підтримки, оптимізації та розширення процесів навчання та вивчення. Він дозволяє здобувачам освіти стати більш продуктивними в процесі отримання або створення інформації [1, 2].

У контексті вивчення мови мобільне навчання можна визначити як організацію процесу навчання і контролю, що базується на використанні мобільних пристроїв зв'язку. Завдяки цьому здобувачі освіти можуть розвивати та вдосконалювати власні мовні навички в будь-якому місці та часі, використовуючи засоби синхронної і асинхронної комунікації. Крім того, вони спроможні формувати соціокультурну і міжкультурну компетенції для використання мов, зокрема й іноземних, у соціально-побутовій і професійній сферах.

Основна особливість мобільного навчання порівняно з традиційними і сучасними методами, такими як електронне і змішане навчання, полягає в тому, що здобувачі освіти мають постійний доступ до навчального матеріалу у будь-який час і в будь-якому місці, що відповідає їхнім потребам.

Мобільне навчання має низку переваг, як-от:

- сприяє позитивним змінам у методиках викладання іноземної мови;
- надає нові засоби комунікації та співпраці;
- дозволяє поєднувати навчання в аудиторії з навчанням поза нею, у дорозі та між заняттями;
- сприяє обміну інформацією;
- полегшує процес коментування, обговорювання та обміну електронними даними;
- змінює традиційну роль викладача як безсуперечного авторитету на більш сучасну роль співавтора чи наставника.

Варто відзначити, що сучасні здобувачі освіти всупереч наявному певному рівневі освіченості у сфері цифрових технологій, усе ж не завжди орієнтуються в розмаїтості програмних продуктів. Таким чином, завданням педагога є допомога у виборі необхідних і відповідних програм, які сприятимуть максимальному засвоєнню

мови та індивідуалізації освітнього процесу. Важливо налагодити користування цими пристроями та навчити використовувати їх систематично для навчання, що сприятиме оптимізації процесу здійснення навчально-пізнавальної діяльності [4].

Використання популярних медіа для навчання гарантує високу мотивацію студентів в освітньому процесі поза формальними рамками й контекстами. Основні дидактичні властивості мобільних технологій включають інтерактивність, інформативність, наочність, автономність, простоту використання, миттєвий доступ і можливість отримання зворотного зв'язку. Ці властивості визначають доцільність та ефективність інтеграції мобільних додатків для розвитку мовних навичок, умінь у мовленні і слуханні, комунікативних, соціокультурних та інформаційно-комунікаційних компетентностей здобувачів освіти, організації самостійної й групової роботи, забезпечення зворотного зв'язку, візуалізації матеріалів, використання завдань у традиційних і нових форматах, зокрема проектного типу, контролю тощо [3].

До ключових цілей застосування мобільних технологій у навчанні мов можна виділити забезпечення зворотного зв'язку та контролю (використання комунікативних мобільних додатків), терміновий доступ до матеріалів (довідкові мобільні додатки) та візуалізацію навчального матеріалу (мультимедійні мобільні додатки). Навчальні мобільні технології можна класифікувати на різні типи:

- загальні (соціальні мережі, системи управління навчанням);
- комунікативні (системи опитування студентів та системи тестування);
- довідкові (словники, енциклопедії, пошукові системи);
- мультимедійні (подкасти та відеокасти) та інші.

Мобільні технології виконують такі дидактичні функції, як обмін ідеями, ресурсами, матеріалами, організація групових проектів, накопичення та зберігання інформації. Комунікативні технології надають можливість миттєвого зворотного зв'язку та контролю над навчанням, організацію індивідуального та автономного навчання, а також здійснення саморефлексії та самоконтролю студентів. Довідкові мобільні технології корисні для розвитку навичок роботи з інформацією, таких як відбір, критична оцінка та інтерпретація. Мультимедійні технології сприяють розвитку усних навичок мовлення, створенню мобільних вправ і завдань, візуалізації навчального матеріалу та організації проектної діяльності [5].

Давайте поглибимо наше розглядання можливих форматів завдань, мовленнєвих навичок та вмінь, що формуються у студентів, які використовують певні типи мобільних додатків. Наприклад, під час користування мультимедійними мобільними додатками (такими як мобільні подкасти та відеокасти) для покращення фонетичних навичок можна запропонувати проектне завдання у формі цифрової розповіді. Для вдосконалення граматичних навичок надзвичайно корисними є комунікативні мобільні додатки (мобільні системи опитування й тестування), які включають інтерактивні завдання з оцінкою та наданням зворотного зв'язку.

Збагачення словникового запасу забезпечують довідкові мобільні додатки (мобільні словники, енциклопедії, пошукові системи), для яких відмінно підходять проблемно-пошукові завдання, зокрема мобільний квест. Щоб ефективно використовувати електронний словник, необхідні інструкції від викладача та розвиток у здобувачів освіти навичок роботи з інформацією, яка доступна на довідкових сайтах і додатках. Також важливо, щоб педагог надавав рекомендації щодо вибору конкретного ресурсу. Наприклад, мобільні додатки-перекладачі, такі як Google Translate, дозволяють перекладати слова, фрази й речення за допомогою інтерактивної служби перекладів Google, але вони надають лише переклад слова або виразу, який не завжди є точним [6, 7].

Додаток з назвою «Мова» сприяє у вивченні правил та особливостей української мови, а також допомагає уникнути вживання суржику. Він містить поради щодо покращення письма та мовлення, а також розділ із цікавими цитатами. Усі ці матеріали представлені у простому й зрозумілому вигляді, з доданим гумором. Персонаж у формі веселого язика ілюструє різні правила мови в дотепний спосіб, що сприяє кращому сприйняттю та запам'ятовуванню. Ще одним цікавим додатком є «Вчимо та граємо», який поєднує в собі інтерактивний словник та віртуального репетитора у вигляді гри. Цей додаток особливо корисний для новачків у вивченні української мови. Він дозволяє вивчити абетку та найпоширеніші іменники та дієслова за допомогою анімації, яка наочно пояснює значення слова. Усі матеріали супроводжуються аудіозаписом, що сприяє вдосконаленню правильної вимови. Додаток «Вивчайте лексику» містить стандартний набір інструментів для вивчення української мови як іноземної. Навіть люди, які володіють більш ніж трьома десятками мов світу, можуть оволодіти основами розмовної української. Цікаво, що додаток також можна використовувати для вивчення іноземних мов у «зворотному напрямі». Програма дозволяє скласти індивідуальний навчальний план, від якого залежить тижневий обсяг навчального матеріалу. Серед цікавих функцій можна відзначити таке навчання, яке дозволяє повторювати та перевіряти засвоєний матеріал у формі вікторин.

Отже, можна зробити висновок, що використання мобільних пристроїв в освітній діяльності здобувачами освіти під час вивчення мов є необхідним та ефективним.

Список використаних джерел:

1. Толочко С. В., Хомич В. І., & Колесник Т. П. (2023) Формування ключових компетентностей здобувачів освіти під час вивчення мов. *Scientific researches and methods of their carrying out: world experience and domestic realities: proceedings of the VI Correspondence international scientific and practical conference (Vinnytsia-Vienna, August 4th, 2023)*, 298–304.
2. Толочко С. В., Хомич В. І., & Колесник Т. П. (2023) Великі мовні моделі в освітній і науковій діяльності. *Science in the Environment of Rapid Changes: Proceedings of the 3rd international scientific and practical conference (Brussels, August 16-18, 2023)*, 92–100.
3. Хомич, В. І., & Толочко, С. В. (2017). Професійна діяльність і українська мова : навч. посіб. Ніжин: ПП Лисенко М.М.
4. Ponomarenko, N., Polyansky, P., Shkurat, I., Romanenko, M., & Tolochko, S. (2022). Quality management of higher education for increasing the competitiveness of labour resources. *International Journal for Quality Research*, 16 (3), 817–830.
5. Tolochko, S., Khomych, V., & Deda, R. (2017). Language communicative competence in system of postgraduate education. *Edukacja – Technika – Informatyka*, 2 (20), 118–125.
6. Tolochko S., Voitovska O., Deda R., & Kolesnyk T. (2019). Digital technologies of learning foreign languages in postgraduate education. *Edukacja – Technika – Informatyka*, 1 (27), 224–231.
7. Tolochko, S., & Kolesnyk, T. (2017). Foreign language competence of teachers in the system of postgraduate pedagogical education as a scientific problem. *Дослідження різних напрямів розвитку психології та педагогіки*, 2, 6-8.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ВИКЛАДАННЯ ВИБІРКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН ПЕДІАТРИЧНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

Лотиш Надія Григорівна

канд. мед. наук, доцентка, доцентка кафедри педіатрії
Одеський національний медичний університет, Україна

Сеньківська Людмила Іванівна

канд. мед. наук, доцентка, доцентка кафедри педіатрії
Одеський національний медичний університет, Україна

Капліна Лариса Євгенівна

канд. мед. наук, доцентка, доцентка кафедри педіатрії
Одеський національний медичний університет, Україна

Папінко Роман Мар'янович

канд. мед. наук, доцент, доцент кафедри педіатрії
Одеський національний медичний університет, Україна

Вступ. Роль педіатричних вибіркового навчальних дисциплін (ВНД) у підготовці майбутніх лікарів є важливою та невід'ємною складовою процесу медичної освіти. ВНД відіграють ключову роль у формуванні, навичок/ компетентностей та професійних якостей здобувачів-медиків, а безпосередньо спеціалізація за педіатричним профілем допомагає майбутнім лікарям опанувати та засвоїти основні принципи та практичні аспекти лікування дитячого населення. Насамперед необхідно приділити увагу щодо ключових аспектів стосовно ролі педіатричних ВНД у професійній підготовці медичних фахівців [1,2].

По-перше, педіатричні ВНД спрямовані на засвоєння специфічних знань про організм дитини, її фізіологічні особливості та особливості патології у дитячому віці. Здобувачі вищої освіти, які обирають ці дисципліни, отримують можливість глибше вивчати проблеми, пов'язані з дитячим здоров'ям, та розвивати спеціалізовані навички/компетентності для ефективного ведення педіатричної практики.

По-друге, педіатричні ВНД сприяють розвитку емпатії, спілкування та професійної етики у майбутніх лікарів. Робота з дітьми та їхніми батьками вимагає розуміння почуттів, виражене у співпереживанні, вміння слухати та розуміти їхні потреби та переживання. Саме ці аспекти набувають особливого значення у педіатричному навчанні, коли емоційна підтримка та щоденне спілкування з пацієнтами є одним із ключових елементів успішного лікування.

По-третє, педіатричні ВНД дозволяють здобувачам розвивати навички клінічного мислення та прийняття рішень. Робота з пацієнтами потребує аналітичного підходу до діагностики та лікування, врахування специфіки вікових особливостей та ризиків. ВНД надають можливість здобувачам навчитися ефективно

аналізувати клініко-параклінічні дані та розробляти персоналізовані плани обстеження (лабораторно-інструментальні) та лікування дитячого контингенту згідно сучасних Клінічних Настанов.

Основні завдання та цілі викладання педіатричних ВНД на кафедрі педіатрії Одеського національного медичного університету мають вирішальне значення для підготовки майбутніх лікарів. Одним з головних завдань перш за все є забезпечення здобувачів необхідними знаннями та навичками/компетентностями для успішної практичної діяльності та включає в себе розуміння основних принципів медицини дитинства, вивчення методів діагностики та лікування захворювань у дітей, а також оволодіння навичками/компетентностями, ведення медичного документування та спілкування з пацієнтами та їх батьками [7].

Вибіркові навчальні дисципліни спрямовані на розвиток клінічного мислення та аналітичних навичок у здобувачів, які навчаються аналізувати клінічні симптоми та провідні синдроми при певних патологічних станах, проводити диференційну діагностику, приймати обґрунтовані клінічні рішення та розробляти індивідуалізовані плани обстеження та лікування, заходи щодо профілактики для пацієнтів дитячого віку [3,6].

Викладання педіатричних ВНД сприяє формуванню професійної ідентичності та відповідальності майбутніх лікарів перед своїми пацієнтами. Вони навчаються працювати в команді, співпрацювати з іншими медичними фахівцями, ефективно взаємодіяти з пацієнтами та їхніми сім'ями, та виявляти високий рівень емпатії та професійної етики [6].

Організація ВНД педіатричної спрямованості має певні особливості, які визначаються специфікою цієї медичної галузі та відбором широкого спектру предметів, що відповідають потребам майбутніх лікарів різного профілю. Це можуть бути курси з педіатричної онкології, неонатології, алергології та імунології, педіатричної кардіології, неврології та інших спеціалізованих напрямків, які дозволяють здобувачам зосередитися на певних аспектах педіатричної медицини. У вирішенні цього питання суттєву роль відіграє професіоналізм і педагогічна майстерність викладача компонентами якої є професійна компетентність, педагогічні техніка, такт, творчість, здібності, особисті якості викладача та гуманістична спрямованість і культура мовлення [1,4].

Важлива ланка організації – розробка комплексної навчальної програми, яка включає лекційні курси, семінарські, практичні заняття, відтворення клінічних (в тому числі і віртуальних) сценаріїв, кейсів, заняття в симуляційному центрі та інші форми навчання, що дозволяє здобувачам отримати збалансовану підготовку, яка поєднує теоретичні знання з практичними навичками/компетентностями та клінічним досвідом. Також організація ВНД педіатричного профілю передбачає активну участь здобувачів у навчальному процесі: проведення самостійних досліджень, участь у наукових конференціях та семінарах, а також участь у клінічних обговореннях та нарадах з професійними медичними співробітниками [8].

Методи викладання та організація практичних занять з педіатрії відіграють важливу роль у формуванні компетентностей майбутніх лікарів. Один з основних методів викладання педіатрії – лекції, які дозволяють здобувачам вищої медичної освіти отримати систематизовані теоретичні знання з педіатрії, вивчити основні принципи діагностики та лікування найбільш розповсюджених захворювань дитячого віку, а також ознайомитися з сучасними тенденціями у педіатричній практиці. Крім того, велику роль у формуванні навичок/компетентностей майбутніх лікарів відіграють практичні заняття. Під час практичних занять здобувачі

отримують можливість навчитися проводити фізикальне обстеження дітей, виявляти симптоми найбільш поширених захворювань в педіатрії, провідні патологічні синдроми, інтерпретувати лабораторно-інструментальні дані, вести медичну документацію та розробляти плани лікування, профілактики, реабілітаційних заходів. В подальшому особливу увагу слід приділяти організації клінічних стажувань на заочних базах навчання майбутніх лікарів, які дозволяють здійснювати практичну роботу під керівництвом досвідчених лікарів, отримувати досвід роботи з реальними пацієнтами та вдосконалювати свої клінічні навички/компетентності [5,8].

У сучасному навчальному процесі з педіатрії також активно використовуються інтерактивні методи, такі як групові обговорення, кейси, стандартизовані або віртуальні пацієнти, що безпосередньо допомагає здобувачам застосовувати теоретичні знання на практиці, розвивати клінічне мислення та робити обґрунтовані клінічні висновки.

Планування, розробка та впровадження вибіркового педіатричних програм є важливою складовою підготовки майбутніх лікарів у галузі педіатрії. Ефективне планування вибіркового педіатричних програм передбачає аналіз потреб здобувачів-медиків та вимог сучасної медичної практичної діяльності. Важливо враховувати актуальні тенденції постійного розвитку («Клінічні Настанови», «Галузеві стандарти надання медичної допомоги дитячому населенню», «Протокол медичної допомоги» тощо) та суттєвих змін у галузі педіатрії, зокрема, нові методи діагностики та лікування, зміни у популяції дітей, їхніх потребах та захворюваннях. На підставі такого аналізу визначаються пріоритетні напрямки для розробки и впровадження програм на практичних заняттях з педіатрії [3].

Своєчасна розробка вибіркового педіатричних програм передбачає створення різноманітних навчальних модулів та компонент, які відповідають цим потребам, а саме спеціальні курси з певних областей педіатрії, клінічні стажування у відділеннях дитячої лікарні чи поліклініки, практичні заняття з основ педіатричного догляду, вакцинації дитячого населення, надання медичної допомоги при невідкладних станах тощо. Важливо, щоб програми були добре структурованими, відображали як теоретичні, так і практичні компоненти та надавали майбутнім лікарям можливість здобути необхідний досвід у різних аспектах педіатричної діяльності.

Успішне впровадження вибіркового педіатричних програм вимагає залучення досвідчених педіатрів та педагогів медичних закладів у процес їх створення та викладання. Співробітники можуть допомогти розробити програму, яка відповідає сучасним вимогам педіатричної практики та забезпечити якісне викладання здобувачам.

Наступним важливим етапом у плануванні навчального процесу та розробці компонент на кафедрі педіатрії є оцінка потреб здобувачів у ВНД. Для її ефективної оцінки необхідно провести аналіз інтересів, мотивацій та кар'єрних цілей. Самовизначення здобувачів важливо враховувати при виборі тем та напрямків досліджень, які будуть цікаві та корисні для їхньої майбутньої професійної діяльності. Важливо провести аналіз потреб ринку праці та сучасних тенденцій у медичній практиці. Розвиток медичної науки та технологій швидко змінюється, тому необхідно забезпечити здобувачам доступ до актуальної інформації та навичок/компетентностей, які будуть вимагатися в майбутній медичній практиці. Найголовніше враховувати індивідуальні особливості здобувачів, їхні потреби та можливості. Будь-який здобувач може мати різні цілі та інтереси, тому важливо забезпечити різноманітність, щоб кожен здобувач мав можливість знайти те, що відповідає його потребам [8].

Викладання ВНД педіатричної спрямованості відіграє важливу роль у формуванні майбутніх лікарів та вдосконаленні їхньої медичної практики.

Одним із викликів у викладанні педіатричних ВНД є необхідність оновлення навчальних програм та методик. Швидкий темп розвитку медичної науки вимагає постійного оновлення знань та навичок/компетентностей. Викладачам потрібно стежити за сучасними тенденціями у педіатрії та впроваджувати їх у навчальний процес, щоб забезпечити здобувачам актуальну і новітню інформацію. Іншим викликом є розвиток практичних навичок/компетентностей у здобувачів. Педіатрична медицина вимагає від лікарів не лише теоретичних знань, але й вміння ефективно взаємодіяти з дітьми та їхніми батьками, проводити діагностику та лікування. Важливо забезпечити здобувачам достатню кількість практичних занять щодо теоретичного матеріалу так і вміння їх застосовувати в симуляційному класі або безпосередньо біля ліжка хворого у відділеннях дитячої лікарні або на прийомі в поліклініці [7].

Попри на виклики, викладання педіатричних ВНД має численні перспективи. По-перше, це можливість поглибленого вивчення конкретних розділів педіатрії та розвиток індивідуальних інтересів здобувачів. ВНД дозволяють здобувачам отримати спеціалізовані знання та навички/компетентності, які відповідають їхнім професійним цілям. По-друге, викладання педіатричних ВНД сприяє розвитку науково-дослідницької діяльності серед здобувачів, які мають можливість проводити наукові дослідження у педіатричному напрямку, публікувати свої результати та брати участь у наукових конференціях.

Висновок. В теперішній час ВНД педіатричної спрямованості в медичному закладі (а саме у здобувачів 5 і 6 курсів медичного факультету) відіграють важливу роль у підготовці здобувачів, надаючи їм можливість отримати спеціалізовані знання, розвинути необхідні навички/компетентності та відчуття емпатії, а також розвивати клінічне мислення та відповідальність перед своїми майбутніми пацієнтами. Розуміння та оволодіння перерахованими аспектами є ключовими у формуванні висококваліфікованих майбутніх лікарів на сучасному етапі.

Список використаних джерел:

1. Касьянова О.О., Чумак Т.М., Лихолат Т.В. та ін. Організація вибіркового навчання у педіатричній спеціальності: метод. рекомендації. - Київ: Медицина, 2020.
2. Огородникова Л.І., Галак Є.М., Задорожна Н.Г. та ін. Організація навчального процесу у вищій медичній школі. - Київ: Вища школа, 2019.
3. Педіатрія: навчальний посібник / За ред. І.П. Шевченко, О.М. Чернявської, В.О. Гриценка та ін. - Київ: Видавничий дім "Прем'єра", 2018.
4. Кайдалова Л. Г., Щокіна Н. Б., Вахрушева Т. Ю. Педагогічна майстерність викладача: Навчальний посібник. – Х.: Вид-во НФаУ, 2009. – 140 с.
5. Атаманчук О.В. Особливості викладання вибірових дисциплін кафедрою гістології, цитології та ембріології ІНМУ. //Актуальні проблеми сучасної медицини. Том 22, Випуск 1 (77).С. 146-150.
6. Aleksyeyeva N, Vorontsova Z, Shyshkina V, et al. Osobennosti prepodavaniya elektivnykh distsiplin na morfologicheskikh kafedрах VGMU im N.N. Burdenko [Features of teaching elective disciplines at the morphological departments of VSMU named after N.N. Burdenko]. Forcipe. 2021; 3(1):18-21.
7. Терещенко Н.Ю., Малишевська Г.І., Токменко І.І., Яніцька Л.В. Освітний простір вибіркової дисципліни під час воєнного стану. Theoretical and empirical scientific research: concept and trends. 2022, 107-110.
8. Х.В. Левандовська. Формування професійної компетентності у студентів-медиків в умовах дистанційного навчання. Буковинський медичний вісник. 2022. Т. 26, № 4 (104). С.82-88.

СИТУАТИВНО-РОЛЬОВІ ВПРАВИ: ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НА УРОКАХ 3-4 КЛАСІВ

Адамчо Юліанна Михайлівна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
педагогічного факультету
спеціальності 013 «Початкова освіта»
Мукачівський державний університет, Україна

Науковий керівник: Розман Ірина Іллівна

ORCID ID: 0000-0002-4951-0074

д-р.пед. наук, професор,
професор кафедри англійської мови, літератури з методиками навчання
Мукачівський державний університет, Україна

***Анотація.** У статті зосереджена увага на аналізі ситуативно-рольових вправ як ефективного інструменту формування комунікативної компетентності на уроках 3-4 класів. З'ясовано методи використання вправ у навчальному процесі та їх вплив на розвиток мовленнєвої та соціальної компетентності учнів. Стаття аналізує ефективність цього підходу на основі практичного досвіду впровадження відповідних методик на уроках мови та літератури.*

На запровадження компетентнісного підходу націлює Концепція Нової української школи, в якій зазначається, що «знання та вміння, взаємопов'язані з ціннісними орієнтирами учня, формують його життєві компетентності, потрібні для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці» [3, с. 10].

Багато вітчизняних лінгводидактів, зокрема Н. Голуб, Л. Глазова, О. Горошкіна, Т. Донченко, С. Омельчук, Л. Шевцова, Г. Шелехова, присвятили свої дослідження окремим аспектам використання ситуативних завдань на уроках мови. Вони розглядають такі вправи і завдання як засіб формування вмінь та навичок монологічного і діалогічного мовлення, визначають їхню дидактичну сутність, місце в системі завдань уроку мови, методику використання в основній школі.

Ігрові технології становлять одну з унікальних методик навчання, яка перетворює навчальний процес на захопливу та цікаву активність, яка не лише стимулює творче мислення учнів, а й робить навчання предметів більш захоплюючим. Відчуття захоплення у вигаданому світі гри перетворює рутинну діяльність, таку як запам'ятовування, повторення чи закріплення матеріалу, на емоційно насичену подію. Психічні процеси та функції дитини активізуються завдяки емоційній напруженості ігрової діяльності.

Іншим позитивним аспектом ігор є їх здатність спонукати учнів застосовувати набуті знання в нових ситуаціях, що забезпечує практичне використання вивченого матеріалу. Такий підхід робить навчальний процес більш різноманітним та цікавим, доповнюючи його новими відтінками та можливостями.

Компетентнісний підхід визначає спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток ключових життєвих компетентностей особистості, підсилює практичну зорієнтованість освіти, акцентує увагу на результатах навчання [6].

Ситуативно-рольові вправи, які успішно проводяться в школі, сприяють розвитку пізнавальної самостійності учнів. Цей метод навчання дозволяє максимально залучити учнів 3-4 класів до активної пізнавальної діяльності на уроках, що сприяє не лише підвищенню якості навчання, але й забезпечує емоційне благополуччя та психологічний комфорт для кожної дитини ще з перших днів навчання у школі.

У процесі проведення уроків з використанням ігрових елементів реалізується ідея співпраці, змагання, саморегуляції, виховання відповідальності за результати власної роботи, а головне – виникає інтерес та мотивація молодших школярів до навчання.

Процес навчання сприятиме максимально позитивній емоційній атмосфері при умові використання інноваційних та захоплюючих методів, які стимулюють активну участь учнів, сприяють їхній творчій самореалізації та забезпечують індивідуальний підхід до кожного учня.

Цікавість до розумової діяльності виникає лише тоді, коли присутнє взаєморозуміння між учителем та учнями. Створивши психологічний комфорт, творчо-працюючий учитель зможе досягти високих результатів у освітньому процесі.

На уроках української мови доцільно використовувати словникові ігрові диктанти. За допомогою гри-вправи «Чарівний мішечок», учитель закріплює різноманітні вміння й навички збагачення розвитку зв'язного мовлення. Вміст мішечка підбирається з урахуванням мети навчання: це можуть бути іграшки, у назвах яких є орфограми, на які потрібно звернути особливу увагу, або дрібні предмети, які потрібно описати.

Ще однією захопливою та корисною пізнавальною грою є використання казок. Мета використання казок полягає у розвитку уяви учнів. Одна з таких ігор називається «Продовж казку». Дітям пропонується неповна або незакінчена казка, для якої вони повинні придумати закінчення. Кожен має можливість створити свій варіант завершення казки, що сприяє розвитку творчого мислення та уяви, оскільки це створює ситуацію вибору для дитини.

На уроках читання доцільно використовувати ігри: «Піраміда» та «Падають шишки», під час підготовки до читання текстів. Додатково, дуже корисними є спеціальні ігри, які спрямовані на розвиток пам'яті та формування стійкої уваги. Наприклад, «Засічка – кидок» (при слові «кидок» читання виконується на максимальній швидкості, після слова «засічка» – читання зупиняється); «Відгадай» (вибіркове читання), «Хвиля» (учні починають читати у довільному темпі, поступово збільшуючи силу голосу, до досягнення вершини, і потім зменшують).

В умовах компетентнісно орієнтованого навчання змінюються вимоги до традиційних організаційних форм навчання, зокрема, уроку. Сучасний урок має бути інтерактивним, тобто передбачати постійну активну взаємодію всіх учасників навчального процесу, «колективне, групове навчання у співпраці, де і учень, і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, вміють і здійснюють» [4, с. 142].

У Державному стандарті початкової освіти [2] зазначено, що одним з завдань мовно-літературної освітньої галузі є розвиток у молодших школярів навичок сприймання, аналізу, інтерпретації та критичної оцінки інформації в медіатекстах і використання її для збагачення власного досвіду.

У Типовій освітній програмі мовно-літературної галузі [5] визначено змістову лінію «Досліджуємо медіа», яка передбачає сприйняття простих медіатекстів,

виявлення у них явних ідей та прихованої інформації, висловлення власної позиції щодо медіаповідомлень та створення простих медіапродуктів.

При організації роботи з медіа потрібно враховувати власний досвід та вподобання дітей молодшого шкільного віку. Підбираючи фрагменти телепередач, мультфільмів і фільмів для перегляду, важливо звертати увагу на їхню дидактичну цінність. Це означає визначення, чи відповідають вони виховним, пізнавальним і розвивальним цілям, чи сприяють розширенню знань про навколишнє середовище, формуванню уявлень про моральні аспекти, встановлення еталонів поведінки, демонстрації соціальних норм, правил, гендерних ролей, цінностей та моделей поведінки, а також чи сприяють розвитку мовлення дітей.

Залучення учнів до участі в мовленнєвій ситуації, наближеній до природної, допомагає уникнути формальності під час виконання мовленнєвих завдань, сприяє створенню невимушеної, творчої атмосфери на уроці [1, с. 22–24].

Сучасне викладання української мови у початковій школі – це складний і різноаспектний процес педагогічної діяльності, в якому ключовим є взаємозв'язок між формою і змістом, втілення освітніх, розвивальних і виховних цілей, застосування різноманітних методів, прийомів, організаційних форм і засобів з використанням новітніх педагогічних технологій. Це, передусім, співпраця між учителем і учнями, що сприяє активному інтелектуальному і мовленнєвому розвитку молодших школярів.

Таким чином, система ситуативних вправ, яка має на меті формування основних комунікативних умінь, відповідає психологічним аспектам поетапного розвитку стійких навичок, сприяє створенню установки та спрямованості мислення на конкретні операції. Вона вказує учителю на можливості роботи у формуванні у учнів умінь розв'язувати проблеми, які виникають у різноманітних ситуаціях, аналогічних реальним умовам спілкування. Ситуативно-рольові вправи дозволяють учням відчувати себе в різних життєвих ситуаціях, що сприяє розширенню їхнього кругозору та розвитку емпатії. Вони надають можливість практикувати мовні навички в аутентичних ситуаціях, що робить процес вивчення більш живим і пізнавальним.

Крім того, ситуативно-рольові вправи сприяють формуванню ключових соціальних компетентностей, таких як співробітництво, ефективне спілкування, розвиток самопізнання та саморегуляції. Ці навички мають важливе значення не лише у шкільному житті, але й у подальшому особистому та професійному розвитку учнів.

Висновок. Застосування ситуативно-рольових вправ у процесі вивчення предметів у початковій школі, зокрема на уроках 3-4 класів, виявляється ефективним інструментом для формування комунікативної компетентності учнів. Результати досліджень та педагогічного досвіду свідчать, що цей метод сприяє не лише засвоєнню знань, а й розвитку навичок спілкування, вміння працювати в групі та розв'язувати конфліктні ситуації. Використання ситуативно-рольових вправ на уроках для учнів 3-4 класів дозволяє досягти більшого рівня комунікативної компетентності, що є важливою складовою успішного навчання та життя в сучасному суспільстві.

Представлені матеріали не вичерпно висвітлюють цю проблему. Багато її аспектів потребують ретельного дослідження з боку науковців, а можливо, навіть спеціальних досліджень.

Список використаних джерел:

1. Голуб Н. Б. Ситуаційний метод на уроках української мови. *Українська мова і література в школі*. 2013. № 7. С. 18–24.

2. Державний стандарт початкової загальної освіти. 2018. URL: <http://surl.li/siryu> (дата звернення 07.04.2024)
3. Концептуальні засади реформування середньої освіти. Львів, 2016. 34.
4. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології: наук.-метод. посібн. Київ: Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.
5. Типова освітня програма початкової освіти. 2022. Вилучено з <http://surl.li/siryu> (дата звернення 07.04.2024).
6. Ягоднікова В. В. Інтерактивні форми і методи навчання у вищій школі: навч.-метод. посіб. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2009. 80 с.

ВИХОВАННЯ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ ВОКАЛЬНО-ТЕХНІЧНИХ НАВИЧОК

Харченко Софія Сергіївна

здобувачка 4 курсу, рівень фахової передвищої освіти

Харківський педагогічний фаховий коледж

Комунального закладу

«Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Україна

Науковий керівник: Дубовська Ольга Леонідівна

ORCID ID: 0000-0002-1571-3527

викладач-методист кафедри вокально-хорової підготовки вчителя,

Комунальний заклад

«Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Україна

Анотація. В статті проаналізовані загальні положення виховання та удосконалення вокально-технічних умінь та навичок. Вокальна педагогіка – галузь знань про природу співацького голосу, використання його можливостей у музично-виконавській практиці. Розвиток співацького голосу – це складний комплекс взаємопов'язаних функцій голосового апарату та психіки людини, тому для запобігання порушення органічного зв'язку, необхідно всі вокальні якості здобувача розвивати одночасно, в межах його психологічних та фізіологічних можливостей.

Постановка проблеми. Основним питанням методики викладання вокалу є розвиток співацького голосу. У музичному довіднику поняття «голос» тлумачиться так: «голос (італ. voce) - звуки, що утворюються голосовим апаратом людини і забезпечують спілкування людей та передачу думок звуковим шляхом. Залежно від характеру функціонування механізмів голосоутворення, людський голос поділяється на мовлення, спів та шепіт. Співацький голос як акустичне явище характеризується висотою, силою (гучністю), звуковисотним об'ємом (діапазоном), тембром (забарвленням), вібрацією і дикцією (розбірливістю). Висота звука голосу залежить від довжини голосових зв'язок та кількості їх коливань за секунду – сила – від амплітуди коливань, тембр – від спектрального складу звука, наявності в ньому високої, середньої та низької форманти, а також від характеру вібрації. Визначальним для виявлення та розвитку співацького голосу є вплив національної мовної системи та мелодичного матеріалу, а також потяг до музики і масштаби її побутування в народі, особливості національної манери співу, складу психіки, темпераменту, менталітету, а також умови побуту, клімату тощо.

Стан дослідження. Розвиток співацького голосу безпосередньо залежить від усвідомлення вокалістом специфіки вокального мовлення, закономірностей звукоутворення, резонування, артикуляції, дихальних рухів, їх ролі у процесі фонації, знання фізіології голосового апарату. Вокальні навички – це виконання вокальних дій, доведене до автоматизму, внаслідок багаторазового повторення. Міцність засвоєння навичок залежить від частоти та регулярності виконання навчальної діяльності.

Мета статті – розкрити важливість виховання та удосконалення вокально-технічних навичок та застосування їх на практиці у професійній діяльності. Розвиток вокально-технічних навичок є цілеспрямованим процесом, важливою складовою професійної підготовки майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу. «Пізнання світу почуттів неможливе без розуміння й переживання музики, без глибокої духовної потреби слухати музику й діставати насолоду від неї», - писав видатний український педагог В.Сухомлинський. Одним із головних завдань музичної освіти є прищеплення вокально-технічних навичок. Володіння співацькими навичками насамперед необхідно для виразної осмисленої передачі ідейно-художнього змісту пісні, її характеру, настрою.

Спів є складним комплексом взаємопов'язаних функцій голосового апарату та психіки. Тому основними принципами виховання співака є:

- необхідність індивідуального підходу;
- єдність технічного й художнього розвитку;
- поступовість і послідовність;
- постійне врахування не тільки фізичного стану, а також стану нервової системи, психіки.

В основі вокально-технічного розвитку голосу головним завданням є навчання співака свідомо користуватися власним голосовим апаратом для отримання інтонаційно-стійкого, міцного, насиченого звуку, приємного й рівного тембру.

Спів, як і будь-яка функціональна діяльність організму людини (оскільки, голос є функцією організму, тобто «живим» музичним інструментом) потребує усвідомленого і цілеспрямованого керування, що впливає із закономірностей звукової природи голосу людини, тобто, фізіологічних особливостей того, хто співає.

На етапі формування вокально-технічних навичок до роботи треба залучити вокальні техніки. Їх послідовність: дихання, звукоутворення, дикція, чистота інтонування. На чистоту і красу звуку, виразність виконання, впливає елементарне володіння співочим диханням. Дихання - це складний і тривалий процес, тому на початкових етапах оволодіння ним починаємо з плавного та рівномірного вдоху та видоуху, не перериваючи музичну фразу.

Дихання є основою співу. Гарний спів залежить насамперед від правильного дихання. Дихання об'єднує всі фізіологічні фактори які пов'язані із звучанням голосу. Співацьке дихання це основа вокальної техніки співака та пов'язане з основною і співучою фонацією. Гортань та дихання в результаті своєї роботи утворюють висоту звуку, яка залежить від коливання голосових складок. Типи дихання: черевне - грудна клітина майже нерухома, вдих здійснюється тільки опусканням діафрагми; нижньореберно-діафрагмальне - грудна клітина і діафрагма активно включені в роботу; реберно-діафрагмальне - виробляється за рахунок розширення і підняття нижньої частини грудної клітини; реберне - верхня частина грудної клітини піднята, діафрагма пасивно слідує за рухом грудної клітини.

Робота дихального апарату людини під час мовної і співацької фонації тісно пов'язана з роботою гортані і артикуляційного апарату, тому вивчення проблеми дихання поза діяльністю цих органів є досить умовним. Голосовий апарат працює як єдине взаємопов'язане ціле, всі його основні частини: дихання, гортань і артикуляційний апарат (ротоглотковий канал, або, інакше, надставна трубка) – в процесі співу впливають один на одного.

Гортань і дихання в результаті своєї роботи утворюють співацький звук визначеної висоти, сили і, частково, тембру. Саме в гортані формуються основні визначальні якості співацького голосу, його вібрато, металевий відтінок, дзвінкість і яскравість звучання. Функції гортані і дихання настільки взаємодіють між собою в процесі утворення звуку, що їх неможливо розглядати окремо, адже, основним перекриттям (затвором), який перешкоджає вільному проходженню дихання в процесі звукоутворення, є голосова щілина, а в коливанні голосових зв'язок

неодмінно бере участь дихальний струмінь повітря. Тому робота дихання в співі завжди передбачає і роботу гортані (і навпаки).

Вокальне дихання як процес можна умовно поділити на три етапи. 1. Вдих швидкий, енергійний, безшумний, невеликою кількістю набраного повітря, здійснюється ротом і носом одночасно, оскільки тільки в такий спосіб можна забезпечити швидкість і безшумність процесу вдихання. Вдих завжди є активним актом, який спрямований на всмоктування повітря в легені завдяки попереочно-смуғастим м'язам грудної клітки та діафрагми, що піддаються зовнішньому впливу, тобто, нашій волі. 2. Опора дихання - миттєва затримка дихання, своєрідна фіксація набраного повітря і настроювання організму для співацької функції, яка допомагає зосередити увагу і спрямувати м'язову „пам'ять” на процес звукоутворення. 3. “Вокально-тілесна схема” - видих, повільний, економний, сконцентрований, але з активною роботою видихальних м'язів.

Важливою умовою економічного видиху є збереження співаком м'язового відчуття стану вдихання, коли ледь розширені ребра і опущена діафрагма якнайдовше зберігають відчуття вдихання, повільно піддаючись тиску видихаючого повітря. Для правильного засвоєння прийомів співацького дихання під час розспівування виконуються окремі вправи: після вдиху учень чи студент вимовляє приголосну «ф», уявляючи, що він гасить свічку; для відчуття руху діафрагми під час вдиху поштовхами вимовляємо приголосні «п, б, в, м».

Чітка артикуляція голосних, ясна вимова приголосних і виразне фразування забарвлюють звучання голосу, ведуть до високохудожнього виконання вокального твору. Чіткість дикції під час співу залежить від правильної вимови. Проте співацька дикція видізняється від мовної тим, що спів ґрунтується на голосних звуках, а приголосні вимовляються чітко й коротко. У здобувачів часто спостерігається відсутність виразної дикції не лише під час співу, а й у мовленні, тому, навчаючи вокальної дикції, велику увагу необхідно приділити чіткій артикуляції голосних і ясній вимові приголосних. Причиною поганої дикції може бути млявість і малорухомість язика й губ, затисненість нижньої щелепи, скутість м'язів обличчя й шиї та недостатнє відкриття рота. Важливе завдання у самостійній роботі над дикцією – фізичне звільнення артикуляційного апарата від напруження.

Артикуляція це найважливіша частина вокальної роботи. Вона тісно пов'язана з диханням, звукоутворенням та інтонуванням. Тільки за умови активної артикуляції стає зрозумілим текст. На якість артикуляції впливають уміння відкривати рот під час співу, правильне положення губ, вільне розташування язика в роті, а також звільнення від напруження нижньої щелепи. Для утворення мовних голосних достатньо участі порожнини рота і найрухомішої його частини – язика. У співі ж для утворення голосних необхідна активна робота губ, м'язів глотки і вільний рух нижньої щелепи. Виробляючи відчуття повільного руху нижньої щелепи, треба пам'ятати, що ступінь розкриття рота може бути різним. Надто відкритий рот і підкреслене опускання нижньої щелепи позбавляє звук тембру і виразності. Засвоюючи правильну артикуляцію голосних здобувачі тим самим розвивають і удосконалюють свій голос.

Спів є одним із складних видів музичного мистецтва і вимагає оволодіння багатьма технічними навичками, на основі яких можна вдосконалювати свою майстерність.

Постанова голосу пристосовує голос для професійної діяльності та є процесом одноразового та взаємопов'язаного виховання слухових та м'язових навичок в учня. Вокальна техніка це комплекс умінь та навичок які важливі для свідомого управління

фонаційним процесом, метою якого є досягнення максимального акустичного ефекту з мінімальними витратами енергії організму. Вокальна техніка як вироблення правильних голосових, мовних, співочих навичок, розвиток і тренінг голосу для професійної роботи. Це все спрямоване на отримання деяких основних характеристик які є обов'язковими для будь-якого вокалу. Щоб розвинути вокальну техніку необхідно придбання навичок співацької постави, дихання і опори звуку, навички звукоутворення, звуковедення, співацької дикції та артикуляції.

Особливою умовою у формуванні та розвитку вокально технічних навичок є мотивація та готовність до оволодіння вокально-технічними навичками. Мотивація: невід'ємна складова, що забезпечує розвиток та вдосконалення, сприяє психологічній стійкості вокаліста до праці на сцені. Формуючи мотивацію вчитель зобов'язаний орієнтуватися на перспективи розвитку, враховуючи вікові особливості учня.

Мотивація є безумовна - пряме навіювання та здійснення реальної афективної ситуації та умовна - спонукання привертається до подій з минулого досвіду або їх елементом. Види мотивації бувають внутрішні і зовнішні. Взагалі мотивація це становлення майбутнього співака. Засвоєння знань є також однією з важливих умов формування вокально-технічних навичок.

Знання будуть піднімати діяльність на вищий рівень усвідомленості. Підготовка вокаліста - це завдання багатоаспектне та відповідальне. Під час навчання співу створюється можливість освоєння механізмів пізнання музичного мистецтва, розвиток музично-творчих здібностей, оволодіння вокального-виконавською майстерністю. Успіх розвитку вокального потенціалу обумовлена змістом навчання співу, зовнішніми і внутрішніми факторами та сукупністю педагогічних умов.

Як вважала О. Антонова педагогічні умови - це фактори, обставини, синтез заходів, від цього і буде залежати ефективність формування педагогічної системи. Педагогічні умови для формування співочих здібностей це організація комфортної психологічної атмосфери на заняттях зі створенням ситуації успіху, формування яскравого емоційного відступу на вокально-хоровий твір, розвиток творчо-самостійної активності.

Отже, спираючись на сказане вище, можемо зробити **висновки**, що виховання та удосконалення вокально-технічних навичок базується та має «універсальність» біомеханізму голосоутворення, як новаторська установка вокального розвитку, спрямована на підготовку спеціалістів багатоаспектної музичної діяльності (педагогічна, виконавська співацька діяльність, лекторська, концертно-організаційна тощо), навчально-виховна робота (керівництво дитячими та вокально-хоровими колективами, гуртками, робота з дітьми у школах, студіях, творчих майстернях тощо), науково-пошукової діяльності та інше. В основу «універсальності» покладено психолого-фізіологічний механізм «усвідомленого мовлення» та підсвідомої саморегуляції звучання голосу, що пов'язане з трактуванням тіла людини як «живого» музичного інструменту.

Дослідження має подальшу практичну перспективу, оскільки затребуваний фахівець завжди буде прагнути до професійного самовдосконалення, піднімати свій професійний рівень, виявляти здатність до коригування шляхів організації своєї діяльності, діяти активно, творчо, самостійно.

Список використаних джерел:

1. Антонова О. Є. Теоретичні та методичні засади навчання педагогічно обдарованих студентів: монографія. Житомир : вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. 471 с.
2. Чернишенко І. Г. Розвиток співочих здібностей у дошкільників. Стаття. Маріуполь 2019. 6 с.

3. Павленко Т. П. Аспекти фізіології та медицини у постановці голосу: методичні рекомендації для викладачів музичної школи, музичного відділення початкового спеціалізованого мистецького навчального закладу. Вінниця. Нова книга. 2008 56 с.
4. Вишнеvsька С. В. Основні дикційно-артикуляційні проблеми у вокальному виконавстві: Івано-франківськ 2015. 13-14 с.
5. Богданова О. В. Формування та вдосконалення вокальних навичок засобами вокальних вправ. Стаття, Артємівськ 2016. 6 с.
6. Зарицький А. І. Мрочко М. І. Етапи формування вокально-технічних навичок здобувачів вищої освіти у класі естрадного співу, методичні настанови. Луцьк. 2023 20с.
7. Михневич Д. Г. Формування вокальних навичок майбутніх учителів музичного мистецтва методична розробка, Чернівці 2019. 9-13 с.

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ У ДОШКІЛЬНИКІВ ПІД ЧАС ПРЕДМЕТНО-ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Дегтяр Марина Олександрівна

здобувачка вищої освіти факультету
дошкільної і спеціальної освіти та історії

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради, Україна*

Чередниченко Наталія Сергіївна

здобувачка вищої освіти факультету
дошкільної і спеціальної освіти та історії

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради, Україна*

Науковий керівник: Бакуменко Тетяна Костянтинівна

доктор філософії, доцент, доцент кафедри теорії та методики дошкільної освіти

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради, Україна*

Формування фінансової грамотності є новою концепцією розвитку дошкільників. Ураховуючи те, наскільки важливі для успішного життя навички управління фінансами, слід обов'язково ввести на заняття з математики задачі, завдання, ігри для формування фінансової грамоти дітей дошкільного віку. Адже ми всі намагаємося виховувати дітей всебічно розвиненими. Ми розвиваємо їх інтелектуальні, духовні та фізичні здібності. І тільки одна сторона розвитку часто залишається недоторканою, та, яка стосується фінансового виховання. А тому, педагогам, разом із батьками, важливо виховувати правильне ставлення дитини до грошей. Тоді й духовні стосунки між батьками та дітьми, взаємовідносини в дитячих колективах, набудуть високоморального рівня.

Проблема формування фінансової грамотності досліджується багатьма науковцями, зокрема: формування фінансової грамотності особистості (А. Лусарді, Т. Люсей, О. Мітчелл), теоретичні аспекти поняття «фінансова грамотність» (Н. Бахмат, Т. Бурлаєнко, О. Ковтун, Л. Остапенко та ін.); проблема формування підприємливості та фінансової грамотності у здобувачів освіти (Д. Куратко, О. Кириленко, Л. Примостка, С. Панченко, Т. Смовженко та ін.); формування фінансової культури у школярів (М. Козак, О. Комар, Г. Коберник, Д. Клименченко, О. Корчевська, О. Нікуліната інші).

Відмітимо, що підготовка формування основ фінансової грамотності має починатися з закладу дошкільної освіти (ЗДО), де у дошкільників здійснюється формування елементарних математичних уявлень, понять про ресурси, потреби, гроші. Одним з основних компонентів фінансової грамотності дітей старшого дошкільного віку є опанування економічних понять, економічних компетенцій, практичних навичок раціональної фінансової поведінки, вміння робити вибір, приймати різні рішення [1, с. 144].

Основними завданнями програм формування основ економічних уявлень у дошкільнят названо становлення первинних фінансово-економічних компетенцій і

навичок, а також виховання соціально-особистісних якостей і ціннісних орієнтирів, що визначають раціональну поведінку в реальних фінансово-економічних ситуаціях. Специфіка організації занять визначає такі умови їх проведення: нетривалість, доступність, інтегративність, можливість практичного застосування фінансового контенту.

Таким чином, виявлення найефективніших форм і методів підвищення фінансової грамотності дошкільнят видається нам перспективним напрямом сучасних досліджень у галузі дошкільньої освіти. Фінансова освіта дитини закладає базис успішного майбутнього.

В умовах сучасного суспільного життя, що змінюються, безперервну фінансову освіту необхідно розпочинати саме з дошкільнього віку, коли дітьми набувається первинний досвід в елементарних фінансово-економічних відносинах. Дошкільнята не зможуть опанувати цю царину самостійно, але, займаючись разом із педагогами та батьками, отримують необхідні фінансові знання та уявлення про роль фінансів у суспільстві [2, с. 39].

Очевидно, необхідно знайомити дітей з такими поняттями, як розумне ведення домашнього господарства, економія коштів, використання заощаджень. Через те, що бажання дітей часто не збігаються з можливостями їхніх батьків, виникають конфлікти, засмучення, розчарування і як наслідок – комплекс неспроможності майбутніх громадян суспільства. Актуальність нашого дослідження пояснюється необхідністю підвищення якості освітнього процесу в дошкільній освітній організації, а також гострою потребою у вихованні дошкільнят повноцінно розвиненими особистостями, які гармонійно поєднують у собі інтелектуальні та моральні якості.

Фінансову грамотність дітей дошкільнього віку вбачається за доцільне розглядати в контексті функціональної грамотності, необхідність опанування якою у XXI столітті зумовлює здійснення інноваційних змін усієї системи сучасної неперервної освіти. Функціональна грамотність – це здатність використовувати набуті знання, уміння, компетенції, цінності, стратегії поведінки для розв'язання життєвих завдань у різних ситуаціях. За згодою провідних експертних освітніх спільнот виокремлено шість складових функціональної грамотності: читацька, природничо-наукова, фінансова, математична, громадянська та ІКТ-грамотність.

Фінансова грамотність, як складова функціональної грамотності, являє собою безперервне розширення сукупності знань, навичок і стратегій дії, що вибудовуються людьми відповідно до вимог сучасного суспільства і безперервно вдосконалюваних фінансових продуктів. Ми поділяємо концептуальні ідеї організаторів міжнародного дослідження PISA, зокрема, їхнє визначення царини оцінювання фінансової грамотності [3, с. 68]. Суть поняття «фінансова грамотність» виражається в розумінні її, як особистої фінансової грамотності, що пов'язана не з теоретичними економічними поняттями (теорія ринкових структур, теорія попиту та пропозиції тощо), а полягає в розумінні, управлінні й плануванні своїх власних, особистих і родинних фінансових справ. Вбачається, що результати освоєння дошкільнятами фінансових понять і навичок можуть інтерпретуватися, як частина формування функціональної грамотності: грамотне ставлення до грошей – початкові навички фінансового планування – культивування морально-етичних звичок, які сприяють успішному управлінню особистими фінансами [3, с. 69].

Залучення дітей до основ фінансової грамотності має виключати можливість перевантаження їх складними термінами, деталями роботи фінансових механізмів та іншими аспектами фінансової сфери. Нам здається, що завдання вивчення

фінансового контенту об'єктивно доцільно реалізовувати в грі, оскільки ігрова діяльність з однолітками, живе спілкування – провідна діяльність дитини-дошкільника.

Блок фінансово-економічних наук об'єднує напрями досліджень, спільними характеристиками яких, поряд з іншими, є практична спрямованість, орієнтація на конкретні фінансові показники та результати. Матеріальною мірою значущості (засобом виміру) найрізноманітніших складових людської діяльності на сьогодні є гроші, як загальний еквівалент будь-якого продукту (товару або послуги). Особливо значущим при цьому є правильний вибір науково-методологічних підходів, що має лягти в основу практичних розробок для дітей дошкільного віку з фінансової грамотності.

Відповідно до специфіки досліджуваного феномена, визначимо методологічне підґрунтя цього процесу, що представлено в трьох площинах: загальнонаукова – системний підхід; конкретнонаукова – аксіологічний підхід і технологічна – середовищно-діяльнісний підхід [5, с. 61].

Отже, у фінансовому вихованні дошкільників є найбільш ефективними дидактичні ігри економічного змісту. Ігри повинні бути спрямовані на розширення обсягу словникового запасу дітей тією лексикою, яка входить у наше життя повсякденно, яку чують діти постійно в колі сім'ї, по радіо, телебаченню, читають у пресі. Зокрема, дітей постійно оточує сучасна економічна термінологія, без знання якої вони не зможуть стати повноцінними учасниками суспільно-політичного життя в Україні та світі. Розглянуті сучасні підходи наукової дошкільної педагогіки до економічного виховання та особливості формування основних категорій проблеми зумовлюють можливість формування в дітей старшого дошкільного віку компетентності, яка полягає в опануванні ними елементарними фінансовими уявленнями й уміннями, мотивами здійснення діяльності в галузі фінансів з урахуванням ціннісних орієнтацій. Розроблення системи формування основ економічної грамотності дошкільників видається нам досить складним і багатоваріантним процесом, у якому фінансові поняття й уміння формуються за допомогою спеціального змісту використовуваних педагогами ЗДО методик і методичних прийомів, як інструментарію процесу реалізації поставленої педагогічної мети.

Список використаних джерел:

1. Матвієнко С. І., Іванова А. М. Економічна соціалізація дітей старшого дошкільного віку: до постановки проблеми. *Актуальні питання сучасної педагогіки: творчість, майстерність, професіоналізм*: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції. 15 березня 2019 року, м. Кременчук. Кременчук : Методичний кабінет, 2019. С. 144–148.
2. Мацук Л. Основні аспекти економічного виховання дітей старшого дошкільного віку в сучасній теорії та практиці дошкільної освіти України. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*, 53, 2022. P.39–43. URL : <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2019-53-39-43>
3. Остапенко Т. Г. Бебі-економіка як чинник підвищення ефективності використання людського потенціалу в умовах глобалізації. *Міжнародна економіка та менеджмент. Науковий журнал. Серія: Економічні науки*. №3 (80). 2015. С. 66–73.
4. Сазонова А. В. Формування первинного економічного досвіду старших дошкільників в ігровій діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук: Одеса, 2007. 20 с.
5. Сverdlova I. Формування економічної досвідченості дошкільників засобами гри. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2017. № 1. С. 54–64.

СЕКЦІЯ XVIII. МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я

ЗАХВОРЮВАННЯ ШКІРНИХ ПОКРИВІВ, З ЯКИМИ СТИКАЮТЬСЯ ВІЙСЬКОВІ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ БОЙОВИХ ЗАДАЧ ЧЕРЕЗ НЕМОЖЛИВІСТЬ ДОТРИМАННЯ ПРАВИЛ ГІГІЄНИ

Титова Валерія Євгенівна
Україна, Харків

Науковий керівник: Доброжанська Євгенія Ігорівна
канд.мед.наук, доцент кафедри
Україна, Харків

Вступ. Нажаль, в наш час дуже актуальним стає питання про умови побуту військових і їх особисту гігієну. Така можливість як прийняти душ, змінити спідню білизну, відпочити, що для нас є повсякденними справами, для захисників нашої країни не завжди є доступним через невідкладні справи, які потрібно виконати тут і зараз. Через це постає питання- які хвороби спіткають наших військових на шляху виконання їх завдань. Шкірні покрови людей- найбільш вразливі місця для появи захворювань якщо постійно знаходитись на свіжому повітрі, виконувати тяжку фізичну роботу. Тому не є дивним той факт, що майже кожен другий військовий мав проблеми з висипами на шкірі, дерматитами та іншим.

Метою дослідження стало вивчення особливостей хвороб шкірних покривів у військових та пошук профілактики з метою усунення цієї проблеми. Опитування, в ході якого було виявлено найпоширеніші захворювання, а також причини за якими вони виникають на думку самих опитуваних.

Матеріали і методи. В роботі було застосовано соціологічний метод, статистичний метод. Було опитано 50 осіб, військовослужбовців строкової служби міста Харкова, які виїжджають на гарячі позиції Харківської області, а також проходять службу на блокпостах нашого міста.

На основі статей, які були вивчені мною, а також опитування серед службовців було зроблено висновки, що найпопулярнішою хворобою серед військовослужбовців строкової служби 2021-2024 року є панариції (48%), фурункул, карбункул, абсцес (20 %), імпетиго (17%), дерматит та екзема (11, 4%). Середня тривалість лікування 10 днів, в залежності від стадії та складності форми захворювання. Найбільш вагомою причиною появи цих хвороб стало : недотримання заходів особистої гігієни через відсутність умов, постійний контакт з чинниками розвитку захворювань (земля, холод, незадовільний рівень лазне- прального обслуговування, некомфортний і брудний одяг), погано облаштовані житлові приміщення, великі навантаження без можливості відпочинку, стрес.

Згідно даних анкетування, з 50 військових, які пройшли опитування, 40 військових не відзначали наявності цих хвороб у себе під час не воєнного стану.

Профілактика. За результатами проведеного дослідження, я розробила декілька ідей щодо профілактики поширення хвороб шкірних покривів серед військових. По-перше, потрібно збільшити кількість людей, які проходять строкову службу, задля змоги частіше мінятися під час нарядів або виїздів на завдання і мати більше часу для відпочинку, виконання гігієнічних заходів. По-друге, в наш час вже є вирішення цієї проблеми і це – сухий душ. Це засіб, який не потребує великої кількості води, особливого місця для його використання та багато часу. Але по ефективності він є заміною звичайного прийому душу. Тому треба збільшити постачання цих засобів для військових. По-третє, потрібно встановити чіткий графік заміни білизни та одягу. Для цього потрібно, щоб кожен військовослужбовець мав хоча би по три комплекти одягу свого розміру, який міг би змінювати за розпорядком.

Висновки. Після розгляду цього питання, я зрозуміла наскільки проблема захворювань через неможливість дотримуватися правил особистої гігієни у військових є актуальною. Вона потребує уваги і негайного вирішення.

Список використаних джерел:

1. Опитування військовослужбовців строкової служби 2021-2024 року в місті Харкові та Харківській області.
2. Рушак Л.В. Український журнал військової медицини. Том 3. 2022 <http://ir.nuozu.edu.ua:8080/bitstream/lib/4174/1/25-137-PB.pdf>
3. Пінчук О., Пінчук В. “Військові медики на полі бою”. <https://www.medsanbat.info/download/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D0%B5%20%D0%BF%D0%BE%20%D1%82%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B9%20%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%86%D0%B8%D0%BD%D0%B5.pdf>
4. Савицький В.Л., Лурін І. А. “Проблеми військової охорони здоров'я”. https://uvma.mil.gov.ua/files/zbirnyk_nauk_prac.pdf

КОІНФЕКЦІЯ ФЛУРОНА – АКТУАЛЬНЕ ЗАХВОРЮВАННЯ СЬОГОДЕННЯ

Савчук Ангеліна Олександрівна

студентка 4 курсу

Дніпровський державний медичний університет, Україна

Мета роботи полягає в аналізі факторів ризику та поширення, ретельному вивченні та розумінні процесів взаємодії між вірусами грипу та коронавірусом, їх впливу на клінічний перебіг захворювання, з метою розроблення ефективних стратегій управління цією пандемічною загрозою громадського здоров'я.

Завдання: проаналізувати сучасну наукову літературу з даної теми, дослідити статистичні дані та на основі цієї інформації сформулювати чіткі та доступні висновки про поширеність, етіологію, клініку, патогенез та лікування флуруни.

Матеріали дослідження: наукові статті та огляди в журналах, присвячених медицині; медичні підручники та монографії, присвячені коінфекції коронавірусу та вірусу грипу; дані з епідеміологічних досліджень, щодо даного захворювання.

Медичний термін «флуруна» (англ. fluone) – поєднання грипу та COVID-19 в одному епізоді захворювання у одного пацієнта, що переважно вражає легеневу тканину. По суті це коінфекція – одночасне зараження організму різними видами вірусів. Більше того, може бути навіть тридемія – одночасне зараження і грипом, і коронавірусною інфекцією, і респіраторно-синцитіальною інфекцією.

Захворювання не є новим вірусним «мутантом», а лише позначення двох інфекцій, які були одночасно підтверджені у пацієнта. При цьому зараження не обов'язково відбувається одночасно, але віруси накладаються один на одного у короткий проміжок часу та існують незалежно.

Вперше таку ко-інфекцію було зафіксовано у лютому 2020 р. у США. У 2021–2022 рр. про виявлення великої кількості хворих на флуруну повідомляли Бразилія, Ізраїль, США та Китай. Нині захворювання поширене повсюдно. Сезонність визначається холодною порою року (осінь, зима, частина весни); випадки смерті та ускладнення переважно припадають на ранній дитячий та літній вік. Гендерних відмінностей немає.

Причини та поширення. Збудниками флуруни є два віруси – грипу та коронавірус SARS-CoV-2.

Джерелом інфекції виступає хвора людина чи вірусовидільник. Як COVID-19, так і грип поширюються в основному між людьми, що знаходяться на відстані тісного контакту один від одного, наприклад, під час особистої розмови. Віруси можуть передаватися повітрям, виділяючись у складі дрібних частинок рідини з рота чи носа при кашлі, чханні, розмові чи диханні. В цьому випадку інша людина може заразитися вірусом при вдиханні розпоросених у повітрі частинок з короткої відстані (так званий аерозольний або повітряний шлях передачі на короткі відстані) або при безпосередньому попаданні інфекційних частинок на слизову оболонку, носоглотки або ротової порожнини (так званий крапельний шлях передачі); рідше контактний: перенесення вірусів брудними руками з контамінованих поверхонь (поручні у громадському транспорті, один посуд для хворого та здорового) на слизові оболонки рота, очей та носа.

Вірус SARS-CoV-2, як і віруси грипу, легше поширюється в погано провітрюваних та/або переповнених приміщеннях, а також при тривалому знаходженні людей в

одному приміщенні. Це пояснюється тим, що в таких випадках аерозолі можуть залишатися у зваженому стані в повітрі або долати відстані, що перевищують звичайну дистанцію між людьми, що розмовляють (так званий аерозольний або повітряний шлях передачі на довгі відстані).

Для COVID-19 та грипу характерна низка загальних **факторів ризику**, що сприяють тяжкому перебігу захворювання.

У більшості випадків COVID-19 або грипу інфекція не набуває важкої форми, проте в деяких випадках вона переноситься вкрай тяжко і навіть призводить до смерті хворого. Від важкого перебігу інфекції та смерті від неї не застрахована жодна людина, проте підвищений ризик таких наслідків загрожує деяким категоріям людей, що заразилися, у тому числі:

- людям похилого віку;
- людям будь-якого віку з клінічно значущою коморбідністю (зокрема, з ожирінням, хронічними захворюваннями серця, органів дихання, нирок, нервової системи, печінки або кровотворної системи, а також такими порушеннями обміну речовин, як цукровий діабет);
- людям із ослабленим імунітетом внаслідок захворювань чи медичного лікування (наприклад, призначення стероїдних препаратів);
- вагітним і немовлям.
- підвищений ризик зараження мають також медичні та медико-соціальні працівники, оскільки вони частіше контактують з носіями SARS-CoV-2 та вірусів грипу.

Важливо пам'ятати, що на респіраторні інфекції, у тому числі на грип, частіше хворіють діти. Такі захворювання, зазвичай, не переростають у важку форму, проте масове зараження дітей може також сприяти передачі інфекцій людям, яким загрожує підвищений ризик серйозних ускладнень [1].

Що ж спільного та відмінного? Коронавірусна інфекція COVID-19 і грип мають схожу клінічну картину. В обох випадках розвивається респіраторне захворювання, що може мати як легкий перебіг, так і важку форму і навіть призвести до смерті.

Відмінності: грип має коротший інкубаційний період, поширюється швидше, ніж COVID-19; у випадку COVID-19 діти інфікуються рідше, ніж дорослі; смертність від COVID-19 є вищою за рівень смертності внаслідок грипу; вакцина від грипу неефективна проти нового коронавірусу.

Патогенез. Вхідні ворота для збудників COVID-19 – епітеліальні клітини дихального тракту: пневмоцити, макрофаги та дендритні клітини, ентероцити. Для грипу – циліндричний епітелій, який вистилає трахею і бронхіальне дерево, включаючи бронхіоли 3-го порядку.

Внаслідок клітинного некрозу відбувається потрапляння збудників, продуктів життєдіяльності та розпаду клітин у кров. Білки вірусу грипу (нейрамінідаза, гемагглютинін) чинять токсичну дію на центральну нервову систему (ЦНС), підвищують проникність судинної стінки. Основною мішенню коронавірусу є альвеолярні клітини II типу, що визначає дифузне ураження легеневої тканини. Одночасно різко знижується кількість Т-лімфоцитів, багаторазово збільшується концентрація прозапальних цитокінів, може виникнути «цитокіновий шторм» (Цитокіновий шторм – це особлива важка форма системної запальної реакції, що характеризується надмірною активацією імунітокомпетентних клітин, виробленням великої кількості запальних цитокінів.)

Через пошкодження ендотелію та вплив коронавірусу на фактори згортання крові виникає гіперкоагуляція.

Коінфекція чинить виражений вплив на організм, у важких випадках призводячи до інфекційно-токсичного шоку, респіраторного дистрес-синдрому та дисемінованого внутрішньосудинного згортання крові (ДВЗ).

Симптоми «флурони». Конфекція маніфестує через 2-7 днів інкубаційного періоду. Захворювання починається гостро, з лихоманки різного ступеня вираженості: від 37,5°C до 39,5°C і вище. Пацієнтів непокоїть сухий надсадний кашель, закладеність носа. Також хворі відзначають першіння в горлі, збочення або зникнення запахів, значну слабкість. Нерідко виникають сильні м'язово-суглобовий та головний біль, виражений озноб.

Задишка при флуроні проявляється у вигляді ортопноє, гучного дихання, ціанозом кінцівок та акроціанозом. Іноді пацієнту важко говорити, в акті дихання бере участь додаткова дихальна мускулатура. На шкірі (частіше в згинах суглобів, місцях зіткнення зі швами одягу) може з'явитися геморагічний петехіальний висип. Нудота, блювання, рідке випорожнення трапляються як наслідок інтоксикації, так і як симптоми, пов'язані з безпосереднім впливом вірусів.

Невідкладна госпіталізація хворого з флууроною необхідна при прогресивно наростаючій задишці, появі кровохаркання, постійному розлитому болю в грудній клітці; появі провалів пам'яті, при односкладових відповідях на звернення, нездатності розбудити хворого чи за дуже коротких періодах його неспанья; поширення синювато-багряного забарвлення шкіри на нові частини тіла, виникнення геморагічного висипу.

Передбачається, що пацієнтам із флууроною з більшою ймовірністю може знадобитися госпіталізація та киснева підтримка.

Діагностика:

1. Анамнез. Важливий збір епідеміологічного анамнезу, включаючи дані про подорожі, сімейні, робочі контакти хворого, наявність вакцинації.

2. Фізикальні дані. Часто виявляються симптоми дихальної недостатності – вимушена поза, ціаноз шкіри, задишка. Відзначаються лихоманка, гіперемія зів, закладеність носа, рідко – висипи. При аускультатії іноді вислуховується послаблення дихання. Обов'язковим є проведення пульсоксиметрії.

3. Виявлення інфекційних агентів. Проводиться шляхом ПЛР, матеріалами служать мазок з носоглотки, ротоглотки, слина, а також мокрота, бронхоальвеолярний лаваж і легеневий аспірат. Для виявлення антитіл (ІФА) досліджуються парні сироватки з інтервалом не менше 2-х тижнів. Верифікація флурони – одночасне виявлення вірусу грипу та коронавірусу, схожа динаміка зростання антитіл до них.

4. Лабораторні дослідження. Загальний аналіз крові: лейкопенія, нейтропенія, можуть бути анемія, тромбоцитоз або тромбоцитопенія. Біохімічні параметри: підвищення феритину, СРБ, трансаміназ. Загальний аналіз сечі: транзиторна протеїнурія, циліндрурія. Для тяжкого перебігу характерні різке підвищення прокальцитоніну, Д-димеру, виражена лімфопенія.

5. Інструментальні методи. Проводиться КТ (ураження на кшталт матового скла, потовщення плеври), рентгенографія органів грудної клітини (вогнищеві тіні, посилення легеневого малюнка) або УЗД легень (переривчастість плевральної лінії; плямисті, полосаті, вузлові консолідації). ЕКГ необхідна для виключення порушень ритму, гострого коронарного синдрому. [2]

Лікування:

- Етіотропна терапія. Інгібітори нейрамінідази є специфічними противірусними препаратами, спрямованими на боротьбу з вірусом грипу:

озельтамівір для перорального застосування (доза для дорослих – 75 мг двічі на день протягом 5 днів; для дітей також доступна оральна суспензія із дозуванням відповідно до ваги); занамівір для інгаляцій (доза для дорослих та для дітей старше 5 років складає 2 інгаляції (2×5 мг) два рази на добу протягом 5 днів). Якщо лікування розпочалось протягом 48 годин від початку симптомів, усі лікарські засоби будуть скорочувати тривалість захворювання менше, ніж на 1 день. Чим раніше розпочати лікування, тим краще буде його ефект. Якщо розпочати лікування дуже швидко, наприклад, протягом 12-24 години, можна скоротити тривалість захворювання на 3-4 дні. Однак на практиці швидке проведення тестування та початок лікування відбувається дуже рідко. Використання амантадину для лікування грипу не рекомендоване. Практично усі циркулюючі на сьогодні віруси грипу А (H1N1) та А (H3N2) є стійкими до амантадину.

Що стосується специфічної етіотропної терапії COVID-19, то при флуроні вона має розпочинатися паралельно з призначенням протигрипозних препаратів. На сьогодні найбільш ефективними та дослідженими вважаються такі препарати, як молнупіравір та комбінація нірматрелвір/ритонавір.

Нірматрелвір/ритонавір – пероральний інгібітор протеази 3CLpro. Нірматрелвір – це ковалентний інгібітор ферменту, що зв'язується безпосередньо з каталітично-активним залишком цистеїну (Cys145) і чинить безпосередню противірусну дію шляхом блокування реплікації SARS-COV-2. Ритонавір у цій комбінації служить для уповільнення метаболізму ферментами цитохрому нірматрелвіру для підтримки більш високих концентрацій основного препарату в кровотоку.

У клінічних дослідженнях, опублікованих наприкінці 2021 року, нірматрелвір/ритонавір майже на 90% запобігав госпіталізації або смерті від COVID-19 людей із групи високого ризику. Поточні клінічні випробування свідчать, що цей препарат приблизно на 70% ефективний серед людей зі стандартним ризиком тяжкого перебігу COVID-19. Усі учасники клінічних досліджень розпочинали лікування протягом перших п'яти днів після появи симптомів. У разі пізнішого початку терапії, ефективність препарату знизиться.

Нірматрелвір/ритонавір — це перший пероральний противірусний засіб для домашнього використання в нашому портфолію, і він може реально змінити ситуацію для людей із високим ризиком важкої форми COVID-19. Останні лабораторні дані свідчать, що препарат також зберіг свою ефективність проти варіанту Omicron.

Існують також і інші етіотропні препарати, їхня ефективність дещо поступається вище згаданих комбінації, але їх використання дозволено при захворюванні на COVID-19. Зокрема, це молнупіравір – проліки з противірусною активністю проти SARs-CoV-2. Призначають для лікування пацієнтів з легкою та помірною формою Covid-19, які мають високий ризик розвитку важкої форми або летального випадку. Ремдесивір – противірусний препарат прямої дії, інгібітор нуклеотидного аналога РНК-залежної РНКполімерази. Призначають пацієнтам з тяжким перебігом Covid-19, з пневмонією, яка потребує кисневої терапії, та для пацієнтів із супутніми патологіями, зокрема цукровим діабетом, тяжкою хронічною патологією дихальної та серцево-судинної систем, імуносупресивними захворюваннями, нирковою недостатністю. Фавіпіравін синтетичний противірусний препарат прямої дії, селективний інгібітор РНК-полімерази, показаний для лікування середнього та важкого перебігу COVID-19, пандемічних інфекцій, спричинених вірусом грипу, а також при неефективності інших ліків. Лопінавір/ритонавір є комбінованим препаратом, інгібітором протеази, який у схемах лікування важкохворих на COVID-19.

- Слід дотримуватися національних рекомендацій щодо планових програм вакцинації проти грипу та COVID-19. Щорічна вакцинація має проводитись відповідно до зміни штамів вірусу та складу вакцини. За допомогою вакцинації можна знизити рівень захворюваності, а також частоту госпіталізацій внаслідок цих захворювань. На практиці рівень охоплення вакцинацією проти грипу був недостатнім: 30-40% у дітей до пандемії, після пандемії - менше 20%, а у людей старше 65 років - близько 40%. Це означає, що багато осіб з груп ризику стикаються із грипом щорічно. Важливим є збільшення охоплення вакцинацією. Вакцини проти грипу: Ваксигрип Тетра (виробник Франція; можна використовувати дітям з 3-го року життя) і Джісі Флю (Південна Корея; дітям від 6-ти місяців). Вакцини проти коронавірусу SARS-CoV-2: мРНК вакцини - Pfizer, BioNTech, Moderna, і векторні вакцини – AstraZeneca і Johnson & Johnson.

- Симптоматичне лікування. Дозволено застосування протизапальних, жарознижувальних препаратів, муколітиків та ін. При вторинній бактеріальній інфекції призначаються антибіотики. При дихальній недостатності застосовуються оксигенотерапія, прон-позиція (на животі, боці), НДВЛ, за необхідності – ШВЛ, ЕКМО.

- Реабілітаційні заходи при флуроні рекомендуються всім пацієнтам у період розпалу чи ранньої реконвалесценції. Реабілітація спрямована на відновлення життєвої ємності легень, покращення сатурації, витривалості та стабілізацію психоемоційного стану (психологічне, психотерапевтичне консультування). Можливе застосування фізіотерапії, ЛФК, гіпербаричної оксигенації.

Висновок: очікується, що продовження спільного поширення SARS-CoV-2 та вірусів грипу спричинить глобальні проблеми для систем охорони здоров'я. Важливо, щоб ми передбачали і розглянули цілісний підхід до цієї подвійної загрози, яка може становити серйозну проблему через тягар обох захворювань.

Список використаних джерел:

1. Інфекційні хвороби (підручник) (за ред. О. А. Голубовської). — Київ: ВСВ «Медицина» (4 видання, доповнене і перероблене). — 2022. — 464 С.; кольор. вид. (О. А. Голубовська, М. А. Андрейчин, А. В. Шкурба та ін.) / С. 153—164
2. Інфекційні хвороби: енциклопедичний довідник / за ред. Крамарьова С. О., Голубовської О. А. — К.: ТОВ «Гармонія», 2-ге видання, доповнене та перероблене. 2019. — 712 с. (Крамарьов С. О., Голубовська О. А., Шкурба А. В. та ін.) / С. 192—203

ОГЛЯД СУЧАСНИХ МЕТОДІВ ЛІКУВАННЯ ТА ПРОФІЛАКТИКИ СЕРЦЕВО-СУДИННИХ ЗАХВОРЮВАНЬ У ХВОРИХ НА ЦУКРОВИЙ ДІАБЕТ 2 ТИПУ

Абдуллаєва Айгюн Сахіб кизи

здобувачка магістерського освітнього ступеня
Харківський національний медичний університет, Україна

Александрова Тетяна Миколаївна

PhD, асистент кафедри внутрішньої медицини №1
Харківський національний медичний університет, Україна

Актуальність: Серцево-судинні захворювання (ССЗ) є однією з провідних причин смерті серед пацієнтів із цукровим діабетом (ЦД) 2 типу. Статистичні дані свідчать, що коморбідність ССЗ та ЦД 2 типу значно підвищує ризик виникнення кардіоваскулярних катастроф та підвищення передчасної смертності пацієнтів. Тому вивчення питань лікування та профілактики ССЗ у хворих на ЦД 2 типу має важливе значення для підвищення якості життя та зниження смертності в цій категорії пацієнтів.

Мета роботи: Вивчення та аналіз тактик лікування та профілактики ССЗ, включаючи ішемічну хворобу серця (ІХС), дисліпідемію та артеріальну гіпертензію (АГ) у пацієнтів з ЦД 2 типу.

Матеріали і методи: Для даного дослідження був проведений систематичний огляд наукових джерел, включаючи бази даних PubMed, MEDLINE, The Cochrane Database of Systematic Reviews та інші.

Результати та обговорення: Лікування ІХС у хворих на ЦД 2 типу включає комплексний підхід, що орієнтується на контроль рівня глюкози в крові, зниження рівня ліпідів і артеріального тиску (АТ), застосування антиагрегантної терапії для запобігання тромбозу, а також призначення бета-адреноблокаторів та інгібіторів АПФ з метою попередження виникнення ССЗ [1]. Окрім медикаментозних методів в сучасній практиці лікування ІХС у пацієнтів з ЦД 2 типу широко застосовуються хірургічні методи лікування, а саме проведення хірургічної ангіопластики коронарних артерій. Однак, за наявності ЦД 2 типу у пацієнтів з ІХС після проведення транслюмінальної балонної ангіопластики коронарних артерій зростає ризик розвитку рестенозу. З метою профілактики розвитку рестенозу у пацієнтів з ІХС рекомендоване використання стентів з препаратами, що підтримують їхню функцію, проте в даний час відсутні дані щодо їхньої ефективності у пацієнтів із ЦД 2 типу [11,12].

Лікування дисліпідемії у хворих з ЦД 2 типу відповідно до рекомендацій American Diabetes Association (ADA) включає застосування статинів як препаратів першого вибору для зниження рівня холестерину ліпопротеїнів низької щільності (ХС ЛПНЩ). Цільовим рівнем є ХС ЛПНЩ менше 2,6 ммоль/л (100 мг/дл). За необхідності призначається лікарська дієта та медикаментозна терапія, починаючи з ХС ЛПНЩ 3,4 ммоль/л (130 мг/дл). Другим важливим завданням є корекція рівня холестерину ліпопротеїнів високої щільності (ХС ЛПВЩ), який має бути більше 40 мг/дл (1,02 ммоль/л) у чоловіків і більше 50 мг/дл (1,28 ммоль/л) у жінок. Контроль глікемії, втрата ваги, припинення куріння та фізична активність можуть підвищити рівень ХС ЛПВЩ. Зменшення рівня тригліцеридів є третім важливим аспектом лікування, з

метою досягнення концентрації менше 150 мг/дл (1,7 ммоль/л). У пацієнтів з ЦД 2 типу із змішаною дисліпідемією рекомендується високі дози статинів, початок лікування за контролем глікемії та в разі неефективності - комбінована терапія статинами та фібратами [2].

Лікування артеріальної гіпертензії (АГ) у пацієнтів з ЦД 2 типу потребує більш системного підходу. Рекомендації ADA вказують на необхідність досягнення значень АТ менше 130/80 мм рт.ст. Пацієнтам зі значеннями 130–139/80–89 мм рт.ст. рекомендується спочатку змінити спосіб життя та дієту. У випадку відсутності ефекту протягом 3-х місяців, призначається медикаментозна терапія. Лікування АГ у пацієнтів з ЦД 2 типу можна починати з використання бета-адреноблокаторів або діуретичних препаратів, в той час як антагоністи кальцію слід вважати препаратами другої лінії [3].

Призначення ацетилсаліцилової кислоти (АСК) рекомендується для вторинної профілактики ССЗ у всіх пацієнтів з ЦД 2 типу без протипоказань до неї. Для первинної профілактики ІХС показано призначення АСК пацієнтам з цукровим діабетом 2 типу віком >30 років, що мають високий ризик її розвитку [4].

Групою Antiplatelet Trialists' Collaboration було проведено мета-аналіз результатів 145 рандомізованих досліджень, присвячених вторинній профілактиці ІХС за допомогою дезагрегантної терапії, переважно АСК. Прийом АСК пацієнтами з ІХС супроводжувався зменшенням на 17% ризику розвитку серйозних серцево-судинних ускладнень, таких як інфаркт міокарда (ІМ), інсульт, летальний наслідок, зумовленими ССЗ. Це зниження ризику було достовірно не відмінним від пацієнтів без ІХС, де зниження ризику становило 22% [5].

Рекомендована добова доза АСК для вторинної профілактики ІХС зазвичай становить від 75 до 325 мг на добу. Проте, слід враховувати, що прийом АСК може підвищити ризик кровотеч, особливо у літніх пацієнтів. Однак, основним клінічним ускладненням є побічні ефекти з боку шлунково-кишкового тракту (ШКТ). Тому останнім часом активно розробляються комбіновані препарати, які містять як АСК, так і антациди, для зменшення побічних ефектів на ШКТ [4,5].

Призначення бета-адреноблокаторів пацієнтам, які перенесли ІМ, зменшує летальність та ризик повторного ІМ [6,7]. Лікування бета-адреноблокаторами у пацієнтів з ЦД 2 типу викликало настороженість через можливість погіршення метаболічних порушень та приховування симптомів гіпоглікемії, проте дослідження показали їхню користь для таких пацієнтів [8].

Довготривала терапія інгібіторами АПФ у пацієнтів з ЦД 2 типу після перенесеного ІМ знижує смертність, ризик застійної серцевої недостатності та повторного інфаркту [9]. Окрім того, суворий контроль глікемії у пацієнтів з ЦД 2 типу допомагає попередити розвиток мікрovasкулярних ускладнень, а також може мати позитивний вплив на прогноз при перенесеному ІМ [10].

Висновок: Лікування та профілактика ССЗ у пацієнтів з ЦД 2 типу вимагає індивідуального та комплексного підходу для збереження здоров'я серця та запобігання виникнення кардіоваскулярних катастроф. Оптимізація цього підходу може поліпшити якість життя та знизити ризик смертності в даній когорті пацієнтів.

Список використаних джерел:

1. Fan W. (2017). Epidemiology in diabetes mellitus and cardiovascular disease. *Cardiovascular endocrinology*, 6(1), 8–16. <https://doi.org/10.1097/XCE.0000000000000116>
2. American Diabetes Association: Position Statement: Management of Dyslipidemia in Adults With Diabetes. *Diabetes Care* 2003; 26 (Suppl. 1): S83–S86
3. American Diabetes Association: Position Statement: Treatment of Hypertension in Adults With Diabetes. *Diabetes Care* 2003; 26 (Suppl. 1): S80–S82.

4. American Diabetes Association: Position Statement: Aspirin Therapy in Diabetes. *Diabetes Care* 2003; 26 (Suppl. 1): S87–S88.
5. Szapáry, L., Tornyo, D., Kupó, P. et al. (2022). Combination of antiplatelet and anticoagulant therapy, component network meta-analysis of randomized controlled trials. *Frontiers in cardiovascular medicine*, 9, 1036609. <https://doi.org/10.3389/fcvm.2022.1036609>
6. Maslov, L. N., Naryzhnaya, N. V., Voronkov, et al. (2024). The role of β -adrenergic receptors in the regulation of cardiac tolerance to ischemia/reperfusion. Why do β -adrenergic receptor agonists and antagonists protect the heart?. *Fundamental & clinical pharmacology*, 10.1111/fcp.12988. Advance online publication. <https://doi.org/10.1111/fcp.12988>
7. Suc, G., Zeitouni, M., Procopi, N. et al. (2023). Beta-blocker prescription and outcomes in uncomplicated acute myocardial infarction: Insight from the ePARIS registry. *Archives of cardiovascular diseases*, 116(1), 25–32. <https://doi.org/10.1016/j.acvd.2022.10.007>
8. Abbott, J. D., & Goldberger, J. J. (2023). β -Blocker Therapy After Myocardial Infarction: A Little Goes a Long Way. *Journal of the American Heart Association*, 12(15), e030867. <https://doi.org/10.1161/JAHA.123.030867>
9. Shah, A. M., Claggett, B., Prasad, N. et al. (2022). Impact of Sacubitril/Valsartan Compared With Ramipril on Cardiac Structure and Function After Acute Myocardial Infarction: The PARADISE-MI Echocardiographic Substudy. *Circulation*, 146(14), 1067–1081. <https://doi.org/10.1161/CIRCULATIONAHA.122.059210>
10. He, J., Xi, Y., Lam, H., Du, K., Chen, D., Dong, Z., & Xiao, J. (2023). Effect of Intensive Glycemic Control on Myocardial Infarction Outcome in Patients with Type 2 Diabetes Mellitus: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Journal of diabetes research*, 2023, 8818502. <https://doi.org/10.1155/2023/8818502>
11. Clare, J., Ganly, J., Bursill, C. A. et al. (2022). The Mechanisms of Restenosis and Relevance to Next Generation Stent Design. *Biomolecules*, 12(3), 430. <https://doi.org/10.3390/biom12030430>
12. Wilson, S., Mone, P., Kansakar, U. et al. (2022). Diabetes and restenosis. *Cardiovascular diabetology*, 21(1), 23. <https://doi.org/10.1186/s12933-022-01460-5>

ПОЛІКІСТОЗ НИРОК З АУТОСОМНО-ДОМІНАНТНИМ ТИПОМ УСПАДКУВАННЯ

Ластівка І.В.

кандидат медичних наук, доцент
доцент кафедри педіатрії та медичної генетики

Полікістозна хвороба нирок – генетично різнорідне захворювання, яке супроводжується утворенням множинних кіст в паренхімі обох нирок. За типом успадкування виділяють аутосомно-домінантний полікістоз нирок (АДПН) (ОМІМ 173900; 613095) та аутосомно-рецесивний полікістоз нирок (АРПН) ARPKD (ОМІМ 263200) [1]. АДПН є найбільш поширеним спадковим захворюванням нирок і відповідає приблизно за 10% термінальної стадії ниркової недостатності у дорослих. Незважаючи на те, що АДПН більш поширений серед дорослих, сьогодні відомо, що він може проявлятися з дитинства, навіть внутрішньоутробно, з важливими клінічними проявами, включаючи прогресуюче структурне захворювання нирок і гіпертензію. Незрозуміло, чому хвороба проявляється рано, однак раннє втручання у цих дітей є необхідним, щоб полегшити її прогресування до хронічної ниркової недостатності [2]. Окрім того, гломерулокістозна хвороба нирок (ГХНН) може бути ознакою кількох спадкових, спорадичних і синдромальних станів, що вимагає диференційної діагностики за результатами молекулярно-генетичних методів дослідження.

Приблизно у 85% пацієнтів полікістоз I типу (АДПНІ) викликаний мутаціями в гені *PKDI*, полікістоз II типу (АДПНІІ) виникає внаслідок мутацій в гені *PKD2*. Ген *PKDI* розташований на хромосомі 16p13.3 та кодує поліцистин-1, трансмембранний рецептороподібний білок. Ген *PKD2* розташований на хромосомі 4q13-23 та кодує поліцистин-2, мембранний білок, гомологічний натрієвому та кальцієвому α каналам [1].

Мутації в генах *PKD* призводять до аномальної структури та функції цистопротейну з подальшою аномальною інтеграцією складних сигнальних подій, що призводить до унікального фенотипу кістозної епітеліальної клітини. Виявлено ключові патогенетичні ознаки кістозного фенотипу. Такі характеристики є критично важливими як цілі для розробки майбутніх методів лікування, і включають: 1) аномалії експресії та функції епідермального фактору росту (EGFR) – axis; 2) зниження внутрішньоклітинного кальцію з аберрантною внутрішньоклітинною передачею сигналів цАМФ; 3) аномальну структуру та/або функцію первинних війок; 4) зміни у взаємодії клітина-клітина та клітина-матрикс. Кожен із цих патогенетичних процесів певною мірою сприяє одній або декільком основним ознакам утворення та прогресуючого збільшення ниркової кісти, а саме: гіперплазія каналцевих клітин; секреції каналцевої рідини; та аномаліям тубулярного позаклітинного матриксу, структури та/або функції [3].

АДПН може виявлятися в будь-якому віці, але найчастіше ознаки з'являються на третьому-четвертому десятилітті життя, і лише у 2-5% усіх випадків приходится на вік до 15 років. У пацієнтів виникають інфекції сечових шляхів, гематурія, порушення уродинаміки, ніктурія, крововиливи в кісти, скарги на болі в попереку. Артеріальна гіпертензія виявляється у 20-30% дітей та в 75% дорослих з АДПН. Приблизно 43% пацієнтів з початком хвороби відразу після народження помирають від ниркової недостатності впродовж першого року життя; у решти до 30 років життя формується

термінальна ниркова недостатність, та/або гіпертонія. Пацієнти з полікістозом II типу мають більш м'які прояви захворювання, ніж пацієнти з I типом хвороби. Окрім кіст нирок, у пацієнтів з АДПН можуть утворюватися кісти в печінці, підшлунковій залозі, яєчниках та селезінці, внутрішньочерепні аневризми, пролапс мітрального клапану (ПМК) та дивертикул товстої кишки. АДПН може поєднуватися з вродженим дефектом очей у вигляді центральних катаракт, дистрофії або дисплазії сітківки, мікрокорії, відсутності цилиарного тіла, вродженої сімейної сліпоти. Спектр клінічних знахідок у дітей з АДПН широкий, починаючи з пренатальної УЗД масивно збільшених нирок та оліго/ангідрамніона з можливою перинатальною смертю із-за дихальної недостатності, закінчуючи випадковими знахідками безсимптомних кіст у дітей. Залучення нирок в патологічний процес може бути однобічним. Чинниками ризику прогресування у дітей є раннє збільшення в розмірі нирок, велика кількість кіст, артеріальна гіпертензія вище 75 перцентилів [4].

АДПН демонструє як міжсімейну, так і внутрішньосімейну мінливість за віком початку та важкістю. Внутрішньосімейна мінливість, викликана сумісним впливом середовища та генетичного фону, оскільки мінливість більш виражена між поколіннями, ніж серед сибсів. АДПН діагностують за сімейним анамнезом та результатами УЗД нирок. Молекулярно-генетичне тестування показано підгрупі пацієнтів, у яких клінічний діагноз та/або діагноз тканин є сумнівним, та/або потрібна додаткова інформація для генетичного консультування [3; 5]. При проведенні медико-генетичного консультування родинам з АДПН, слід пам'ятати, що близько 90% пацієнтів мають АДПН в сімейному анамнезі; лише 10% АДПН виникають в результаті нових мутацій в генах *PKD1* або *PKD2*. Батьки з АДПН мають 50% ризику народити хвору дитину. Пряме секвенування – метод, який найбільше підходить для дослідження та забезпечує виявлення мутацій у 78-90% випадків. Однак, у зв'язку із тим, що більшість мутацій унікальні для конкретної родини та 1/3 *PKD* мутацій, що виявляються, являють собою missense варіанти, патогенність деяких змін важко довести. Для виявлення делецій/дуплікацій можуть бути використані такі методи, як якісний ПЛР, ПЛР довгих фрагментів, метод мультиплексної ампліфікації, матрична геномна гібридизація. Частота виявлення делецій/дуплікацій становить 4% при *PKD1* та біля 1% - при *PKD2*. Для сімей, в яких відома мутація або можливий аналіз зчеплення, ризик повторення може бути змінений при аналізі ДНК плоду [4].

Нами проведено молекулярно-генетичне дослідження двох дітей. Випадок I. На МГК звернулася родина з одно-річною дівчинкою. Дитина народилася від здорових батьків, які не є родичами від I-шої вагітності, I-ших пологів на 40-му тижні вагітності. Вага при народженні 3250, довжина - 53 см. Спадковість по лінії матері обтяжена серцево-судинною патологією; по лінії батька – серцево-судинною та онкопатологією. У рідної сестри батька – нирково-кам'яна хвороба. У віці 1,5 міс знаходилася на стаціонарі у нефрологічному відділенні ОКНП МДКЛ м.Чернівці (діагноз «Кістозна хвороба нирок. Гострий тубулоінтерстиціальний нефрит, неактивна стадія, азотвидільна функція нирок збережена»). Проведене повноекзомне секвенування за грантовою програмою в лабораторії 3billion (Південна Корея) виявило гетерозиготну мутацію с.8314G>T гену *PKD1*, що свідчить про наявність полікістозної хвороби нирок I-го типу. Батькам запропоновано ДНК-тестування.

Випадок II. До лікаря генетика з метою проведення генетичного дослідження звернулася мати з дівчинкою 12 років. Дитина від III вагітності на фоні анемії та набряків; III пологів на 39-40 тиж вагітності. Вага при народженні 3450, довжина 49 см. Спадковість по лінії матері та батька обтяжена серцево-судинною патологією. У віці двох років за даними УЗД нирок було запідозрено полікістоз, до лікаря нефролога

вперше звернулися у віці 9 років після перенесення ГРЗ. У 2022 р. дитина знаходилася на стаціонарному лікуванні у нефрологічному відділенні ОКНП МДКЛ м.Чернівці (діагноз «Хронічна хвороба нирок І ст. Полікістоз нирок»). За результатами генетичного дослідження (повноекзомне секвенування за грантовою програмою в лабораторії Zbillion (Південна Корея)) виявлено мутацію с.8279Т>G гену *PKD1*, що дозволило верифікувати діагноз «Полікістозна хвороба нирок І типу». Родичам першого ступеня спорідненості рекомендовано ДНК-тестування.

Таким чином, з метою покращення раннього виявлення та лікування АДПН, слід керуватися міжнародними рекомендаціями щодо проведення УЗД нирок. Обов'язковим є медико-генетичного консультування родини із проведенням сучасних молекулярно-генетичних методів дослідження [6].

Список використаних джерел:

1. Sweeney, W., Avner, E. Pathophysiology of childhood polycystic kidney diseases: new insights into disease-specific therapy. *Pediatr Res* **75**, 148–157 (2014). <https://doi.org/10.1038/pr.2013.191>
2. D. Anastakis¹, M. Nikiforou-Lialiampidou, E. Bountouroudi, E. Papadopoulou, S. Bountouroudis, N. Kifnidis, N. Papaioannou and E. Zagelidou. Polycystic kidney disease in a child – A case report. *Med Press*. 2017; 1(1): 25-32. doi: MedPress/MedPress-1-105. Взято з: <file:///C:/Users/Acer/Downloads/Polycys.kidn.inchild-Acase-reportMedPress-17.pdf>
3. Dell, K.M., Sweeney, W.E., Avner, E.D. (2009). Polycystic Kidney Disease. In: Avner, E., Harmon, W., Niaudet, P., Yoshikawa, N. (eds) *Pediatric Nephrology*. Springer, Berlin, Heidelberg. https://doi.org/10.1007/978-3-540-76341-3_36
4. Li X, editor. Brisbane (AU): Codon Publications; 2015 Nov. Взято з: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK373381/>
5. Christian Hanna, Ioan-Andrei Iliuta, Whitney Besse, Djalila Mekahli, Fouad T Chebib. Cystic Kidney Diseases in Children and Adults: Differences and Gaps in Clinical Management. *Semin Nephrol*. 2023 Jul;43(4):151434. doi: 10.1016/j.semnephrol.2023.151434. Epub 2023 Nov 22. Взято з: [https://www.seminarsinnephrology.org/article/S0270-9295\(23\)00144-4/abstract](https://www.seminarsinnephrology.org/article/S0270-9295(23)00144-4/abstract)
6. Jan Dudley et al. Clinical Practice Guideline Monitoring children and young people with, or at risk of developing Autosomal Dominant Polycystic Kidney Disease (ADPKD). Взято з: <https://ukkidney.org/sites/renal.org/files/FINAL-ADPKD-Guideline.pdf>

СЕКЦІЯ ХІХ. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ ТА ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ

ЕФЕКТИВНІСТЬ СПОРТИВНОГО МАСАЖУ В ПОКРАЩЕННІ ПРОДУКТИВНОСТІ ТРЕНУВАНЬ

Гелета Діана Дмитрівна

ORCID ID: 0000-0002-3367-535X

старший викладач кафедри фізичного виховання та спорту
Харківський Національний Університет Радіоелектроніки, Україна

Горшанкова Тамара Олександрівна

старший викладач кафедри фізичного виховання та спорту
Харківський Національний Університет Радіоелектроніки, Україна

Кривенцова Олена Володимирівна

старший викладач кафедри фізичного виховання та спорту
Харківський Національний Університет Радіоелектроніки, Україна

***Анотація:** Визначено поняття «спортивного масажу». Названо основні види масажу. Наведені основні прийоми масажу. У цій статті розглянуто ефективність спортивного масажу та його вплив на фізичну підготовку, сприяння в покращенні тренувань та досягненні кращих результатів.*

Вступ. Спортивний масаж в останні роки набуває все більшої популярності серед спортсменів різних рівнів. Цей вид масажу є важливим інструментом для покращення продуктивності тренувань та збільшення результативності спортсменів. У цій статті розглянемо ефективність спортивного масажу та його вплив на фізичну підготовку. Спортивний масаж є специфічним видом масажу, спрямованим на поліпшення фізичної підготовки, зменшення ризику травм та відновлення після навантажень. Цей масаж використовується як частина комплексу заходів для досягнення максимальної ефективності в тренуваннях.

Виконання масажу для спортсменів є достатньо важливим етапом, так як до тренування ми можемо тонізувати наші м'язи перед тренуванням, так скажемо розігріти наші м'язи, підготувати до інтенсивних навантажень.

Ціль дослідження- обґрунтування поняття " Спортивний масаж " та підтвердження його позитивного впливу на м'язову систему, відновлення та запобігання травмам.

В чому ж полягає особливість спортивного масажу? Такий масаж виконується більш інтенсивно, так як необхідно пропрацювати м'язи та зв'язки більш глибоко та активно, а темп виконання прийомів, відповідно, збільшується. Під час процедури розширюються кровоносні судини, кров збагачується киснем, активізуються процеси виведення продуктів обміну з тканин, пришвидшуються обмінні процеси.

Спортивний масаж – це спеціальний масаж, який проводиться людям, що активно та професійно займаються спортом.

Цей масаж сприяє поліпшенню спортивних результатів, зменшенню кількості травм і прискоренню відновлення після тренувань і змагань, збільшує витривалість, сприяє кращій адаптації до нервових і психічних навантажень. Спортивний масаж є дуже важливою частиною підготовки спортсменів. Кожен спортсмен, який тренується та хоче досягти великих результатів, знає і розуміє важливість і необхідність регулярного спортивного масажу.

Основні цілі застосування масажу в різних видах спорту, – це поліпшення обмінних процесів в м'язах, поліпшення кровопостачання, прискорення відновлення м'язів і зв'язок після навантажень і травм, розслаблення і відновлення центральної нервової системи після інтенсивних тренувань, поліпшення рухливості суглобів. [3]

Також в період «сушки» масаж здатний допомагати позбутися жирових відкладень в певних місцях тіла: температура локально підвищується в масажованих ділянках, кровотік посилюється і жировіклітини більш інтенсивно вимиваються з так званих «жирових депо» - місць, звідки жири йдуть в останню чергу. [5]

Перевагами спортивного масажу можна вважати:

1) Зменшення м'язового напруження. Спортивний масаж допомагає знижувати напруження у м'язах, що виникає внаслідок тренувань. Це дозволяє спортсменам відновлювати свою готовність до наступних тренувань швидше.

2) Покращення кровообігу. Масаж сприяє покращенню кровообігу, що сприяє кращому постачанню кисню та поживних речовин до тканин м'язів. Це може покращити витривалість та швидкість відновлення.

3) Зниження ризику травм. Регулярний спортивний масаж може допомагати у зменшенні ризику спортивних травм шляхом покращення гнучкості та еластичності м'язів.

Спортивний масаж – це комплекс спеціальних масажних прийомів, спрямованих на збереження м'язового тону, підготовці організму до великих навантажень, відновлення працездатності після тренувань і змагань. Залежно від поставлених цілей спортивний масаж поділяється на попередній, тренувальний та відновлювальний.

Тренувальний – впливає під час підготовки волейболіста до найкращих спортивних перемог у короткотерміновий період ти з найменшою задіяною психофізичною енергії; Тренувальний - виконується в період інтенсивних занять спортом, допомагає покращити результати, підготовлює зв'язки, суглоби та м'язи до активної роботи, адаптує організм до навантажень. Техніка виконання залежить від того, яким видом спорту займається людина, тобто які м'язи зазнають найбільшого навантаження, від частоти та інтенсивності тренувань. За допомогою масажу можна вирішити індивідуальні задачі: збільшити амплітуду рухів, покращити еластичність зв'язкового апарату, розслабити певну групу м'язів. Триває сеанс близько 10-20 хвилин, виконується у найближчі 2-3 години після заняття. Больових відчуттів виникати не повинно, після масажу ефективно прийняти гарячу ванну чи попаритися у лазні. Заспокоюючий-назва говорить сама за себе, направлений на розслаблення тіла, зниження артеріального тиску та частоти пульсу. Виконується протягом 10-20 хвилин у плавному темпі. Переважають поглажувальні рухи та легке “струшування” окремих груп м'язів.

Попередній – сприяє кращої підготовки спортсмена до змагання або тренувального заняття; Розігрівальний-виконується безпосередньо перед тренуванням, основний вплив-підвищення температури тіла, активізація кровообігу

та обміну речовин. За рахунок підвищення температури у м'язах, які працюють, стають еластичніші зв'язки та суглоби, що зменшує ризик отримання травм. Триває 5-15 хвилин, виконується досить інтенсивно.

Відновний – використовується після тренування ти при будь-якого періода стомлення для найвищого рівня швидкої готовності до різних функцій організму, та з метою покращення його працездатності; Тонізуючий-полягає у сильному та активному розминанні м'язів протягом 10-15 хвилин, сприяє підвищенню фізичної активності та продуктивності. Відновлювальний-виконується відразу або через 10-20 хвилин після тренування. Увагу приділяють тим ділянкам, які зазнавали найбільшого навантаження. Виконується для швидшого відновлення організму, розслаблення тіла, сприяє нормалізації частоти дихання, артеріального тиску та частоти серцевих скорочень.

Процес підготовки спортсменів високого класу характеризується великим обсягом тренувальних навантажень, високою їх інтенсивністю, великим числом повторень в тижневому циклі. Все це може привести до значного стомлення, перенапруження і пере тренуваності, виникненню розтягнень, або навіть травм.

Основні прийоми масажу при спортивних пошкодженнях і захворюваннях ті ж, що при спортивному (тренувальному) масажі: – погладжування, – вижимання, – розминка, – розтирання, – пасивні і активні рухи, – поштовхи, – ударні прийоми.

Основний масаж можна проводити з різними лікувальними і зігріваючими засобами, що сприяють скороченню тривалості періоду відновлення. [2]

Спортивний масаж, який із задоволенням використовують спортсмени та тренери, стає все більш необхідним елементом в тренувальних програмах. Розглянемо, як ефективність спортивного масажу сприяє покращенню тренувань і допомагає досягати кращих результатів.

1. Розслаблення та підготовка м'язів до навантаження: Спортивний масаж ефективно впливає на розслаблення м'язів та їх підготовку до фізичних навантажень. Масаж допомагає розігріти м'язи, збільшити їх пружність і зменшити можливість травм під час тренувань.

2. Підвищення гнучкості та діапазону руху: Спортивний масаж сприяє покращенню гнучкості м'язів та діапазону руху в суглобах. Це стає ключовим фактором для виконання складних рухів та уникнення травматичних ситуацій під час тренувань.

3. Зниження втоми та прискорення відновлення: Після тривалого тренування м'язи переходять в стан втоми. Спортивний масаж допомагає знизити втому та сприяє швидшому відновленню м'язової тканини, завдяки поліпшенню кровообігу та виведенню зайвих метаболічних продуктів.

4. Покращення психологічного стану: Масаж має не лише фізичний, але й психологічний ефект. Він знімає стрес, розслабляє тіло та допомагає спортсмену зосередитися на тренуванні. Психологічний комфорт — важливий аспект для підтримання високого рівня продуктивності. [4]

5. Збільшення ефективності тренувань: Взагалі, регулярний спортивний масаж призначений для того, щоб підтримувати максимальну ефективність тренувань. Його вплив на фізичний та психічний стан спортсмена дозволяє досягати кращих результатів і вдосконалювати тренувальні досягнення.

Висновок. Спортивний масаж виявляється невід'ємною складовою успішної тренувальної програми. Його вплив на різні аспекти фізичної підготовки дозволяє підвищити продуктивність тренувань та піднести спортсмена до нових висот в його досягненнях. Нехай спортивний масаж стане вашим незамінним союзником у досягненні ваших спортивних цілей.

Масаж - багатогранне мистецтво, яке застосовується практично в будь-якій ситуації. Спортивний масаж сприяє фізичному вдосконаленню спортсмена, спрямований на боротьбу зі стомленням, підвищенням працездатності, усуненням травм, отриманих при фізичних навантаженнях. Цей вид масажу полегшує якнайшвидше досягнення спортивної форми, тому застосовується на всіх етапах тренувань та підготовки до змагань. Спортивний масаж полегшує біль у м'язах, зміцнює м'язи, прискорює процес загоєння та знижує втому. Прискорює циркуляцію крові та лімфи, робить м'язи більш гнучкими та збільшує свободу рухів. Цей масаж буде корисний кожному, хто веде активний спосіб життя та займається спортом. [1]

Грамотний спортивний масаж допоможе збільшити спортивні досягнення, підготує м'язи, зв'язки і суглоби до тренування, сприятиме зменшенню ризику травми. Тренування стануть більш безпечними, ефективними та комфортними!

Таким чином, масаж є дуже ефективним методом досягнення високих результатів у спортсменів. Він допомагає розслабити та відновити м'язи, зв'язки та суглоби після тренувань, запобігти травматизму. Оскільки спортсмен, щоб досягти високих результатів в спорті постійно тренується і його м'язи знаходяться у постійному напруженні, йому потрібно робити масаж, для того, щоб він зміг не втрачати ті результати, які вже має і досягати ще більших. Позитивний момент в тому, що є багато різновидів спортивного масажу, і це допомагає спортсмену обрати саме той вид, який йому на певному етапі потрібен. Масаж – це один з найефективніших і доступніших засобів відновлення і підвищення працездатності.

Список використаних джерел:

1. Сідоренко, О. "Фізіологічні аспекти спортивного масажу." Журнал фізіотерапії та реабілітації, 2020, 15(2), 45-58.
2. Михайленко, І. "Спортивний масаж: техніка виконання та ефективність." Київ: Видавництво "Спорт і Здоров'я", 2018.
3. Ковальчук, В. "Масаж та його роль у підвищенні ефективності тренувань." Журнал тренерської практики, 2017, 22(4), 78-91.
2. Іванова, Н. "Вплив спортивного масажу на психологічний стан спортсменів." Наукові записки університету фізичної культури і спорту, 2019, 112-125.
3. Спортивний масаж. URL: <https://manualdok.com>.

СЕКЦІЯ ХХ. ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІД ЧАСІВ КИЇВСЬКОЇ РУСИ ДО ЧАСІВ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Міхалко Володимир Володимирович
кандидат технічних наук, доцент, с.н.с.
старший науковий співробітник
відділу технологічного забезпечення архівної справи
*Український науково-дослідний інститут
архівної справи та документознавства (УНДІАСД), Україна*

З давніх часів люди здійснювали заходи з розвідувальної діяльності з метою отримання та передачі інформації, яка була основним підґрунтям для прийняття військово-політичним керівництвом держави важливих рішень в політичній, економічній, військовій та інших сферах діяльності. Рішення прийняті політичними лідерами держави на основі отриманої розвідувальної інформації суттєво впливали на результати світових війн, збройних конфліктів, двосторонніх та багатосторонніх відносин, а головне допомагали ефективно забезпечувати національну безпеку та захищати національні інтереси держави.

Необхідно зазначити, що в умовах активної політичної трансформації у світі, зіткнення геополітичних інтересів провідних держав, виникнення широкого кола терористичних загроз і військових конфліктів, появи нових викликів та ризиків національної безпеки для окремих країн і регіонів роль розвідувальних органів у сфері забезпечення національної та колективної безпеки суттєво зростає.

За словами колишнього керівника Служби зовнішньої розвідки України Віктора Гвоздя: “Вивчення інформації про розвідувальну діяльність є досить важливим, в першу чергу, для державних функціонерів, які повинні розуміти і знати, що це за інструмент і як ним користуватися” [1].

Відповідно до Закону України “Про розвідку” розвідувальна діяльність – це система розвідувальних заходів, що проводяться розвідувальними органами України для виконання покладених на ці органи завдань та здійснення визначених ним функцій [2].

Тобто, змістом поняття розвідувальної діяльності є система розвідувальних заходів, саме тому виявлення конкретних форм, методів та способів організації та проведення розвідувальних заходів на різних етапах історичного розвитку нашої держави може визначити національні особливості даної діяльності. У даному контексті, необхідно зазначити, що змінюються часи, рівень політичних відносин між різними державами, технічні та програмні засоби розвідки, можуть змінюватися і завдання, але основні принципи, методи і форми розвідувальної діяльності в основному залишаються незмінними.

Аналіз історичних аспектів формування розвідувальних служб та органів української розвідки з часів Київської Русі до часів Української Народної Республіки

(УНР) ознайомлює і порівнює історичні та політичні аспекти діяльності розвідувальних служб та демонструє їх роль у системі гарантування національної безпеки та захисту національних інтересів.

Аналізуючи етапи формування української розвідки від доби Київської Русі до часів УНР, на основі історичних архівних документів, досліджень провідних істориків та експертів [1, 3, 4, 5] в даному дослідженні виокремлене питання, пов'язане із суто розвідувальною діяльністю в контексті історичних подій, що відбувались на території нашої держави.

Висновки. За результатами проведення аналізу історичних аспектів розвідувальної діяльності від часів Київської Русі до часів Української Народної Республіки можна зробити такі висновки:

створення первинних розвідувальних служб за часів Київської Русі стало значним підґрунтям для подальшого удосконалення системи розвідувальних служб в часи існування Козацької доби;

саме за часів Козацької доби, сформувались та почали активно використовуватись класичні методи, принципи та форми розвідувальної діяльності, які потім активно використовувались розвідувальними службами в період Центральної Ради (з часу проголошення УНР), Гетьманату, Директорії, ЗУНР;

основною особливістю розвідувальної діяльності за визначений період дослідження була спрямованість всіх розвідувальних завдань на забезпечення національних інтересів та національної безпеки держави;

індивідуальними особливостями розвідників на кожному історичному етапі проведеного дослідження (від часів Київської Русі до часів УНР) були такі: патріотизм; широкий кругозір у політичній, економічній, військовій, культурній та інших сферах діяльності; володіння декількома іноземними мовами; високий рівень фізичної підготовки; стресостійкість; з часів Козацької доби відмічається високий рівень аналітичних здібностей розвідників.

Список використаних джерел:

1. Юдіна Д. "Основні напрями розвідувальної діяльності. Систематизація способів отримання інформації. Оцінка розвідувальної інформації". – Київ: НАУ, 2020. – 29 с.
2. Закон України "Про розвідку". Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text> (дата звернення: 13.04.2024).
3. Гвоздь В. Історичні, правові і політичні аспекти розвідувальної діяльності держави. Монографія. – Київ: "Борисфен Інтел", 2018. – 576 с.
4. Смолій В. А., Котляр М. Ф., Степанков В. С. Спеціальні служби України від найдавніших часів і до сьогодення: У 5-и т. – Т. 1: Спецслужби України у IX – середині XVII ст. / Ред. кол.: Грицак В. С. (співголова), Смолій В. А. (співголова), Сідак В. С., Белов О. Ф., Кудінов С. С., Фармагей О. І., Лисенко О. Є., Рубльов О. С., Степанков В. С., Ярмиш О. Н., Вронська Т. В. НАН України. Інститут історії України; Національна академія Служби безпеки України. – К.: Прометей, 2017. – 246 с.
5. Служба зовнішньої розвідки України. Історія, сучасний стан, основні нормативні акти, коментарі і роз'яснення. Ануфрієв М.І., Копотун І.М., Коропатнік І.М., Кривенко О.В., Курилюк Ю. Б. Київ. ВД «Професіонал», 2022. 508 с.

СЕКЦІЯ ХХІ. КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО

КОМІКС ЯК НАВЧАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ВІКУ

Худіяш Анастасія Вадимівна

здобувач вищої освіти факультету дизайну

Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

ВСТУП

У 21 столітті жанр комікс розвивається не лише як розважальна література, а і починає активно використовуватися у закладах освіти. Сучасна система середньої освіти спрямована на формування в учнів якостей для самореалізації та комфортного існування в суспільстві. У зв'язку з активним розвитком інформаційних технологій, учителі мають шукати нові ефективні методи подачі інформації. У перехідному віці дуже важко заохотити підлітків вивчати літературу, особливо українську, так як вона місцями складна для сприйняття навіть тим дітям, які люблять читати. Найкращий спосіб донести інформацію учням – візуалізувати навчальний матеріал. Одним із найкращих рішень візуалізації є комікс [1]. Якісно зроблений малюнок по мотивах відомих творів не тільки збільшить популярність літератури, а й полегшить сприйняття і вивчення матеріалу, зацентрує увагу на ключових моментах.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Основним завданням роботи є аналіз впливу коміксів на дітей середнього віку та використання коміксів як елементів навчальної програми.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Жанр комікси об'єднує літературу та образотворче мистецтво та представляє собою історії в малюнках [2]. Протягом десятиліть графічні серії тримають високу планку в популярності та впливі на суспільство. Вони є невід'ємною частиною культурного середовища. Малюнки зберігають свою привабливість завдяки різноманітності жанрів, цікавим сюжетам та унікальним стилям.

Найбільшу популярність комікси мають серед дітей. З активним розвитком інформаційних технологій збільшується кількість учнів із образним мисленням. Даниленко Є. каже, що кадри коміксу неначе кадри з фільму, поставленого на паузу, і що на сьогоднішній день людина прагне не читати й слухати, а дивитися й вдивлятися. Також він акцентує увагу на результат навчання за допомогою коміксів: діти прагнуть зрозуміти матеріал, вчать мислити і самостійно здобувати знання [3].

Комікси в українській навчальній програмі є новинкою, так як на ринку вони не представлені в повному обсязі. Але, наприклад, в багатьох європейських школах малюнки заслужували широку прихильність педагогів, а також вважються однією з передових методик для досягнення високих результатів у навчанні [4]. Малюнки мають ряд позитивних характеристик для дітей:

- значно полегшують розуміння складних тем;
- сприяють запам'ятовуванню матеріалу завдяки візуалізації;
- утримують увагу дитини завдяки цікавим малюнкам і захоплюючому сюжету;

- допомагають в повторенні матеріалу, так як містять небагато тексту;
- розвивають емпатію, логіку та творче мислення [5].

Вже починаючи із класів середньої школи в навчальній програмі з'являються українські твори, складні для сприйняття дітям. "Федько-халамидник", "Климко", "Захар Беркут", "Чорна рада" та ін. можуть викликати труднощі у школярів. Візуалізація цих творів та акцентування на ключових моментах допоможе учням не тільки краще сприймати та запам'ятовувати матеріал, а і розвине цікавість до літератури.

Рис. 1 і 2. Скриншоти із сайту проєкту "Українська література в коміксах" [6]

ВИСНОВКИ

Комікси – це дієвий засіб навчання для дітей середнього віку, оскільки він сприяє розумінню складних тем і творів, розвиває творче мислення і заохочує учнів читати та вивчати нове. Узагальнюючи, мальовписи можуть зробити навчання цікавим та захопливим для школярів, одночасно розвиваючи їхні здібності та навички.

Список використаних джерел:

1. Лілік О. Особливості використання коміксів на уроках української літератури. URL: <https://eupub.chnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/7741/1/Особливості%20використання%20коміксів%20на%20уроках%20української%20літератури.pdf>
2. Ісаєва О. Креалізований текст на уроках світової літератури як фактор активізації читацької діяльності. URL: media.ipro.kubg.edu.ua/wp.../isaeva_kreolizovanyj_tekst.doc
3. Даниленко Є. Зарубіжний досвід використання дидактичних коміксів / Є. Даниленко // Біологія і хімія в школі : Науково-методичний журнал. – 2011. – №6.
4. Кондзелка Н. Освітні перспективи коміксів. URL: https://irbis-comics.com.ua/articles/osvitni_perspektyvu_komiksiv
5. Комікси на уроках: розвага чи дієвий навчальний інструмент URL: <https://naurok.com.ua/post/komiksi-na-urokah-rozvaga-chi-dieviy-navchalniy-instrument>
6. Проєкт "Українська література в коміксах" URL: <https://ukrlitcomics.com.ua>

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

МАТЕРІАЛИ II МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ РЕСУРС СЬОГОДЕННЯ:
НАУКОВІ ЗАДАЧІ, РОЗВИТОК ТА ЗАПИТАННЯ»**

19 квітня 2024 року ♦ Кропивницький, Україна

Українською та англійською мовами

*Всі матеріали пройшли оглядове рецензування
Організаційний комітет не завжди поділяє позицію авторів
За точність викладеного матеріалу відповідальність несуть автори*

Підписано до друку 19.04.2024. Формат 70×100/16.
Папір офсетний. Гарнітура Cambria. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 15,44. Замовлення № 24/004. Тираж: 50 примірників.
Віддруковано з готового оригінал-макету.

Контактна інформація організаційного комітету:

ГО «Міжнародний центр наукових досліджень»
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 40, офіс 103
Телефони: +38 098 1948380; +38 098 1526044
E-mail: info@mcnd.org.ua

Видавець: ТОВ «УКРЛОГОС Груп».
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 18, офіс 81. E-mail: info@ukrlogos.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: ДК № 7860 від 22.06.2023.